

Viața Românească

Directori: C. STERE și P. BUJOR

SUMAR

- I. Al. Brătescu-Voinești *In lumea dreptății (urmare).*
 Matilda Poni . . . . . *Vreau să dorm (versuri).*
 Victor C. Rareș . . . . . *Cum ne cunoaște străinii.*
 Sp. Popescu . . . . . *La ființă (scuțită).*
 G. Bogdan-Duică . . . . . *Un colaborator al Curierului românesc—Teodor
 Diamant.*
 Gh. din Moldova . . . . . *Schiță (versuri).*
 M. Sadoveanu . . . . . *Sfaturi vechi (nucelă).*
 S. Secula . . . . . *Un Ungur despre chestia naționalităților.*
 Eugen Vlădan . . . . . *Serisoare (versuri).*
 S. Fl. Marian . . . . . *Păducelul.*
 C. Stere . . . . . *Patru zile în Ardeal (urmare).*
 Ioan Russu Șirianu . . . . . *Din Ardeal.*
 George Tofan . . . . . *Din Bucovina.*
 C. . . . . *Din Basarabia.*
 Sergiu V. Cujbă . . . . . *Basarabiiei (versuri).*
 P. Nicanor & Co. . . . . *Miscellanea.*
 G. I. . . . . *Cronica Literară („Reproducerea” realității)*
 D. Pompeiu . . . . . *Cronica Științifică.—Ceva despre Mecanică.*
 C. S. . . . . *Cronica Internă.—Discursul D-lui P. P. Carp.*
 I. G. Duca . . . . . *Cronica Externă.—Situația în Franța.*

* **Recenzii:** Elena Farago (Fatma): „Versuri”, Eugen Lovinescu: „De peste prag” — G. I.; Titu Lăpteg: „Freamăt.” — Dimitrie Bolintineanu: „Elena” — M. G.; Henry W. Nivenson: „The Dawn in Russia, or scenes in the Russian Revolution” — C. S.; Fr. Paulsen, etc.: „Die allgemeinen Grundlagen der Kultur der Gegenwart” — Dr. I. S.; Al. Lăpădatu: „Episcopia Strehat și Tradiția Școlii Bănăse de acolo” — D. D. P.; Alexander Myller: „Gewöhnliche differentialgleichungen hoherer Ordnung in ihrer Beziehung zu den Integralgleichungen” — D. P.; Leonidas Bodnărescu: „Einige Osterbräuche der Rumänen” — B.

* **Revista Revistelor:** Sămănătorul, Junimea Literară, Orizontul, Viața nouă, Săptămîna, Grăsu Bun, Revista Generală a învățămîntului, Cultura Română, Mercure de France, La Nouvelle Revue, La Revue, La Revue Socialiste, La Nature, Nuova Antologia, Rivista d'Italia, Rendiconti del Circolo Matematico di Palermo, Deutsche Revue, Deutsche Rundschau, Deutsche Monatschrift, Sozialistische Monats-Hefte, Contemporary Review, North American Review, Review of Reviews, Postivist Review, Russkoe Bogatsvo, Bilor, Narodni Celst.

— **Miscarea intelectuală în străinătate.**

Bibliografie.

I A Ș I

Redacția: Str. Română 4. — Administrația: Str. Manolescu 2.

1906

Viața Românească apare lunar cu aproximativ 150 de pagini. — Abonamentul în țară: un an 18 lei; jumătate de an 9 lei. Numărul 1.50. — Pentru învățători, profesori de sat și studenți: un an 15 lei, jumătate de an 7.50. — Pentru Austro-Ungaria: un an 15 coroane; jumătate de an 7 coroane 50 h. Numărul 1 cor. 50 h — Pentru Basarabia: un an 8 ruble; jumătate de an 4 ruble. Numărul 80 de copeici. Pentru străinătate: un an 22 lei; jumătate de an 11 lei. Numărul 2 lei. — Pentru detalii a se vedea pagina următoare.

Viața Românească

REVISTĂ LUNARĂ

Sub direcția D-or Prof. Univ. C. STERE și P. BUJOR

Cu colaborarea d-ilor: G. Bogdan-Duică, Dr. P. Bogdan (docent), C. Botez I. Botez, Octavian Botez, I. Al. Brătescu-Voinesti, Vintilă I. Brătianu, prof. univ. Dr. I. Cantacuzino, M. Carp, Dr. P. Cazacu, I. Ciocirlan, Ana Conta-Kernbach, I. G. Duca, Egan, A. N. Gane, N. Gane, Octavian Goga, G. Ibrăileanu, V. Loichiță, Dr. N. Lupu, prof. univ. Dr. M. Muncatide, S. Fl. Marian, I. Mironescu, S. Măndrescu, Gh. din Moldova, Const. Morariu, St. Morărescu, V. G. Morșun, I. Nădejde, Dr. Aurel cav. de Onciul, G. Pascu, D. D. Pătrășcanu, Horia Petra-Petrescu, prof. univ. A. Philipide, Dr. D. Pompeiu, Matilda Poni, Sp. Popescu, Dr. St. Popescu (docent), Aurel C. Popovici, D. Popovici-Bayreuth, Dr. N. Quinez, I. Raiun, I. Russu-Siriianu, M. Sadoveanu, Sever Secula, prof. univ., Dr. I. Simionescu, A. Stavri, C. Șărcăleanu, D. A. Teodoru, George Tofan, Al. Tzigara-Samurcaș, Al. Vlăduța și alții.

Condițiile de abonare

IN ȚARĂ:

Pe an	18 lei
Pe jumătate de an	9 "
Un număr	1 leu, 50 b.

Pentru învățători, preoți de sat, primari și secretari comunali rurali, studenți și elevi, pe an 15 lei.—Aceștia pot plăti în modul următor: la început trei lei, apoi câte un leu pe lună cel puțin, până la achitare.

IN AUSTRO-UNGARIA:

Pe an	15 coroane
Pe jumătate de an	7 cor. 50 h.
Un număr	1 cor. 50 h.

Abonamentul anual se poate achita în trei rate de câte cinci coroane, din patru în patru luni.

IN BASARABIA:

Pe an	8 ruble
Pe jumătate de an	4 ruble
Un număr	80 copeici

Abonamentul anual se poate plăti la fiecare două luni câte 2 ruble, până la achitare.

IN STRĂINĂTATE:

Pe an	22 lei
Pe jumătate de an	11 "
Un număr	2 lei

tru Maior Tg. Mureș

68562613

(vezi urmare pag. 3-a a copertii)

22 OCT 2019

Viața Românească

22 OCT 2019

TABLA DE MATERII

	<u>Pag.</u>
<i>I. Al. Brătescu-Voinești</i> . In lumea dreptății (urmare)	197
<i>Matilda Poni</i> . Vreau să dorm (versuri)	210
<i>Victor C. Rares</i> . Cum ne cunoșc străinii	211
<i>Sp. Popescu</i> . La țintă (schită)	227
<i>G. Bogdan-Duică</i> . Un colaborator al „Curierului românesc”— Teodor Diamant	233
<i>Gh. din Moldova</i> . Schită (versuri)	240
<i>M. Sadoveanu</i> . Slaturi vechi (nuvelă)	242
<i>S. Secula</i> . Un Ungur despre Chestia Naționalităților	252
<i>Eugen Vlădan</i> . Scrisoare (versuri)	257
<i>S. Fl. Marian</i> . Păducelul	259
<i>C. Stere</i> . Patru zile în Ardeal (urmărire)	263
<i>Ioan Russu Șiriani</i> . Din Ardeal	278
<i>George Tofan</i> . Din Bucovina	287
<i>C.</i> Din Basarabia	295
<i>Sergiu V. Cujbă</i> . Basarabiei (versuri)	299
<i>P. Nicanor & Co.</i> Miscellanea	300
<i>G. I.</i> Cronica literară („Reproducerea“ realității)	304
<i>D. Pompeiu</i> Cronica Științifică—Ceva despre Mecanică—	306
<i>C. S.</i> Cronica Internă—Discursul D-lui P. P. Carp—	311
<i>I. G. Duca</i> . Cronica Externă—Situația în Franța—	315
<i>Recenzii</i> :	322
Elena Farago (Fatma): „Versuri“, Eugen Lovinescu: „De peste prag“—G. I.; Titu Lăptreș: „Freamăt“, Dimitrie Bo- lintineanu: „Elena“—M. C.; Henry W. Nivenson: „The Dawn in Russia, or scenes in the Russian Revolution“— C. S.; Fr. Paulsen, etc.: „Die Allgemeinen Grundlagen der Kultur der Gegenwart“—Dr. I. S.; Al. Lăpădatu: „Episcopia Strășii și Tradiția Scaunului Bănesc de a- colo“—D. D. P.; Alexander Myller: „Gewöhnliche diffe- rentialgleichungen hoherer Ordnung in ihrer Bezie- hung zu den integralgleichungen“—D. P.; Leonidas Bod- nărescu: „Einige Osterbräuche der Rumänen“—B.	331
<i>Revista Revistelor</i>	331
Sămănătorul, Junimea literară, Orizontul, Viața Nouă, Săptămîna, Graiu Bun, Revista Generală a învățămîn- tului, Cultura Română, Mercure de France, La Nou- velle Revue, La Revue, La Revue Socialiste, La Nature, Nuova Antologia, Rivista d'Italia, Rendiconti del Cir- colo Matematico di Palermo, Deutsche Revue, Deutsche Rundschau, Deutsche Monatschrift, Sozialistische Mo- nats-Hefte, Contemporary Review, North American Re- view, Review of Reviews, Positivist Review, Russkoe Bogatsvo, Biloe, Narodnîi Učitel.	
<i>Miscarea Intelectuală în străinătate</i>	350
<i>Bibliografie</i>	354

In lumea dreptății

(Urmare)

Au trecut mai bine de cinci ani de la înscrierea lui Andrei în barou.

În vremea asta copilul a crescut și e nu numai pentru ochii lui de părinte, dar pentru toți cîți îl cunosc, cel mai drăguț copil ce s'a văzut vre-odată : frumos ca un înger, avînd chipul Elenei, cu părul creț, numai inele castanii, o frunte bombată sub care sclipesc doi ochi mari negri, cu gene lungi, cu albul vioriu ; și e așa de înțelept, așa de cuminte. Avea dreptate doctorul Georgescu, cînd zicea că indeletnicirile mumei din timpul sarcinei se moștensesc de copil. Așa la toamnă o să împlinească șase ani și cîntă la pian cu minuțile lui, să te inchini ca de o minune nu altceva. Cîntă și la patru mîini cu Elena și cu drept cuvînt cînd îl vede Caselli strigă : „Un segundo Mozart, ve lo dico io !“

Tot părintele își iubește copilul, dar puțin așa ca Andrei. Da, Radu al lui, al căruia nume îl pronunță cu evlavie, e pentru el toată fericirea, toată mîngierea, «toată nădejdea lui de mai bine», și ce adîncă înrîurire a avut asupra întregului său suflet copilul ăsta....

Acolo, împrejurul patului lui, împrejurul rugăciunii lui din fie-care seară : „doamne sfinte și 'ndurate, varsă-ți marea bună-tate peste noi cei umiliți“, zisă cu minuțile împreunate și cu ochisorii ridicați în spre icoane—acolo și-a regăsit Andrei toată mîngietoarea credință pierdută într'o vreme. Și acum cu adîncă convingere spune lui Antonescu și doctorului :

— Crez, da, crez într'o conștiință a întregii lumi. Cînd vezi armonia și echilibrul ăsta admirabil din tot universul, ce te poate îndreptăți să-i tăgăduiești o conștiință ? Ce e în creerul nostru ? Azot, cărbune, fosfor, mai știu eu ? și elementele astea ajung ca să producă conștiința noastră de existența căreia nu

ne indoim. Dar de azot, de cărbune, de fosfor și de toate celelalte elemente din care se compune creerul nostru e plin universul și cine poate afirma cu siguranță că combinarea lor numai sub formă de creer omenesc poate produce o conștiință? Chiar în organismul nostru sînt parcă mai multe conștiințe. Dumneata spuneai, nene doctore, că dacă-ți intră o țeapă într'un deget și o lași, se formează acolo puroi, care roade pielea, o subțiează, o crapă și iese scoțînd cu el și țeapa,—că dacă e prea adînc intrată și n'o poate goni, se formează un șanț, care încearcă să despartă restul corpului de partea rea; parcă ar fi acolo o minte și o putere care lucrează cu scop—și cînd mintea și puterea de acolo nu-și pot ajunge scopul, atunci intervine mintea și puterea organismului întreg și taie cu cuțitul răul. Tot așa și în lumea asta, avem fie-care mintea și puterea noastră și dacă nu le întrebuițăm într'un anumit scop, crez, da, crez cu toată tăria, că intervine o minte și o putere mai mare...

Nu e mîhnire pe care să n'o gonească din sufletul lui Andrei o rază din ochii frumoși și senini ai copilului lui și simte că parcă i se topește inima dintr'însul cînd îl aude zicîndu-i cu duioșie: „Tăticule, dacă ești supărat și te doare capul, să-ți cînt eu ceva, ca să-ți treacă“.

În copilul lui o să trăiască el viața curată și fericită pe care n'o poate trăi în el însuși...

Antonescu știa ce o să ajungă copilul ăsta: naturalist; îl vedea el după apucături; și e drept că avea un spirit de observație nemai pomenit. Cînd nu era în casă, era după nenea Mache la găini ori la flori, pe care nu se mai sătura admirîndu-le, întrebînd pe bătrîn și întrebîndu-l iar de fie-care lucru, să nu-i rămîie nimic neexplicat. Ceasuri întregi sta cu ochii ațîntiți la cuibul de sub strașină, urmărind rîndunica cum pleacă și cum se întoarce.

Într'o seară, în amurg, Antonescu îl găsise privind cu mare luare aminte spre turnul bisericii de alături.

— Ghici, nene Alexandre, ce fac ciorile alea de pe crucea bisericii?

— Știu eu? Stau.

— Dar de ce stă?

— Ca să se odihnească.

— Nu, stă la pîndă.

— Cum la pîndă?

— Da, stă la pîndă după cărăbuși. Uite-o! Uite-o!

În adevăr o cloară se ridicase și urmărea un cărăbuș pe care l'a prins chiar deasupra lor.

Cea mai mare fericire a copilului era să-l ducă Antonescula la Gimnaziu în laborator, ori să-i spună într-o zi la ce slujesc pășările, într'alta la ce slujesc florile; și-ți venea să-l măninci în sărutări de seriozitate cu care apoi povestea lui Andrei cele învățate de la unchi-său: «Tăticule, mi-a spus nenea Alexandru azi ceva, care n'ași fi crezut niciodată! Mi-a spus că furiile...»

Cu un copil atât de dragălaș, cu o nevastă frumoasă, bună și cuminte, ce viață fericită ar fi putut trăi Rizescu, dacă în anii trecuți de la înscrierea lui în barou, fie-care zi n'ar fi venit cu învățămîntul ei, pentru a-i plivi cîte o iluzie și pentru a-i dovedi temeinicia prezicerilor lui Mache Petrescu, că nu face de avocat.

Din cele văzute de el însuși, din cele povestite de nenea Mache și din criticile reciproce ale confrăților a făcut cunoștința desăvîrșită a tovarășilor săi de avocatură și a tainelor acestui meșteșug.

Azi nu-i mai rămîne nici o nedumerire.

Acum știe că lumea avocaților e împărțită în două tabere aproape egale, organizate militarmente, avînd în cap una pe Vineanu, cealaltă pe Berlescu, «marii electori», rînd pe rînd, sa-trapi atot puternici în județ, după cum e la putere partidul unuia sau al celuilalt,—amîndoi încărcăți de procese. Împrejurul lor sînt grupați actualul și viitorul senator, actualul și viitorul prefect, actualul și viitorul avocat al statului, actualul și viitorul ajutor de primar; iar mai jos de cei cu grade vin soldații simpli, avocații care abia își cîștigă plînea zilnică, făcînd parte dintr'o tabără sau dintr'alta, după cum îi povățuesc interesele prezentului, sau năzuințele viitorului. Măsura, după care înăuntrul celor două tabere sînt convenite gradele, e capitalul politic pe care-l reprezintă fie în virtutea abilității, fie în virtutea rudeniei cu un nume însemnat de voturi.

Pe șefi îi cunoaște acuma bine. Sînt unele deosebiri între amîndoi.

Vineanu e un om simpatic, diplomat, insinuant, foarte muncitor, adînc cunoscător nu numai al codului, dar al tuturor regulilor «de tactică și de strategie», cum zice adesea, amoretat de meseria de avocat, așa de amoretat, încît încurcăturile, în care a băgat pe mulți de dragostea artei, i-ar fi sdruncinat clien-

tela, dacă n'ar fi avut pentru ca să și-o poată păstra, pe de o parte sprijinul situației politice, pe de alta o putere de robire pe care o avea în ochi, în vorbă și în înfățișarea de patriarh pe care i-o da barba lui lungă și albă.

Pe cit de explicabilă părea lui Andrei ajungerea la situația de șef a lui Vineanu, pe atit îi părea de neînțeleasă șefia lui Berlescu.

Ii povestise nenea Mache, că era furnisorul de procese grase în timp de opoziție a lui Stavrescu, care nici odată nu lipsea din minister, cînd venea la putere partidul din care făcea parte Berlescu și că grație creditului deschis de Stavrescu a ajuns aici,—totuși nu-i intra în cap, cum un întreg județ putea primi șefia unui om ignorant, netalentat, batjocoritor, cinic, fără altă însușire de cît o șiretenie fără margini, care secitea cît de colo în iuțeala mișcărilor, în figura spinatică, cu bărbia ascuțită, cu buze subțiri, cu ochii ascunși după niște ochelari negri, care îi dau o înfățișare desăvirșită de scamator.

Cuînd a trebuit să se incredințeze, că, afară de doi trei tineri naivi, șefi, cadre și soldați, toți aveau în comun lipsa de orice altă cultură decît a codului, de orice altă preocupare decît a afacerilor și a politicei militante, de ori ce altă aspirațiune, de ori ce alt ideal decît al cîștigului și al parvenirii.

Cum n'are decît foarte rare procese, are vreme să cugete la cele ce vede și aude,—și cu propria experiență pe care a făcut-o în fie-care zi și cu ajutorul lui nenea Mache își dă acum seamă de tot mecanismul mașinii care împarte dreptatea.

Acum pricepe. E limpede.

Zece la sută, din dreptatea pe care are s'o împartă un judecător, e îngrădită de articole de lege și acelea încă talmăcite în zeci de feluri,—restul e lăsat la „suverana lui apreciere“.

Aici cere dreptatea un om dibaciu, priceput, meșter, care are sub mîna lui toată ocîrmuirea județului, care n'are decît să întindă mîna să sune la telefon, ca să dea porunci tuturor primarilor și notarilor;—dincolo judecă un om, care n'are nici experiența, nici timpul, nici putința de a pricepe dedesubturile pricinii, dar care cunoaște atotputernicia celui care-i cere dreptatea.

Zilnic vede acelaș tablou: De-o parte Vineanu, ori Berlescu, ori Beneș, cite o dată doi; la spatele lor clientul de care se mai interesează și primarul sau preotul, care stă pe banca din fundul sălei;—de partea cealaltă un avocat neinsemnat, atita avo-

cat a putut plăti nenorocitul trențaros, care așteaptă cu o privire aiurită dreptatea de la boerii, care judecă cu crucea pe masă. Și procesul se pledează : cu atit meșteșug din partea împilătorului, atit de slab din partea celui împilat, încit nimeni nu se îndoște de dreptatea hotărîrii, decit cel care a cîștigat-o.

De cîteva ori refuzase procese, care i se păruseră cu neputință de cîștigat, procese în care însăși partea mărturisise înaintea judecătorului de ocol dreptatea protivnicului—și apoi asistase la cîștigarea procesului înaintea tribunalului. Da, mărturisirea era anulată pentru un vițiu de formă ; Vineanu asigura pe judecători că „suverana lor apreciere scapă de sub controlul casației“. Și iacă așa, împricinatul trecea pe lingă dinsul rizînd : „Ziceai că n'o să cîștig, domnule Rizescu“—și se gîdea că ăst împricinat are să spue întimplarea în sat la dinsul ;—iar ca să pue vîrf zdruncinării credințelor lui, cincisprezece avocați care erau de față întimpinau cu hohote de ris cinica zeflema a lui Berlescu : «Procese drepte poate să cîștige orice dobitoc. Meritul e să cîștigi procese nedrepte. Aud?»...

Avea dreptate nenea Mache : nu, nu făcea de avocat ! Pinea cea de toate zilele pe care abia o cîștiga îl costa prea multă frămîntare și prea multă silă de el însuși și de toate. Pe lingă pricinile din afară care-i produc dezgustul astei meserii sînt și pricini dinăuntru. Moștenise de la tată-său o inimă bună, iubitoare de frumos și de adevăr. Ajutorul bănesc al boerului Mărescu, scutindu-l de nevoia de a munci spre a-și cîștiga existența, îi dase puțința de a-și cultiva talentul la vioară și de a-și împodobi mîntea cu cunoștinți frumoase, dar îl împiedicase de a cunoaște realitatea vieții ;—și acum era silit să muncească pentru cîștigarea ei într'o lume în care însușirile lui sufletești nu erau de nici un folos, monede fără curs în piață.

Ce căuta el într'o meserie în care însușirea de căpetenie era șiretenia ?

Ce n'ar da să poată reîncepe învățarea altei meserii ! A ! dacă ar fi putut bănuî, — în vremea cînd, după îndemnul stăruitor al Mărescului se hotărîse să învețe dreptul — amărăciunea sufletească și dezgustul de care se simțea acuma înecat, ar fi primit mai bucuros s'o curme cu învățătura și să urmeze meseria simplă, dar curată și cinstită a dascălului Rizea în strana bisericii din Pitești....

Adeseaori vorbea cu ai lui :

— Mă mir că nu pricepi, dumneata un om așa de inteli-

gent. Dar nu e meserie, care să-ți producă frământări sufletești și care să te silească la scamatorii cu propria ta conștiință, ca asta. Nu e meserie care să-ți producă atitea indignări. S'o comparăm cu meseria dumitale de doctor. Ai în fața dumitale un bolnav. Dacă i-ai ghicit boala, dacă ai fost chemat la timp, dacă organismul bolnavului nu e cu desăvârșire prăpădit și dacă i dai doctoria prescrisă de știință, se produc în organismul lui reacții, operații himice cîrmuite de legi statornice și bolnavul se vindecă. Așa e ?

— Așa, răspundea doctorul Georgescu.

— E! La meseria noastră nu e așa. Vine un om la mine cu o pricină. Are dreptate, dreptate evidentă și absolută. Ii studiez procesul, adun jurisprudență, doctrină, i-l pledez cit se poate de bine. Ar trebui să cîștig;—și cu toate astea il pierz; pentru ce? pentru că aici hotărîrea judecătorului nu se produce ca în cazul dumitale după o lege fizică, statornică, ci depinde de voința lui liberă, pe care, ca s'o cuceresc, nu e destul să am dreptate și să i-o fac evidentă; mai imi trebuie și altceva, pe care nu-l am și-l are protivnicul meu, care-mi tăgăduște dreptatea.

—Bine, silește-te și cîștigă acest *altceva*, zicea Antonescu.

—Cum ?

—Adaptîndu-te la mediu, ți-am mai spus-o.

—Imi pare rău de dumneata, nene Alexandre!... Aduceți-vă aminte cu afacerea lui Manolescu. Știți cită dreptate avea. Am studiat și am pledat procesul cit nu se putea mai bine. L'am pierdut! Și știți pentru ce. V'am spus cum am întilnit pe Berlescu ducîndu-se în sus cu o trăsură în ziua pronunțării hotărîrii; v'am spus cum am întrebat pe birjar unde-l dusesese și cum mi-a răspuns că-l dusesese la judecătorul de ședință... Se poate ceva mai revoltător? Se poate altceva care să te ducă cu indignarea până la granițele nebuniei? Și bagă de seamă, clientul ăla nu mai vine la mine cit o fi, și pățania lui pe care o s'o istorisească tuturor face ca nici alții să nu-mi vie. Și are dreptate bietul om. El n'a venit la mine ca să-mi asculte pledoaria, el a venit ca să-i cîștig pricina și i-am pierdut-o!

—Ma il a raison il povero ragazzo, zicea Caselli.

—Negreșit că am dreptate. Caut în zadar ceva analog care s'ar putea întimpla în meseria unui doctor. A! uite: Inchipuește-ți pe un prietin, pe un frate, care-ți e drag ca ochii și pe care-l cauți de o rană primejdioasă. Il îngrijești, il speli, il pansezi și merge spre bine. Deodată vezi că rana se agravează. Tai,

raclezi, cauterizezi, iei cele mai riguroase măsuri de antisepsie... zadarnic! Ii e rău, miine mai rău, poiimine și mai rău. Te silești, te sbați, te frământă și simți că-l pierzi, fără ca sa poți pricepe pricina răului și... de odată descoperi că îngrijitorul bolnavului, cînd pleci dumneata de lingă el după ce i-ai spălat rana, i-o infectează înadins cu puroi de la altul. Spune-mi dacă nu ți-ar veni să-l ucizi... Cit despre chestia adaptării la mediu, ce pretinzi dumneata, nene Alexandre? că puțința de a te adapta mediului e o dovadă de superioritate?

—Da.

—Ba nu.

—Ba da!

—Ba nu! Adaptarea la mediu e o condiție de existență la care se supun orbește plantele și animalele inferioare. Cu cit o ființă e mai sus pe scara viețuitoarelor, cu atit caută să se desrobească de sub greutatea acestei nevoi. Omul seacă bălțile; omul spintecă munți și scobește tuneluri; omul primește să fie schingiuit și zice: „e pur si mouve!“ omul pune mina pe bicu și gonește zarafii din templu. Omul transformă mediul.

—Dacă poate, dacă nu...

—A! nu, pentru stima pe care ți-o port, te rog să nu-mi mai spui vorba asta... Pe urmă e altceva care mă... știu eu?... e gîndul că permanența ticăloșiei sufletului omenesc e condiția existenței noastre.

—Aici n'ai dreptate, zicea doctorul. Tot așa și la meseria noastră: permanența boalelor și a durerii e condiția existenței noastre.

—Da și cu toate astea e o nuanță. Mai întăi, durerea, vezi, are rostul ei, slujește la ceva în lume; dar la ce poate sluji ticăloșia? pe urmă voi sinteți chemați să alinați, să vindecați durerea, nu s'o exploatați. Noi nu avem chemarea de a vindeca ticăloșia omenească; dimpotrivă o exploatăm. Uite, nu mai departe, alaltăieri seară,—știe și nenea Mache că era de față,—mi-a venit un țărau de la Mîndrești, țăran chiabur, se cunoștea după port. Avea a doua zi un proces la tribunal. Il dase în judecată frate-său, cerînd să împartă cu el cele douăzeci de pogoane de pămînt rămase pe urma lui tat-su. Il întreb dacă-l recunoaște de frate și-mi răspunde: „Da, mi-e frate, dar de ce să se scoale tocmai acum după optsprezece ani de la moartea taichi?“—„Păi bine“, zic, „d'asta n'ai să te plîngi dumneata. Țl stăpînește ceva din avere?“—Păi cum? i-am dat un pogon.—Are copii fratele

dumitale? — Are. — Ciți? — Șapte. — Dar duneata? — Am și eu doi“. Zic: „bine, nu e păcat el cu șapte copii să stăpînească un pogon și duneata numai cu doi copii să stăpînești nouă-spre-zece? De ce nu vrei mai bine să te împarți cu el frățeste? să nu mai cheltuești nici duneata nici el cu judecata, că costă o groază de parale. Mai bine ia-l, vino cu el la mine, să vă fac un act de împărțeală, să renunțe și el la venitul pămîntului pe ai optsprezece ani, că șade rău să vă mîncăți între voi, frați ce sinteți“. După ce s'a gîndit nițel a plecat, zicînd că o să vie cu frate-său. Nenea Mache, care era de față, mi-a prevestit că n'o să mai vie, că o să-l ducă vre-un samsar la altul și o să-i dea parale bune și o să-l aibă client doui-trei ani. în care vreme o să-i vie în curte de trei-zeci de ori, întotdeauna cu mina plină de plocoane. Și așa s'a întîmplat. Asta a fost alaltă seară. Ieri l'am văzut la tribunal cu Beneș. Să-l fi auzit cu ce tărie tăgăduia frăția lui frate-său, un nenorocit trențáros, pe care d'abia se ținea zeghea: „Nu-l cunosc! nu e frate cu mine. E crescut de suflet de taica!“ Procesul s'a aminat peste șase luni, ca să-și dovedească creștinul frăția. Pe urmă l'am văzut pe omul meu într'un colț; se scobea de parale. A venit în pragul camerei avocaților, a făcut un semn cu capul. Beneș a trecut în odaia de alături. L'am auzit cum îi zicea: „Lasă că am să ți-l duc pînă i-o ieși părul prin căciulă, pînă s'o lipsi“; apoi s'a întors radios zornăind un fișic de patace... Și n'ar fi de mirare să cîștige procesul. Cine știe ce forme scapă din vedere frate-său!...

Nu, nu face de avocat, avea dreptate nenea Mache.

Și ceea ce-l mihnește mai mult de cit toate, mai mult chiar decît greața nevoei de a ieși grăbit după client și de a se precupeți pentru onorariu,—e pierderea liniștii și a seninătății de odinioară. Se simte nervos, supărăcios și—ce e mai dureros și mai desgustător—își simte inima năpădită de ură și de invidie, el care nu cunoștea ce sint aceste înjositoare patimi.

Purtarea față cu dînsul a lui Berlescu și a președintelui Zărnescu i-a aruncat în inimă sămînța lor.

Zărnescu, iată unul care se adaptase grozav mediului, dacă el, omul bun de odinioară, care în vremea vieții la Văleni n'ar fi fost în stare să vateme pe nimeni, putea acum pe de-o parte să-l întrebe cu un zîmbet prietinos: „Ce mai faci Andriaș—băe-țăș?“ iar pe de altă parte să-l lovească de cite ori avea prilej.

Pe lingă pricinile neînțelegerii din trecut au mai venit și alte împrejurări care au sporit-o. Într'o zi Andrei pierduse un

proces a căreia dreptate era vădită tuturor. Ne mai putîndu-și stăpîni minia strigase în camera avocaților: „Ăștia nu sînt judecători, sînt slugii!“ Atunci se ridicase Vineanu care-i fusese adversar:

—Nu e permis unui avocat să se exprime ast-fel!

—Ce! nu e permis să spui adevărul?

—Adevăr-neadevăr nu știu, dar eu în calitatea mea de decan al baroului...

—Nu vreau să știu!

—...am dreptul să observ pe avocații care se exprimă necuviincios la adresa...

—Nu vreau să știu!

—Am să-ți dau avertisment!

—Poftim!

Striga unul, striga și celalt. În dreptul ușii se adunase lume, copiii din grea de alături, arhivarul și, de la unul la altul, vestea ajunsese la Zărnescu, care a chemat pe Vineanu să-i istorisească ce s'a întîmplat.

Se poate înțelege ce indignare l'a cuprins auzind că „țircovnicul“ îl făcuse slugă, pe el, căruia venerabilul Vineanu, cu barba albă de patriarh, îi zicea în ședință: „De cînd avem distinsa onoare de a vă avea în capul justiției acestui județ...“

D'atunci pornise împotriva lui Andrei cel mai supărător rășboiu. A! nu lovea cu sabia să se cunoască; dar în fiecare zi împungea cu acul.

Și are un judecător la'ndemină niște ace subțiri-subțiri, care nu lasă nici cea mai mică urmă. Acolo, în cuptorul „suveranei-aprecieri, care scapă oricărui control“, coace judecătorul un cozonac mare, din care dacă n'o vrea să împărtășască pe un avocat cu nici o firimitură, îl lasă pe drumuri. Și mai are un președinte și putința de a face să fie vădit pentru toată lumea din sală, care avocat îi e drag și care nu. Unul intră la el de-a dreptul, altul va să aștepte: „domnul președinte e ocupat“; — pentru unul se găsește în codică orice termen cere: „Ce termen vă convine?“ — pentru altul termenul vine la rîndul condiției: — «Optsprezece Noemvrie.—Domnule președinte, optsprezece Noemvrie vine peste șase luni și omul n'are ce minca. — Optsprezece Noemvrie. Domnule grefier, strigă alt proces». Unul e lăsat să vorbească în liniște, fără întreruperi; poate să facă zeflemele la adresa adversarului și e ascultat cu încordare; — celalt e ascultat cu silă, cu priviri aruncate în tavan, sau cu

șoapte către celalt judecător, ori e întrerupt : «Veniți la chestiune... treceți peste astea, cunoaștem... scurtați... avem încă zece procese» Unuia, măcar că cere cuvîntul pentru a treia oară, i se dă cu politeță : «Poftiți, aveți cuvîntul».—Celuilalt dacă cere replica i se răspunde scurt și tăios : „Tribunalul e luminat“.

Și iată acum că de purtarea președintelui se molipsesc și ceilalți funcționari.

Mai dăunăzi Ilieș, ajutorul de grefă, căruia Andrei îi ceruse frumos un dosar, îi răspunsese țipînd : «Nu se poate. Citește regulamentul grefei. La ora 3 !»

A ! ce val de sînge vijilitor îi adusese în urechi răspunsul ăsta. Țst Ilieș era ajutor de grefă și în vremea cînd era el judecător—și fiind prins într'un rînd că sîntăuia imprecinații, se tîrise ca o rîmă dinaintea lui Andrei, luîndu-i mîna în mîinile lui vecinic înădușite și rugîndu-se să stăruiască să nu-l dea afară. Și uite acum cum îi vorbea. Și dacă se plînsese în camera avocaților, era acolo Berlescu să-i răspundă : «Ai început să suferi de mania persecuției».

Cinismul ăstui om și zeflemeaua ieftină, întimpinată întotdeauna de hazul tuturor, sub care—și ascundea cu atîta meșteșug nulitatea, scotea din fire pe Andrei. De cîte ori nu plecase de la tribunal nebun de minie. Acum îl cunoștea perfect. Știea că de două ori ales în parlament nu deschisese odată gura, să spue un cuvînt asupra păsurilor celor care-l trimeseseră acolo ; că pentru dînsul deputăția nu era decît un prilej de gheșefturi, ca afacerea indigenatelor și a canalizării orașului de care vorbea în șoapte toată lumea. Și ăst om necinstit, ignorant și netalentat îl pălmua în fiecare zi cu o zeflemea care-l înjunghia în inimă.

Adeseori, cînd n'avea procese, venea cu cîte o carte la tribunal, cu gîndul ca la plecare să iasă undeva la cîmp și să citească. Pentru Berlescu, Spencer era Laibăr și Nietzsche era Niță ; și cam rideau ăilalți cînd îl întreba : «Iar ai venit cu Laibăr?».

Alte ori, știind că Andrei era în odaia de alături și poate să audă, zicea unuia dintre avocați :

—Mă, să întrebî pe Rizescu, dacă zici că e citit, să ne spue el nouă de ce fel de cireș erau tunurile lui Mihai Viteazu, de cireș dulce ori de cireș amar ?

Și toți se prăpădeau de ris.

Iacă azi, Andrei a pierdut un proces, în care de cealaltă parte a pledat Berlescu și acum în camera avocaților istorisește unuia că la început venise la el clientul lui Berlescu, dar că-l refuzase văzînd că n'avea dreptate,—și în hohotele de ris, care fac să zbirnie geamurile, Berlescu îi aruncă în față cu cinism :

— Tot aceeași soartă aveai și dacă erai de ailaltă parte.

Și iată-l acum pe el, liniștitul, măsuratul de odinioară, venind acasă ca un nebun și spălîndu-se pe cap cu apă rece... apă rece... apă rece... ca să-și gonească singele care vijie și svicnește în urechi, pe cînd Elena speriată îl dojenește : « Andrei, Andrei ! Pentru numele lui Dumnezeu ! Ești de nerecunoscut ».

Atunci se liniștește de odată. Da, are dreptate Elena. Așa e. Uitase că i-a făgăduit să nu mai vie așa acasă, să nu-i mai otrăvească și pe ei, să se întoarcă cu zîmbetul pe buze ; și trecîndu-și mina peste frunte, ca să gonească cel din urmă rest de supărare :

— Vrei să ieșim nițel împreună, să ne plimbăm ?

— Da, dar a venit adineauri o cocoană bătrînă, care zicea că are treabă cu tine. A spus că se întoarce la șase. Dacă vrei, așteapt-o. Eu mă duc nițel la Did! Urziceanu. Cum isprăvești, i-al și pe Radu și vino de mă ia să mergem cu toții să ne plimbăm.

— Bravo ! viu neapărat....

La șase vine femeea. E o cocoană bătrînă, uscățivă, imbrăcată în negru, pe cap cu o bonetă de dantelă tot neagră. Intră, se așează jos și începe să vorbească cu o voce blindă și duioasă, oprindu-se din cînd în cînd :

— Uite la ce am venit, cocoșelul maichi. Mă vezi, sînt bătrînă, neputincioasă... Am venit la dumneata că am auzit că ești un om cinstit și cu frica lui Dumnezeu.... Eu n'am pe nimeni decît o nepoată, fata fi-mi, care e la azil la București.... Din pensia răposatului, din ce-am mai cîștigat și eu cu cusutul pe la unul și pe la altul și din vînzarea viei,—c'am avut și eu o vie zestre de la părinți, dar am dat-o, că mi-o culegeau vecinii și nu puteam îngriji de ea,—și așa, am pus și eu de-o parte coconășul maichi, ban cu ban, Dumnezeu mă știe cum, să adun și eu o zestre Viorichii, nepoati-mi, cînd o fi să se mărite să nu fie silită să ia pe cine i-o eși 'nainte... că acum vezi, în ziua de azi, o fată fără zestre, mai bine să nu dea Dumnezeu, și așa, cu spargerile astea de se tot fac de la o vreme în oraș, singură cum sînt, mi-e frică, doamne ferește ! să nu vie și la mine.... și nu-mi e de viața mea, dar mi-e de zestrea copilitei...

— Și câți bani aveți? întrebă Andrei.

— De! cocoșelul maichii, banul se prășește dacă nu-l risipești... am două-spre-zece bonuri de cite o mie... Și mi-a deschis și mie capul unul și altul că la ce să țin banii în bonuri? de ce să nu-i dau cu ipotecă, să iau o dobândă de zece ori de doi-spre-zece la sută?... Dar tot mi-a fost teamă să-i dau, să nu pierz zestrea și viitorul fetei.... Și acum am auzit de dumneata că ești om cinstit și cu frica lui Dumnezeu... Și d'ăia am venit să-ți spui, că dacă mi-ai găsi dumneata un loc bun și sigur, i-ași da după vorba dumitale... Și nu degeaba; te plătesc, cocoșelul maichi, cu ce mă-i îndatora și dacă are cuconița ceva de cusut, bucuros o ajut...

Și văzind pe Radu, care intră imbrăcat, gata de plecare:

— Aoleu! vin la maica, ingerașul maichi... ptiu! ptiu! ptiu!... de când sînt n'am văzut așa copil frumos.

— Bine cocoană dragă, zice Andrei, 'cu dragă inimă,—o să mă căsnesc să-ți găsesc un loc sigur...

— Sigur, coconașul maichi, să nu pierd viitorul fetei.

— Și când voui găsi, te înștiințez. Unde stai dumneata?

— Lîngă bărație, cocoșelul maichi... o căsuță mică și roșie. Zinca Sărdăreasa, mă cunoaște domnul Mache.

— Prea bine.

— Așa. Bună ziua, Dumnezeu să te bucure de copilaș. Și, aplecîndu-se să mai sărute odată copilul, pleacă...

— Mergem tăticule?

— Mergem.

Iși ia pălăria și o pornesc..

Pe strada Salcîmilor copilul zice:

— Tăticule, uite mămica, vine încoace cu un domn.

— Unde?

— Tocmai colo în capul uliței.

Andrei nu vede bine de departe. Peste cită-va vreme o vede și el: vine iute-iute însoțită... de cine oare?... a! de Beneș, colegul de avocatură al lui Andrei.

S'au întilnit drept în poarta clubului.

— Bună ziua, Andrei.

— Bună ziua.

— Veneam din colo și ți-am însoțit cocoana, care ieșea de la Urziceanu.

A! ce mai faci domnule Radu? Nu-mi zici bună ziua?

— Bună ziua.

— Mi-a vorbit Caselli de tine. Ci-că ești un muzicant și jumătate.

Copilul se uită cu admirație la el. Ce elegant e! Haine civite, ghete fumurii, mănuși roșii, pardesiul cu căptușală de atlas pe mina stângă, iar în dreapta baston cu miner de aur.

— Și unde vă duceți?

— Să ne plimbăm nițel afară de oraș.

— E! petrecere bună. Sărut mina. La revedere. Și invirtindu-și bastonul intră la club.

Andrei dă brațul Elenei și o pornesc.

E acolo, la marginea orașului, o punte peste gîrlă care duce în spre vii. De-o parte și de alta a drumului sînt sălcii, anini mari și tușuri dese în care cîntă privighetorile de la paști pînă la începutul lui Iunie.

— Ia auzi, mămico, ce frumos cîntă privighetorile, — și colo și colo și colo. Ai auzit cum a făcut aia? Clings! Clings!

— Da.

Ajunși pe punte, copilul arată peștii care se vîd jos în apa limpede ca sticla. Sînt sute. Unii stau în loc ficși la suprafață, abea adiind aripioarele de la piept, — alții înoată repede pe dedesupt, licărind ca niște scintei argintii.

— Ia uite, mămico! unul mare, colo. A! ce mare!

— Da, răspunde Elena, fără ca să se uite.

— Eleno, ia te uită colo ce de nuanțe sînt în dealurile alea. Civit, violet închis, violet deschis — și cite feluri de albastru! Uite albastrul ăla din fundul zării ca fumul de țigară.

— Da.

— A! Dacă mi-0 ajuta Dumnezeu să cîștig ceva parale în lunile astea, să nu intrăm în vacanța mare fără un ban, ca anul trecut, cum m'ași duce și eu la vie la nenea doctorul, să-mi dăruiesc zece zile de repaus, de odihnă desăvirșită... desăvirșită.

— Da.

— Dar ce ai tu? Nu-ți e bine? Ai ceva.

— Mă doare capul. Am stat acolo la Urziceanu lingă niște stînjenei, cari miroseau așa de tare, încît m'a apucat capul în-grozitor...

— Vrei să ne întoarceam acasă?

— Ba nu, mai bine să ne mai plimbăm...

(Sfîrșitul în numărul viitor).

Ioan Al. Brătescu-Volnești

Vreau să dorm...

Pe salcîm lingă fereastră
Cîntă paserea măiastră.
Frunzele încet șoptesc,
Eu ascult și mă gîndesc,

Mă gîndesc la ce-am avut,
Mă gîndesc la ce-am pierdut,
Vechiul chin nemărginit
Iar în pieptu mi s'a trezit.....

Plîng, și lacrimile mele
Cad încet, încet și grele,
Cad încet dar ne'ncetat,
Un izvor ne mai secat.

Oboseală tot mai mare
Mă cuprînd. Lungă-mi pare
Ziua care s'a sfîrșit,
Traiul care l'am trăit.....

Vreau să dorm. În dulce pace
Învălit pămîntul zace.....
Vreau să dorm somn liniștit,
Somnul cel făr' de sfîrșit.

Matilda Poni.

Cum ne cunosc străinii

— Metoda de observare cu ilustrări în text —

Străinătatea s'a dat totdeauna osteneala să ne cunoască cit mai bine și mai complect. După vremuri, ea a recurs la mijloace diferite. Mai de mult, străinii, pe care împrejurările îi aruncau în principatele dunărene, își întrebuițau șederile lor prelungite la noi, adunind și dînd apoi la iveală însemnări mai mult sau mai puțin temeinice asupra noastră. Sînt numeroase cărțile alcătuite astfel și care cuprind informațiuni—mai ales politice și economice—privitoare la țările de la Dunăre. Metoda aceasta este încă și astăzi în floare. Din cînd în cînd vedem apărînd în diferitele limbi europene cite o *Romînie contemporană*, cu pretenția de a reproduce imagina noastră fidelă. Necunoștința însă a limbii, greutatea pentru un străin de a pricepe mentalitatea Romînului, ignorarea istoriei neamului și prin urmare imposibilitatea de a-și explica și de a aprecia chiar multe din faptele actuale, neputința de a-și prelungi mai multă vreme reședința în țară, de unde relațiunile fatal mărginite în timp și spațiu, punîndu-l în contact numai cu unele pături sau cu unele individualități ale acestui îngust pămînt—unde rivalitățile sînt cu atît mai mari;—toate aceste împrejurări sînt tot pe atîtea piedici din a căror cauză străinul nu poate prinde realitatea într'o sinteză complectă și prin urmare adevărată. Apoi asemenea anchete, făcîndu-se numai la întîmplare și la distanțe mari de timp, nu sînt în stare să mulțumească nevoia de informațiune continuă despre noi, pe care o simte astăzi întreg Occidentul.

O altă metodă, folosită mai tirziu și paralel cu precedentă, a fost observarea și analiza Romînilor exportați peste hotare. De îndată ce relațiunile noastre cu Occidentul au început a fi mai temeinice, străinii s'au grăbit să puie mina pe țărani de la Dunăre, așăzați vremelnic la dînșii, spre a-și face o idee despre noi și țara noastră. Această metodă, imbrățișată mai ales de psihologi, nu era însă aplicabilă nici acelor indivizi muncitori care, înfundați prin școli, biblioteci, muzee, fabrici ori ateliere, trăiau și rămîneau cunoscuți numai în cercul restrîns al cîtor-va profesori și savanți, nici acelor Romîni care, expatriindu-se fără spirit de reîntoarcere, începeau prin a-și tăgădui ori-

gina, dîndu-se drept Ruși, Greci, Italieni, ori Albanezi, luau loc cu vremea în anele auritului Cosmopolis și se instrăinau pentru totdeauna de neam. Sagacitatea romanțierilor urma să se exerciteze dar numai asupra aventurierilor care duceau viața zgomotoasă a unor anumite cartiere, făceau și lăsau datorii în marile oteluri și cazinuri de pe Coasta de Aur, ori practicau în marile centre europene escrocheria, sub toate formele ei: comercială, științifică, ori pură și simplă. De aici mulțimea aceea de volume în care figurează, între alții, nenumărații de tristă reputațiune prinți *moldaves* și *valaques*.—Metoda aceasta de generalizare a trebuit însă de la o vreme să fie părăsită, atît din cauza șubredei sale baze științifice, cit și din pricina materialului pe cit de puțin bogat, tot pe atît și de puțin interesant, asupra căruia opera.

Țara noastră devenea însă din ce în ce mai interesantă: puterea politică crescînd, România își lua locul cuvenit în concertul european, agricultura începea a lucra pentru un export mai întins și bogăția țării se înmulțea, mijloacele de comunicație deveneau mai variate și mai efține, industria noastră năștea alături cu știința, literatura începuse a produce opere care meritau a fi cunoscute și în afară, artele se arătau: mai ales tenorii și primadonele noastre, alături cu lăutarii țigani, duceau în cele două lumi faima numelui de român. Ca urmare, străinii intrați cu noi în legături din ce în ce mai strînse, cereau să ne cunoască sub toate aspectele vieții noastre, cit mai complex și mai continuu. Atunci se aplică activității noastre în toate direcțiunile metoda de observare a științelor naturale. Statele începură a întreține la noi, pentru serviciul lor propriu, adevărate observatorii permanente, legațiuni și consulate, care prin cercetările lor științifice și minuțioase ne pregătesc pacea sau războaiele viitoare,—pe cînd serviciul de informațiune al marelui public, lăsat cu desăvîrșire în grija industriei private, începu a se organiza și el spre a-și satisface clientela cit mai bine, dar și cit mai efțin... Revistele străine de toate specialitățile ș'au deschis largi coloanele lor, în cari fie Romîni însuși, fie chiar străinii mai mult sau mai puțin bine pregătiți pentru aceasta, analizează aproape zi cu zi mișcarea noastră culturală și economică, sub toate ale ei aspecte.

Nu se poate răspunde în cîteva pagini la întrebarea: Cum ne cunosc străinii? De aceea ne vom mărgini să cercetăm aici cunoștințele lor numai în privința literaturii noastre, în înțelesul însă cel mai larg al cuvîntului. Vom căuta să aflăm cum sînt ei informați despre această literatură, ce idei își pot face de dînsa, cum judecă operele scriitorilor noștri și cum îi clasează în scara internațională a valorilor culturale. Pentru a ajunge la acest sfîrșit, ne vom folosi de revistele străine apărute în cursul anului 1906 și pe care *Viața romînească* le-a putut avea la îndămină. Numai după analiza lor cu desăvîrșire obiectivă, vom putea judeca în cunoștință de cauză valoarea nu a

metodei în sine, ci a chipului în care ne-o aplică străinii, precum și, eventual, îmbunătățirile ce s'ar putea aduce acelei aplicațiuni.

* * *

Să începem cu Franța.—D. Paul Brousse publică în *La nouvelle revue* (15 Maiu 1906) un articol «Provençaux et Roumains» în care și propune să grupeze diferitele fapte care învederează strinsele legături dintre poeții români și numeroșii scriitori și poeți francezi. După o mică excursiune în domeniul filologiei, d-sa face istoricul serbărilor latine de la Montpellier, unde V. Alexandri a repurtat cunoscuta izbîndă cu Cîntecul gîntei latine. Acolo el legă prietenie cu Mistral și ceilalți Felibri, ale căror publicațiuni își disputau colaborarea poetului nostru, pe cînd numele său devenea repede celebru, mai ales în Franța de miază-zi. Simpatia pentru poet se răsfrînge mai tirziu asupra neamului, după cum o dovedește aceasta colaborarea Felibrilor la Albumul macedo-romin apărut în 1880, precum și serbarea dată de dîșii în acelaș an, la teatrul din Montpellier, în folosul școalelor primare din Macedonia. Tot ei invită la 1883 pe Carmen Sylva să asiste la serbările lor anuale, iar la 1889, în admirația lor crescîndă, consacră reginei poete un număr întreg din a lor *Revue félibréenne*.—D. Brousse reproduce de acolo două din dedicațiunile adresate Carmen Sylvei și fiindcă, după cum ne asigură, d-sa nu poate roști acest nume fără a nu fi ispitit să aducă deîndată și omagiul convenit celui remarcabil talent, ne îndeamnă «să ne închinăm cu respect și admirațiune înaintea operei fecunde a M. S. reginei Elisaveta», despre care, zice tot d-sa mai sus: «este cea mai pură evocare a acestei limbi naționale, pe care a ținut din toată inima să o învețe, și pe care o mînuiește acum mai bine de cît supușii săi..»

Acest articol (5 file în 8°), după cum ne spune însuși autorul, iar mai ales după cum se vede, nu este de cît un studiu foarte modest; în schimb d. Brousse își ia obligația să consacre mai multe pagini «renașterii Romîniei și celor doi capi ai ei: Carmen Sylva și V. Alexandri». Ar fi de dorit numai ca, pentru aceasă viitoare lucrare cel puțin, autorul să se documenteze mai profund, consultînd și alte izvoare în afară de Ubicini și d. G. Bengescu, iar mai ales să renunțe la propria și bogata sa fantazie. Poate că atunci n'ar mai scrie, ca în articolul de mai sus, că Moldova și Valahia au fost scoase de sub jugul turcesc prin tractatul de la Berlin din 1856, și n'ar mai pune între ceilalți poeți ai renașterii noastre pe «Campineanu, Sturza, etc».

Mai documentată ni se pare revista *Mercure de France*, în care d. M. Montandon pare că-și dă osteneala prealabilă de a cunoaște cuprinsul, măcar al unora dintre numeroasele opere

ce recomandă cetitorilor săi. În cronică sa «Lettres roumaines» (1 Ianuar 1906) d. Montandon se ocupă de literatura ocazională apărută în preajma serbărilor celui al patrulea centenar de la moartea lui Ștefan cel Mare. Pentru a se pune la diapazonul situației, autorul deschide volumul IV al Istoriei Românilor de d. Al. D. Xenopol, apărut acum vr'o zece ani în editura Șaraga. Și în această lumină, d-sa face dări de samă despre «Pomenirea» și «Istoria lui Șt. c. M. pentru poporul român» de d. N. Iorga, în care, cu toate cricile (très fortes) ale d-lui I. Tanoviceanu, regăsește totuși pe scriitorul de rasă, meșter «în arta de a evoca o scenă, un peisaj întreg, în câteva linii». Mai departe, menționează discursul ținut la Academie de d. I. Kalendaru și panegiricul rostit la mănăstirea Putna de „savantul arhivist” D. Onciul, apoi Din zile mari, poema istorică a d-lui Iosif și „erudita și amănunțita monografie Monastirea Putna” de d. D. Dan. Dar autorul se rezervă cu o adevărată dragoste pentru Biserica lui Ștefan cel Mare „una dintre cele mai interesante lucrări din această serie”, publicată în anele Academiei de d. dr. Istrati, care „a restabilit cel dintâi tabloul cronologic al celor 44 mănăstiri și biserici” amintind „prin preciziunea sa conștiințioasă pe practicianul analizelor chimice”. Mai interesantă însă pentru noi ni se pare convingerea câștigată de cătră d. Montandon, convingere cu care d-sa își începe articolul, dar pe care noi ne-am format-o de mult aici în țară, anume că «pe cînd Europa își clădea în tihnă civilizațiunea sa, România ținea piept neobosit urgiilor barbare și-i dădea astfel puțința să-și clădească acel măreț edificiu». — O, de-ar ajunge cît mai des asemenea vorbe la urechile celor care, de la înălțimea unei civilizațiuni tihnite de zece veacuri, se uită azi cu dispreț la barbarii de la porțile Orientului!

Dar să lăsăm politica la o parte și să ne întoarcem iar la oile noastre. În cronică-i următoare (1 April 1906) d. M. Montandon tratează un subiect de o actualitate mai palpantă. Este vorba de cele două curente care stau față 'n față în literatura noastră și pe care d-sa le caracterizează astfel: «Unul își zice naționalist și popular, dar, adevărul vorbind, nu-i de cît aceu ce în Franța s'ar numi curent realist sau naturalist. Popular e tot așa de puțin ca și opera lui Maupassant; celălalt este idealist și de o cultură mai cosmopolită». Cel dintâi este reprezentat prin d-nii Vlăhuță, Coșbuc, Sadoveanu, Agîrbiceanu, Ciocirlan, Birsan, etc., iar al doilea—deși autorul se ferește de a ne-o spune categoric—desigur prin «producțiunea infloritoare» a d-lor Petrașcu, Oeconomu, Lecca, etc., pe care îi pomenește ceva mai jos. Protagonistii curentelor, susținute fie-care de cîte un grup de reviste, ar fi d-nii Iorga cu *Semănătorul*, Gîrleanu cu *Făt-Frumos*, Lovinescu cu un «frumos articol» în *Epoca* și Tăzlăoanu cu *Luceafărul* din Buda-Pesta. Împotriva *farănis-melor* este *Viața Nouă* a d-lui Ovid Densusianu și *Romînul literar* «care prin pîna d-lui Caion le vede de asemenea cu ochi răi...» Intre aceste două curente—ce om puțin precaut!—stă d.

M. G. Holban care, prin *Revista idealistă*—unde aflăm că scrie și reviste *interesante*—«uzează de toată moderațiunea spre a împăca cele două tendinți». Dealtmîntrelea îndrăzneala d-lui Holban nu a rămas nepedepsită. Aflăm că Ministerul instrucțiunii publice l'a trimis acum de curînd în Franța, spre a se pune, și acolo, în curentul serbărilor ce se dau cu prilejul celui al treilea centenar al lui Corneille!

Eclectismul efin al d-lui Holban îl împărtășește și d. Montandon care, în legătură cu cele două curente, analizează mai departe conferința ce d. Densușianu a ținut-o la București asupra limbii noastre ca icoană a vieții culturale. Cronicarul admite concluziunile privitoare la elementele care au alcătuit limba noastră actuală, iar în privința adevăratei ei valori, ca limbă literară, crede că «aceasta nu se va putea cunoaște de cit în ziua cînd va fixa-o un mare geniu de esență universală, cum a făcut Dante cu italiana sau Mistral cu provensala».—Cronica se încheie cu un Memento în care d. Montandon semnalează, cu sau fără aprecieri critice, diferite articole apărute în citeva din revistele noastre literare. Din acele puține rînduri, nu numai străinii își vor da samă de mișcarea noastră culturală, dar și Românii chiar vor putea afla cite ceva nou. Cel puțin, de acolo am aflat eu despre existența unei reviste numite *Romînul literar* și dau cu gîndul că trebuie să fie de o însemnătate covîrșitoare, de oarece *marele* istoric Xenopol a ales-o spre a-și publica acolo articolele sale *remarcabile*, iar d-na Rîria spre a-și insera ale sale poeme, care aflu că ar fi *magnifice*.

Tot *Mercure de France* (1 Maiu 1906) ne aduce știrea că d. Al. Macedonski este «cel mai celebru dintre poeții romîni actuali», știre pe care o găsim în recenziunea ce Rachilde face romanului „Le calvaire de feu.” De oare-ce romanul d-lui Macedonski, deși apărut în străinătate și într'o limbă străină, a fost totuși anunțat prealabil și în țară, cu surle și țîmbale, iar reclama editorului afirmă că este «una din cele mai bune cărți ce s'a scris în acea limbă», poate că cetitorii noștri sînt curioși să cunoască și părerea criticei franceze: Iat-o: «Fort dur à lire, procédant tout entier de la manière symboliste—zice Rachilde—il est curieux, presque impossible à raconter.... Dès les premières lignes on reconnaît la senteur des épices d'orient, mêlée au violent fumet des venaisons slaves. C'est à la fois de la confiture de rose et une tranche d'ours. Pour apprécier l'oeuvre à sa juste valeur, je crois qu'il faudrait la traduire en russe». Și după ce reproduce citeva bucăți pornografice. «Sînt scrise franțuzește, da, însă măsura lor este esențialmente romînească.... adică n'au nici o măsură, de unde și farmecul mai de samă al cărții»,—încheie Rachilde cu tradiționala politetă franțuzească.—Dacă ea ar cunoaște poeții romîni, pe cei mai puțin celebri bine înțeles, desigur că n'ar avea nevoie să-i traducă în rusește, spre a aprecia valoarea operilor lor și spre a-și da samă de *adevărata* măsură romînească!

* * *

Nemții, care urmăresc cu atîta simpatie marile literaturi ale micilor țări nordice, ne acordă nouă mult mai puțină atențiune. Putem fi dar siguri că acolo nu vor răzbate de cît cei mai celebri dintre scriitorii romîni actuali!... Poate de aceea nici nu aflăm în biblioteca redacțiunii noastre de cît o singură și mărunțică revistă germană, care catadicsește să le facă puțină reclamă. Ea apare săptămînal și se numește—a nu se confunda cu prețioasa-i omonimă berlineză—*Münchner Woche*. În cuprinsu-i total, de zece pagini, (No. 4 din 3 Februar 1906) și anume în textul unei nuvele germane cu titlul suggestiv de «Sufletele lui Tantal», găsim—foarte reușit—intercalat capul d-lui Al. D. Xenopol, fostul rector al Universității ieșene. D-lui Isidor Budu, un tînăr romîn care învață carte la München, unde nu de mult a publicat un volumaș de versuri rominești, i s'a incredințat misiunea de a face reputațiunea «renumitului istoric romîn, care se pogoară dintr'o onorabilă familie din România». De acolo aflăm că pe lingă alte numeioase titluri și funcțiuni, d. Xenopol mai cumulează și pe aceea de «cel mai mare istoric al Romîniei». Păcat numai că biograful nu este complet.—Și nu-i bănuim doar că nu pomeniște nimic de d. Xenopol sociolog! Aceasta nu avea de unde să se știe la München, de vreme ce țara rominească a început abia din luna aceasta să trimeată—cu cheltueala ei—reprezentanți romîni la congresele de sociologie. Dar, pentru D-zeu!—d. Xenopol a publicat ani întregi în revista sa *Arhiva*, sub pseudonimul Laur, până la o vristă care inspiră tot respectul—versuri vice-versa... Și această împrejurare este de neiertat să n'o știe tocmai *poetul* Budu.

Pe fila următoare—firește—în cuprinsul unui articol: „scriitorii și scriitoarele noastre“, unde se vorbește despre doi Nemți, apare în capul acestora portretul unei doamne, cu lapidara legendă: „*Riria*, o cunoscută scriitoare romină“.—U, probabil o contracțiune a d-lui Budu, iscăbind notița însoțitoare, ne spune că pseudonimul *Riria* aparține d-nei Coralia von Gatovsky, asupra căreia dă următoarele aprecieri critice, deasemenea lapidare: „*Riria* este unul dintre cele mai însemnate talente poetice ale Romîniei. Toate lucrările sale se disting printr'un înalt simț moral, unit cu o minunată formă poetică și o nesecabilă (unerschöpflichen) bogăție de idei!“—Nu-i așa că unui geniu nu i-am putea pretinde mai mult? Și de aceea, probabil, d-na *Riria* a găsit, în afară de d. Budu care face pe comisul voiajor al ilustrațiunilor romine, și o vrednică traducătoare germană—ne-o spune tot biograful—în persoana altei doamne, de extracțiune tot nobiliară, Frau Sidonic de Vechi.

* * *

Cu mult mai intensiv informată despre noi este Italia, țară cu care sfîrșim cercetările noastre.—La Firenze, apare

Nuova Rassegna, revistă dedicată exclusiv vulgarizării literaturilor moderne. Nu mai puțin de 24 literaturi formează cîmpul ei de activitate. Asemenea întreprindere cere negreșit o organizare specifică și de aceia literaturile, cari sînt tratate acolo cu o mîină mai largă, au un redactor special, onoare ce s'a făcut și Romîniei. „Redacțiunea literaturii romîne“, cum se afișează pe copertă, este încredințată d-lui căpitan P. E. Bosi ¹⁾, care a vizitat țara noastră acum cinci ani, a învățat romînește și „cunoaște și iubește pe Romîni“ așa de mult, încît informat fiind că este pe cale a se înființa o ligă franco-romînă de cătră «toate principalele noastre ilustrațiuni: Delavrancea, Disescu, B. Misir, Filipescu, Istrati, P. Grădișteanu, Xenopol, Davila, Ghica, Lahovary» și alte vr'o 70 persoane, foarte cunoscute, dar pe care nu le numește, se grăbește a propune celor însărcinați cu adunarea azeziunilor romîne:—d-lor Delavrancea, Mîtilanes și Rosenthal (!)—să și transforme liga lor într'o ligă intelectuală (?) italo-franco-romînă.

Acest d. căpitan Bosi este un literat foarte sirguitor. D-sa nu se multumește însă numai a traduce, adeseori foarte reușit, producțiunile despre care vom vorbi, ci are ambițiunea și de a schița unele figuri literare romîne, și a ținea în acelaș timp străinătatea în curent cu întreaga noastră mișcare culturală. De aceea, în afară de publicațiuni literare,—conferințe, discursuri și concerte, serbări școlare și culturale, «importante ședinți literare ținute la aleasa scriitoare Constanța Hodoș», literatură muzicală (valsuri și romanze), expoziție, fapte diverse cu privire mai ales la curtea noastră regală,—nimic nu lipsește din bogatele *notizii*, pe cari d. căpitan le vizează în fie-care număr cu inițialele sale, după ce le-a trecut desigur prin prisma propriei sale personalități. Oricine va înțeleghe însă, chiar în vremile noastre de telefonie și telegrafie Marconi, că o asemenea activitate este mai presus de puterile unui singur om, mai ales cînd el este stabilit la San-Remo, cu mult peste 1,000 k.m. de parte de locul unde faptele se petrec. De aceia directorul revistei a înființat la București, pentru «redactorul literaturii romîne», o sucursală specială, în strada Țăranilor No. 7, al cărei girant d. N. Ținc, funcționar ieșit la pensie, deși necunoscut probabil celor mai mulți dintre cetitorii noștri, scrie totuși, scrie, traduce și publică de peste 30 ani în România! Mai complete

1) *Bosi Pier Emilio*, poet și soldat italian, căpitan în Reg. IV de bersaglieri în garnizonă acum la San-Remo, ofițer al ordinului Danilo al Munteșegrului, născut la 1861 în Faenza, este autodidact; la început impiepat într'o tipografie, apoi secretar de avocat. În urmă lucrător într'o moară cu aburi, a intrat voluntar în armată... a tradus din nemțește „Kreuz und Krone“ de Carmen Sylva, din romînește „Ginta latină“ și „Peneș Curcanul“ de Alexandri. cum și „Venere și Madona“ de Eminescu. La rîndul lor, mai multe versuri din volumul său „Spade Azzure“ au fost traduse în romînește de Nicolae Ținc și Smara. A ținut la Ateneul romîn din București o strălucită conferință: „Italia și Romînia“. („Dictionnaire international des écrivains du monde latin“ de Angelo de Gubernatis, 1905).

amănunte asupra d-sale nu putem însă da, de oare-ce d. A. de Gubernatis n'a ajuns cu dicționarul său (vezi mai jos), de cit până la litera S.

După această introducere neapărată, să cercetăm pe rind cele două părți: fundamentală și informativă, ale revistei. În No. 1 (Ianuar 1906) redactorul schițează figura d-lui Constantin Mille, bucată asupra căreia va trebui să stăruim mai mult, nu numai pentru considerațiunile generale cu care autorul își motivează alegerea subiectului său, ci și din pricină că noi ținem să reflectăm aici nu numai cum, dar și proporțiunile în cari sistem proiectați peste graniță.

«*Rumania* literară și artistică este într'adevăr—zice redactorul—mai mult de cit nesocotită de noi. În afară de vr'un articol de ziar zilnic, scris din fugă, dedicat regalei Carmen Sylva, ori suavei Elena Văcărescu, e foarte greu să găsești poate chiar un singur rînd, care să se ocupe de restul Romîniei intelectuale, ca și cum sora noastră latină n'ar mai avea și altul, în afară de aceste două nume foarte distinse (nobilissimi) și cu drept cuvînt celebre. Dar nu. Romînia a avut și are poeți și scriitori de o valoare mare, nediscutabilă... și noi,—ne propunem, dacă nu să umplem, cel puțin să micșorăm această lacună».

În fața lacunei încă, d. Bosi rămîne mai perplex de cit celebrul animal al lui Buridan! Și numai după lungă chibzuială, după ce și aduce probabil aminte că a petrecut cîndva două ceasuri minunate în casa d-lui Mille, se întreabă, îndoelnic totuși în nesiguranța sa: „Nu-i *drept* ca Nuova Rassegna să înceapă cu d. C. Mille, unul dintre cei mai vajnici luptători, unul dintre cei mai puternici scriitori și ziaristi ai Romîniei?... unul dintre cei mai simpatici oameni, tînăr încă, cu frumoasă înfățișare, foarte politicoș și care cucerește de îndată pe oricine se duce să'l viziteze“.—Și, la rîndul său, d. Bosi își plătește datoria sa de ospitalitate cu vîrf și îndesat, prezintînd Italiei pe fostul său Amfitrion în nu mai puțin de trei ipostase: ca ziarist, bărbat politic și scriitor literar.

Intors în țară cu «multe idei», d. Mille a luptat pentru „idealul său“ în *Romînul* și *Drepturile omului*, până a ajuns proprietarul ziarului *Adevărul*, care, sub a sa direcțiune, a devenit «de o importanță extraordinară, o adevărată putere». În privința aceluia ideal în sine, d. Bosi este însă foarte discret și ne spune numai că i-ar fi trebuit ani și ani—ce ironie fină!—spre a'l putea cunoaște deplin; totuși, ținînd samă de antidinasticismul d-lui Mille, care onorează atît pe suveran cît și pe ziarist, cum și de campania ce *Adevărul* o duce împotriva bătăiei în armată, d. Bosi crede că modelul său trebuie să fie un socialist foarte departe evoluat (giă altamente evolutō), cuvinte prin care ne spune că înțelege să facă cea mai mare laudă d-lui Mille și ziarului său «vrednic să poarte ca firmă: veritatea».—Ca bărbat politic, d. Mille a scris „mîndrul articol“—Căderea mea—unde și descrie electorala sa aventură de la Teleorman, care, rîpindu-i tribuna

parlamentară, i-a lăsat numai pe acea de la *Adevărul*; dar aici, d-sa strigă (tuona) de zece ani pentru țărâtime, care desigur îl va relege, cu cel dintâi prilej, pe «valorosul ei apărător, pe scriitorul sincer și neobositul ziarist.» Ca literat, d. Mille se zugrăvește în Dinu Milian, singura din cele-i trei opere pe care redactorul a celit-o, chiar acum. În această autobiografie, pe lângă multe tipuri «foarte reușite», d. Bosi mai găsește și numeroase pagini demne de un artist valoros și conștiincios și de aceea îl sfătuiește pe autor ca: «pe cînd ne dă articole, care, ca închipuitul interview cu Regele Carol, sînt *capodopere de literatură și politică*, să nu uite a da și un frate aceluși simpatic și sănătos Dinu Milian».

Cu d. Mille începe și se sfîrșește galeria „scriitorilor de valoare mare și nediscutabilă“, așa că în colo partea de fond a revistei cuprinde numai traduceri, toate datorite d-lui Bosi și anume: în același număr: Rană, — Om și cine, două poezii de d. Radu Rosetti; iar în No. 3 (Mart 1906) o poveste de Carmen Sylva, tradusă îngrijit, chiar cu oare-care eleganță și „con permesso della regale Autrice“; apoi o fabulă, fără sare, de *Cornelio* „un foarte drăguț scriitor de la Universul“ și înfine, în versuri albe, poezia lui M. Eminescu: Și dacă ramuri.... bine pricepută, dar redată cu umpluturi prea multe, așa că numai pe departe poate aminti prețiosul original.

Cu cit mai documentară pentru noi este partea informativă, unde, cu unul sau cel mult două calificative, se cîntăresc și se măsoară scriitorii și operele romînești! Bogăția ei este însă așa de mare, încît se resimte necesitatea unei clasificări, al cărei cel mai bun criteriu nu poate fi, desigur, de cît însăși simpatia d-lui Bosi.—Admirațiunea pe care o are d-sa pentru *Adevărul* și proprietarul aceluși ziar, o închină întregii prese care a izbutit «să devie o putere», pe ai cărei redactori și colaboratori îi urmărește, în gesturile lor cele mai copilărești, cu o adevărată dragoste maternă. Așa, la ziarul d-lui Mille și în jurul său, găsim (No. 1 și 3) pe „eminentul critic“ Emil D. Fagure, care tipărește *30 zile la Paris*, „carte foarte interesantă și instructivă, apărută și admirată mai înainte în coloanele *Adevărului*“; mai puțin eminent, „criticul“ Brănișteanu¹⁾ a consacrat totuși în același ziar un articol al lui Gr. Alexandrescu, «fixîndu-i locul ce-l va ocupa în literatura romînă», pe cînd «valorosul ziarist Macri își publică impresiunile sale de închisoare în articole senzaționale, cari au avut un succes imens»; articole — se vede mai puțin importante — scriu acolo d-nii Const. Bacalbașa, Leontin Iliescu, Spartacus etc. pe cînd problemele puse în «Letopiseți» de d. Mille, frămîntă capetele celor de la *Nuova Rassegna*. — La rînd vine apoi *Universul*, al cărui fondator, prieten odinioară cu d.

1) Pseudonimul acesta care are mania fixărilor și este și un foarte bun platnic, într'un recent număr al uneia dintre numeroasele publicațiuni ale d-lui Mille, facează și locul revistei *Nuova Rassegna*: pe masa fie-cărui Romîn.

Bosi, a fost „un adevărat și mare binefăcător al Romîniei“. Tot acolo, după mai sus pomenitul Cornelio, găsim pe „concețanul B. de Luca, azi profesor și ziarist apreciat la București, ziarist foarte muncitor, în ale cărui corespondențe își au obirșiea mai toate informațiunile ce se găsesc despre Romînia în ziarele italiene“, iar la urmă defilează și Marion „care din zi în zi se face mai apreciat prin *spiritul* său într'adevăr însemnat, inexauribilul Marion, care este și un bun fabulist, în viață“, căci dintre cei duși, pe Alexandrescu. l'a fixat d. Brănișteanu alături cu La Fontaine și Lessing!—În aceeași grupă intră și *Universul literar*, unde d. Sc. C. Moscu a publicat o „*graziosissima* și chiar bine reușită poezie“, pe care aflăm că d. Bosi o traduce și o va insera «spre a da o idee despre frumoasa doină populară», pe cînd d-na Smara publică, tot acolo, o poezie care este însă numai *graziosa*.

Dar cu d-na Smara intrăm în altă categorie a d-lui Bosi. Cine, din cîți au trăit prin Belgia, Italia, ori unele părți ale Franței, nu ș'a dat samă ce altă imensă «putere» reprezintă sexul așa zis slab, cînd se pasionează pentru o cauză mai mult sau mai puțin interesantă, cum ar fi de pildă catolicismul? Cine, dacă nu femeile, opus-au mai mare bărbăție guvernului francez, în ultimile daraveri clericale?—D. Bosi o știe aceasta desigur. Și dacă femeia este în stare să facă atita bine pentru Isus și biserica lui, ce n'ar putea face ea pentru d. Bosi și Nuova Rassegna?—Deci, d-na Smara va deveni „valoroasa poetă și ziaristă cunoscută în Italia“, pe cînd Elena Văcărescu, «suava», rămîne totuși o scriitoare de valoare; «Agatha Paleologlu este o foarte bună nuvelistă, gustată mai ales la Berlin, unde trăiește»; d-nele Hodoș, Cuntan și Sevastos au publicat (în No. 1) și vor mai publica în *Viața Romînească* „articole escelente“,—lucru care până acum este o complectă inexactitate; d-na Hodoș conduce o revistă care publică „articole importante“, și, destul de bună este și *Romîncea*, revistă condusă de o domnișoară, Adela Xenopol, negreșit tot valoroasă scriitoare, «care-și propune să publice în ea idei și sentimente de femeie, învederînd energia femeiască, iar nu veșnicul plîns care inundează celelalte reviste»... O, de-ar dobindi mai curînd, aceste doamne, visata lor egalitate, spre a nu se mai socoti obligat d. Bosi să le cedeze cele mai bune locuri în literatură, după cum noi, muritorii de rînd, le-am deprins în tramway și omnibuse!

Ultima categorie, mai puțin bine definită, o formează scriitorii care, așa zicînd, nu constituie „o putere“. Aici intră de-a valma «marele poet romîn Eliade Rădulescu, frumoasa comedie jucătorii de cărți de H. Lecca, Alexandri și Eminescu care au creat opere puternice; sârmanul Viorel, roman mișcător de M. Conitz, poezia simțită și artistică a sublocotenentului Vulovici, valorosul Cincinat Paveescu cu poeziile sale, Gh. Silvan cu romanul său «Pentru neațîrnare», care după cum cetim (?), poate sta alături cu cele mai mari opere literare eroice; în fine d. Al. D.

Xenopol, una din cele mai înalte intelectualități române, pe cînd d. Iorga nu-i de cît un om simpatic, care în afară de poezie, a scris multe lucruri cu privire la istoria romină și, între altele, o carte simpatică: *Amintiri din Italia...*» Încolo tot nume, asupra valorii cărora d. Bosi probabil nu este încă fixat, de vreme ce nu le anină nici un calificativ, ca Gane, Panu, poetul Vlăhută, Sadoveanu, Iosif,—sau Stavri, Lovinescu, Serafim, Cioflec, Petrașcu, Rusu-Abrudeanu,—ori în literatura științifică: Gr. Stăfănescu, Poenaru, Anastasiu, Bădărău și Popescu.—Mișcarea noastră intelectuală nu se rezumă însă aici. «Numele cele mai ilustre le grupează *Viața literară*, deși d-nii Coșbuc, Gorun și Chendi, cu autoritatea lor, ar ajunge pentru a-i garanta succesul!» Nici o mențiune însă despre *Convorbiri literare* și cercul lor, iar cei de la *Viața românească*, n'au de cît să-și ieie fie-care partea lui anonimă din menirea ce se atribue acestei reviste, aceia: «de a grupa intelectualitățile cele mai înalte și studiile cele mai cu grcutate».

Ancheta noastră este terminată. Rămăși între noi, ca Augurii, putem lăsa drum liber acelei porniri hilariante, care are darul de a duce gura până la urechi. Cu ce zimbet, intraductibil de grație și indulgentă, va fi cetit regina noastră pe d. P. Brousse care nu se sfiște a detrona și pe Lazăr și pe Eliade, spre a-i asigura măcar unul din cele două locuri de cap al renașterii romine, probabil cu gîndul ascuns de a bine-merita o cît de mică distincțiune, care,—în treacăt fie zis—se aruncă cu mai multă profuziune în străinătate, de cît ni se acordă nouă, Romînilor!—Și ce mulțumire, indoită și divină, va fi simțit d. dr. Istrati, văzînd diletantismul său istoric ridicat la preciziunea unei analize chimice, pe cînd Franceinele sale colorante, în dulapurile unde zac inutile industriei, cîștigă desigur o valoare istorică din ce în ce mai prețioasă!... Dar cei cari, cu aspirațiunile lor, vor fi întrecut de mult proporțiile broaștei din fabulă, sînt fără indoială d-nii Caion și Densușianu, Girleanu și Lovinescu, creatori și promotori de curente de cînd bunica, curente despre care s'au ocupat altă dată și Maiorescu, și Gherea, și mulți în urma lor, fără ca să se fi arătat încă până acum eclecticul care să-i poată împăca.—«Enfin Malherbe vint...» în persoana d lui M. G. Holban, de la Mihăileni.

Și cite ironii nu s'ar putea broda pe lipsa absolută de documentare, pe ignorarea complectă a lucrurilor mai de saraă ce s'au scris în țara noastră și fără a căror cercetare străinii nu vor putea nici cunoaște, nici judeca pe contimporani. De unde poeți ai renașterii «Campineano și Sturza», ei care nu au scris nici un vers romînesc? Și de ce să-l injosim pe Alexandrescu, măsurîndu-l cu mării meșteri ai fabulei, cînd el o

cupă locul de onoare între poeții noștri elegiaci? Tot așa, Eliade este mare, pentru noi, nu prin profunzimea ori farmecul poeziilor sale, ci, făcînd de toate, prin suprafața activității sale de campion al renașterii naționale.

Tot acelei ignoranțe și ignorări—căci nici prin minte nu ne trece încă să bănuim buna credință a cuiva—sînt a se atribui și acele drămuiri false, în care se pierde noțiunea greutății absolute și relative a scriitorilor noștri. După moartea lui Eminescu, de mult și de toți uitatul Al. Macedonski se proclamă cel mai celebru dintre poeții romini actuali, pe cînd nu este Român, cu știință de carte, care să nu-l cunoască astăzi pe melancolicul Vlăhuță, pe Goga răsvrătitul, pe exhuberantul Coșbuc... Și cînd avem o puzderie de talente, începînd cu rafinații Naum și Zamfirescu Duiliu, Carp și Cuza, Iosif și Stavri, Poni Matilda și Maria Cunțan, și alții și alții, pînă la ultima duzină, unde poate avea loc și d-na Riria cu ale sale *magnifice* poeme, —să fie cu puțință ca pe aceasta să ne-o inventeze capriciul singur al unui om fără gust, iar lipsa de proporție a celor care o detailează și o comentează prin foite obscure sau clandestine, să ne-o impue drept unul dintre cele mai mari talente poetice ale Romîniei?

D. Const. Mille are—se știe—o prea bună opinie despre d-sa, pentru ca să 'l intimideze cîtuși de puțin ditirambele florentine. Dar, cu ce ironie trebuie să fi privit un George Panu, ba chiar d. Constantin Bacalbașa și mulți alți talentați anonimi ai presei, acel interview cu regele Carol, «capodoperă de politică și literatură?» Cît despre nuveliști și cei l'alți prozatori ai noștri, începînd cu Gane, Slavici, Delavrancea, Zamfirescu, Vlăhuță, Brătescu și Sadoveanu, ei s'au pus negreșit să'l răsfoiască din nou pe Dinu Milian, spre a descoperi paginile artistice pe care d. Bosi a uitat să ni le semnaleze.

Să mai relev pe cel mai mare istoric al Romîniei, în persoana d-lui Al. D. Xenopol? Nu este oare cel puțin o necuviință, cîtă vreme nu a închis încă ochii patriarhul de la Cîmpina, a începe să-i regulăm moștenirea? Și cîtă vreme un Onciul și un Iorga nu pășesc *în urma* d-lui Xenopol, poate-se atribui acestuia un superlativ, fie măcar relativ? Și încă d-nii Iorga și Onciul să se ție bine și să 'și ieie toate măsurile, căci valoarea d-lui Xenopol nu este fixă. Ea crește în raport direct cu latitudinea: istoric la noi, «mare istoric» la Paris, «cel mai mare istoric al Romîniei» la München, «una dintre cele mai înalte intelectualități romine» la Firenze, cu cît înaintează spre sud, cu atît este mai mare și umbra ce ne-o aruncă această absorbantă personalitate. Nu mai rămîne Indoială că, dacă mîni ar apare la Port-Saïd vr'o revistă nouă, d. Xenopol nu ar mai putea fi de cît: singurul cap care cugetă pentru noi toți, pe toată suprafața pămînturilor locuite de Romîni!

Spiritul, această formă spumegătoare a inteligenței, trebuie

să fie cu desăvîrșire necunoscută în patria generosului Asti, de vreme ce Italienii vin să'l caute la noi și'l gădesc... la nevino-vatul Marion. Cum ar rămînea ei cu gura căscată, dacă l'ar cunoaște pe G. Ranetti, pe dr. Urechia, pe neintrecutul Caragioli, ori, putîndu-se rîdica în sferi mai înalte,—pe un Panu, ori un Hasdeu?—Altă dovadă, a aceleeași afirmațiuni, este entuziasmul ce'l deșteaptă în Italia d-na Smara, dimpreună cu galimatiile fără șir, fără sare, fără gramatică, fără stil, fără ortografie și fără punctuație a d-rei Adela Xenopol, pe cînd munca stăruitoare, rodnică și cinstită a unei femei ca Sofia Nădejde și atîtea altele, nu produce nici un ecou în țara unde s'a născut Ada Negri!

Iată, în rezumat, rezultatele ce dă metoda de observațiune așa cum ne-o aplică străinii în ziua de azi. Care să fie cauza crorilor grosolane, a exagerărilor extravagante și a tăcerilor tot așa de revoltătoare, pe care le-am semnalat? Oare numai neglijența criticilor și recensentilor de a se documenta complect în materie? Sau și lipsa de bun gust, și de pregătire specială, a celor chemați să minuiască balanța sensibilă cu care se cîntărește... irritable genus vatum... neamul cel mai susceptibil de pe fața pămîntului? Ori poate și absența acelei corectitudini științifice, neapărată ori-cui ia condeiul în mînă spre a scrie alt-ceva de cit opere de fantazie, corectitudine care, în relațiunile de drept privat, poartă numele de bună-credință?... Fenomenele complexe au și cauze multiple; și fiind-că am stăruit deajuns asupra celor l'alte, vom cerceta-o și pe aceasta din urmă. Ne vom mărgini însă la reproducerea, dintre multe altele, a unui singur document, dar concret și concludent. Este vorba de scrisoarea imprimată ce se alătură pe lingă exemplarele din *Nuova Rassegna*, împărțite în România. Cum se vede, avem de-a face cu un document anume pentru porțile Orientului. Iată-l în întregime:

„*Illustrate* domn,—pentru doamne există probabil o redacțiune adecuată,—Această revistă este cea dintâi din Italia care promite—cu o sinceră afecțiune—să vorbească în fie-care lună despre România, de literatura ei, de arta ei, de pasurile ei în gîndirea umană și în fraternitatea latină. Ea promite...și'și va ține făgăduiala... dar trebuie să aibă siguranța că va fi și ea bine primită în România și că o bună parte dintre *acei care vor fi pomeniți într'însa în fie-care lună*, au să devie abonații ei.—Vroiți să ne ajutați în menirea noastră? Spuneți prietinelor voștri să se aboneze și să ni trimeată publicațiunile și însemnările (*notices* în text) ce doresc să le facă cunoscute.—Urmează indicarea prețului abonamentului pe an și jumătate an—foarte moderat pentru serviciile oferite—precum și invitarea de „a se adresa directorului revistei, sau mai bine redactorului pentru România, ori d-lui N. Tînc (redactorul român).“

Iată un director care i-a pus în colă pe toți confracții și

conurenții săi din Occident. De unde, cu cel mai mic flecușet de revistă,—dacă nu ești cumva în relațiuni cu vr'un comisvoiajor în ilustrații romine,—ai o întreagă bătaie de cap: trebuie să-ți tocmești om anume, să-l cauți să știe nemțește ori franțuzește, să-i cumperi bilet de dus și întors, la München de pildă, și să-i dai și banî de cheltueală; iar el sârmanul,—să-și piardă zile 'ntregi vîînd cunoștința sub-administratorului de la vr'o *Woche* oare-care, ș'apoi iarăși nopți întregi, cu acesta, la vre-o oare-care Brauerei, până ajunge la condițiuni acceptabile,—cu Italia, merge mult mai expeditiv. Cum ia Românul un bilet de loterie și intră pe gratis în Expoziție, tot așa, ia un abonament la *Nuova Rassegna* și intră... tot pe gratis, în celebritate. Și nici măcar greutatea de a-ți redacta singur «însemnările», căci în prevederea sa, directorul a avut grija pentru cei fără șir, fără sare, etc. (vezi mai jos), să deschidă sucursala din strada Țăranilor. Și care literat romîn, și fără să fie Academician, nu se duce la București, măcar o-dată pe lună!

Poate că această înșamnă a scobori menirea unei reviste literare la simpla valoare comercială a unei pagini a IV-a, poate înșamnă punerea în tăiere sistematică și metodică a vanității tuturor mediocrităților, poate... căci cine știe ce li se mai năzărește celor cari nu trec prin biuroul antropometric al d-lui Ținc!—Noi însă, care avem ambițiunea de a cerceta totul prin ochiana indiferentă a științii, trebuie să recunoaștem că metoda celor de la *Nuova Rassegna* se întemeiază pe o observațiune psihologică, necontestată până azi, anume că străinătatea exportă la noi un stock considerabil de celebrități romine și că, în utilizarea economică a acestei observațiuni, Italienii nu fac de cit a se folosi de mijloacele celorlalte instituțiuni de credit: taie celebritatea în acțiuni și cupoane, și o pun astfel la îndămina tuturor Romînilor, chiar a celor mai scăpătați. Este iarăși adevărat însă că această metodă își are și cusurul ei. Oamenii serioși—sînt și în Romînia—dacă nu pot trece granița pe cale cinstită, nu iau nici poteca florentină. Și atunci, bogații ținînd strinse băierile pungii, se răped pe acțiuni și cupoane numai cei săraci... cu duhul!

Dar, ni se va spune cu drept cuvînt, o așa metodă, care dă asemenea rezultate, nu este, nu poate să fie, metoda scumpă pe care a idealizat-o și ilustrat-o un Claude Bernard! De aceea și noi, deși această metodă ni se aplică mai în Occidentul întreg, totuși, în memoria și recunoștința aceluî adevărat și mare binefăcător al Romîniei", vom numi-o: *metoda italiană*.

Metoda italiană, dealtmîntrelea cu un prezent strălucit, chemată la un și mai mare viitor, va deveni însă în curînd celebră mai ales prin recenta operă sintetică, în a cărei alcătuire, a fost întrebuițată aproape exclusiv. Această operă se numește: *Dictionnaire international des écrivains du monde latin* și este datorită d-lui Angelo de Gubernatis, conte, literat, pro-

fesor și cunoscut filo-romin. Nu avem de gând să facem aici o dare de samă, dar, fiindcă ne-ar mustra conștiința dacă am lăsa o cât de mică afirmațiune nedovedită, vom deschide fasciculele respective ale «Dicționarului» spre a constata numai aplicarea metodei și rezultatele ei, adică absența complectă dintre scriitorii lumii latine a d-lor Maiorescu, Philippide, etc. etc. Faptul nu trebuie să mire însă pe nimeni, de oarece între multe alte obscure celebrități, d-na Riria ocupă ea singură, pe sama sa, nu mai puțin de două locuri, unul la litera G cu 18 rînduri și altul la litera R, cu un număr de rînduri îndoite...

Călătorit-ați vr'o-dată într'un modest cupeu de clasa a doua ? Cînd vă credeți mai siguri pe locurile voastre, iată'l sosește, zgomotos, hamalul încărcat cu trei cutii de pălării, și, pe cînd numai cu greu isbutește să le căpătuească în rețelele ocupate, ușa se deschide nervos... o doamnă apare în privaz... cu cățelușa sub braț, ogeantă în mina stingă și umbreluța în cea-laltă. E vară. Ocupă locul de lingă geam, în direcția mersului trenului: cel mai bun... Sfioasă, încet, încet, se adaptează... o mînușă pe scaunul vecin. Pălăria pe locul din față, cățelușa în picioarele d-voastre... Și ast-fel, treptat, treptat ea umple întreg vagonul cu «al său bagaj de fleacuri»... Oamenii serioși, își iau atunci fiecare geamantanul său și trec cu el în coridor, spre a nu fi siliți să rămîie acolo în picioare.

Iată icoana ce'mi deșteaptă în minte d-nii Maiorescu și Philippide, care nu găsesc un loc în dicționarul d-lui de Gubernatis și, nebăgați în samă, trebuie să se resemneze a sta cînchiți pe voluminoasele lor bagaje, până cînd autorul va binevoi, poate, să anine un Supliment-vagon la minunatul său dicționar!—Dar această operă, monumentală, merită o analiză mai amănunțită și așteptăm cu nerăbdare aparițiunea ei complectă, spre a ne face datoria în conștiință. Până atunci, credem că nu anti-păm întru nimic calificînd-o drept o pură întreprindere de librărie, nevrednică a fi semnată de un nume cinstit și cunoscut.

* *

Ori-ce lucru, pe lume, trebuie să aibă însă o încheiere. A noastră va fi scurtă.

Măgulitoarea atențiune ce străinătatea acordă literelor romine, ar putea totuși să aibă o reală și îndoită utilitate: nu numai pentru străinii care doresc să se fie în curent cu mișcarea noastră intelectuală, ci chiar și pentru noi Români, aducîndu-ne asupra operelor și valorii noastre judecata luminată și nepărtinitoare a unui media superior, putînd să atenuze entuziasmele grăbite sau chiar factice și să modereze nedreptățile făptuite de rivalități totdeauna prea acute, într'o țară prea mică. Pentru aceasta însă, cei însărcinați cu o misiune atît de delicată ar trebui

să fie inzestrați cu toate acele neapărate însușiri, a căror față negativă am avut prilejul să o constatăm aici. Mai ales corectitudinea științifică și acea superioritate sufletească care singură ne îngăduie să izolăm judecata răce, de învăpăiatele noastre porniri, interesate sau nu,—nu ar trebui să le lipsească. Iar asemenea însușiri le sînt cu atît mai necesare, cu cît ei au de a face cu o țară încă tînără și prin urmare nearmonic dezvoltată, în care marele număr de analfabeți pe de o parte, mulțimea îndrăzneților lipsiți de spiritul autocritic, pe de alta, împiedică înjghebarea unei sănătoase opinii publice literare.

Noi înși-ne chiar, nu ar trebui să ne ascundem adevărul sub aparențele falacioase ale unei construcțiuni cu aspectul numai de reală civilizațiune. Față cu cele cîte-va milioane care alcătuesc individualitatea psihică rominească, este cu mult prea mic numărul celor 2-3 mii de cetitori serioși și statornici ai producțiunilor noastre literare, după cum față cu aceștia, este considerabil prea mare numărul infinitelor grupuri și grupulețe, cu pretențiunea de a monopoliza și propovădui binele, frumosul și adevărul... Literații romîni, încă nici nu bine ieșiți de pe băncile școlii, de îndată ce se întilnesc cîte doi—sexul este indiferent—și înainte de a întreprinde ori-ce alt-ceva, încep prin a și așterne bazele unei societăți de admirațiune mutuală. Și știut fiind că Romînul se naște poet, își poate închipui ori-cine numărul catedralelor, bisericilor, bisericuțelor și paracliselor literare, care pululează pe pămîntul Daciei fericite!... Va trebui deci să bată încă mult și bine un curent puternic și sănătos, până va izbuti să spulbere toate aceste capiști uni sau pluri-sexuate.

Main, 1906.

Victor C. Rareș.

La țintă

„Toată lumea la tir“ — așa-i porunca.

E vorba să vie generalul în inspecție și... fiecare soldat mai are de tras încă douăzeci și cinci de cartușe, iar catastrofa tragerilor în țintă ar fi să fi fost închis până acum!

În Iunie. „Toată lumea la trei ciasuri dimineată în picioare pentru mers la tir“. Sînt sculați de mult. Peste tot grăbire, grijă și vuet. — Gornistul sună plecarea, cum se sfîrșește apelul și numărutul cartușelor. Liniște și prăcoare pe ulițele Iașului. Ici-colo, slugile cu ochii somnoroși cască deabinelea și iuțesc mersul... cu nădejdea că vor găsi țărance de la care vor lua mai eftin. — Ofițerii, cu sabia la umăr, cu pieptul înainte și capul sus, numără în gînd „un-doi, un-doi... stîng-drept, stîng-drept, stînguu...“ Tăcuți apoi, prind cu urechea tropotul coloanei, strîng cu dinții și par'că vreau să-l mistuiască în pasul unui singur om. Gorniștii zic „marșul în coloană“. În fuga mare, niște oameni negri, treziți din cuști, cu scara în mină, aleargă și stîng felinarele. Ici o domnișoară cu ochii mari, speriați de gorniști, cu părul imprăștiat pe sinul deschis, se răpede la fereastră între perdele ca să se domirească dacă-i aproape focul ori departe și... piere îndată; coea o cucoană bătrînă, cu fața văruiță, se ține c'o mină pe inima-i sărită, cu alta lasă iute storul la loc; dincolo, boerul cu părul zburlit, trîntește obloanele supărat de mama focului. — Doar soldații cît mai fac haz... «uite-o măi!... uite-l, măi, citu-i de supărat!... ține-o măi, că fuge!...» și-și tot dau cu cotul, șoptesc apăsător fără să-și întoarcă privirea, trag cu coada ochiului pe la ferestre și rîd infundat.

Aproape de marginea orașului, la Movilă, se dă repaos. Soarele răsare mindru, blind și liniștit. Ofițerii trebuie să dea buna dimineată cu fetele și cu sticlele lui Moişă.

De departe sunetul goarnei vestise apropierea armatei și,

după obicei, trebuie să poposească în maidanul din fața lui Moişă. O vînzoleală neobicinuită în crîsmă: Sura și Rifca, toată bogăția lui Moişă, nu-și află loc; jupîneasă Leica a măturat iute, iar acum, cu mătura uitată în mină, zorește pe fete, batjocorește pe Moişă c'a turnat prea multă apă cînd a stropit podelele, iar ea singură, legănîndu-și grăsimă ca o rață leșască, abea se urnește înciudată că ceilalți n'au spor la treabă... și «nici nu-i gata tot» cînd se oprește oștirea.

Leica ese în ușa dughenii scuturîndu-și pestelca, pe care o lasă tot ne scuturată cum trebuie și, cu ochii scinteitori de bucurie și de grijă, tot mișcă înainte capul îndesat în cele trei bărbii, în semn de închinare, de poftire și de respect.

— Pofțiți în odaie, mă rog—spune Leica, dîndu-se îndărătul ușii pe care o astupase și strigînd în acelaș timp la Moişă, care se suise în rafturi după o sticlă cu coniac.

— Na! —strigă ofițerii intrînd în odaia de alături—jupîneasă Leică, dar unde ți-s domnișoarele?

— Îndată, cuconăș!

— Coniac, jupîneasă!

— Îndată, cuconăș!

— Și uscături!... trimite după țigări...

— Îndată, îndată!... ei, fetelor! a venit cuconăș ofițer, veniți și voi de ajutați!

Jupîneasă Leica tae uscături, Moişă toarnă coniac, iar ofițerii stau în picioare și așteaptă fetele lui Moişă. Gîndurile li-s împrăștiate: unuia îi place și dorește să vadă pe Sura, altul ar vrea mai bine să vadă pe Rifca, al treilea pe amîndouă; numai al patrulea așteaptă cu mare nerăbdare să vie Moişă, din pricină că, nu știe nici el ce are, dar își simte gura leșie.

În sfîrșit, iacă și Rifca, cu sticla iar Sura cu patru păhăruțe.

Unul se răpede la sticlă și la păhăruțe, altul desmiardă bărbia Surei, altul obrazul Rifcâi, iar altul infulecă la uscături aduse de jupîneasă Leica.

Soldații își mai așază obielele în cizme. Dintre toți, soldatul Frunză a pățit'o mai rău: are o cizmă prea mare și una prea mică. În cea mai mare a vîrit amîndouă obielele, iar cea mai mică îi strînge piciorul gol de-l curmă la inimă. A tot cercat el pe la magazia de cizme ca să găsească una mai potrivită, dar s'a ales numai cu pumnii sergentului magaziner. Acum șchioapătă deabinelea, cînd sună din nou pornirea.—Goarna s'aude rar

în partea locului; cîinii es de prin curți cu hotărîrea să latre pe gornist, dar se pomenesc că nu pot, că încep să schiaune, să țipe și apoi stîrșesc în urlet infricoșat.

S'a dat «pas de voie».

Compania de la urmă ride, să se prăpădească, de un dulău bătrîn, care urlă ca un lup. Se sprijină de-o poartă cu labele dinainte și tot joacă din ele cînd se opinteste ca să urle cu toată jalea. Unii soldați își fac cruce și se roagă lui Dumnezeu să-i ferească de rele pe cei deacasă; alții rîd, se uită împrejur să nu-i audă vre-un grad, strigă puternic și inecat în gît: să fie urletul de capul colonelului; iar Frunză, amărit, spune și el «ba mai bine de capul magazinerului!...»

Afară din oraș. Răcoare încă. Soarele, ridicat de-o suliță, soarbe cu lăcomie roua de pe iarba pîrguită, ca s'o poată prăji mai în răgaz ca eri și ca de-o bucată întreagă de vreme. Bahlu-iul, cu tot adîncul lui de-o palmă, pare c'a luat foc pe dedesubt și mocnește innădușit; șerpuește în lungul șesului și fumegă ridicînd aburi cenușii de pe fața-i galbenă-verzue.

Cum trec podul, soldații par mai posomorîți, mai gînditori: nu-i tot una dacă se trec la catastih multe focuri «bune» ori multe «rele». Nu-i vorbă, sergentul mai pune și de la dînsul «rele la bune» în catastih, dar vezi că pentru un foc rău îți scoate o măsea bună. Se cunosc chiar, după sprincenile încrețite, că în inima lor a intrat grija și fel-de-fel de socoteli: „țînta-i prea aproape!—gîndesc ei—armele astea-s șugubețe!.. dai de parte, la dracul, și lovești, dai aproape și nu lovești!... vezi că glonțul îi ca Romînul cel beat, cînd ese din cîrciumă: deodată merge pe două cărări, ori cade jos... mai apoi își vine în fire și se 'ndreaptă la drum.... așa-i și glonțul: cînd ese din pușcă el îi nebun și nu știe încotro s'apuce.... pe urmă își ia vînt și se duce unde-l trimiți“.

Poruncă de oprire. «Toată lumea» stă pe două rînduri și așteaptă. Nu pot trage în țîntă toate companiile și de aceia rămîne numai una, iar celelalte se duc la Bahluu să-și spele tunicile de doc.

* * *

Toate se fac cu regulă: gorniștii—unul la gloanțe, altul la focuri—se'nțeleg în limba goarnelor, cînd să 'nceapă și cînd să se oprească. Trag cîte trei, în trei țînte puse la rînd. Mai de-o

parte un caporal învață teorie pe un țigan greu de cap și l tot scutură ca să-l lămurească ; în spate un sergent se chinuște cu un „harhar“ și cu oamenii slabi la instrucție ; de cealaltă parte, pe o ladă, furierul trece bune ori rele focurile date și pentru ca să nu dea de bucluc cu căpitanul și acesta cu generalul, la inspectie, că adică soldații ar ochi prost, în loc de cinci rele și unul bun, scrie cinci bune și unul prost. Lîngă el, sergentul-major se uită la steagul roș pe care soldatul din groapa de la țintă îl pleacă la dreapta și la stînga, ori îl ține drept—semnul de rău ori de bun ; delături, cei care au tras își șterg armele, se uită din cînd în cînd la țintă, dau din cap cînd văd steagul drept, iar cînd îl văd plecat se rîpăd cu mintea după glonț ca să-l ajungă din urmă și să-i spună la ureche : să te duci, neică, patruzeci de ani!... își trag apoi iute mintea înapoi și o trimit la cel care a tras rău ca să-i spue și lui o vorbă de ocară, ca mîngiere pentru fălcile strimbate de sergentul-major.

Vine la rînd și soldatul Frunză. Cum stă el lungit și ochește ținta, sergentul major îi face molitva de încurajare : mă, Frunză, spune el, vezi tu cizma mea după capul tău ? de nu lovești, ți-o trîntesc cu tocul în ceafă !—zis și făcut.—Lui Frunză îi țîșnește singele pe nas și pe gură, din pricina izbiturii cu fața de pămînt.

Ofițerii, de cum au venit, au dat roată mult, până și-au găsit un biet loc, la umbra unui canton de pe șosea. Stau întinși pe-o rogojină, așternută deasupra gunoiului de găini alungate de lîngă perețele umbrît. Pe-o așa vreme, într'o umbră care te îndușă, nici nu-ți vine să vorbești. Ca să n'adoarmă, au pus un soldat de pază : nu cumva să-i dea în gînd colonelului să vină ca să vadă cum merge cu ținta și-atunci... ținete 'nchisoare! dacă-i găsește dormind. Mai fac și ei haz de necaz : din cînd în cînd s'aude gura unuia din ei, care se tot laudă că n'a pierdut noaptea fără folos ; altul are o ură strașnică pe civili, pentru că își dau voe să vorbească fel-de-fel de lucruri despre ofițeri ; iar altul spune că el într'o zi o să facă turtă pe un bacalaureat din compania lui, pentru că nu se dă la brazdă cu meliția ; cel cu gura leșie doarme.

Soarele dogorește de-abinelea. În zare, căldura își joacă fire'e galbene-aprinse, le încrucișează rupindu-le în bucăți, le depărtează iute, le apropie din nou și apoi, învîrtindu-le în aripi de morișcă, le-aruncă în nemărginire. O mare rară și ușoară de căldură—în care abea se ivește cite o pasere sălbatică, rătăcită

de cîrd, cu gura căscată, zorită cătră baltă,—umple văzduhul; iar jos se văd, din depărtare, capete nedeslușite de oameni, ce par că plutesc rostogolindu-se singure, ori suind lîn costișe fermecate cari se sparg deodată și 'ngroapă, sub pinza lor străvezie, chipuri de oameni înuregi.

Frunză stupește pușca de necaz, apoi o șterge repede de frică și se preface c'o grijește, în vreme ce are o strașnică dorință s'o sfărîme în bucăți, ca s'o învețe minte și să nu-l mai dea de smînteală altă dată.

—Douăzeci și cinci de cartușe!—gîndește el—douăzeci și cinci de focuri, nu-i unul, ori două, ca să zici că greșește! două bune și douăzeci și trei rele!... ba încă-i bun dom-sergent-major, că a spus furierului să scrie cincisprezece bune și zece rele!... bun, zău bun!--Nu zic! oiu fi și eu rău de mîină, dar știu că n'oiu fi ca jidanu să'nchid ochii cînd bufnește pușca!... Să fie afurisită mîina Neamțului, care a făcut pușca!... al dracului mai smîncește! mă doare umărul.

—Măi leat, întreabă Frunză pe ceilalți, pe voi vă doare umărul, măi!

—Da ce, noi am avut perine la umăr?

--Cite bune măi?

—Da tu cite?

—Cincisprezece bune, măi—spune el ștergîndu-și cu mîineca drumurile de nădușeală, care-i brăzdează fața și bărbia.

Rîd cu toții și rîd nu de altă—că doar nici ei nu-s mult mai procopsiți—dar rîd pentru că acuma sînt mai în răgaz și parcă-l văd pe Frunză cum s'a sculat el de jos cu nasul hoit și plin de țărînă.

—Ce spui tu, măi?

—Zău, cînsprece!

—Ei, las'o incurcată, măi zmintitule!...

Iar rîd și-și curăță înainte puștile. Frunză scuipe virtos într'o cîrpă, o dă prin țărînă, freacă oțelele înciudat și vorbește singur, ca și cînd ar fi doi: «Frunză Ion!... ..zent!... In-car-că!... un-doi-trei-patru!... la oooo-chiu... foc!... iaca na! am lovit!... ce? nu stă fanionul țînteii drept? se mișcă? ptiu!... mă doare...» Și-ar vorbi el și-ar dondăni mult-și-bine, dacă nu l'ar trezi pentru o clipă hohotul tovarășilor, care se uită la dînsul cum freacă și vorbește cu gitul cam într'o parte.

—Ce spui tu, măi? îl întreabă ei.

—Cine, măi?

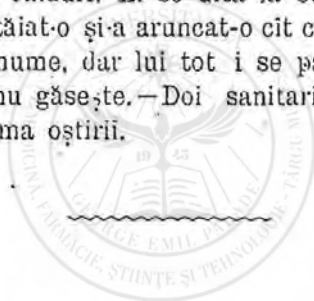
—Tu, măi!

Apoi iar își caută de treabă și se tot pipăie la gît, după ureche—unde tot pune țărână ca să nu mai curgă sînge din rana făcută de tocul cizmei sergentului major și doudănește mereu ca un tont.

Frunză Ion se pare că nu mai știe acuma nici ceala, nici hăisa. În capul său, plin cu hodorogeală ca de moară, s'alege abia un gînd, care se rupe curînd și nu-l poate prinde nici pe-aceia întreg: de ce nu i-au dat și lui armă ca lumea? că doar o grijeste el într'o părere!—O clipă și pe urmă iar îi huește în cap. Se uită la care cum vine de la tras și-l întrebă «cite bune?» Cei cari au venit de mult rîd, cînd îl aud; cei cari vin acum, nu i răspund.

Se dă încetarea, apoi adunarea. Frunză mai freacă arma, dar nici nu vine la rînduri. El se uită la bucățile din cizma cea strîntă pe care a tăiat-o și-a aruncat-o cit colo. Ar vrea să plece, cînd îl chiamă pe nume, dar lui tot i se pare că uită ceva, tot caută împrejur și nu găsește.—Doi sanitari îl pun pe targă și-l aduc pe sus, în urma oștirii.

Sp. Popescu.

Un colaborator al Curierului românesc

— Teodor Diamant —

Afară de Ion Ghica și de Nic. Crețulescu nimeni n'a scris nici un cuvânt despre *Teodor Diamant*, un nebun după unii, un entusiast după alții, un Român cu inimă, după Ghica, care îl laudă, zicînd că el „poate a contribuit mai mult decît s'ar crede la starea de astăzi, deși nu trăia la 1848”.

Lui I. Ghica și la mai mulți din generația lui Diamant le-a fost dascăl; ideile sale îl făcuseră vrednic de prietenia șefilor liberali dela 1835—1840, care erau I. Cîmpineanu, Gr. Cantacuzino și Iancu Roset; Diamant era și francmason, alături de Gr. Alecsandrescu și I. Voinescu II, literați tineri. Afară de acestea Ghica mai povestește, cum T. Diamant a încercat să întemeieze un falanster la Scăieni în Prahova, pe moșia lui Manolache Bălăceanu, cum guvernul îngrijat l-a trimis în exil la Snagov, cum, eșind de-aici, s'a făcut inginer topograf și hotarnic, cum s'a bolnăvit în munții Telegei și cum a murit la Cîmpina. Și Ghica sfîrșește c'o apoleoză: «Mulți, foarte mulți din oamenii cari au jucat un rol în țară, îi datoresc lui Diamant ideile generoase și patriotice... Nu am cunoscut un om mai blind, mai modest și mai devotat decît dînsul. Filantrop și umanitar, era din neamul aceluia din cari au eșit apostolii, martirii și sfinții».

Un om extraordinar. Și totuși, după Ghica numai N. Crețulescu a mai spus cîteva vorbe despre el, confirmînd impresia ce ne-o lasă Ion Ghica. (În *Aleneul român*, 1894, p. 589—590). Incolo, vorba lui Ghica din aceeași scrisoare către V. Alexandri: Diamant fusese «Român cu inimă, despre care nu am văzut să se fi scris un rînd măcar».

Din norocire a vorbit el însuși, deși foarte puțin. Teodor Diamant a colaborat adecă la *Curierul românesc* al lui I. Eliade Rădulescu, fapt, despre care nici Ion Ghica nu știa nimic, cînd și-a scris amintirile. El iscălia *T. D.*

Fusese Saint-Simonist, era Fourierist; deci se poate ghici ușor cum va fi vorbit el. Totuși ce-a scris el, este interesant ca dovadă materială despre ce-a învățat pe cei ce mai tîrziu au făcut revoluția dela 1848. Deși dovezile sînt numai fragmente, ele merită să fie reținute.

Citeva notițe adăose la fragmentele lui sint menite să confirme documental afirmarea lui Ion Ghica despre influența lui T. Diamant.

Notițele privesc pe I. Eliade, redactorul *Curierului românesc*, al cărui colaborator *Diamant a fost în anul 1834*. Ele sunt de nevoie pentru a explica o firească întrebare, care este: cum a putut colabora cu Eliade un Fourierist, care era tovarăș de idei al multor oameni mai târziu vrăjmași ai lui Eliade și vrășmași tocmai din cauza ideilor lor prea înaintate?

Ch. Fourier fusese o dragoste din tinerețe a redactorului *Curierului românesc*. Și va fi o problemă a biografului științific să cerceteze toate urmele, pe care Fourier le-a lăsat în opera lui Eliade. Mie mi se cuvine să arăt aici numai cum a fost cu puțință ca T. Diamant să colaboreze la *Curier* sau cât ținea Eliade la Fourier și Fourieriști.

Plecat în exil, făcând planuri mari, Eliade simte nevoia de a receti pe vechiul său amic și scrie din Chio către Gr. Grădișteanu (*Scrisori din exil*, p. 166): „*Imi sunt de mare necesitate operele complete ale lui Charles Fourier, adică Théorie des quatre mouvements, Théorie de l'unité universelle, Le nouveau monde industriel*. Du-te, te rog, când ai timp, la librăria Ialansteriană, peste Seina. Acolo am lăsat vre-o câteva exemplare din *Proscribul* (*Souvenirs et impressions*). De se vor fi vindut, de va voi să primească în schimb și *Mémoires...* și să-mi iei aceste opere ale lui Fourier, bine; de nu, cumpără-le...”.

Mai târziu, după vr'un an și jumătate, Eliade revine la Fourier într'o scrisoare către N. Russo (*Op. cit.*, p. 239) și vorbește și mai entuziasmat despre el: „*Operele lui Fourier nu cuprind o utopie, ci o invenție, care desvoltată de dînsul devieni o știință. Știința iar nu poate avea numele acesta, de nu va fi filia adevărului, adevărul însuși. Adevărul iar nu e de două sau mai multe feluri, unul este și nunai într'un fel*”.

Fourier=Adevărul: iată convingerea lui Eliade!

Acestea le scria Eliade la 1852 și 1853. La 1848 Eliade fusese de sigur același cald aderent al lui Fourier. Putem merge însă și mai departe.

Se poate hotări și ultima limită de timp, de când Fourier începe să influențeze pe Eliade. Ne a spus-o tot el, în mai multe rînduri chiar. Dar un citat ne-ajunge. Il iau din *Equilibru între antithesi*, p. 157: „...Din aceste toate mă orientai și văzui că știința socialismului își avea originea în economia politică și că tatăl ei, ca să zic așa, a fost *Carol Fourier, ale cărui opere le citisem și le studiasem încă dela 1832*. Acesta fu maestrul socialismului, însă pe nicăiri el nu dete doctrinelor sale un asemenea nume... Plagiarii aceștia (socialiștii), furînd pe Fourier, îl parodiară... De unde să-mi poată mie trece prin minte că socialismul avea vre un început în doctrinele lui Fourier?” Insemnăm ideea lui Eliade că, după felul cum înțelesese el pe Fourier, aceasta nu-i vinovat de ivirea socialismului. Fourier avea, mai zicea

Eliade. și „aberații inerente la toate începuturile“, dar și cu ele el tot răminea un „mare geniu“, care-a produs adevăruri încorporate apoi „științei pozitive a comerțului“. Acești „profeți și martiri (Fourier și Proudhon) veni ră—adaoge Eliade—, «ca să regenereze lumea. ca și cristianismul la începutul lui, a face din comerțiant un adevărat creștin“. (*Op. cit.*, p. 346).

Așa gândia Eliade.

Și la omul, care începuse de vre-o doi ani să gândească în acest chip, vine de-a dreptul dela Fourier un Român, care-l și ascultase pe acesta, care nu-l citise numai! Se înțelege că Eliade și Diamant se făcură prieteni.

T. Diamant începu dar să scrie la Curier, să caute aderenți. Cit va fi scris nu pot ști bine, de oarece exemplarul Curierului din biblioteca Academiei este foarte defectuos.

În tot ce-a scris se pare că n'a fost nici odată șiret. Cu-vintele bune ce le are pentru stăpinirea de atunci nu sunt menite a ascunde ceva, de oarece alt-fel el vorbește foarte lămurit; ele sunt o expresie sinceră a convingerii că falansterul nu trebuie să neliniștească nici chiar un guvern protejat de marele Țar al despotismului.

Eu am găsit numai trei articole. Pe cel mai însemnat îl voi lăsa la urmă. Celelalte două cuprind notițe scurte.

În numărul dela 10 Iunie 1834. *T. D.* se ocupă cu *chestia instrucției*, vorbind despre o carte nemțească a unui Dühring, care declara că dușmanii omenirii sunt neînvățătura și superstiția, iar împăciuitoarea ei învățătura, și anume învățăturile cu folos practic, care «să se poată a se aplica la trebuințele vieții sau destoinice ca să facă pe cineva cinstit, norocit și folositor în profesia în care va fi orinduit». *T. D.* comentează aceste idei, constatînd că până acum instrucția n'a fost așezată nicăiri pe astfel de baze, ci în vederea producției de ostași, doctori și mai ales administratori care să se minince unii pe alții. Dar „în țara noastră, cei ce au așezat bazurile învățăturii s'au arătat mai cu prevedere, hotărînd în regulamentul instrucției publice ca să se facă și școli pentru învățătura agriculturii și meșteșugurilor; dar să nădăjduim că această folositoare idee nu va rămînea numai în proiect, ci se va pune și în faptă cit mai curînd, mai virtos acum cînd școalele pot să se organizeze astfel, încît copiii dela vîrsta de patru ani să poată să-și cîștige hrana vieții lor cu chiar a lor muncă.»

În numărul dela 21 Iunie *T. D.* se ocupă cu *dăjdiile* ce dau locuitorii deosebitelor state: Dăjdiile sunt mai mari de cit la noi, dar locuitorii cîștigă mai mult; «și de vom baga de seamă găsim că mărimea (dăjdiilor) este în proporție dreaptă cu întinderea mașinelor“. Dint'r'o comparație cu Franța, *T. D.* conchide că Țara romînească ar trebui să încaseze biruri 6.250.000 galbeni, dar în vistierie abia intră 500.000 galbeni. «De aci fleșicare poate socoti cit de săracă este Țara romînească». Pricina este, că Românii n'au nici mehanici, nu au cunoscut nici econo-

mia politică, nici legile lucrării pământului.“ Și el îndemna: „Să ne punem deci pe aceste învățături, căci filosofia, istoria și frumoasele arte singure nu fac decît să ne ațîțe ambiția și poftile fără a le mulțumi». El cerea apoi să se introducă și la noi „*sistema cea nouă* de organizație de sate aflate în Franța, care are putere să sleiască izvorul leneviei și să combine interesul particular cu cel de obște“, producînd îmbelșugarea între norod și „veniturile guvernului nostru se vor împătri fără împovorarea lăcuiitorilor».

Articolul de fond al *Curierului* din 7 Iunie 1834 pomenise și pe Carolu Fourier (sic). La Paris era vorba de «formația unei soțietăți cu acțioane» avînd scopul să colonizeze proprietățile franceze din Africa: „Dacă orașele în Africa se vor organiza după sistema d. Carolu Fourier, ce *de puțină vreme* trage atenția tutulor oamenilor celor învățați și voitori de îmbunătățiri, pu tem să incredintăm că acest pămînt barbar va ajunge în puțină vreme și va întrece pe cele mai civilizate noroade din Europa“. După această promisiune, *T. D.* descrie orașul fourier-ist. Cred, că-i interesant să arătăm forma, în care *Curierul* făcea propagandă pentru reforma lui *T. D.*:

„Un oraș organizat după sistema aceasta trebuie să fie ca de 400 familii sau 2000 individe (barbați, mueri și copii) și aceste familii să aibă, pentru-ca să lucreze, un pămînt de 2000 stinjini în lung și 2000 în lat.

„Fieșcare poate să se indeletnicească după dorința sa, la lucrarea cimpului și a grădinilor, la meșteșuguri, la științe, la menaj (căsnicie), la educația pruncilor și la frumoasele arte. Pentru că într'acest oraș sunt grădini frumoase, teatru, pen-ioane de băeți și fete, toate felurile de meșteșuguri, școli și toate cite pot fi pentru învățatura, folosul și plăcerea oamenilor. Intr'un astfel de oraș un va fi nici praful cel pricinuitor de oftică al caldărimului, nici aerul cel vătămător al orașelor celor mari, ci verdeață și aer curat, care va întîmpina cele mai multe boale.

„Intru acest fel de organizație fieșcare particular își găsește folosul și ciștigul său în ciștigul și folosul de obște. Doforii cu cit mai puțini bolnavi vor fi în soțietate, cu atit mai mult vor ciștiga; cismarii și croitorii, cu cit mai mult vor ținea cismele și hainele, cu atit mai mult vor ciștiga; asemenea și sticlarii și toți ceilalți meșteri. Mecanizmul aceștii organizații îl *vom arăta cu plăcere la vreme și la loc*¹. Acuma facem cunoscut că fieșcare primește din ciștigul de obște (după ce administrația orașului plătește cheltueile ce se fac pentru binele de obște), fieșcare, zicem, primește trei părți: una după munca sa, alta după talentul și iscusința sa, prețuite cu voturi de către tovarăși competenți și o al treilea parte după capitalul său, pentru-că după această sistemă fieșcare trebuie să intre în tovarășie măcar cu

1) N'am găsit nimic. G. B. D.

cinci sute lei, ca să fie interesat la câștigul de obște și să se silească ca produsul moșii să se mărească cât mai mult.

„Între alte fericite rezultaturi (isprăvi) ale aceștii sisteme de organizație de orașe sînt și cele următoare: copiii dela vîrstă de patru ani găsesc să-și câștige hrana vieții cu chiar munca lor și într-aceeaș vreme, ce câștigă bani, își înmulțesc cunoștințele cele folositoare în viața omului și petrec cu mare plăcere, pentru-că munca după această sistemă se face foarte plăcută și drăgăstoasă, productivă cit se poate mai mult și instructivă (învățătoare) pentru toți de obște, pentru bărbați, femei și copii, cari se obișnuiesc la muncă din vreme, lucru ce le este de mare folos.

„Economia este foarte mare după această organizație. Fieșcare poate să-și dobîndească mîncare bună și îndestulă, îmbrăcăminte curată și comodă și lăcaș sănătos cu de patru ori mai puțină plată decît acum. Și toți, bărbații, femeile și copiii, meșteri și învățați găsesc lucru în toată vremea, după plăcerea, puterea și învățătura lor, cu bună plată și cu puțința de a varia (schimba), adică să treacă de la cusătură și scris la un lucru de grădină și meșteșug ce dă mișcare trupului și păstrează sănătatea.

„Acum vedem pe neveste și pe copii pînă la vîrstă de 12 și 15 ani că nu câștigă mai nimic și trăesc mai numai din ostenele tatălui de familie, care de multe ori nu poate găsi nici de lucru, mai virtos iarna. Pentru aceasta este atîta sărăcie. După sistemă cea nouă lucru nu va lipsi nimului, nici într'o vreme: vara se vor îndeletnici oamenii mai cu seamă la lucrările cîmpului și grădinilor ce au trebuință de bună vreme; iar iarna vor lucra mai virtos la meșteșuguri, în săli încălzite, spre pildă veșmintele, cismele, mobilele și altele asemenea, făcîndu-se iarna croitori, cismari, timplari; și ceilalți meșteri (ce după această sistemă vor dobîndi cunoștințe de mai multe feluri) pot eși vara să răsufle aer curat și îmbălsămit de mirosul florilor, la lucru cîmpului și al grădinilor. Împreună cu tovarăși iubiți și coenteresați, printr'o întrecere desfatătoare și desăvîrșitoare a lucrului lor.

„Am zis că după această sistemă economiile vor fi foarte mari, munca foarte drăgăstoasă, încît toți oamenii, bărbații, nevestele și copiii își vor găsi plăcerea lor la lucru. Dar la ce lucru o să se îndeletnicească ei? Copiii și nevestele la lucru grădinilor, florilor, meșteșugurilor, frumoaselor arte și la altele, iar bărbații, fiind mai tari, își vor găsi plăcerea lor a sparge cu plugu ăst mult pămînt întelenit și îl vor face roditor. Și așa va trăi și norodul mai în îmbălsugare și *veniul proprietarilor* se va împătri“.

T. D. era îndrăzneț. Articolul acesta era numai un început. El anunță deci și alte scrieri: „*O deslușire mai pe larg acelor mai de căpetenie amănunturi ale aceștii sisteme, cu mulțumire*

o vom publica în numerile următoare. Și fie ca barbați iubitori de a lor fericire și a aproapelui, pătrunși de *adevărul*¹⁾ și de folosurile aceștei sisteme să o pue și în lucrare, prin care atunci *acest binecuvîntat pămînt de natură al Țării romînești și Moldovii să poată a se face lăcașul fericirii* și poate și pildă altor neamuri ce se falesc cu civilizația“.

Indrăzneț era *T. D.*, dar nu și original. Chiar și apelul la care boerimea romînă—apel care o prins numai la Manolache Bălăceanu,—era o repetiție din Fourier, care zicea d. e.: „Un pair de France a placé récemment 3 millions dans la faillite Paravey. Si on trouve tant d'hommes aventureux pour les affaires dangereuses, n'en trouvera-t-on pas un pour une affaire exempte de danger?“ Și tot astfel fu și cu ideile din articol. Mai toate se pot cita paralel cu pasage corespunzătoare din Fourier: *T. D. își cunoștea bine biblia sa*²⁾.—

Înainte de a sfîrși țin să arăt cum se dovedește exactă și părerea lui Ghica, care pune pe Diamant printre preparatorii anului 1848, voesc să mai indic un reflex chiar surprinzător din Fourier. *T. D.* zisese în articolul de mai sus: „Fieșcare particular își găsește folosul și cîștigul său în cîștigul și folosul de obște.“ Această frază se găsește și la I. Eliade de nenumărate ori, cînd mai explicită, cînd mai conciză. Iat-o, de exemplu, și în proclamația dela 1848: „Scularea aceasta e pentru binele, pentru fericirea tuturor scărilor societății, fără paguba vreuneia, fără paguba însuși a nici unei persoane“. Tot acolo, Eliade vrea dreptate, deci contribuție generală: „Aceasta înavuțește patria și o patrie avută e în folosul tuturor și prin urmare în paguba nimenui“. Este ideea repartiției proporționale din Fourier este vorba acestuia: *contenter toutes les classes, règne de la vérité* etc.

Dar de ce să fie tocmai din Fourier? Iată de ce. Pela 1860 Eliade tipăria o *Biblioteca portativă*, în care publica *Diverse*, scrieri în proză și versuri de feliurită natură. Odată vorbind iarăși despre „foloasele generali fără paguba nimenui“, el spune că așa a strigat el și la 1859, 1856, 1848 și adaugă vorbele decizive. (Biblioteca portativă *XV, Diverse*, collectio de berbenei și viorele. București, 1860, p. 251), că aceste strigăte „*sînt o consecuință a convicțiunilor mele încă dela 1832*“. Decit, precum am văzut mai sus, evenimentul intelectual din 1832, în viața lui Eliade, a fost cunoștința lui Fourier: Fourier l-a impresionat pe Eliade atît de puternic, încît, scriind proclamația din 1848, scria și în graiul lui.

1) Vorbă și a lui Eliade. G. B. D.

2) *Le nouveau monde* etc. (1829, p. 138).—Biblioteca Sf. Sava care deveni biblioteca centrală, poseda din Fourier *Le nouveau monde industriel et sociétaire* (1829) cu însemnarea *Appartenant à la bibliothèque de Theodore Diamant* (Azi la Academie, sub No. 317/17) și *Pièces et charlatanisme des deux sectes Saint-Simon et Owen*.

I. Ghica avu deci dreptate să zică că sunt mai mulți Romîni, care-au învățat ceva dela Fourier. Și Teodor Diamant,— de cite ori nu va fi discutat și el cu Eliade acel principiu fundamental ?!

Ori unde se vor găsi în Eliade urme fourier-iste, va fi greu să nu ne gîndim și la Diamant, care-l întărise în credințele a-cestea ¹⁾.

24. V. 1906.

G. Bogdan-Duică.

1) T. Diamant ne-a dat despre sine citeva date biografice în *Curierul românesc* dela 25 Mai 1836 (p. 124): El a învățat patru ani cursurile de matematică, filosofie și altele la Sf. Sava, apoi doi ani în școala ostășască dela München și apoi patru ani la Paris. S'a întors cu diplome. Stăpînirea i le-a cercetat și i s'a dat voe să fie inginer și hotarnic, cum zice el; actul stăpînirii s'a publicat în Buletinul oficial (No. 12). El locuia pe podul Mogoșoaiei în casele Dumnezii Cicoanii Catinchii Arion, cu No. 601, lângă Dumnealui biv vel vistier Grigorie Grădișteanu, unde chema clienții ce au nevoie de el.

Notița aceasta autentică lămurește greșelile de memorie în biografia lui Ghica. Astfel: 1) Diamant n'a putut fi elev lui Lazar, deoarece, calculînd cei zece ani din urmă, ajungem la 1826, sau dela 1834 la 1824, cînd Lazar nu mai era în București, ci în pămînt.—2) Diamant nu s'a făcut inginer abia după arestarea lui Cîmpineanu în Ungaria, care s'a întimplat la 1839, în Decembrie—în Martie 1840 Cîmpineanu sosise în București,—ci de mai înainte încă, dela 1836.—3) Dacă este dreaptă afirmația lui Ghica că T. D. s'a făcut inginer numai *după-ce* guvernul a suprimat propaganda lui prin faptă, atunci aceasta trebuie să se fi petrecut la 1835, an în care el nu mai serie în *Curierul* lui Eliade.

În tot cazul, cronologiile lui Ghica nu pot fi privite drept exacte sau precize.

Schiță

Sta Madridu-i la picioare.
Mai bogat, nu-i alt burghez
Și-i puternic ca un rege
Don Diego Velasquez.

Toc, toc, toc! — Cu bună ziua,
Mare meșter madrilez,
Azi e Marți; până 'n trei zile
Chipul tu să mi'l lucrezi:

În profil, ochii albaștri,
Parul negru să-l buclezi....
De necaz să crăpe toate
Fetele din San Diez.

— «Ochi albaștri, ochi albaștri!»
Nu se poate, o, nu!... Vezi...
Am jurat.... Te rog mă iartă
Senorita Ximenez....

— Dar....

— Jurat-am pe Madona
Sfânta din Aranjuez....
După ochii Carmencitei—
Alți albaștri nu pictez!

—Dar...Cit de frumoasă fata,
Don Diego Velasquez,—
Poate da de cit ce are?
Poate da mai mult?... Ce crezi?....

Nu știu ce-a răspuns la asta
Meșterul cel madrilez...

Era 'n vrîstă 'n vremea ceia
Don Diego Velasquez—

Ș'a rămas ne-gata chipul
Șenoritei Ximenez.

Firenze

Gh. din Moldova

Sfaturi vechi.

Bunicul, Manole Crețu, la noi în Vilșoara, în răzășia lui, văzuse lumina lumii aceștia, în răzășia lui își petrecuse vieța de om vrednic, și de acolo cu cinste trebuia să pornească la veșnicele lăcașuri, cum singur spunea c'un zîmbet și c'o umbră de părere de rău în ochii mari, întunecoși.

«Din greū am muncit, măi zicea el mîngîindu-și mustățile scurte, zbîrlite; cu amar am agonisit, de vreme m'a lăsat nevasta, de vreme și flăcăul și fata s'au zburătăcit,—acuma măcar o mîngiere să am, înainte de a eși din găoace găina pe care are să mi-o dea peste groapă cumătra Zamfira; măcar cu nepoții aceștia din cînd în cînd să mă mai iau la hartă..... Uite, măi băete,—îmi zicea mie— aici-s mustățile: întinde cît poți; aici e chica: trage, nu șăgui! Ahaha! halal nepot! d'apoī știi că nu șăguește?...»

Mama ridea rumenită la față, în umbra odăii de țară, o odae largă, răcoroasă, în care mirosea a sulcină, în care, printre perdelele lăstate, pătrundea soarele în pulbere lină de aur. Iar eu, un bunduc gras, rotund ca o minge, cățărât pe genunchii bătrînului, întindeam o mină cu degete curmate spre mustața zbirlită, spre părul cărunt.

«Ți-î drag bătrînul, ha?»

—Mi-î drag.

—Atunci—uța maaare, măi flăcăule!—Eu rideam dînd din mină și din picioare, ca un bondar strîns între degete, pe cînd bunicul mă rîdica pină la mănunchiurile de flori uscate din grindă. —Ehe! vorbea el înturnîndu-se spre mama, așa băet halal! Aista n'are să ne dea de rușine... Cînd a crește măi mare, îl ia bunicul peste Siret, la coasă, îl ia bunicul la vînat, în zăvoae... Haiduc am să fac dintrînsul, pe cinstea mea! Îți place, Dumitre! dragă, să te scalzi?»

—Imi place!

—Vezi că-i place, Profrițo? Apoi dacă-ți place, hai cu bunicul la moară. Te tăvălești prin apă, colo, și prin nisip, cât ți-a plăcea! Om zdravăn să te faci, bre; altfel nu prețuiești nici două parale! Înțelesu-m'ai?

—Da.

--Poftim, a înțeles! Ce face? Ce zici tu, dragă Profriță? ce zici tu, draga tatei? Că l-a arde soarele? Săracu' băet! auzi dumneata! l-a arde soarele! Dă-i pălărioara cea roșie,—așa,—și hai cu bătrîn, hoțomanule!»

Și mă duceam cu bătrînul la moară, desculț, prin pulberea ferbinte a drumului. Acolo, prin apă, făceam o gălăgie cu alți draci de seama mea, goi pușcă, de fugeau măcăind ca de uliș, toate rațele morarului.—Intram apoi, după ce mă tăvăleam bine prin mil și mă cufundam în apă ținîndu-mă de nas,—intram în moară după bunic și mă uitam cu o deosebită mirare la morar, care se deosebea de ceilalți oameni, mai ales fiindcă avea o pipă veșnic în colțul gurii, pe lângă țeava căreia din cînd în cînd scuipa într-o parte, după care își trecea minile noduroase pe supț mustață, peste buzele negre. Acolo apa cînta un cîntec surd, înflorător; în coș fișiau din cînd în cînd grăunțele; în covată zvîcnea în pulbere fină făina,—și eu priveam cu ochii mari la toate ca la niște puteri suprapămîntești. Iar din pod, scoțînd capul pe o gaură rotundă, deasupra bulboanei de sub roată, priveam în unda limpede jocul peștilor cari fulgerau prin lumina apei ca niște săgeți de argint.

Ne întorceam încet, pe cînd asfințea soarele, și țineam pe bunic de mînă. Mă opream și eu și ridicam în sus nasul, cînd el se oprea și stătea de vorbă, ici și colo, cu sătenii. Ascultam vorbele cu luare-aminte, dar nu înțelegeam nimic.

Dar cum trece vremea 'n zbor de rîndunică, iată mă trezii după anii, că înțeleg și ce zice bunicul cu glas limpede și așezat, încruntînd puțin din sprincenele groase; iată că ajunsei și flăcău voinic trecut de zece ani, așteptînd cu bucurie vacanțele cu lungă sărbătoare a cîmpului, a apelor și a soarelui. Tata rămîne la afacerile lui în țîrg, domnu' Trandafir, cu școala, cu cărțile, cu toate ale lui rămîne în uitare, și eu cu mama, în trăsura, suim dealuri la pas, în cîntecul moale al clopotelor de la caș, coborim repede văile în suflarea răcoroasă a vîntului, ca 'n zbor; trecem pe sub streșini verzi de pădure, prin vechii codri de fag, prin murmurul abia simțit, de vis, al frunzișurilor...—Și cînd a-

jungem în Viișoara coborînd repede spre bradul strîmb al lui moș-Vasile Bujor, și cînd ajungem la poarta casei mari, la poarta de ostrețe groase, pe care se cațără dînd din coadă cîinii cari ne cunosc,—ne ese și bunicul Manole înaintea, zîmbind, nalt și voinic, așa cum îl știam totdeauna, tare ca crița.

«Ei, ce mai faceți voi, măi băeți?»

Îmi ia pălăria din cap, îmi dă în sus, cu degetele rășchirate, părul de pe frunte, se uită cu coada ochiului la mama.

«Ei, fata tatei, să știi că aista-î Alisandru Machidon!»

Și mama oftează. Și eu acuma încep a înțelege că în mine are ea nădejdea cea mare: tata, om odată voinic, care muncise crunt în tinerete, deodată se topise ca o luminare, și toți se temeau, și mai ales mamei îi tremura sufletul gîndindu-se la un sfîrșit prăpăstios. Bătrînul se încrunta cînd o auzea oftînd așa amar, apoi se întorcea spre mine, mă săruta fără de nici-un cuvînt, și odată se întorcea și prindea să răcnească porunci la argați.

Ș'apoi începeam cu bunicul o vieață ca aceea. Îi eram așa de drag, că nu măi știa ce să-mi facă.

«Măi Dumitrele tată, tuflește-ți, mă, cușma pe-o ureche, pune-ți floare'n stînga și să nu-ți peso; cîntă și petrece, că a șa-î lumea!.. Cînd eram eu ca tine, cine-mi sta în cale?»

Iar eu mă țineam de toate drăciile și nu-l slăbeam pe bunic pas cu pas. Unde era el, eram și eu. Spunea el o vorbă, mă animam și eu ca un cirlig, și-mi sticleau ochii ca la necuratul, cînd aveam a porni amîndoi la vre-o ispravă.

Măi ales în anul acela cînd am sfîrșit școala lui dor-nu' Trandafir, s'a durat între mine și bătrîn o prietenie la cataramă. Mă apuca de după cap, se întorcea pe jumătate spre mine și răcnea:

«Ce zici tu, frate? pornim să scuturăm lumea din temelii?»

—Pornim! rosteam eu cu ifos. Și moșneagul începea să facă un haz nemaipomenit.

Intr'o zi îmi zice:

«Azi mergem, măi nepoale, peste Siret. Dormim în iarbă deseară, și mîncăm pește de undiță și mămăligă de rișniță; iar minii ne întoarcem cu carele de fin... Ce zici tu, ha?»

—Eu zic bine, bunicule, ce crezi?»

Puse bătrînul telegarii la căruța largă, zvîrlî două cergi mițoase, albastre peste buceaua în care mama grămădise de-ale gurii, mă suii în stînga, biciușca șueră pe deasupra capului, și

pornirăm cu zgomot, ca vîntul, pe poarta deschisă, prin nourii de praf.

Coboram la vale spre apa mare a Siretului și caii mergeau acum domol. Pe pod, duruind, venea în trapul cailor o trăsură. Răsturnat în ea, un țirgovăl în manta de doc și cu pălărie de pae, trecu repede privindu-ne lung, cu sprincenele puțin încruntate.

«Cine-î boerul ăsta, bunicule? întreb eu.

—Care boer? rosti fără a zîmbi bătrînul. Boer sînt și eu, e și vecinul meu, fiecare e boer cu banul lui și cu cinstea lui.
—Nu-î așa?

—Așa-î!» răspund eu, încet.

Bunicul tăcu un timp apoi se întoarse blajin spre mine.

«Ăsta-î un ciocoîu, proprietar la Stolnici. A fost vechil, ș'acû are moșie... Om bogat și cu mare trecere, dragă băete. Așa-î ! om mare, cu putere... Așa-î în ziua de azi... Dacă poate, răpește și pămîntul unui răzăș de treabă... Dar vezi că răzășul are cu ce se ținea mîndru, că are hirtoage vechi, cu pecetîi care nu mai sînt acuma, de la domnitori de cei bătrîni, cari au făcut dreptate pe lume...

—Și cum, bunicule, ți-a luat pămînt?

—Mie? poate-a vrut și n'a putut.

—Și cum? e om care are așa putere?

—Cum? cînd i-oiu pune laba 'n beregată și genunchiul pe piept, he-he! atunci eu is mai tare! Atunci îl întreb: De unde te-au adus vînturile, veneticule?»

Bătrînul dădu două bice tari cailor; apoi, fiindcă podul era chiar la doi pași, îi struni cu putere lăsîndu-se pe spate. Trecurăm încet, și eu priveam la apa care se strecura lină și limpede plescăind domol în șăicile de dedesupt. Bunicul privea înainte, cu pălăria p ochi, spre dealurile de dincolo.

«Și-î om rău, bunicule? Nu pare-așa de rău..

—Hm! cum? ce rău? Bun care nu se mai află... Era într'un rînd să facă un bine și nici acuma nu poate să-și erte asemenea greșală... Ehe!, dragă nepoate, tu nu cunoști ce î pe lumea asta... Cite paseri zboară, tu crezi că toate se mînincă!... Ce știi tu? tu te uiți acuma la picioarele cailor și te gîndești cum fac ei la trap din copite: taca-taca-taca-taca—trac, trac, trac, trac!... La asta te gîndești tu... Hm! nu?

—Nu, bunicule.—crezi că eu n'ascult ce spuî?

—Așa ? bine. Bine. Ia să mă spui tu, băete, ce vrei să te faci tu pe lumea asta ?

—Eu, bunicule ?

—Da, dumneata !

—Apoi mama, cînd eram mic, zicea că să mă facă ofițer...

—Așa ? Vezi dumneata cum nu și-a mai venit în fire Profirița ?

—Ce zici, bunicule ?

—Nimic, vorbesc și eu ca să nu tac. Dar tu, tu ce vrei să te faci ?

—Eu, bunicule, aș vrea să mă fac ce ești tu. Aș vrea să stau cu tine aici, în Vișoara...»

Bunicul își dădu pălăria pe ceafă și se întoarse, uitîndu-se la mine de sus în jos. Caii suiau la pas, în bătaia domoală a clopotelor, pe cînd apa Siretului, sclipind, se încovoia în urmă prin desigurile verzi ale zăvoaelor.

«Cum ? tu ai vrea să trăiești aici, ca bunicul ?

— Da, bunicule, —ce ? nu ți bine ?

— Ba-ți bine, dragă, cum nu ? dar de palme bătătorite ce zici ? da' de arat colo, pe ogoare ? da' de samănat ? da' de secerat ? da' de cosit ? Da' de necazuri și griji ? da' de nedreptăți ? da' de ticăloșii omenești știi tu ceva ? Nu știi nimica ! Bine, băete, bine, fă-te și tu ce-ți putea, dar mai ales un om cum-se-cade să te faci ! Să nu răpești munca săracului, mă, înțelegi ? Și să nu-ți bați joc de nevoiașul care varsă lacrimi pe brazdă, mă ! Ai înțeles ? Hi, Murgule ! Hi Bălan ! Iiii ! cum n'ascultați voi ! Hiii ! dracilor ! Așa, așa ! să se simtă că mergem peste Siret, la iarbă cosită !...»

Caii porniră în trap iute ; un vînt cu miros cald de romăniță îmi mîngîia obrajii. Dealul Finăriei începea să se arate la dreapta și la stînga în lungul Siretului, ca o coamă verde uriașă, deasupra căreia soarele juca painjenis de raze strălucite. Și în urmă, în depărtări, sate și pilcuri de pădure, supt o fumegară ușoară prin care toate se predeveau ca printre gene.

«Așa, așa, băete, cum spun eu !» zise bunicul dînd hotărît din cap. Apoi lăsă caii mai domol.

Eu tăceam. El iar se întoarse spre mine.

«Vezi tu minile astea ? Vezi tu straele astea albe ? Vezi ? vezi tu pe moșneagul ista de lingă tine ? Mă ! să fie o sută ca cio-coiul acela și nu fac cît mine, nici cît degetul ist mic ! Înțelegi ? Știi tu ce spun eu acî ? Eu spun, bre, lucru mare ! Aici e muncă cinstită, aici e muncă sfîntă ! — Ce ? crede el c'am să-mi iau eu

pălăria din cap cînd trece pe lingă mine? Cine care-a lins farfuriile, care a mincat ciomege și după aceea a pupat mina ce l-a bătut... Știi tu ce spun eu acū? Știi? înțelegi?

— Înțeleg, bunicule! șoptii eu,—și priveam cam cu sfială la ochii lui plini de nourî de minie.

— Așa? Bine. Dacă înțelegi, bine!

Și minia dintr'odată-î căzu. Răsufliă odată adinc, își dădu c'o sfiară pălăria pe ceafă, își trecu brațul stîng pe după capul meu și mă alătură cu dragoste de pieptul lui.

«Așa, măi gîndăcelule, iaca, ajungem... Iaca oamenii noștri... Ia uite la dinșii cum au pornit-o de repede cînd ne-au văzut... Trimitem doi după pește... Facem foc și frigem chitici, măi tată, și bem apă de la izvor de sub coastă, apă ca ghiata... Ne culcăm pe iarbă cosită și visăm cite'n lună și'n stele... Așa vieață halal, măi nepoate!... Măcar atîta mîngiere pentru un biet bătrîn!... Ca minî oale și ulcele... Da' măcar un nepot ce-am avut să nu mă uite și să-și aducă așa măcar din cînd în cînd aminte de mine... Ce zici, hoțomanule?»

Eu mă uitam cu dragoste la bunic; nu știam ce să-î răs-pund, dar îmi simțeam ochii umezi de înduioșare.

Trecea prin finețe o adiere dulce, cu mirezmele florilor de cîmp, cerul se boltea deasupra siniliu, curat, nemărginit, și coasele sunau limpede în întinderi. Din cînd în cînd o prepeliță sfîrîia pe deasupra erburilor, gonită de apropierea cositorilor; cite un cristel pilpiia greoiu; departe, apoi, strigătul inuăbușit: pitpalac, pitpalac! abia se auzea; nelămurită îmi venea la urechi vorba bunicului cu oamenii, pe cînd eu stam cu brațele sub cap între brazele proaspete, îngropat, amețit de miros dulce, de liniște, de lumină.

Și cum seara creștea în juru-mi, cu umbrele-î calde și nelămurite, după cina gustoasă cu scobai și cu clenî pescuiți în Siret, cum stam lingă bunic și priveam în sus cum se aprindeau în fundul negurilor de sus scînteii de aur, care tresăreau dintr'o dată născute din taina adincurilor, cum stam toropit, cu sufletul ușor, ușor, un abur,—deodată, pentru întăia oară pătrunse pînă la mine, pînă în toate simțurile mele, acel fior fără nume, acel fior melodios, abia auzit, mai mult priceput, al cîntării de bu-cium. Nu știam dacă vine din timpuri trecute ori din întinderile care mă impresurau, nu înțelegeam dacă răsună în mine, în u-șoara mea somnie fericită, ori e un inchipuit glas al zării pe care rumeneaî încă, ca o părere, lucirile de aur ale asfințitului.

Nu înțelegeam încă această cîntare a lacrimilor și a durerilor trecutului, dar o ascultam inlemnit cum îmi adia prin suflet din adîncă-î depărtare.

Tresărîi. Bunicul șopti lingă mine :

«I-auzi buciumul...»

Eu tăceam. Bunicul zise iar :

«Tu poate nu înțelegi încă ce-î asta, gîndăcelule... Uite, bre, aici, cît vezi tu cu ochii, și mai este încă, toate ale noastre au fost, și acuma multe nu mai sînt ale noastre... Avem noi hîrtii, dar cine ni le mai ține în seamă ? Uite, auzi cum zice buciumul de jale ?... Eh!—și aici bătrînul oftă adînc—așa a fost să fim noi fără noroc și să ne roadă încet-încet veneticii. De aceia ziceam eu...

— Ce ziceai, bunicule ?...

— Cum ce ziceam ? Cu cela, cu ciocoiul.... Să moară,—și mă uit în ochii lui și cușma în cap îmi rămîne, înțelegi ? Și cine-î mai tare ? Eu, mă, sînt mai tare, că-î pungenii chiul în piept și l zdrobesc ca pe-un vierme !...»

Bătrînul gemu greu, cu năduh, tăcu deodată și-și duse palmele la frunte.

Tăcu un timp ; eu cercam să pricep prin ce valori s'a zbatut odată bătrînul de vorbește cu atîta obidă. Nu-l întrebam și stam neclintit lingă el, pe cînd noaptea creștea și pe cînd ca un abur plin și greu, se ridică în juru-ne mireazma puternică a erburilor cosite. Cîntarea de bucium tăcuse, dar mie tot mi se părea că o aud înmîlădîndu-se în taina depărtărilor.

Așa se încrunta de multe ori inima de răzăș mîndru a bătrînului, de multe ori i se turbura ochiul limpede, de multe ori gemea cu minie cînd era vorba de pămîntul lui, de puțînul lui cu trudă și cu amar muncit ; cu cărpănoșie și cu cruzime aduna ban lingă ban,—dar în fața puilor, a gîndăcelilor lui de nepoți, i se muia inima ca un sloi de ceară la soare. Și așa, cu cît mă săltam, mai-mai să-î ajung umărul cu capul, cu atît ne împrieteneam mai tare. Și la cel mai mare preț în ochii bătrînului ajunsei cînd luai cea dintăiu cioară, cu pușca, din virful nucului. Atunci s'a sfîrșit, «atunci mergem la vînat, măi nepoate !»

Și 'ntr'o bună bună zi, pe la sfîrșitul lui August, îmi prase pușca'n mînă, trecem Siretul, și ne infundăm în luncă. Pentru rațe ne apropiam cu luare aminte de vaduri, pentru epuri, ne ațineam la marginile poenilor, pe cînd cînele se infunda în tufișurile mărunte.

«Ia seama, nepoate, îmi zice într'un timp bătrînul; cînele dă semn, fii cu luare-aminte...»

Și nici nu sfinșește bine vorba și odată, cu un zăpăit mai puternic al cînelui, zvicnește în salt larg urechiatul dintr'o tufă, la patru pași de mine. Eu eram să dau pe spate, așa de pe neașteptate se petrecuse totul. Nici n'am cînd pune pușca la ochi, numai o întind, trag, și o pocnitură cumplită bufnește de se cutremură poiana.

Bunicul rîdea de se prăpădea, pe cînd epurele, scăpat de desîș, se întinsese la fugă nebună, zvirîndu-se în copce mari.

«Ehei, nepoate, nepoate,—așa se lauda un Neamț, cum ai să te lauzi tu: Văd epurele, trag în el—poac! și unde începe, măi tată, a fugi de minca pămîntului!...»

Cam rușinat, pornii înainte după bătrîn. Trecu un stol de rațe, el trăsni una de la linia virfurilor sălciilor; trecu un epure, el îl pocni și-l răsturnă peste cap.

Acuma era și mai vesel. Iși lega vînatul la torbă și mă dăscălea cu voe-bună.

«Ei, nepoate, ce zici? Bună meserie e și asta; cam greu merge la început, dar cu vremea ai să te deprinzi și tu, de asta să n'ai grijă... Numai liniște trebuie, să nu te grăbești de loc, aici e tot meșteșugul... Înțelegi?»

Și tot vorbindu-mă, eșirăm într'o poiană largă. Arini nalți închideau pe margini lumina soarelui în asfințit, o pajiște verde ca buratecul întindea un covor moale mătăsos în jurul unei fintini cu cumpănă. O găinușă, zburînd la fața pămîntului, se infundă în întunerecul dumbrăvii,—și la colacul de piatră de sub ciutură ne oprirăm într'o liniște pe care nici cel mai ușor zgomot n'o turbura. Soarele strecura fulgere prin virfurile arinilor și răcoarea amurgului începea să izvorască din pămîntul jilav al pădurii.

«Aici e vînatul oprit, zise zîmbind bunicul. Aici is locurile ciociului celuia... știi tu.... Dar ce? vînatul e-al lui? Vînatul e-al celui ce-l prinde—și s'a sfinșit! Ce? Mi-a eșit odată înainte cu pușca. Zice: Ce cauți? ce cauți aici, pe moșia mea?—Ce caut? caut vînatul meu! Și i-am mai spus o vorbă, și m'am uitat urit la el. I-am spus: Să știi că eu, într'o țavă pun poște! Dacă n'ai știut-o pînă acuma, s'o știi de-acuma 'nnainte! Și atita a fost, gata! și am rămas bunî înțeleși... Pricepi tu, gîndăcelule? Înțelegi?»

— Înțeleg».

Bătrînul aplecă cumpăna, scoase ciutura rasă, bău apă rece, bău și el, își șterse mustățile și se întoarse iar spre mine.

«Doamne, băete, atita amar am și eu în vieață : nu pot suferi pe ciocoi ! S'a sfîrșit,—dacă nu-l pot suferi, ce-ai să-mi faci ? Ai să mă tai ? Tae-mă ! Cînd a fi un ciocoiu față, tae-mă și n'are să curgă nici-o picătură de sînge din mine ! S'a sfîrșit!»

Ne așezarăm pe colacul de piatră. Tăcea și privea în jur, și ochii lui, calzi acum, par'că se umpleau de frumusețile care se desfășurau tăcute în juru-ne. În fundul dumbrăvii, departe, tresări risul moale al unui porumbel sălbatec, pe cînd gîlgăitul înăbușit al porumbiței se auzea încet și dulce ca o plingere.

Bătrînul tăcea, apoi mă atinse ușor pe umăr și-și înălță capul. Privii și eu în sus. Pe de-asupra poeni, din asfințit, veneau șiraguri de dumbrăvenci. Filiiu des prin lumina de sus a amurgitului, zburau în zvicniri scurte mișcîndu-și cozile lungi, și penele luceau albăstrii, ca bătute cu pietre scumpe, prin aurul luminii. Treceau zeci și sute, șiraguri lungi, nesfîrșite, prin albeștru, sus, și eu priveam dus, pe cînd din dumbravă, din jur, creștea umbra inserării, ca din răsufierea pămîntului.

«Se duc dumbrăvencele la cîmp...» zise bunicul Manole cu glas domol. Și adăogi privind-mă cu ochi calzi :

«Ți-i drag la noi, gîndăcelele ?—Cînd eî fi om cu greutate și cu necazuri la tîrg, adă-ți aminte și de noi, că-i frumos și pe-aici...»

Apoi, dragă frate, aceasta a fost cea din urmă prietenească rătăcire cu bunicul, cea din urmă lecție pe care mi-o da acest om tare, cu suflet blind și simplu. Ași fi putut să-ți spun și mai multe,—dar la ce-ar fi folosit atitea amănunte ? E prea destul poate și atita,—și din ce ți-am spus, vei înțelege multe lucruri. multe apucături de ale mele, și mai ales această nestăpînită dorință a mea de pribegire, prin locurile noastre, prin munții noștri, prin văile noastre, prin cîmpiile noastre, prin această țară a necăj-tului plugar.

A fost cea din urmă tovarășie.—În vacanța următoare m'au ținut părinții la tîrg pentru că trebuia să fac pregătiri mari de învățătură : «vremurile sînt grele și trebuie cu ori ce preț să izbutestî ca să intri la internat, la *Academia Mihăileană*». Pe urmă, nici în vacanța a doua nu era să mă duc, dacă nu venea vestea că bunicul trage să moară.

Știi ce vînt de ghiță mi-a năvălit în suflet ? Știi ce junghiū de durere m'a străpuns ? Dar nu plingeam ; priveam înainte, în-

cruntat, ca bunicul, pe cînd mama izbucnea din cînd în cînd în suspine, cu batista la gură, și pe cînd caii fugeau în trap grabnic pe drumuri așa de cunoscute, spre Viișoara din vale, nu departe de apa Siretului, spre bradul strîmb al lui Vasile Bujor, spre casa largă, spre gospodăria curată a bătrînului care se pregătea să se călătorească spre țărături de tăcere, de intunec și de uitare.

Cînd am intrat, cu ochii ca de jaratec, în odaia largă, toate neamurile erau adunate,—dar eu nu m'am uitat la nimeni. Eu numai la bunic m'am uitat. Și era, săracul, așa de slab, după boala iute care-l copleșise,—cu niște mustăți rare, c'o frunte lucie, galbenă ca coaja de alămie, culcat în pat, puțin pe-o coastă, cu ochii spre ușă.

Cînd m'a văzut, a zîmbit deodată, c'o lumină de fulger în ochi—și eu am izbucnit în plîns. Vedeam că nu mai are mult, că poate să se stingă din clipă în clipă. Apoi, cînd m'am mai ușurat, m'am așezat ușor lingă el, pe marginea patului,—ș'a-tunci, urmărind ochii bunicului, am văzut lingă mine pe cea mai tinără mlădiță a neamului, o nepoată mititică, numai de patru ani, cu ochii albaștri, vioi și așa de deștepti, că parcă jucau în ei două luminiți. Cu fața albă puțin întunecată, se uita fără umbră de zîmbet la bătrîn, așa de cuminte și așa de gingașă, cu părul bălan aburit parcă într'o cunună de raze în jurul frunții.

«Te-ai făcut flăcău mare!» șopti bunicul Manole abia auzit, cu un zîmbet care nu mai era decît o slabă lucire. Și își întoarse ochii spre fetița, care-l privea neclintită.

«Bunicule, bunicule!...» șopti ea cu un glăsușor moale, argintiu.

— Ce-i, draga moșului?

— Mată ai să mori, bunicule?...

— Da, gîndăcelule, da, de-acuma se duce moșneagul...»

Și c'o lumină de lacrimi privea neclintit înaintea, îndărăt-nic, c'o lumină de lacrimi și durere nemărginită. Și din clipa aceea, nu mai rosti nici-o vorbă.—Iar în spre seară, cînd colțu lui se umplu de umbră, adormi pe veșnicie bătrînul cu suflet drept, care mi-a fost mie așa de drag.

Mihail Sadoveanu.

Un Ungur despre chestiunea naționalităților

Dr. Baron Eötvös Iozsef,
Chestiunea de naționalitate traducere de Sever Bocu. Arad. Tipografia Nichiu. pp. 169. Prețul 2 cor.

Redactorul responsabil al «*Tribunei*» din Arad, profitând de vremea cît i-a fost dat să stea în temniță, pentru procese politice, drept mîngiere a singurătății între patru ziduri și cu ușa încuiată dinspre lumea așa zisă a libertății maghiare, a făcut un lucru bun, pentru folosul obștiei românești: a tradus studiul unui senin și cuminte bărbat politic maghiar, ale cărui nume și lucrare se indică în capul acestor șire.

Lucrarea d-lui *S. Bocu* e cu atît mai bine venită, cu cît actualele împrejurări politice pretind de la cărturarii noștri nu numai inimă, ci și cunoștințe, spre a putea duce la bun sfîrșit lupta politică, în care sîntem angajați, pentru validitatea neamului nostru în regatul Sf-lui Stefan.

Treizeci și cinci de ani de pasivitate politică, dacă au fost pentru masa poporului nostru o perioadă de demoralizare politică, pentru intelectuali a fost, în mod fatal,—nu ne sîm de a întrebuița o expresie căm tare—o abrutizare intelectuală, o atrofiere în «*far niente*» (vorbind de pătură, nu de individualități marcante din pătura intelectuală a «*conducătorilor*»).

Lupta de redeșteptare politică s'a inaugurat la noi acum; și viitorul numai așa ne va oferi garanții de real progres, dacă intelectualii noștri (cît de mici și modești), vor fi orientați asupra evoluției (fie chiar și reactive, șoviniste maghiare) a ideilor politice din țara noastră. În acest inteles, cartea lui *Eötvös*, ce ni se dă în traducere romînească din limba maghiară, este bine și la timp potrivit venită.

Dar pînă să trecem la aprecierea cărții în chestiune, ne permitem a face, incidental, o paranteză, pentru a pune față în față principiile relative la organizarea unei «*Austrii Mari*», ale distinsului nostru scriitor politic d. *Aurel Popovici* și principiile cuprinse în cartea lui *Eötvös*, pentru rezolvarea chestiunii naționalităților din Ungaria (o parte de căpetenie a chestiei

naționalităților din Austro-Ungaria și care în special ne privește pe noi Români de sub Coroana habsburgică—(cu excepțiunea Bucovinei, care e în alte condiții de viață și dezvoltare).

D. A. Popovici, în *«Statele-Unite ale Marii-Austrii»* face un proiect de constituție pe baza principiului federalizmului după naționalități. Nu socotim de neîntemeiată concepțiunea sa, dar iată cum argumentează însuși d. A. Popovici: «Nu știm, dacă «conducătorii statului nostru (Austro-Ungaria) vor avea curagiul «să întreprindă o astfel de reconstrucție a Marii-Austrii,—dar știm «că o mină puternică ar fi încă în stare să o realizeze....» Și cine să fie acea «mină» puternică? Întrebăm noi, privind spre înălțimea Tronului și, pe rînd, până la cel ce varsă sînge și sudori de sînge pentru.... alții. Și nu o vedem! Și mai știm și înțeleptele cuvinte ale dulcelui cronicar moldovan Miron Costin, că, «nu sînt vremile sub cirna omului, ci bietul om sub vremei»; și poate că și în filozofia lui Nietzsche este un strop de adevăr: vremea o reprezintă cei tari.

E vădit că și până la intervenția «minei puternice», acțiunea noastră nu se poate stinjeni....

«Chestiunea de naționalitate» în Ungaria, a baronului *Iozsef Eötvös*, e mai ales interesantă, pentru noi, prin aceia că prezintă astfel de principii, prin realizarea cărora s'ar putea porni la trepta'a cucerire a revîndicațiunilor noastre romînești, fără ca Maghiarii să piardă din ceea ce li se cuvine.

Dar socotesc că prealabil nu este de prisos să arăt geneza operei lui Eötvös, în legătură cu evenimentele politice.

Revoluția Maghiarilor de la 1848, care proclamase drepturile omului-maghiar, a fost înfrîntă de Austria centralistă. Urmînd era absolutizmului austriac, pe cit de favorabilă (în împrejurările de atunci) pentru dezvoltarea individualităților naționale nemaghiare din patria noastră, pe atît de urgisită de maghiarime, organizarea provizorie a absolutizmului nu poate dura; căci parte în urma agitației externe, bine chibzuită, deși fals ticluită, parte în urma rezistenței în țară a elementului maghiar, dar mai ales în fața evenimentelor externe, care apăsau greu asupra Monarhiei noastre, a trebuit să se facă o apropiere între elementul maghiar și coroană. Și aci nu le-a lipsit Maghiarilor barbații «providențiali», care înțelegînd situația neamului lor și mai ales a țării, au pregătît netezit și deschis calea pactului dualistic din 1867 și a constituționalismului—unguresc.

Revoluționarii din 1848, Kossuthiștii, se organizează ca o poziție în noul parlament, iar cîrmuirea țării este dată pe mîna reprezentanților unui curent «pactist»—ca să-i zicem așa—eșit din sinul poporului maghiar, în frunte cu Deák Ferencz, Andrassy și Eötvös. Opera guvernului Deák este legea de naționalități, menită să satisfacă—măcar în parte—egalei îndreptățiri (cu oarecare «ferestre deschise» pentru curentul hegemoniei maghiare). Acea lege, nu numai că n'a fost executată de guvernele ulterioare lui Deák, ci volnic și în răsunetul aplauzelor

șovinștilor, care se tot întăreau în parlament, a fost călcată și ciuruită prin ordinațiuni și abuz de putere din partea forței executive.

Pe timpul, însă, cind se pregătea împăcarea Maghiarilor cu coroana, ca pregătitori ai pactului dualistic, au muncit cîți-va bărbați politici maghiari, indicînd rezolvarea problemelor care aveau să tragă în cumpănă la pregătirea organizării statului, și dintre lucrările din acest domeniu face parte și cartea lui Eötvös, tipărită la 1865 a cărei traducere ni-a dat-o dl. S. Bocu.

Să vedem care sunt părerea lui Eötvös¹⁾ asupra chestiunii de naționalitate din Ungaria. Cităm:

«Ca și cum părerea, pe care și-o exprimă Sfîntul Ștefan către fiul său, că o țară cu o limbă și obicei e slabă—*unius linguae uniusque moris regnum imbecille et fragile est* (Decret. lib. I. c. VI. § 3)—ar fi fost primită de descendenți drept axiomă de guvernare: puterea regală n'a nîzuit spre asimilarea diferitelor popoare ale țării, din contră, ea și-a înțales misiunea mai ales așa, ca susținînd particularitățile unor ținuturi ale imperiului, relațiunea, în care acele stăteau cu coroana, să nu se schimbe».

Aceasta a fost la întemeierea statului ungar; relațiunile etnice nu s'au prea schimbat în o mie de ani și Eötvös a înțales că înțelepciunea din bătrîni se reazemă pe legea firii, pe care zadarnic se încearcă oamenii zvăpăiați să o schimbe.

«Locuitorii de diferite limbi ai acestei patrii—continuă Eötvös—opt veacuri de-a îndul s'au simțit cetățenii unei țări, care după limbă au rămas *Slavi, Romîni, Germani*, dar niciodată un moment n'au încetat de a fi ungari (magyar) și la care, *tenacitatea cu care s'au legat de propria-le limbă, niciodată n'a primejduit unitatea patriei noastre*».

Vorba fiind, pînă aci, de acele vremuri cînd conștiința națională nu era un factor al vieții popoarelor, să vedem, cum schițează Eötvös evoluția chestiunii de naționalitate în Ungaria în forma în care se prezintă, ca conflict între elementul parvenit la dominațiune și neamurile asuprite.

«Progresul rapid pe cîmpul politice, care la noi a exercitat efect mai nemijlocit asupra dezvoltării principiului de naționalitate (veacul XVIII), pentru că cea mai mare parte a *claselor privilegiate aparținînd de fapt naționalității maghiare*, contrastul, ivit în epoca discuțiunilor politice asupra intereselor nobililor și

1). Lucrările mai însemnate ale acestui autor sînt (ungureșe): *Ideile dominante în veacul XIX.—Ueber die Gleichberechtigung der Nationalitäten in Oesterreich* (Ed. 1850. 1851. 1871).—*Die Garanzien der Macht und Einheit Oesterreichs* (1859).—*Die Sonderstellung Ungarns vom Standpunkt der Einheit Deutschlands* (1860).—*Chestia de naționalitate* (1865), lucrarea despre care vorbim aci.

nenobililor, a făcut mai vie simțirea osebirii de naționalitate».

Și cum caută să niveleze oare «contrastul» firesc, acel neam, care s'a ridicat la 1848 în numele libertății și frăției? Eötvös ni-o spune sincer și clar:

«Să ne pună oare în mirare, cînd interesarea ce s'a deșteptat între cetățanii patriei față de propria-le necesitate, eclipsa tot mai mult dragostea patriei comune?... Să ne mirăm oare, cînd eram nedrepti față de dirșii și *atribuim agitațiunii meșteșugite a unora, ceea ce nu era d. cît fireasca desfășurare a lucrurilor*, urmare numai a celor mai nobile și cu ale noastre înrudite sentimente?»

Din aceste expuneri, vedem că stăm în fața unui cap luminat, care după cum o putem recunoaște și din alte idei din operele sale, vede posibilitatea soluției chestiunii de naționalități în Ungaria, *numai în asigurarea deplinei libertăți*. Dar, ca să încheem cu însăși spusele lui Eötvös, lăsăm să urmeze un pasagiu, foarte clar, real și directiv:

«Neputînd oprima sentimentele ce izvorăsc din ideia naționalistă, aceasta, ca pîn'aci; așa cel puțin o vreme oarecare, va exercita și de aci încolo influență hotărîtoare asupra tuturor împrejurărilor noastre, dar modul acestei influențe depinde cu totul de la noi; și fiind pe deoparte siguri că în această parte a Europei nu se poate forma stat mai mare cuprinzînd mai multe naționalități; pe de altă parte, nici cei mai înfocați aderenți ai naționalității maghiare neputîndu-se legăna în speranța cu una cu două a contopi aceste naționalități în cea maghiară; și dupăce, prin urmare orice s'ar întîmpla, diferitele naționalități ale patriei noastre nu pot aștepta dela viitor mai mult, decît ca *condițiunile de înaintare ale naționalităților să fie asigurate în stat* și noi Maghiarii nu putem cere altceva, decît ca compatrioții noștri de diferite limbi să țină cu deopotrivă credință la patria comună; pentru înălăturarea divergențelor, pricinuite prin mișcarea naționalistă, ba chiar pentruca sentimentele naționaliste să devină cea mai sigură garanță a statului și libertății noastre, nu e nevoie de altceva, decît ca în locul viselor frumoase (Șovinism maghiare N. R.) să ținem înaintea ochilor noștri starea-ne reală și să abdicăm la dorințe, a căror realizare, jude înd cum minte, o recunoaștem înșine de imposibilă. Alegerea e în mîna noastră, dar nu e neîndoios și aceasta este, că urmările aceleia, fie bune fie rele, le va simți, nu una ori altă naționalitate, ci toate de-o potrivă; și tocmai în această comunitate a intereselor noastre consistă cheazășia, în care eu văd rezolvirea norocoasă a acestei chestiuni».

Aceste sînt ideile baronului *Eötvös*, fost ministru al cultelor și instrucțiunii publice în cabinetul Deák, relative la chestia de naționalități din Ungaria și rezolvarea ei. Cum l'au înțeles și urmat Maghiarii, o vedem în ironica parvenire la cîrma țării a vrăjmașilor pactului dualistic, a celor mai impetuoși șovinști.

Pentru rezolvirea crizei din Imperiul Habsburgic ar trebui ca opinia publică maghiară să se întoarcă la ideile eötvösiane; iar la aceasta vor fi chemați să contribuie și Romîni, în special politicianii romîni, — și de-aici importanța popularizării între politicianii romîni a cărții «*Chestiunea de Naționalități*», a cărei aparițiune în limba romînă și apreciere, ne-a provocat reflexiunile de mai sus.

În cadrul acestui șir de idei am mai putea discuta chestiunea, dacă ar fi bine, ca Romîni din Ardeal (și părțile ungurene cu Banatul) să caute a cultiva apropierea de Viena (principial comună lui I. Slavici și A. Popovici), așa zisa politică tradițională, sau să încerce a se apropia de Maghiari (tentatiune dubită de oarecare cercuri romînești și nu străină aliaților noștri slovaci și sirbi)—ceea ce însă astăzi s'a dovedit de imposibil, cu șovinștii dela putere! Aceasta însă, o vom discuta poate în cadrul altui articol, întrucît s'ar impune ca o chestie la ordinea zilei.

Începem dar, întorcîndu-ne la însăși traducerea în romînește a cărții lui *Eötvös István*, făcută de dl. S. Bocu și facem constatările următoare:

Lipsește acestei cărți adnotațiunile necesare, indicațiunile istorice și bibliografice—ceea ce ne-am încercat să suplinim prin această dare de samă. Limba în care e tradusă cartea, mai ales în părțile de la început, nu e, ca frazeologie, în totdeauna destul de romînească,—ceea ce în mare parte poate proveni din greutatea traducerii unei limbi atît de deosebită în ce privește structura ei, față cu limba romînă, la care se mai adaugă stilul maghiar arhaic al lui *Eötvös*. Cu toate acestea însă, cartea d-lui *S. Bocu* poate fi citită cu mult folos și destul de ușor de cîrturarii romîni.

Arad

S. Secula

SCRISOARE

Îți mai aduci aminte de vremile trecute,
De risetul zburdalnic, de zimbetele mute,
De zilele de vară, de sările cu lună,
Cînd ne cădea pe frunte a florilor cunună,
Iar noi, porniți cu gîndul în lumile albastre,
Visam cu fața 'n palme la dragostile noastre?....

Eram pe bănci de școală, cu haine roase 'n coate,
Știeam bucoavne multe—istete și netoate—
Pe Liviu'l comentasem,—algebră și chimie,
Grecește, franțuzește, și chiar astronomie
Și cite și mai cite, vorbarețe și mute,
Ca papagali din bilciuri, știeam pe nevăzute...
Cînd, într'o zi de vară, din zori de dimineață,
Un dascăl bun la suflet și fire șugubeață,
Ne-a pus în mîină-o carte: «Tu nu mai ești copil—
Ne-a zis cu ochii veseli—citește-l pe Vergil!»
Ș'atunci cu toată setea de vieață și lumină,
Ce sta mocnită'n pepturi, cu inima senină
Ce nu știea durerea, cu toată frenezia,
Cetit'am cu ochi lacomi întreagă-i poezia...
Și sufletu-ne tinăr visa tot Amazone...
Și lacrimi ce vărsat-am cînd se jălea Didone!

Cu tine făurit-am la visuri măestrite,
La brațul tău urcat-am palate strălucite,
Bătut-am împreună la pragul de cleștar
Tot așteptînd cu groaza că batem în zădar...
Ne auzeam răsuful, credeam că-i o vecie,
Pe fermecata Dido, pîndînd'o să ne vie....

Și ne-a venit crăiasa visată, din poveste,
 Cu 'ntreaga ei suită, năprasnic, fără veste,
 Sub baldachin de purpur, în haine de mătăasă,
 Cu zimbet blind pe buze, cu ochi ce nu te lasă
 Și'n mână purtînd sceptru-i: un fir de păpădie....
 Porunca ei--o vorbă--întregă simfonie,
 Un singur pas--poeme de genii plasmuite,
 Un singur gest--dulci grații de îngeri tănuite!..

Noi am fi fost în stare, în vremile acele,
 Să ne 'nceleștăm cu Ceriul, să ne urcăm la stele,
 De-ar fi voit o soarta, chiar firul Penelopii
 L'am fi țesut de-a 'ntregul--de dragul fetei popii!

Și iar mi aduc aminte cînd sarile de vară
 În mitice podoabe pămîntu 'l îmbrăcară,
 Cum noi, în veci pribegii, sub bolțile albastre
 Ne povesteam florul din inimile noastre.
 Atuncia scinteiarea plăpîndă de lumină
 A stelelor din ceriuri și muzica 'n surdina
 A vîntului din trestii, cu șoaptele i limbute,
 În marea noastră taică erau întreșute..

Așa eram odată: pierduți în ideale,
 Turnam mărețe visuri în versuri sculpturale....
 Cînd ne-a 'nșfăcat vieța, cu ghiara ei de pradă
 Și ochilor luat-a putința ca să vadă
 Șurechilor auzul... Am stat năuc o clipă--
 Un puiu golaș ce 'ncearcă să deie din aripă....
 Tirziu, din toropeala ce-atunci m'a abătut,
 Redeșeptat, simțit-am o lume că-am pierdut....

O! unde mai e satul și casa largă-a popii,
 Și unde'mi e grădina și unde mai sint plopui,
 Și ochii ei... și mina-i, ce lin mă mingiea,
 Și vorba i dulce, caldă, ce'n vraja-i mă ținea?....

(Viena)

Eugen Vlădan

PĂDUCELUL

(Crataegus Oxyacantha L)

Păducelul e un ciritel tufos și foarte spinos, care crește pe marginile pădurilor, prin tufișuri și crînguri atît la țară cit și la munte. El înflorește în luna lui Aprilie și Mai; are floare albă, care miroase a migdale amare, și pomițe roșii ca *cică-direle*, însă cu mult mai mici de cit acestea și mai turtite la coadă.

În Moldova se numește acest ciritel, ca și'n Bucovina: *Păducel*; în Țara-romînească: *Gherghin*, *Gheorghin*, *Mărăcin-alb*, *Mărăcine*, *Mărăcine-alb¹⁾* și *Păducel²⁾*; în Transilvania: *Mărăcin*, *Mărăcină*, *Mărăcină-ablă*, *Mărăciune* și *Păducel³⁾*; în Crișana: *Mărăcin⁴⁾*; în Ungaria: *Păducel⁵⁾*; iară în Banat: *Goglin*, *Gogline*, *Păducel⁶⁾* și *Spin-alb⁷⁾*.

Despre ciritelul acesta există atît la Romîni din Bucovina cit și la cei din Moldova următoarea legendă:

„Zice că *Dracul*, duce-s'ar pe pustii și-ar minea acolo unde a însărat, văzînd că *Dumnezău* a făcut fel de fel de pomi, unul mai arătos de cit altul, cari fac tot felul de poame, l-a rugat să-i deie și lui unul ca să aibă și el pomul său.

«*Dumnezău* însă, nu știu cum și din ce pricină, destul atîta că l-a tot aminat cu vorba de pe-o zi pe alta și nu i-a dat nimică.

„*Dracul*, văzînd că *Dumnezău* îl tot poartă cu vorba și nu voește să-i dăruiească nici un pom, l-a rugat să-i deie macar un copac.

— „Și cam ce fel de copac ai voi tu să ți dau?—il întrebă *Dumnezău*, văzînd că nu poate cu una cu două să scape de dinsul.

— „Ce fel de copac?... da fie ori care va fi, numai să

1) Dr. D. Brînză: *Limba bot.* publ. în *Columna lui Traian* an. IX t. III. p. 228.—Idem: *Prodrom* p. 539;—Pauțu: *Vocab.* p. 13;—G. Crăiniceanu: *Nomenclatura* publ. în *Convorbiri lit.* an XXIII. p. 885 și 894.

2) Rădulescu-Codin: *Cinzece pop.* p. 65;—Gr. G. Tocilescu: *Materiale folkloristice* vol. I P. II. p. 736.

3) Viet. Onișor: *Doine* p. 26;—Porcius: *Flora* p. 195;—Panțu: *Vocab.* p. 13.

4) *Familia* an. p. 7.

5) Com. de dl. Vas. Sala: vezi și doina pop. reproducă mai la vale.

6) En. Hodoș: *Poesii pop.* 172 și 183.

7) Sim. Manguiea: *Cincizeci de etimologii* publ. în *Familia* an. XX. p. 66: „Căvintul *Goglin*, *Gogline*, înseamnă în graiul bănățănesc *Spin-alb*, spina albă (*Oxyacantha*) germ. Weissdorn. Pe alocurea se numește *Spin-alb*, pe alocurea *Goglin-negru*, care este o specie de *Spin-alb*, acesta face boabe (boambe) roșii, cela boabe negre. *Goglinul-negru* nu trebuie confundat cu *porumbel* germ. schlehe, fr. prunelle.”

fie!... bună oară *Carpănul*, că acesta și așa e afurisit!—respunse *Dracul* oțărît.

— „Ba eu nici *Carpănul* nu ți l-oiu da, că nu face poame, da ți-oiu da *Păducelul*, că el face!—zise *Dumnezeu*.

„Și cum a zis, așa a și făcut. I-a dat *Păducelul*, care face niște pomite roșii și foarte făinoase, pe cari de multe ori nici *Dracul* nu le minîncă, da încă oamenii. Iar cel ce le minîncă, n'are voie șapte ani de-a rîndul să intre în biserică, fiind că *Păducelul* e pomul *Dracului*“¹⁾.

Pentru aceea însă *Păducelul* e bun de boala, numită asemenea *păducel*, care se face de regulă la tălpile picioarelor și care produce o mîncărime așa de mare, încît că cel ce îl are îi vine să pue piciorul în foc.²⁾

Cel ce voește să piardă *păducelul* acesta, acela ia mai multe rămurele de *Păducel* și le pune într'o oală cu apă la foc să fiarbă. După ce au fiert de ajuns lașă zama, ce-a ieșit dintrînsul, să mocnească puțin, și apoi oblojește *păducelul*, adică se spală cu dînsa.³⁾

O samă însă ard rămurelele de *Păducel*, fac cenușă dintrînsele, din cenușa eșită fac leșie, și cu leșia aceasta spală apoi *păducelul*.⁴⁾

Unii oameni, dar mai cu samă unii boi, cari umblă foarte mult îngiuțați, și mai ales pe umezeală, capătă *păduceli* nu numai la tălpile picioarelor, ci și după cap.

Deci cei ce voesc să vindece pre asemenea oameni sau pre boii ce au astfel de *păduceli*, rad scoarța de pe rădăcina unui *Păducel* și o pun, așa proaspătă rasă, cum este, pe *păduceli*,⁵⁾ sau iau lemn de *Păducel*, îl ard în foc, și din cenușa lui, amestecată cu smîntînă, precum și din cenușa ce iesă dintr'un guler de cămeșă bărbătească, care asemenea se arde, fac o a-

1) După spusa Romînilor din Bucovina, com. Broscăuț, și a celor din Moldova, dict. de Niculaiu Chirion Bagiurea și com. de d-na El. Nic. Voronea.

2) După spusa Rom. din Frătăuțul-vechiu, dict. de Zamfira Ignătoaei: „*Păducelul* e bun de *păducelul*, care se face la picioare. *Păducelul* acesta zice că se capătă atunci, cînd cineva aruncă cenușa din zolniță pe locul unde umblă oamenii și anume dacă calcă cenușa aceea. *Păducelul* nu doare, ci numai minîncă foarte tare și trebuie neîncetat să-l scarpini. Îl capătă oamenii și vitele și se lecuiesc într'un feliu“;—M. Lupescu: *Medicina populară* publ. în *Șezătoarea* an. I. Faltireni. p. 121: *Păducelul* se face în talpa piciorului la cei ce umblă desculți. El aduce o mîncărime atît de grozavă încît cel ce îl are îi vine să pue piciorul pe foc. De *păducel* scapi greu. *Măcieșul* infierbîntat în foc și pus pe el să-l ardă te scapă. *Păducelele* coapte și puse pe el fierbinți, încă-s bune;—S. Liuba și I. Iana: *Medicina pop.* publ. în *Familia* an. XXVIII, p. 6: „Mîncărimea degetelor dela picioare și tălpi se numește *păduceli*. Ea se capătă atunci cînd piciorul umblă mult prin umezeală și nu se desculță mai multe zile d. e. păcurarii“.

3) Dat. Rom. din Frătăuțul-vechiu, dict. de Zamfira Ignătoaei;—a celor din Siretiu, dict. de I. Lipaș: „Cine are *păducel* la vreun picior fierbe lemn de *Păducel* și cu apa aceasta spală apoi piciorul ca să piardă *păducelul*“.

4) Dat. Rom. din Frătăuțul-vechiu, dict. de Zamf. Ignătoaei.

5) Dat. Rom. din Brașca, distr. Gura-Humorului, dict. de Gherasim Roșca.

mestecătură—un fel de alife—și cu alifia aceasta ungînd apoi grumajii oamenilor sau ai boilor, pe loc se vindecă¹⁾.

Fîindcă lemnul de *Păducel* e foarte vinjos și tare, de aceea unii Romini îndătimează a face din rămurelele sale *răstee* și *cuiie prin juguri*.²⁾

Alți Romini, însă se vede că tot din cauza tăriei sale, spun că dacă vei bate un par de *Păducel* în mormintele *Strigoilor*, aceștia nu învie mai mult.³⁾

Păducelul nu crește nici cînd înalt, ci mai totdeauna pitulat, tufos și spinos. Din cauza aceasta apoi mulți Romini îl întrebuintează și la facerea de *garduri vii*.⁴⁾

Dovadă despre această datină a Romînilor avem și următorul proverb:

„Cu un *Mărăcine* numai nu poți îngrădi“, adică: cu nemică nu mai faci ce-va.⁵⁾

Alte proverbe, în cari provine asemenea numele *Păducelului*, sînt cele următoare:

„Nici *Mărăcinele struguri scoate*, nici *Scăietele smochine*“, —adică: cei rei și cumpliti bunătăți nu fac.⁶⁾

„*Focul cînd s'aprinde prin Mărăcini uscați*, arde și pe cei verzi“; —adică: reul pe lingă cei rei cade și pe cei buni, precum la resboae.⁷⁾

«Cei mai frumoși Ghiocei prin *Mărăcini* se gădesc», —adică: cele mai frumoase printre cele proaste, și cei mai buni printre cei mai mici.⁸⁾

Păducelul provine adeseori și 'n poesia populară, rar cînd însă în sens bun, ci mai totdeauna ca scut pentru unele animale stricacioase sau amfibii veninoase, precum și pentru unii oameni răutăcioși sau geloși.

Așa într'o baladă din *Crișana* dăm peste următoarele șire, care ne spun cum un șerpe veninos stă ascuns lingă un *Mărăcin* adică *Păducel*:

In grădină

La stupină

Ascuns lingă'un *Mărăcin*

Este-un șerpe cu verin,

Din gură verin îi cură,

Din coadă singe-i picură,⁹⁾

Iară o chiuitură din *Ungaria* sună precum urmează:

Hop leliucă scurtă 'n conciu,

Săruta-te-ași, nu te pociu,

1). Dat. Rom. din Ungaria, comitat. Bihorului com. de dl. Vas. Sala.

2). Dat. Rom. din Bucavina și din Moldova, rom. de dl. Art. Gorovei.

3). Cred. Rom. din Călsindești, dict. de M. Molociu.

4). Porcius: *Flora*, p. 195.

5). Zanne: *Proverbele Romînilor* Vol. I. p. 209.

6). Zanne: *Proverbele Romînilor* Vol. I, p. 208.

7). Idem de eadem p. 176.

8). Idem de eadem p. 188.

9). *Familia* an. XXVII, p. 7.

Săruta-te-ar pupăza,
 C'aceea-i de gura ta.
 Hop leliucă cu mărgele,
 In gură fără măsele.
 Hop leliucă cu cercei,
 Merg la mă-ta să te cei,
 Mă-ta fuge'n *Păducei*
 Ca și-o scroafă cu porcei!¹⁾

In fine o doină din *Banat*, în care *Păducelul* figurează chiar în șirul prim, sună așa :

Sub tufă de *Păducel*
 Sede-un tinăr voinicel
 Și merge mîndra la el
 Cu turtiță caldă'n sin
 Cu cupa plină de vin.
 Mîndra zice: «Na de bea!»
 El din gură-i zice-așa;
 —Io n'oiu bea, nici n'oiu minca,
 Ci pe tin' te-oiu întreba:
 De cînd am plecat din sat
 Cîți voinici te-or sărutat?
 —Cîți voinici, bade, ca tine
 Toți m'or sărutat pe mine!²⁾

Sau o altă doină, tot din *Banat*:
 Auzi, mîndră, *dau*³⁾ n'auzi
 Cum te strigă badea'n frunză?
 In frunză de *Păducel*
 La gură de ogășel,
 Să te'nduri, mîndră, de el!⁴⁾

In fine mai e de 'nsemnat încă și aceea, că de familia *Păducelului*, despre care ni-a fost pînă aice vorba, se mai țin încă doi ciritei, cari asemenea li-s Romînilor cunoscuți după nume. Iară aceia sînt:

Păducelul sau *Mărucinele*, lat. *Crataegus monogyna* Jacq. care crește pe lingă păduri, prin rărișuri de păduri și prin mă-răcinișuri, și care înflorește în luna Maiu și Iunie.⁵⁾

Zama din pomițele acestui *Păducel* se întrebuintează ca leac contra *pîntecăriei*, *vintrei* și *trînjilor*.⁶⁾ Și:

Păducelul sau *Goglinul-negru*, lat. *Crataegus nigra* W. et Rit. care înflorește asemenea în luna Maiu și Iunie ale cărui fructe sînt negre.⁷⁾

S. Fl. Marian

1) Din colecția mea inedită.

2) En. Hodoș: *Poezii pop.* p. 188;—Comp. Victor Onișor: *Doine* p. 26.

3) *Dau* = sau — au.

4) En. Hodoș: *Poezii pop.* p. 172.

5) Dr. Grecescu: *Conspect.* p. 220;—Porcius: *Flora* p. 195.

6) Dr. N. Leon: *Ist. nat. med.* p. 57.

7) Sim. Manguica: *Cincizeci de etimologii* publ. în *Familia* an. XX p. 66—și dat. Rom. din Bucovina, com. Fundul-Moldovei.

Patru zile în Ardeal

— Impresii fugitive —

IV

Spre Seliştea.— „Aniţa erlşmăriţa”.

E cald. Soarele ne bate drept în faţă, dar nici nu gîndim să ne ascundem cu coperişul „landoului” strălucirile înconjurimii :

Tropotul măsurat al cailor bate şoseaua între lanuri de grîu, al căror verde intens sclipeşte în licăriri de roş aprins al macului în floare ; în şanţuri, parcă sămănate de mac, ce împrejmuesc lanurile ca nişte mari brîne de purpură, abia răsbate prin desişul cupelor roşii verdele tinăr al ierbeii de Maiu ; mai încolo, în fineţe, verdele se deschide încă într'o împestrîtare vie, în care predomină galbănul romaniţei şi vinătul gingaş al clopoţeilor ; mai departe încă, din cînd în cînd, pe covorul înflorit al cimpului luceşte în frînturi de oglindă albia Săbiului ; iar în zarea la stînga se întunecă siluetele vinjoase ale munţilor, cu virfuri încă albe de zăpadă, şi în radiarea lor rece parcă se mai potoleşte scînteierea razelor aprinse....

Şi în liniştea drumului pustiu de Duminică, ce şerpueşte prin dealuri şi văi, nimic nu tulbură acest imn al naturii de primăvară, în culori şi lumini....

Dar, nu. Iată o disonanţă : drumul întretae două linii de şine de fier.... Pe stilp o inscripţie maghiară.... Poate fi ceva mai caracteristic pentru concepţia de „stat naţional maghiar”, decît această inscripţie, menită să ferească de primejdie pe trecători, dar făcută din „patriotism” într'o limbă neînţeleasă pentru nimeni în acest ţinut curat românesc, în care chiar Saşii diferitelor dialecte se slujesc între ei de limba romînească ?....

Dar calea ferată e o „instituţie de stat” ! Şi iată aşa, în

Ungaria, un stat poliglot și o țară de mare tranzit, toate inscripțiile de pe la gări sînt numai în ungurește (în statul-gemene al Austriei inscripțiile se fac în trei și chiar în patru limbi). Cit m'am căznit în primele mele treceri prin Ungaria până ce am învățat înțelesul a vr'o patru inscripții: *etterem*, *kymenet*, *nek-nök* (al dracului, iar am uitat pe cealaltă!...) Dacă cunoști o limbă slavă, una germanică și una romanică,—poți călători prin toată Europa și America, și ori unde, afară de Ungaria, nu mai riști să nimerеști la gări în *etterem*, în loc de *nek-nök* (adică de cealaltă, pe care am uitat'o)!... Dar Ungurii s'ar crede micșurați, ca națiune, dacă ar cruța străinilor un ast-fel de *qui pro quo*..... Aceasta li e singura nădejde de a sili pe străini să învețe această limbă ciudată, care nu samănă cu nici una alta?...

De asemenea la intrarea în sate, în care nu se află un picior de Ungur, dai de o tablă în această limbă, — pecete de jug...—Un țăran de ai noștri, cînd trece pe lingă ea, rar își poate stăpîni ispita de a o lovi cu toporul, — și mulțumită îngrijirii administrațiunii ungurești de prestigiul «statului național» aceste table pretutindeni strălucesc de noutate,—n'au vreme să se învechească....

Lăsăm la dreapta noastră *Săcelul*, un frumos și mare sat românesc, cu acoperișurile sale de țigle,—o mare pată roșie pe verdeața cîmpului.

Trecem prin *Cristian*, locuit în mare parte de Sași, dar în care s'a început deja procesul de infuziune rominească: o îngrămadire de case vechi și tăcute; în stradă aproape nu se văd copii; pe lavițele de lingă porți stau niște femei îmbătrînite înainte de vreme și bărbați blegi, cari privesc în nemișcare la trecerea noastră; se simte o viață stînjinită și tristă a unui popor ce se duce... Pentru a opri acest proces de istovire, locuitorii au stăruit și au dobîndit ca în sat să fie încartierată o trupă de soldați;—iată și căzărmiile, în care stă o companie de Săcui, ce trebuie să fie mindri de rolul de regeneratori ai rasei lui Göthe și Schiller....

Prin contrast e încă mai intensă impresiunea de putere și viață, ce ne produce *Orlatul* românesc, la care ajungem peste vr'un sfert de ceas.

Vechiul sat de grăniceri, cari și acum și-au păstrat în țînta lor ceva ostășesc, e plin de sgomotul și veselia Duminicii; în jurul horei, în care bat pămîntul flăcării de dudue valea și se învîrt fetele, își face de cap o droaie de copii sburdalnici;

gospodarii stau la sfat cu lulele în gură; nevestele voinice, de lingă o porțiță, se ridică la trecerea noastră și ne salută.

Ne oprim în poarta crișmei, să se mai odihnească caii.

E tot mai cald; sintem moleșiți cu toții; pe fruntea lui Goga — un șir de boboțe de rouă; Brediceanu e parcă și mai negru; iar eu sint și mai muiat, simt toată greutatea kilogramelor adunate, în timpul de viață așezată... Numai părintele Cristea sare vioiu din trăsură...

Se deschide porțița, și în porțiță, — luminându-ne cu obrajii rumeni și săgetându-ne cu ochii albaștri, — «Anița crișmărița»...

Unde-i Laie Chiorul?...

«Zi, măi Laie, înc'un cîntec

«De-o cămașă cu altiță,

«Și de-un drac cu ochii vineți,

«De-o Aniță crișmăriță»...

Parcă-i mai răcoare...

Frumoasa crișmăriță reazimă porțița cu spinarea-i de voinică grăniceră, și cu un gest vesel ne chiamă înlăuntru:

— Pofțiți la umbră, Domnilor!

Sar cit pot mai sprinten din trăsură, iar după mine Goga și tânărul Brediceanu, și intrăm în curte, sub umbra unui păr bătrîn.

— Ia, Anițo, dă-ne ceva să ne mai răcorim!

Dinții albi scînteează, și aflăm că pe Anița o chiamă Maria (ei, ași, Anițo!).

Și iată așa, vioae ca o sfirează, fulgerînd din albastrul ochilor, roșul obrazilor, și albul dinților, Anița ne împarte păharele și ne toarnă vin și «borvisz»...

Ei, frate Octaviene, de ași fi trăit la 20 ani prin meleagurile astea, în loc să fac studii etnografice prin colțurile prăpădite ale pămîntului, ași fi fost poate și eu un poet!...

Răcoriți, plecăm în cele două trăsuri înainte și peste vr'un ceas, iată-ne în Selișteea, cea frumoasă...

V

Mărgăritarul Ardealului.—Horă.—Discuție literară.

4¹/₂ după amiază.

O stradă podită cu pietre (în sat!), — cu grădini mari și case frumoase acoperite cu țigle roșii, cu obloane verzi, pe de lături, — ne duce drept la horă.

Deși în aer liber, hora are loc pe un podiș de scinduri, adăpostit de un vast acoperiș, — «pavilionul de joc», lângă riu.

Sosirea noastră a provocat un moment oare-care mișcare: părintii Cristea și Ivan sînt oaspeți de cinste, dar pedeeasupra a venit Octavian Goga, cu alți tineri din oraș și un „domn din Romînia“.

Fac cunoștință cu d. Dr. N. Comșa, un Romîn zdravăn cit un munte, mi se pare fost deputat și primar al Seliștii, cu notarul comunei d. Henț, care poartă voios cei peste 60 ani ai săi, cu un căpitan din armata Imperială, fiu al Seliștii, d. Florian, venit din Alba-Iulia, unde stă cu garnizoana.

Ne așezăm pe niște laviți lăturalnice, ca să nu turburăm jocul.

Am auzit mult despre frumusețea Seliștencelor, dar pe mine nu m'a impresionat atita această frumusețe, — deși n'am rămas nesimțitor nici eu, sârmanul de mine, — cit acea cultură sufletească superioară, care respiră din toate mișcările lor.

Înaintea noastră sînt numai fete și feciori de țărani, dar cînd vezi cum un flăcău salută invitînd o fată la joc, cum — după joc — o duce *la braț* la locul ei, cum fata, cu un zimbet discret, mlădiindu-și trupul, s'apleacă ușor spre a-i mulțumi, — pierzi simțul realității, ți se pare că prin o viziune profetică întrezărești în viitorul îndepărtat, cum poate să fie *toată* țărănimea noastră, în împrejurări fericite...

Toate fetele sînt în port țărănesc: o catrință, — două șorțuri negre lungi, inseninate jos cu două dungi discrete de cusătură aurie, în crăpăturile catrinței se vede o fustă albă ca zăpada, crohmolită; o cămașă albă, cu cusături tot negre, — o simfonie în alb și negru; în cap — o broboadă de matasă, totdeauna de o culoare discretă, — viorie, vișinie, vinătă, *inchise* sau albă, foarte elegant legată, lăsînd descoperite fruntea și părul înălțat din față; în picioare — păpucei cocheti, peste ciorapi negri sau albi...

Și să vedeți cu cită grație neimprunutată poartă aceste haine austere trupurile svelte și zdravene! A, domnișoarele din saloanele noastre ar putea mult învăța dela aceste fete de țărani, dacă... asemenea lucruri s'ar putea învăța...

Dintre flăcăi unii, deși puțini, sînt și în haine nemțești, cu o floare la butonieră!...

Jocul urmează înainte:

Cite două părechi, flăcăi și fete, la început desprinși, se mișcă încet, salutându-se și parcă provocându-se :

«Un pas înainte și doi înapoi,
«La dreapta, la stînga, 'nainte
«Un pas»...

Apoi se prind, fetele și flăcăii, cu minile unora pe după spatele celorlalți, și încep. cu picioarele apropiate, cu trupul puțin înclinat înapoi, să se învîrtă, în tactul muzicii, repede, tot mai repede; și în virtejul acesta, în care un pas greșit poate rostogoli la pămînt pe tus-patru, numai tineretul vinjos al Seliștii știe să păstreze, cu tot avîntul nebunatic, o grație nespusă.

Băteam și eu cu piciorul tactul îndrăcit; și parcă trebuia să mă țin cu minile de bancă, ca să nu dau dracului în viforul acesta de joc și pe „domnul profesor“, și pe „domnul director“ și pe toți domnii ăia gravi la un loc, pe cari îi cuprinde vasta mea personalitate... Ce cap ar mai face să mă vadă nenorocitul de Fritz Tischler (Emmanuel Kant) de la Neurührer !...

Dl. Henț bate în palme, muzica încetează.

— *Romanul !...*

Se prinde în joc însuși d. Henț, cu o față voinică, cit un brad, cu obraji aprinși și părul negru încrețit; și sprintenul căpitan Florian, cu o bălăe ștregăriță, frumoasa satului, al cărei chip a înveselit paginile atîtor reviste ilustrate nemțești; oacheșul Brediceanu a invitat la joc o sveltă și subțire brună cu ochi negri mari, adînci ca marea, cu o pieleță care ar turba de invidie pe toate cucoanele mari (nici «musca de frumusețe», naturală, nu-i lipsește în colțul guriții de mărgean !)...

Dintre musafiri, numai partea preuțească și cu mine, smeritul dascăl, pe care soarta nu l'a învrednicit în tinerețe să învețe jocul,—rămînem ca privitori... cu jînd... Ba și Goga stă într'un colț gînditor, cine știe la ce visează poetul, ce probleme îi frămîntă gîndul... sau poate „domnița lui bălăe“ ?...

Romanul e un danț de salon, combinat din jocuri naționale, foarte complicat.

Batrinul Henț conduce, în prima păreche, jocul;—cu mina ridicată sus, cu capul aruncat înapoi, cu barba căruntă în vînt, mîndru de rolul său, el sare ușor, cu o eleganță căutată, accentuînd «figurile» încurcate ale danțului pe care le comandă cu o voce de stentor; oacheșa copilă, ce joacă cu el, trebuînd să-și rîdice și

ea mina prea sus, umblă în vârful degetelor și zimbește, vădit, mulțumită și ea de arta căruntului ei cavalier...

Bravul căpitan Florian, care și-a încredințat sabia mie, zornăie cu multă energie din piteni, spre marea plăcere a sburdalnicei și blondei sale tovarășe de joc...

Tăcut și serios, cu „distincție“, lunecă Brediceanu, urmat de zina-i cea svelță, cu ochii adânci ca marea,—și pe pielița ei albă gingaș înfloresc trandafirii...

Deliciul tuturor e un flăcău din Seliștea, în haine nemețești cafenii, cu un enorm bujor alb la cheutoare;—cu pălăria-i sură căzută pe ceafă, el complică nespuse toate figurile jocului, descriind cu picioarele-i parcă turbate niște desene fantastice; chiar cînd trebuie să stea în repaos dinsul tropotește pe loc, ba în călcăe, ba în vârful degetelor, ba lovind un picior cu celalalt, cu capul plecat înainte, cu genunchii puțin încovoiați, fixîndu-și ochii cu cea mai netulburată seriozitate la vârful picioarelor.... Părechea lui,—un drăcușor mic și vioiu, cu niște ochi mici de cărbuni lucitori, —rîde de abia se ține în picioare, fără să-l tulbure, în conștiința gravei misiuni, ce-și îndeplinește în hora satului....

Părechile se prind și se desprind, se învîrt și tropotesc, se împletesc în cerc, într'o ghirlandă de fețe tinere și vesele, și iar se desfac...

În jurul celor ce joacă, în «pavilion» și în afară, stau grupuri de flăcăi și fete, ce n'au putut intra în joc; codane, cu ochi vii și cumînți, ce nu sînt încă în vrîsta de horă; neveste și bărbați de toate vrîstele. Și impresia cea mai vie ce am din aspectul acestei mulțimi de cite-va sute de oameni (impresia ce am avut-o peste tot în Ardeal) e, înainte de toate, *sănătatea*,—multă sănătate trupească și sufletească: nu vezi fețe galbene, trupuri chircite, chipuri mohorîte... Nu e de mirare, că cu atita sănătate se îmbină atita frumusețe!... Cîtă finețe în trăsăturile figurii, cîtă grație în mișcări, cîtă mîndrie în ținută, cîtă demnitate conștientă în priviri, la acești țărani... *țărani*, o Doamne!..

Mă ridic și mă amestec în mulțime. Trecînd pe lingă un grup de fetițe în vrîstă de școală, aud cum o fetișcană oacheșă de vr'o 14—15 ani, cu nasul mic în vînt, și dinții albi, șoptește alteia: „Ăsta-i profesorul de la *Viața romînească* din Iași“. Au și aflat, micile fiice ale Evei!...

Mă întorc repede:

— Ai cetit «*Viața romînească*»... *domnișoară*? (sînt, fără

voe, că nu mă pot adresa alt-fel, la această copilă de țăran...).

— Am cetit, domnule!—Și ochii negri mă privesc vesel drept în față, fără sfială.

— Și ce ți-a plăcut mai mult, domnișoară ?

— Ce scrie domnu Șărcăleanu...

— Și pentru ce ți-a plăcut Șărcăleanu ?

— Pentru că vorbește bine de domnu Goga...

— Dar îți place mult Goga ?

— Imi place... (Și o privire pe furis în spre colțul în care stă nesimțitorul Goga...).

Se incinge o discuție literară în toată regula.

— Mie imi place mai mult domnu Coșbuc,—spune o blondinătă, un cheruvim cu părul bălău buclat și cu seninul din zăre în ochi-i visători.

— Mă rog, și după Coșbuc ?

— Domnu Iosif...

— Și după Iosif ?

— Vlăhuță...

A, micelor patrioate de clopotniță, în sfârșit, v'am smuls și numele unuia din ai noștri...

Dar cînd voi putea sta de vorbă, dincolo de munți, cu copile de țăran, despre Vlăhuță, Coșbuc, Goga ?.....

...Romanul s'a isprăvit.

Imi iau rămas bun de la tineretul aprins de joc :

— Petrecere bună, domnișoarelor !

— Mulțumim, domnule,—spune zîna cea sveltă cu ochi negri, adînci ca marea,—și prin trupuri mlădioase trece ca unda salutul grațios, și parcă mă înneacă valul de priviri zimbitoare și gingașe ale ochilor de agată neagră, cu puține luciri printre ele de albastrul peruzelor...

Lăsînd pe cei tineri să-și caute de tinereța lor, plecăm puțin prin sat, împreună cu d-nii Comșa, Henț, și voiosul căpitan Florian, care nu tocmai în voe bună a renunțat să se numere printre cei tineri...

Lîngă o portită, un piciu, de vr'o trei ani, durduliu, cu buci roșii umflate, cu multă seriozitate, își ia pălăriuța și ne salută.

— Să trăești, picicule ! Cum te cheamă ?

— Vasilică a lui Ion Cozocalu...

Cojocar !... E un puțu din zdravenii meșteșugari ai Seliștii...

VI

O privire în trecut.—Situția economică și culturală

Selișteea e așezată aci, sub culmea Netedului, „de cînd îi lumea“ : în documentele cele mai vechi despre partea locului ea apare ca o așezare vechie, și o așezare *romînească*.

Cîtă continuitate ne înfățișază viața ei socială se poate vedea din faptul, că într'un proces,—ce au purtat Seliștenii, pe la 1570, cu Sașii din Cristian,—e citat ca reprezentant al Seliștii primarul ei *Coman Comșa* „și alți oameni bătrîni și cumînți—*circumspecti ac providi*—Dumitru Kriste senior, Stan Roman etc¹⁾),—și astăzi după 336 ani, în fruntea Seliștii e tot un *Comșa* !... Cîți „prinți“ de ai noștri ar putea să-și stabilească o genealogie, de aproape patru veacuri, ca acest „țăran“, care nici în fața unui ministru n'a voit să-și lese portul romînesc ?...

Și doar cît de sbuciumată a fost această viață a Romînimii din Selișteea ! Mai ales de la așezarea Sașilor în Ardeal, față de tendințele lor de cotropire și subjugare, ea se prezintă ca șapte veacuri de neconținute procese și lupte cu „magistratul“ din Sibiu, adesea cu vărsare de sînge,—până ce energia și mindra conștiință de sine a Seliștenilor n'a sfărmat toate lanțurile făurite pentru ei de meșterii nemți ai Sibiului.

Iată de pildă un epizod din aceste lupte, cum e povestit de istoricul Seliștii, din care ne permitem să cităm o pagină :

„După ce la 1773 Sălîștenii din nou se împotrîviră și cereau cu stăruință ștergerea dijmelor, magistratul sibiian a hotărît trimiterea unei comisii, care însoțită de o companie de cătane înarmate (sub conducerea căpitanului Kőkös) a și sosit la Seliște în 7 Iulie 1774, chiar înainte de Sin-Petru, venind aci cu gîndul să-i silească pe Selișteni prin puterea armelor la plătirea restanțelor și la încheierea unui contract pe placul lor... Comisarul Mihail Glantz, după ce a sosit în Seliște, s'a dus de-adreptul la casa judei, care era pe atunci *Aleman Nan* (după muere: *Borcea*); a chemat aci pe bătrîni satului și a voit să-i induplece la subscrierea unui contract, prin care ei în numele scaunului întreg să se învoiască, ca să dea pe an 2 zloți de familie, să lase Sașilor dreptul de crișmărit și să plătească taxe pentru stăpînirea munților. Dar' neînvoindu-se bătrîni la aceasta

1) *I. Lupaș*.—„Cite-va pagini din trecutul comunei Seliște“, Sibiu 1903, p. 7.

„s'au conchemat pe ziua de Sîn-Petru la Seliște toți fruntașii comunelor din scaun, ca sfătuindu-se împreună, să poată ajunge la o învoială. Venind aceștia au aflat casa judeului și toată strada în care se găsea acea casă, străjuită de o mulțime de cătane și au oblicit îndată, că nu-i lucru bun. Comisarul a chemat în casă pe vre-o 20 dintre cei mai fruntași, iar mulțimea poporului rămânând pe stradă s'a îmbulzit în jurul casei lui Aleman Nan și a zătonit amindouă stradele, căci Aleman Nan-Borcea sta cu casa chiar la colțul răspintiei în strada Vale... i-au chemat pe cei 20 de inși să iscălească, și prin șiretlicuri i-au dus de i-au băgat într'o pivniță amenințându-i, că de nu vor iscăli așa, după cum poftesc ei, îi vor lega și între baionetele cătanelor îi vor duce la Sibiu, în temniță.

„Atunci judeceasa, care se numea *Peara Borcea*, simțind primejdia, a eșit în uliță, strigând în gura mare: Săriți că i leagă! Ciți-va din popor, care au putut străbate prin șirul cătanelor au și dat năvală asupra ușilor și a porții, iar poporul a început a lărmui înfricoșat. Căpitanul Kőkös ca să-i sparie, a comandat foc, dar' cătanele au pușcat numai în vînt, ca să înspăimînte poporul. Inșă oamenilor nu li s'a făcut frică, ci tot cu mai mare furie cereau să-i sloboadă pe cei prinși în cursă. Atunci căpitanul Kőkös cu sabia scoasă a început a-i lovi, ca să-i împrăștie, până cînd un fecior curagios s'a repezit la el cu bita sa ciobănească de corn și cînd l'a lovit preste mîină, i-a căzut sabia la pămînt, ruptă în două, iar căpitanul a rămas amețit. Acum încăerarea fu gata. Cătanele au început a pușca în oameni, iar aceștia cu bețe, cu sburături și cu petre svirleau în cătane, așa, că s'a făcut zarvă mare, de au rămas vre-o 10 oameni morți, iar alții vr'o 10 s'au prăpădit după aceea din pricina rănilor, ce le au căpătat atunci.

„Dar și comisarii săsești s'au spăriat de această împotrivire înverșunată și au plecat la Sibiu cu cătane cu tot. Au început apoi a se jeluî pe la guvern, că uite cum au pățit și că poporul din Seliștea e rău și neascultător, ba pricinașchiar...¹⁾”

De aici s'a născut un proces, plin de epizoade dramatice,—soli trimiși la Viena, aruncați apoi în temnițele ungurești (fiii aleși ai Seliștii, în calea aceasta spre Viena, au precedat pe solii neamului întreg. cu acelaș rezultat...),—proces care din instanță în instanță a ținut până la 1874, cînd—după un veac!—judecata

1) I. Lupas, op. cit. p. 10—11.

se sfirși prin biruința desăvirșită a Seliștenilor... Sășimea Ardealului, astăzi nu se mai gindește la expansiune ci, neputincioasă, se sbate împotriva înaintării triumfale a Romînilor...

Această energie și puterea de stăruință, ne poate lămuri și succesele Seliștii în sfera economică și, în consecință, propășirea ei culturală. Căci Seliștea nu-și datorește starea înfloritoare darurilor naturii: pămîntul ei sărac, sub poalele munților, e puțin prielnic pentru agricultură. Din vechi, Seliștenii creșteau numeroase turme de oi, cari pășteau nu numai toți munții din împrejurime, ci treceau și dincolo, în România. De cînd însă lumea s'a înmulțit și în România, și pășunile s'au îngustat, încit oierii Selișteni au fost siliți să se întindă cu turmele lor până în Dobrogea, și apoi mai departe, dealungul țărmurilor Mării Negre, în stepele Rusiei, în Taurida și chiar până la poalele Caucaziei,—oieritul a încetat să mai fie ocupația principală a Seliștenilor, deși și astăzi zicătoarea lor ciobănească zice :

«Săracă pălărie,
«Tu tragi tot a săracie,
«Dar căciula cea buhoasă
«Aduce de dulce-n casă»...

Seliștenii s'au dedat la negoț (în toate satele din împrejurime nu e un picior de negustor străin) și la meșteșuguri (sînt 130 familii de meșteșugari în Seliștea),—și au dovedit că pot mînu-i minunat, în lupta pentru traiu, arma modernă a asociațiunii și a cooperatiunii,—arma țărănimii triumfătoare de pretutindeni.

Instrumentul principal în această luptă a fost societatea cooperativă de credit și economie,—«*Casa de păstrare (reuniunea) din Seliștea*»,—înființată la 1884 cu cîteva mii de coroane, și care, după două zeci ani, în 1904 (ultimul bilanț publicat) dispunea de un capital de peste un milion 600 mii de coroane (1 k.=1 leu 6 b.), făcînd operațiuni pe an de peste *opt milioane!*

Din bilanțul pe 1904 se vede că «*Casa de păstrare*» și-a adunat un *fond de rezervă* (în coroane, las la o parte peste tot centimele) de 90.087, un *fond de binefaceri* de 48.073, un *fond al spitalului public din Seliștea* de 20.606...

Din beneficiul net al anului 1904 de 19,330 K. s'au împărțit dividende în suma de 4,916, adică cam 5% asupra valorii reale a mizelor sociale (97,500), în fondul de rezervă s'a vărsat—5,424 (se poate ușor închipui ce repede trebuie să crească în asemenea condiții fondul de rezervă, acest nerv vital al cooperativei de credit!),—*pentru scopuri de binefacere 8,136*, adică aproape **o jumătate** din profit!...

Această din urmă sumă a fost distribuită ast-fel: o cincime (1,627) pentru *fondul* de binefaceri, (care prin urmare a ajuns la 50 mii!)—iar restul: 40% (adică 2,603 k)—pentru spitalul public, 20%—pentru grădina de altoi, 20%—pentru fondul cultural, și 20%—ajutoare de natură filantropică (mai ales pentru burse), adică cite 1,301 coroane pentru fie-care din cele trei din urmă scopuri ¹⁾).

Înțelegeți din aceste cifre ce rol însemnat joacă în viața socială și culturală a Seliștii acest puternic așezământ. Pe lângă nenumăratele binefaceri de ordine culturală (noua clădire a școlii, spitalul public, etc), sprijinului lui se datoresc multe întreprinderi reușite, cum ne-o arată un exemplu recent de tot:

Cu vr'o lună înainte de vizita mea la Seliște, «Casa de păstrare» a pus la dispoziția intelectualilor satului (prim-pretorul, protopopul, notarul, învățătorii, etc.) suma de 5000 de coroane pentru înființarea unei *lăptării cooperative*, pentru ca gospodiniile din Seliștea să nu piardă nici un păhar de lapte fără de rost.

Cooperativa s'a și înființat îndată, sub nume de „*Insoțire pentru valorizarea laptelui în Seliște*”.

«Insoțirea» nu primește laptele decit de la asociați: 1) pentru a îmboldi pe cit mai mulți să intre în societate și 2) pentru ca cu toții să aibă interesul de a furniza numai laptele curat și bun, ca dividendele să fie mai mari.

«Insoțirea» plătește societarilor pentru laptele furnizat 10 fileri litrul și chiar de la început primește peste 1000 litri de lapte pe zi (se speră a îndoi această cantitate),—în prima lună de funcționare, până la 1 Iunie a. c., s'au prelucrat (în unt) peste 30,000 litri de lapte și s'au plătit societarilor peste 3000 coroane pentru laptele furnizat: sînt gospodine cari într'o lună au încasat pentru laptele lor *mai bine de 30 coroane*,—venit ce înainte se pierdea fără nici un rost! Pășunile vestite ale Seliștii asigură produselor lăptăriei o calitate superioară, încit piața Sibiului le-a fost imediat cîștigată, și ele au pătruns chiar îndată până în Budapesta.

Vă puteți închipui ce consecinți va avea această lăptărie cooperativă nu numai pentru mărirea veniturilor harnicelor gospodine, pentru creșterea vitelor etc., ci și pentru propășirea economică și înălțarea culturală a Seliștii în genere.

E caracteristic, că după statutele „Insoțirii” 25% din pro-

1) Anuarul Băncilor romine pe 1906, Anul VII, Sibiu 1905, pag. 46—47.

fitul net se împarte pentru *premiu economic*, iar dobinzile fondului de rezervă se vor vărsa în fie-care an episcopiei protopresbiteriale pentru *fondul cultural* (pentru școli, etc.); și fondul de rezervă și aici de sigur va crește foarte repede, dividendele neputînd întrece 5% asupra mizelor sociale.

Și aci prin urmare, ca și în «Casa de păstrare», se urmărește ca din activitatea economică să rezulte și progresele culturale ale obștii¹⁾.

Spiritul de asociație a dat naștere în Seliște și la multe alte societăți cu scopuri economice, culturale și filantropice. Pot enumera aici numai pe cele mai principale, despre cari am aflat: asociația meșteșugarilor („Reuniunea meseriașilor din Seliște”), societatea de lectură (cu o „Cazină publică”), „Grădina economică” (căreia am văzut că în 1904 «Casa de păstrare» i-a dat 1301 k. din beneficiile sale), «Reuniunea de cîntări», «Societatea de înfrumusețare a Seliștii», „Reuniunea de înmormîntare”...

Prosperitatea economică și darul de organizare ne explică îndeajuns, cum Seliștenii pot întreține, numai cu mijloacele lor, fără nici un ajutor din partea statului, școalele lor frumoase: școala de «repetiție» (elementară), de „azil” (pentru copii mici de tot), de meserii, splendida școală cu *zece profesori și șase clase*, în realitate, cu un curs de școală secundară,—un adevărat liceu!... Prin această școală trec **toți** copiii, băieți și fete, din Seliște,—se poate spune, un sat de bacalaureați și bacalaureate!

Seliștenii au avut curajul să adune în același local—o mare și frumoasă clădire nouă, cu două rinduri, zidită cu ajutorul «Casei de păstrare»—clasele de fete și băieți, ba chiar să facă unele clase comune pentru amîndouă sexele.

Și, desigur, înfrurii acestei școli comune trebuie să atribuim în mare parte acea dulceață de moravuri, cultura sufletească superioară, grația gingașă și politeta delicată, de care ne dă dovida tineretul Seliștii, vestit prin curățenia vieții morale în tot Ardealul.

Un detaliu: în școala din Seliște nu se învață numai cîntul de cătră toți copiii, ci D-șoara *Veturia Muciu Ureche* prădă cu mult succes fetelor *cîntarea din pian!* Dumnezeule sfinte, fete de țaran, *țărance—Romînce*, cari cîntă la pian!...

Pălăria jos, domnilor, înaintea acestor oameni *liberi* cari

1) Oct. Sgîlîmba, — „Înaintarea economică a comunei Seliște”, în *Telegraful român*, No. 61—62, 1906.

sint mindri de numele de țăran, care n'au cunoscut iobăgia, care șapte veacuri au putut ținea în frâu poftele «magistratului» din Sibiu, și care și în viitor vor ști să zădărnicească toate încercările de subjugare, realizând în viața lor frumoasă de sat, *adevărat* romînesc,—ideul unei democrații sănătoase și temeinice !...

VII

In „Cazină”.—Gheorghită Iăntarul.—Doina.

La 6^{1/2} seara ne adunăm la „Cazina publică”, administrată de d. Brote (fratele d-lui Eugeniu Brote).

Sub președinția veselului patriarh, d. Henț,—care și-a consacrat Seliștii toată viața și nu numai conduce hora Duminica, (un sacrificiu ce-și găsește răsplata în sine însuși) dar jertfește tot ce are înălțării și infrumusețării satului,—se așează în jurul unei mari mese de pe terasa «cazinei» —părinții Cristoa și Ivan, d-rul Comșa, căpitanul Florian, ceilalți musafiri, și cîțiva tineri Selișteni.

Ne servește însuși d. Brote, d-șoara Florica și d-na Brote (tot în frumosul port țărănesc al locului).

D-șoara Florica,—un tip de acele blonde de miază-zi, cu razele soarelui impletite în părul-i bogat, cu o piele aurie de persică pe obrăjorii fragezi, înaltă, mlădioasă și subțirică,—asta a pus virf aleanului meu,—dorului de ce nu mai poate fi...

Și iată-mă, nemernicul de mine, îndrăgostit (nu rîde, Șarcălenel!) de toate fetele, și de toate nevestele, și chiar de toți flăcăii voinici și veseli, ce-mi ies în cale !...

--Octaviene, nu mă duc acasă ! vreau să mai văd, *trebuie* să mai văd și alte sate de pe aici !

—Mergem mine la Reșinari !

Reșinari ! Locul de odihnă a lui Andrei Șaguna, și locul de naștere a lui Octavian Goga !...

Și neastîmpăratul căpitan, „pentru a cinsti această nobilă hotărîre”, unde-mi poruncește un vin, „uu vin simpatic, foarte simpatic. d-le profesor”,—și unde tot mă îndeamnă :

—Ce, ești antialcoolist ?

—Nu sint antialcoolist, n'am jurat să nu beau, dar nu-mi place...

—Nici eu nu sint antialcoolist, și n'am jurat să nu beau, dar îmi place !...

Al dracului !...

Și vine Gheorghită lăutarul, frate cu Laie Chiorul, «meșter a nouă sate»,—și deși pentru ziua de sfânta Duminică abia se ține pe picioare, unde-mi zice Gheorghită lăutarul niște «învirtite» din cele îndrăcite, ce cînd ard ca focul, cînd sint dulci ca mie-rea,—și unde-mi zice și o doină: încep să cînte și patriarhul președinte, și focosul căpitan, și învățatul Lupăș, și chiar tăcutul Bredicean, și duiosul Octavian, și tînărul Ionel Comșa, feciorul mîndrului fruntaș al Seliștii, și fruntașul mîndru însu-și, și alți mulți,—și... o voce—nu mai spun a cui—ce poate ține la întrecere cu ori-ce alta, dar care mulțumită „urechei muzicale“ scoate din cumpăt pe însu-și Gheorghită lăutarul...

Și plînge arcușul în mîna la Gheorghită, și... plîng și eu...

De la o vreme, cheful luînd proporții homerice, fețele bise-ricești se retrăseseră pe furis de pe terasă,—numai tînărul dia-con Tulbure stă neclintit la postu-i de onoare.

Părindu-mi-se nu știu cum, că poate părinții se plictisesc unde-va fără noi, mă duc un moment să-i caut, și-i găsesc în fața „Cazinei“ îndeplinindu-și datoria păstoricească într'un cerc de fiice sglobii și drăgălașe ale Seliștii,—nu le mai tulbur mi-siunea apostolică, și mă întorc cu Dumnezeu pe terasă.

Dar nu vă mai spun ce a mai urmat, că de ar fi aflat Fritz Tischler, ar fi pierdută în ochii lui, în vecii vecilor, slava Universităților romîne...

VIII

Înapoi la Sibiu.

Mult după nouă ceasuri, după toasturi în trei etaje, după atîtea stringeri de mîna și îmbrățișări repetate, ne suim, în sfi-șit, în trăsuri, și plecăm spre Sibiu.

Se întunecase dealbinelea; cerul se innourase peste tot; numai spre răsărit, pe fondul de catifea neagră, sclipesc cite-va stele de argint, și dinspre munții, ce-i simți în îndepărtare, bate un vînt rece.

Rîdicăm coperișul „landoului“, și'n întunericul beznă înce-pem cu Goga o discuție aprinsă asupra literaturii rusești, pe care o cunoaște bine din traduceri nemțești, îi judecăm pe Gorki, Andreev, Cehov, Tolstoi...

Nu ne vedem de loc, se zărește numai capătul aprins al țigării lui Goga, și numai cînd o pune în gură, într'un mic cerc de lumină nedeslușită răsare cite un colț din mustăcioara-i roș-cată, virful nasului, și o sclipire roșietică în ochelari...

Părintele Cristea ațipește puțin, și din cînd în cînd se aude cum oftează prin somn; în colțu-i întunecat, Brediceanu tace ca întotdeauna, nu știu de ne ascultă sau doarme și el...

Din afară se aude cite o vorbă domoală, aruncată birjarului de cătră Lupaș, care s'a suit pe capră; cite odată sforăe un cal, și din cînd în cînd ne trimite glas tinărul Tulbure din cealaltă trăsură, ce ne urmează...

Lătratul de cîni ne vestește trecerea prin satele adormite....

Aproape de miezul nopții intrăm în Sibiu, în luminile frînte ale fulgerelor și în detunările trăsnetului; încep să cadă picături grele de ploaie, cînd ne oprim în fața otelului Neurihrer....

—Mîne la Reșinari!

—Ne întilnim la zece, la Asociațiune...

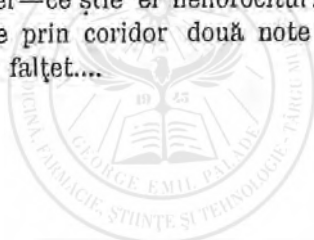
—Noapte bună!...

Sgduit de toate emoțiile acestei prime zile petrecute în mijlocul Romînimii mîndre din Ardeal, urc scările întunecoase...

În colțul coridorului doarme pe scaun, cu capul răzimat de părete, Fritz Tischler—ce știe el nenorocitul!—din gura-i căscată răsună perindindu-se prin coridor două note nazale: de bariton răgușit și de tenor falțet....

(Va urma)

C. Stere.

DIN ARDEAL

— IN AJUNUL UNEI REFORME —

(Sufragiul universal in Ungaria.—Situatia Romnilor)

Dacă e să se țină de angajamentul luat, actualul guvern din Ungaria va trebui încurind să întocmească un proiect de lege care să revizuiască legea electorală dela 1874, cea mai reacționară din Europa. Iar revizuirea aceasta trebuie să ducă negreșit la —*sufragiul universal*. Țara întreagă îl vrea, pentru că nicăiri nu sunt scoși din viața parlamentară atîția cetățeni ca la noi. Partidul Kossuthist, are majoritate în Dietă, a și făcut, prin cei mai valoroși membri ai săi, declarațiuni în acest sens. Dacă nu vrea să fie dovedit că a escamotat încrederea alegătorilor, Kossuth trebuie să realizeze această reformă democratică.

După semnele d'acum însă, nu prea îndrăznim a crede că noua reformă să ne dea un sufragiul universal în înțelesul europeanesc al cuvîntului. Nu, ci conduși de vederi strîmte de rasă, de interese de clasă și mai ales de antipatia ce o au față de naționalități (nu mai trebuie, socot, dovedit acest lucru), Kossuthiștii și aliații lor din guvern vor face o lege pe care vor numi-o numai sufragiul universal, să se poată astfel mîndri în fața popoarelor din Europa și să se achite și față de Coroană. În realitate însă vor cînti din drepturile noastre d'acum.

E destul, de pildă, să pună o singură condiție: *scrisul și cetitul*, pentruca să ne dea o mare lovitură.

Ce să tăgăduim adică: e fapt, că Romîni au cei mai mulți analfabeți.

Iată un raport comparativ :

Dintr'o mie de Romîni știu carte	144
« « « Unguri « «	537 ¹⁾
« « « Germani « «	629
« « « Slovaci « «	527
« « « Sirbi « «	319

1) Procentul acesta este așa de ridicat mai ales în urma contingentului dat de Ovrei, socotiți la un loc cu Ungurii și care știu carte a aproape toți.

Iși poate deci inchipui ori și cine cât de tare am fi loviți, dacă drept de vot s'ar acorda numai celor ce știu și scrie și citi.

Mai ales că nu merităm această pedeapsă. Nu din vina noastră suntem adică în cei din urmă în ce privește știința de carte, ci din cauza sărăciei și multelor vicisitudini din trecut.

De pildă: pînă la 1848 n'am fost recunoscuți ca națiune, stăpînă pe soarta sa, ci am fost o turmă de iobagi, puși la absoluta discreție a boerilor (nemeși) privilegiați. Pînă la 1864, chiar bisericește eram sub ierarhie sirbească (și e greu de inchipuit că patriarhul de la Carloviț și-a dat silința să ne cultive), iar Statutul Organic, care ne garantează biserica și școala, s'a făcut abea la 1868... D'atunci incoace școala romînă și-a cheluit însă și vlagă și bani în lupta de apărare, căci—dela 1879 incoace mai ales—n'a trecut an fără a se aduce legi care rînd pe rînd au făcut spărtura în Statutul Organic, această operă a marelui mitropolit Șaguna. Intăi s'a introdus obligativitatea limbii maghiare în școlile secundare, apoi în cele primare, iar anul trecut, prin simplă ordonanță, ministrul Lukács, așa zicînd a desființat Statutul Organic, măcar că poartă sancțiunea M. Sale și iscălitura celui mai celebru hărbat de stat ungur, baronul Eöt-vös: în urma acestei ordonanțe, contra căreia autoritățile noastre bisericești, precum și Sașii, au protestat, confesiunilor li-au mai rămas doar abea dreptul—să plătească pe învățători!

Chiar dacă n'ar fi trebuit să purtăm lupte de apărare, ci să fi avut dreptul cel mai larg de a ne instrui în limba noastră, și dacă statul ni-ar fi ajutat iar să nu plătim încă osebit (darea benevolă așa zisă de cult, care în unele părți e mai mare de cit darea către stat) pentru susținerea școlilor, peste trei milioane coroane pe an,—ș'atunci e greutatea geografică la mijloc.

Să ne explicăm.

Cele 2.799.479 suflete Romîni (statistica dela 1900) locuiesc în:

Ardeal (12 comitate)	706	cu populație pînă la	500	suflete
	638	"	"	" " 1000 "
Ungaria (8 ")	534	"	"	" " 500 "
	551	"	"	" " 1000 "

Vorbim aci de așa zisele comune romînești, unde avem adică majoritate. Cîți Romîni sunt apoi împrăștiati prin Nordul Ungariei, colț cu Ardealul, pe șesurile Ungariei propriu zise și alte comitate ungurești¹⁾. Orașe cu majoritate rominească avem 6, iar unde suntem minorități ceva mai însemnate 27.

Și să se noteze, că cele mai multe sate romînești sunt la munte, resfirate, în cit toamna tirziu și iarna nu e de umblat p'acolo. Apoi sunt colosal de sărace.

Cum pot astfel de comune să întrețină școli? Mai ales că statul nu le ajută!

Iată dar că nu din vina noastră numai, am rămas atîția analfabeți.

1) Vezi mai pe larg: *Romînii din statul ungur*, pag. 251.

Și mai rău, ni-ar lovi cînd s'ar pune condiția să știm citi și scrie *ungurește*. Se vorbește adică și de aceasta.

Carte tot știm 144 dintr'o mie.

Ungurește nu știm de cit 69.47 dintr'o mie.

Citi ar rămîne însă la alcătuirea listelor electorale?

Desigur nici 2%, căci administrația ar avea latitudinea să înscrie numai pe cine îi place.

Ceea-ce ar fi cu atît mai mare nedreptate, cu cit în ce privește averea și contingentul militar, nu suntem cei din urmă, ci avem zeci de mii de alegători care azi se bucură de dreptul electoral în virtutea dării ce plătesc (după avere imobilă) pe cînd, dacă s'ar pune una dintre cele două condițiuni sus arătate, ei toți și-ar perde dreptul.

În proiectul nostru de răspuns la mesagiul regal, noi deputații naționaliști tocmai de aceea am cerut, anul trecut (luna Mai) *sufragiul universal fără nici o restricțiune*.

Dar să zicem că s'ar face această ideală lege: sufragiu universal, vot secret, votare în comună. Și atunci guvernamentalii de azi au rețeta gata pentru a ne da gata: *arondarea cercurilor electorale*. „Budapesti Hirlap“ dela Rusalii, o și spune că «nu-i alt chip de a pune capăt expansiunii și hidrei naționale» de cît arondînd cercurile așa fel, în cit heghemonia absolută un-gurească să fie asigurată pe veci. Se va reduce adică numărul actual al cercurilor cu populație romînească (slovacă și sîrbă: celor germane poate li se va face grație, de oare-ce și așa tot deputați guvernamentali furnisează), iar unde locuim amestecați cu Ungurii¹⁾, le vor întocmi artificial, să asigure ast-fel majoritățile acestora.

Natural, în același timp se vor spori mandatele orașelor ori ale comitatelor maghiare, mai ales că aici, într'adevăr, sunt mai mulți știutori de carte. Vom avea atunci nenumărate cazuri ca cel dela Baia de Criș ori Caransebeș, unde 5—7 mii alegători romini aleg un deputat, pe cînd 139 Unguri la Bereczk și 168 la Szék și așa mai departe, aleg și ei cîte un deputat.

Și cu toate acestea, presa maghiară obiectionează că pînă ce media alegătorilor în cercurile un-gurești este de 3380, în părțile locuite de Romini tot cite 1143 alegători aleg un deputat. Ceea-ce, se înțelege, se poate dovedi și în străinătate face efect, scoțînd oare-cum în evidență liberalitatea și inima largă un-gurească.

Numai cît raționamentul acesta este cit se poate de pervers. Căci în realitate cum stăm azi cu alegătorii din Ardeal

1) În cele 2981 comune locuite de Romini sunt 167.330 Unguri, 119.832 Germani, 17.149 Sîrbi, 8.632 Slovaci, 42.000 alte neamuri, iar în satele străine sunt 50.849 Romini (Statistica dela 1900).

(unde marea majoritate o formăm noi), cum sunt făcute aici arondările?

Iată cum :

Comitatele (cercurile rurale) locuite de 1,351.000 Romîni și cari plătesc 5.229.184 coroane dare, aleg 20 deputați, din 70. Restul îl aleg orașele și comunele rurale locuite de Unguri și Sași.

Cît de mult sunt favorizați Sașii de pildă, rezultă din următoarele :

Orașele sășești cu populație abia de 107.926 locuitori și cari plătesc dare 594.078 coroane, aleg 23 deputați. Va să zică 226.899 suflete Sași, cîți sunt în orașe și sate, au mai multe cercuri de cît un milion 351.000 Romîni, după cum și cei 682.762 Unguri au 27 cercuri.

De altminteri vorba vine că Romîni aleg 20 deputați. Ar fi bine așa. Legea excepțională, cu cens mare pentru Romîni săraci, dar cu *drepturi istorice* pentru Ungurii săraci și pentru Sașii pururea cu privilegiu, și mai ales *sistemul de alegere practicat în cercurile romînești* ni-a silit să stăm în Ardeal în pasivitate, dela 1869 și pînă la 1905. Iar acum, după ce s'a decretat activitatea, frații Ardeleni abia au reușit să aleagă 6 deputați în Dietă, pe cînd Sașii au 12, restul—Unguri.

Că să se învedereze dreptatea cu care s'a măsurat la împărțirea mandatelor, e destul să dăm următoarele :

Comitate romînești :

Hunedoara, cu 303.823 locuitori ¹⁾ alege 6 deputați
Făgăraș, » 92.801 » ²⁾ » 2 »

Comitate ungurești :

Ciuc, cu 128.382 locuitori alege 4 deputați
Treiscaune » 137.261 » » 7 »

Va să zică două comitate romînești cu populație de 406.624 suflete aleg 8 deputați, iar două comitate ungurești cu 265.643 locuitori aleg 11 deputați. Adică 50.828 Romîni aleg 1 deputat, pe cînd același drept îl au și 24.149 Unguri.

Și chiar cu astfel de arondări, în statul ungar sunt 180 cercuri cu majoritate nemaghiară, cercuri naționaliste, cum se zice. Nu jumătate, dar a patra parte dacă ar putea alege deputați naționaliști, și am fi mulțumiți, pentrucă în cele din urmă în Dietă nu țintim să învingem cu numărul, ci să convingem cu argumente.

E vorba însă că așa cum sunt legile și mai ales obiceiul, pentru noi campania electorală e curată loterie și are aspectul și aproape toate elementele unui războiu civil. S'acum, la alegerile din urmă, au fost omoriți 7 Romîni, iar răniți o mulțime. Anul trecut i se sparse capul septegenarului George Pop de

1) 84% Romîni
2) 90.20% Romîni

Basești, presidentul partidului național român. Iar alegerea dela Dobra a întrecut pe toate. Întia oară cînd candidatul român a ajuns la majoritate, președintele pur și simplu a suspendat alegerea, pretextînd că poporul s'ar fi încăierat cu jandarmii. A doua oară s'au trimis în cerc 620 jandarmi și 200 husari, alegătorii au fost opriți cu puterea să iasă din sat ori să între în Dobra, așa că e un semn de nespus curagiu și hotărîre, că tot s'au găsit 220 alegători romîni cari să ajungă la Dobra și să voteze pentru candidatul naționalist dr. Răsvan, rămas în minoritate cu diferență de 30 voturi, după-ce de alt-fel, oamenii săi de încredere au fost arestați, escortați și președintele n'a primit votul a peste 20 Romîni.

La Boroș-Ineu dr. I. Suciuc a avut să lupte împotriva a 160.000 coroane, căci atîta a cheltuit archimilionarul baron Solymosi.

Fără vot secret, votare în comună și fără o arondare dreaptă, nu se poate susține serios că în Ungaria cetățenii își manifestă voința cu prilejul alegerilor.

Dar chiar dîndu-se toate acestea, dacă se votează (ceea-ce în proiectul de lege a lui Kristóffy era cuprins) paragraful, că *cine a fost osîndit pentru agitație națională nu poate fi ales*, pentru naționaliști s'au închis ușile Dietei. Căci ce e mai ușor de cit să ne facă proces de agitație? Cînd ne vom duce să ținem vorbire-program, ori cit de domol am vorbi, fibizăul iute o să ne retragă cuvîntul, sub pretext că am agitat, se pornește procesul, ajungem la curțile cu jurați și d'acolo la Vaț ori Seghedin.

Iar pentru introducerea acestei clausule în viitoarea lege electorală, așa vedem: e mare dispoziție în sînul partidelor maghiare.

Primul-ministru Wekerle în discursul-program rostit în Dietă, nu s'a pronunțat lămurit că vrea sufragiu universal în toată concepția europeană a cuvîntului. Ba a zis destul de clar că se va da drept de vot celor cari merită... Polónyi, ministru de justiție a spus-o încaltea verde: se va da drept de vot numai Ungurilor, ori celor ce vor să fie Unguri!... Iar despre contele Andrassy se știe că e un mare reacționar, înainte de a intra în guvern s'a pronunțat hotărît în contra sufragiului universal. A trăit și crescut în tradiția asta... Cel care a combătut chiar la 1848 (ședința dela 30 și 31 Martie) sufragiul universal, a fost contele Andrassy Gigula, tatăl actualului ministru de interne. Pe atunci deputații Madarász László și Kubinyi Ferencz, față de restricțiunile ce s'au pus (ca nenobilii numai sub anume condiții să aibă drept de vot) au susținut sufragiul universal, zicînd că «libertățile sunt bunuri cari nu li se pot retrage nimănui; ele nu pot fi condiționate de posesiunea unei porțiuni de pămînt, ci se cere numai cap treaz»... Cel care s'a împotrivit mai cu vehemență realizării acestui principiu și a determinat votarea proiectului de lege reacționar, a fost Andrassy.

Madarász spusese atunci un adevăr, pe care legiuitorii maghiari nici pînă azi nu l'au înțales. „Acolo—zisese el—unde libertatea e garantată, nu trebuie să fim îngrijorați de soarta neamului. Nu ne-am temut pînă acum de robi. Cîm să ne fie d'aci încolo teamă de oameni liberi?... Eu presupun despre cetățeanul liber că va iubi mai ales patria care i-a dat libertăți“...

Din parte rominească și-a ridicat vocea pentru a se a-torda poporului drept de vot Petru Mocsonyi, deputat al Torontalului.

*

Fără a se introduce cel puțin acum sufragiul universal, Ungaria rămîne cea din urmă dintre statele culte în ce privește dreptul electoral.

Pe cînd dintr'o sută de locuitori sunt alegători în:

Englittera . . .	16.28
Franța . . .	28.18
Germania . . .	22 23
Belgia . . .	33.90

p'atunci în Ungaria dintr'o sută cetățeni, au drept de vot abea 6.32.

Dr. Harrer Ferencz (în opera sa „A parlamenti valasi-tőjog“) și scrie: «Între statele culturale din Europa, azi Ungaria are cei mai puțini alegători, ba chiar în unele state balcanice dreptul electoral este mai larg»... Ceeace nu împedică pe bărbații de stat maghiari ca în tot ce privește viața de stat, întotdeauna să compare statul ungar cu cel—englez!

Nici nu este de altfel parlament în Europa, în care elementul aristocrat-reacționar să domine ca în cel ungar. Toate partidele maghiare sunt pline de conți și baroni. Suflitul kossuthiștilor este contele Apponyi; capul partidului constituțional e contele Andrassy, al celui poporal (clerical) e contele Zichi. Cei fără titluri prin naștere și fără latifundii (majorate, averi mari) sunt numai umpluturi în toate partidele. N'au cuvînt decisiv.

Cît privește Camera Magnaților, ea e compusă numai din conți și baroni și un foarte restrîns număr de membri, numiți de guvern. Va trebui o puternică zguduire socială pînă să răsbească prin astfel de corpuri legiuitoare, cite o idee mai democratică.

Numai așa se explică faptul că nici cu prilejul reformei dela 1874 corpurile legiuitoare ungare n'au făcut nici un pas înainte, ci s'a menținut o lege care face deosebire între cetățeni după teritoriu. Alte dispozițiuni în Ardeal, decît în Ungaria propriu zisă. Acolo e o lege conform căreia o parte însămnată a Romînilor votează indirect, prin delegați aleși „după fumuri“, iar censul și comparativ și relativ, mai urcat ca în Ungaria mult mai bogată. Acolo secuicul slugă la Romîn, are drept de

vot, fiindcă e din „neam nobil“, pe cind de pildă în cele 84 sate românești din cercul Dobrei abea sunt 400 voturi românești... Cine-i de vină că nu s'au născut „nobili“ și Romîinii, ori că n'au avere cit să scrie în lege? !..

În fericita noastră patrie, n'au ajuns încă nici până acum ideile convențiunii franceze, care în constituția dela 24 Iunie 1793, asigură atitea și așa de largi drepturi cetățenilor, și pariez că legiuitorii noștri nici acum nu vor înțelege ceea ce Eötvös le spusese încă la 1851: „interesul patriei este să fie egalitate desăvîrșită,—ori ceea ce spune chiar acum Herczeg Mihály, fostul rector al universității din Budapesta: „cu cît mai multe libertăți acordăm naționalităților și confesiunilor, cu atît mai tare, mai stabil și mai credincios le alipim de noi“. ¹⁾

Iată de ce a fost timpul suprem ca să intrăm în activitate. Pasivitatea naționalităților a fost adică proprie, ca în Dietă să fie uitate și nesocotite marile tradiții. Epigonii crescuți în școala șovinistă a unui Tisza Kálmán, care amenința în plin parlament că «trebuie zdrobite naționalitățile», cei ce mai zilele trecute (5 Iunie) aplaudară pe Bánffy, pentru-că răspunzînd deputatului român dr. Al. Vaida zicea: «Țara Ungurească numai așa are înțeles să fie, dacă într'însa toată suflarea va deveni maghiară»,—bine înțeles că au deraliat de mult de pe calea trasă de Eötvös și Deák.

E rolul nostru să le amintim nu numai de marii lor bărbați, dar peste tot: să punem în discuție idei mari, căci până acum toată lupta din parlament era dată pe chestii de drept public. Sentimente mai generoase, principii a căror aplicare să ridice la bună stare masele poporului, au lipsit din camera unde ajunsese virtute civică a înjura ca la ușa cortului, a rupe pupitre și a bate pe soldații puși să apere siguranța personală a miniștrilor (ședința dela 23 Dec. 1904)... Toate acestea pentru comanda maghiară în armată, pretențiune de care onorabili kossuthiști nu mai vorbesc acum, cind au ajuns la putere și pot să ne *îmblătescă* pe noi.

De fapt, intrarea naționalităților în Dietă a și schimbat fața lucrurilor. Anul trecut, deși certatu-s'au între dinșii pe chestii de drept public, totuși vrînd-nevrînd, la discuția adresei, zile de-arîndul maghiarii au fost oprîți pe loc și s'a încins o discuție pe *chestia națională*. *Întîia oară* apoi, un partid politic—*cel național* român—afișează principii moderne: sufragiu universal, darea progresivă, parcelarea moșiilor statului, justiție gratuită etc. Măcar că partidul național nu era atunci reprezentat în Dietă de cit prin zece deputați. Acum, că sunt 24, și s'a deschis teren larg de muncă și discuții, partidul naționalităților (ori cit în prima ședință s'a strigat că nu există, nu vor să-l recunoască), s'a impus nu numai prin curagiul, dar și prin vederile largi desfășurate de membrii săi.

Și dacă înțelegem îngrijirea partidelor maghiare, obicinuite până acum să fie singure stăpîne pe situație și s'ajungă mai

1) „A magyar államnyelv jogai,“ p. 29.

lesne la mandate, nu admitem ca bărbați de stat ca Wekerle, să se preteze jocului kossuthist până la așa grad, în cit să permită sălbătăcia petrecută în primele ședințe ale Dietei.

Întâi de toate e cert, că deputații români (precum și sîrbi și slovaci) reprezintă poporul român. Asta s'a dovedit atit prin alegerile din 1905, cit și prin alegerile din anul 1906. Tot așa e fapt, că poporul român aprobă atitudinea deputaților săi. De anul trecut adică și până acum, adesiunea crescîndă se poate arăta cu cifre.

În anul 1905 cei 8 deputații¹⁾ români întruniseră 8978 voturi

« « « « 17 candidați căzuți « 5959 «

În anul 1906 trei deputați români²⁾ s'au ales cu unanimitate, iar ceilalți 12 au întrunit 14076 voturi;

cei 29 căzuți « « 19000 «

Cei 8 deputați români au ținut anul trecut aproape 100 adunări populare, la cari au participat cam 400.000 cetățeni. Pretutindeni s'a cerut sufragiul universal.

E părerea noastră a tuturor, că statul ungar numai așăzată pe baze largi democratice poate progresa. Și dacă stăpînii zilei esită a da sufragiul universal, de teama că *sub un regim nou democrat*, mai drept de cit sistemul de clasă actual, *naționalitățile* or să prospere și ele, comit o nedreptate împotriva naționalităților și mai presus de toate *combat însuși rostul existenței statului ungar*.

Într'un studiu al său³⁾ contele Andrassy, actualul ministru de interne, arată că «misiunea Ungariei era să ajute dezvoltarea Orientului conform cerințelor culturii apusene. *Îndată ce a devenit improprie pentru acest rol, existența sa a încetat de a fi interes european*».

Au venit deci Habsburgii, să îndrepteze nația care singură—se dovedise—nu putuse a-și îndeplini misiunea ce i se destinase în centrul Europei.

Adaugă apoi Andrassy:

„S'a fost lucru înțelept că am primit pe Habsburgi.....
 „....Și în viitor numai așa ne vom putea susține, dacă ne vom
 „păstra sentimentul puternic de rasă, dacă fără a scădea acesta
 „în adîncimea și sinceritatea sa, îl vom pune însu în armonie
 „cu principiile mai largi și mai umane ale lumii moderne,
 „cu spiritul europeanesc și dacă pe lingă dragostea noastră fer-
 „binte și neînfrîntă de rasă, vom putea să rămînem fără ură
 „față de alle neamuri. Conștiința situației noastre primejduite
 „a deșteptat în noi sentimentul de solidaritate și conștiința asta
 „a fost norocul nostru în trecut. Asta să ne păzească și în vii-
 „tor de șovinismul prost, care nu e conștiința li-

1) În comitatul Aradului: Dr. I. Suciu (Boroș-Ineu), Ioan Russu Șt-rianu (Chișineu), dr. St. Pop (Siccia). În Banat: dr. A. Novac (Sasca). În Ardeal: dr. T. Mihali (Ileanda-Mare), dr. N. Comșa (Seliște), Vasile Damian (Baia de Criș) și dr. A. Vlad (Orăștie).

2) La Orăștie dr. A. Vlad, la Baia de Criș V. Damian și la Arpaș dr. N. Șerban.

3) „A magyar állam“. vol. I, pag. 52.

„niștită, singura ce-i este omului și nației spre podoabă și folos, „ci *fudulie goală*, care orbește și face pe om și nație de-opotrivă „de ris și slabă 1)“.

Adevărat că lucrurile acestea li-a scris nobilul conte la 1901, cînd nu era întovărășit cu partidul kossuthist. Credem însă că ocupînd fotoliul ministerial, Andrassy n'ar trebui să abandoneze principiile din trecut, ci tocmai dimpotrivă: să stărue pentru realizarea lor, introducînd astfel pe Unguri între popoarele culte europene.

Sufragiul universal, fără îndoială, este ceva modern și tînde la crearea unei situațiuni politice și economice mai drepte și mai umane. Introducerea lui în patria noastră ar însemna că se încetățenește și în Ungaria spiritul europeanesc, fără de care — așa zice Andrassy — statul ungar nu are rost, nu-și îndeplinește misiunea, n'are îndreptățire de existență, nu-i interes europeanesc să dăinuiască!

Iar cel care a oferit și Ungurilor și celorlalte popoare sufragiul universal, a fost M. Sa împăratul și Regele Francisc Iosif I, *capul Habsburgilor*, șeful dinastiei care în veacul XVI își luase greaua sarcină de a-i familiariza pe Unguri cu „spiritul europeanesc“ atît de frumos formulat mai sus de contele Andrassy. Se știe anume că atît Gautsch în Austria cit și Kristoffy în Ungaria, din ordin preainalt au anunțat că M. Sa bătrînul nostru monarh dorește introducerea sufragiului universal.

Dacă acum Andrassy și ceilalți magnați din jurul seu tot amină realizarea, ori vor reforma actuala lege electorală în sens reacționar, cel mult se va mai da o dovadă, cea mai tristă, că Ungaria și azi e condusă de elemente cari nu vor să admită că „șovinismul e lucru prost ce nu-i este omului și nației spre podoabă“, ci stărue cu „fudulia goală“ care orbește și face pe om și nație de-opotrivă de ris și slabă“.

Zadărnice guvernării se mîndresc cu constituție liberală, cu parlamentarism modern: totul este numai de ochii lumii, azi mîne ajungem ca în Rusia.

Ce ne spune însă istoria? Iată ce: De nenumărate ori feudali s'au împotrivit dorințelor dinastiei. Aceasta totuși și-a realizat dorințele, adesea ducînd lupte crîncene și nu odată ajutate de naționalități!

Se vor încumeta oare guvernării de azi să se împotrivească dorinței M. Sale și cînd această dorință are în vedere numai și numai binele tuturor popoarelor? Închide-se-vor iară în cerc îngust și după cum odinioară Statele (cele două camere de nobili) se provocau la drepturi istorice de clasă, vor veni acum, în veacul XX, să invoace *interesul național* pentru a lipsi de drepturi *naționalitățile*?

Viitorul cel mai apropiat ne va da răspunsul.

Un lucru să se știe: pentru aceleași greșeli, aceleași remedii!

Arad, 15 Iunie 1906.

Ioan Russu Șirlanu

1) Op. citat, pag. 72.

Din Bucovina

— Ospătării pentru pelagroși. —

Cea mai actuală chestiune în țările locuite de Români e de sigur *chestiunea țărănească*. Rezolvirea favorabilă a problemelor multiple, ce se leagă de această chestiune ține încordată în timpul din urmă atențiunea și interesul celor ce au ajuns la convingerea neștrămutată, că această chestiune complicată e strâns legată de viitorul neamului nostru. Deslegarea problemelor, care constituie această chestiune nu se poate deci dară face în grabă și nici în mod provizor; soluțiunii acestei chestiuni vitale pentru noi trebuie să-i premerge serioase studii și cercetări temeinice. Chestiunea aceasta trebuie privită din diferite puncte de vedere; trebuie adunat materialul necesar—cel mai bine ar fi în felul de monografii bune—ș'apoi să se propuie soluțiunea. Ca o mică și neînsemnată contribuție la marea chestiune a regenerării țărănimii ași dori să fie privite și șirele, ce urmează.

Intr'una din frumoasele zile de Mai m'am îndreptat întovărașit de colegul meu d. E. Iliuț spre apropiatul sat Tișăuț. Scopul vizitei noastre era să cunoaștem frumoasele instituții populare din acest sat, roadele unei munci neobosite depusă desinteresat de însuflețitul adevărat păstor sufletesc, părintele *Eugen Sirbu*: șezătoarea satului (cabinetul de lectură), filiala „*Privăliei românești*“, banca *raiffeisiană* și ospătăria *pelagroșilor*.

Mă cred neputincios de a reda în vorbe mulțumirea sufletească și impresia plăcută cu care ne-am despărțit de amabilul nostru conducător; oare întregi am stat și am ascultat cu evlavie povestea unei lupte de zeci de ani cu toate elementele rele, așezate din nepriceperea noastră în comunele românești, cu viclenia străinilor, spiritul pervers al citor-va stricați și conservatorismul înrădăcinat la mulțimea greoaie. Astăzi satul Tișăuț, poate trece de sat model; elementele rele, zurbagii, au fost izolate și cei vrednici, drepti la suflet, ciștițați prin blindețe și răbdare au înțeles, care e cărarea adevărată și s'au grupat cu dragoste în jurul conducătorului lor sufletesc. Azi satul merge spre renaștere.

Păr. Sirbu a fost cel mai intim amic al răpăusatului Filimon. Tișăuțul a fost locul favorit a celui trudit de muncă; aici

afla liniște, sfat prietenesc, mângiere și ajutor în ceasuri de disperare. A fost deci numai natural, că la discutarea atîtor chestiuni, care erau terenul de activitate a lui Filimon să vie vorba și despre dînsul și vorbitorul ni-a povestit cu durere despre sfîrșitul tragic al acestui bărbat. Sînt multe lucruri demne de știut din această tragedie zdrobitoare—dară despre acestea altă dată.

Trec acuma la ospătăria pelagroșilor.

Localul, unde se află întrunite instituțiunile populare din Tișăuț e o clădire modernă spațioasă, înaltă, cu terești mari—a fost înainte vreme crîsmă.

Odaia cea mare, în care se află mese și lăiți servește ca odaie de lectură și ca sală de mîncare; într'o altă odaie e cancelaria băncii raiffeisiene și a conducătorului Ospătăriei, care e părintele E. Sirbu. Pe pereții acestei odăi stau două table: *ordinea casei și lista de bucate*; despre cea din urmă va fi vorba mai tîziu. Sub același acoperemînt se află brutăria, cămara necesară, eară din față prăvălia. La realitatea aceasta aparțin două grădini, care se lucră pentru ospătăria pelagroșilor.

Nefîind specialist în materia aceasta mă voiu mîrgini a vorbi despre lucrurile generale, arătînd rezultatele la care s'a ajuns în anul prim. Am ales Tișăuțul dintre cele trei, patru sate, în care au existat astfel de ospătării nu numai din motivul că pe acesta l'am vizitat, dar și din considerarea, că după raportul oficial aici s'au obținut rezultatele cele mai favorabile; în decursul expunerii voiu considera însă și celelalte comune, alăturînd mai ales pentru comparare tabele statistice. Cifrele necesare le iau din raportul referentului sanitar al țării *Dr. Klukzenko* litografat și pe urmă publicat în jurnalul *«Das oesterreichische Sanitätswesen»* organul consiliului sanitar superior rediijat în departamentul sanitar al ministeriului de interne (vezi No. 14—19).

Deja înainte de cîteva decenii s'a constatat lățirea pelagrei în ținuturile locuite de Italieni în Gorizia—Gradisca și Tirol. Incercările făcute atunci de guvern de a pune stavilă lățirii n'au dat rezultate favorabile. Înainte de cîți-va ani s'a constatat pelagra și în Bucovina. Organele guvernului au făcut cercetările necesare și au adunat materialul statistic trebuincios spre a putea începe o acțiune de stavilire.

Pe baza anchetei făcute s'a ținut în 15 Dec. 1904 sub prezidiul *Dr. Octav. cav. de Bleyleben*, prezidentul țării, o co sfătuire asupra măsurilor ce trebuie de aplicat în contra pelagrei, care amenința sate întregi cu pierzarea. La această consfătuire au participat toți factorii interesați, reprezentanții dietei, ai consiliului cultural, ai camerei de comerț, ai consiliului școlar și ai medicilor. După o discuție amănunțită s'a hotărît crearea de ospătării și brutării pentru pelagroși în ținuturile bînuite de acest flagel. La fondul trebuincios pentru acoperirea speselor anului prim, a contribuit guvernul central cu 15000 coroane, iară țara cu 5000 coroane.

Pe baza rapoartelor înaintate de medicii însărcinați cu examinarea satelor cu locuitori pelagroși, s'au creat ospătării în Ravancea, (districtul Cernăuțului), în Volovăț (districtul Rădauțului) și în Tișăuț, (districtul Sucevei), pentru Tișăuț și Lisaura; iară în Văslăuț (districtul Cernăuțului) s'a deschis o brutărie. Din chiar această repartizare a ospătărilor se poate vedea, că părțile locuite de Romini sint mai tare bintuite de această boală.

Pentru comunele Tișăuț (793 loc.) și Lisaura (570 loc.) s'a înființat ospătăria în Tișăuț și s'a încredințat conducerea păr. Eug. Sîrbu. Numărul pelagroșilor a fost 38. Ospătăria s'a deschis la 3 Mai și s'a închis la finea lui Septembrie, a funcționat deci dară 151 de zile.

Frecvența zilnică în diferitele luni a fost următoarea :

<i>Mai</i>	21	pelagroși
<i>Iunie</i>	37	«
<i>Iulie</i>	37	«
<i>August</i>	38	«
<i>Septembrie</i>	38	«

Considerind timpul cît au fost ospătați pelagroșii avem următoarea tabelă :

51— 60 zile au fost ospătați	2	pelagroși
71— 80 « « « «	1	«
91—100 « « « «	1	«
111—120 « « « «	2	«
121 - 130 « « « «	9	«
131—140 « « « «	4	«
141—151 « « « «	19	«

Concluzia din aceste două tabele este că frecvența a fost regulată, căci nu trebuie să se uite că instituțiunea era ceva nou, că mulți erau morboși și trebuiau serviți acasă și că întârzieri n'au fost suferite.

Principiul fundamental al alimentației pelagroșilor este *pregătirea tuturor bucatelor fără porumb*. Cred, că lista de mincare, despre care am amintit mai sus va prezenta oare-care interes și o comunic. Observ spre a nu fi silit să repetesc, că dimineața au primit regulat cu excepția de Duminică, fie care pelagros 0.3 litru de lapte dulce năsmintinit și 200 gr. piine.

Lista de bucate pentru amiazi și seara e cea următoare, care se înțelege că poate fi și modificată după împrejurări :

LISTA BUCATELOR

ZIUA	AMIAZI	CINA
Duminică	$\frac{1}{10}$ l. supă, 35 gr. ficat 200 gr. carne salată sau hrean, 250 gr. piine.	150 gr. orez cu $\frac{1}{4}$ l. lapte la aceeași ceva zahăr, scorțișoară și 250 grame piine.

ZIUA	AMIAZĂ	CINA
Luni	$\frac{1}{10}$ l. supă. 35 gr. crupușoare (griș) 200 gr. carne sos de usturoi și 250 gr. piine.	300 gr. fasole cu răntaș din 25 gr. făină 10 gr. untură 5 gr. ceapă ceva oțet și 220 gr. piine.
Marti	$\frac{1}{10}$ l. zamă de barabule, 200 gr. carne sos de ceapă și 250 gr. piine.	200 gr. tocmagi, 10 gr. untură și $\frac{1}{8}$ ou și 250 gr. piine.
Mercuri	$\frac{1}{10}$ l. supă, 35 gr. orez 200 gr. carne cu castraveți sau salată și 250 gr. piine.	300 gr. mămăligă de hrișcă și $\frac{1}{2}$ l. lapte și 250 gr. piine.
Joi	$\frac{1}{10}$ l. horș, 35 gr. orez, 250 gr. sfeclă roșii. 250 gr. carne, 200 gr. fasole cu 10 gr. untură și 250 gr. piine.	150 grame orez cu zahar, scorțișoară și 250 grame piine.
Vineri	$\frac{1}{10}$ l. supă, 250 gr. carne sos de usturoi și 250 gr. piine.	300 grame mămăligă de hrișcă $\frac{1}{4}$ l. lapte și 250 gr. piine.
Sămbătă	$\frac{1}{10}$ l. supă, 35 gr. ficat 200 gr. carne cu castraveți sau legume și 250 gr. piine.	200 gr. tocmagi cu 10 gr. untură $\frac{1}{8}$ ou.

Rezultatele obținute în ospătăriile pelagrosilor au fost satisfăcătoare. Medicul comunal a vizitat odată pe săptămână, iar cel districtual odată în 14 zile ospătaria și a examinat bolnavii însemnând progresele făcute. Rezultatul final al anului prim pentru ospătaria Tișăuț, reiese din tabela următoare:

Greutatea bolnavilor a crescut cu:

1 kg.	la	2	pelagrosi
2 kg.	«	10	«
3 kg.	«	5	«
4 kg.	«	2	«
5 kg.	«	1	«
6 kg.	«	2	«
7 kg.	«	2	«

urmează deci dară că 24 din cei 38 s'au îndreptat bine; pro-

centul celor, la care s'a constatat o îmbunătățire simțitoare a sănătății, e de 87% (33 din cei 38). Numai puțin s'au îndreptat ceilalți 5 adevă 13% ; nici unul n'a rămas în stadiul în care a intrat; o agravare a morboșilor n'a provenit și nici un caz de moarte. Comparind cifrele statistice ale celor 3 ospătării constatăm că rezultatele cele mai favorabile din toate punctele de vedere le-a obținut ospătăria din Tișăuț. În general însă rezultatele obținute și la celelalte ospătării deși n'au fost atât de favorabile ca în Tișăuț, pot fi numite totuși mulțămitoare, căci n'a provenit nici o agravare, n'a fost—cu excepția Ravancei, unde au murit 3, cari n'au cercetat serios ospătăria—nici un caz cu sfârșit letal și nici un bolnav din comunele acestea n'a cerut primirea în spitalele din orașele învecinate, pe cînd în decursul verii anilor trecuți, un mare contingent de bolnavi îl da pelagroșii. Cauzele cari au făcut că unii pelagroși nu s'au însănătoșit ori s'au îndreptat numai puțin, sînt vîrsta înaintată, complicarea cu alte boli și totuși nici la cei mai înaintați în vîrstă nu e esclusă posibilitatea însănătoșării. Păr. Sirbu ni-a comunicat cînd l'am vizitat un caz interesant. În anul acesta s'a îndreptat o babă de 70 de ani în decurs de trei săptămîni intratita, incit s'an constatat la cîntar o creștere de greutate cu 5 kg.

În comuna Volovăț au fost și pelagroșii, oameni avuți, cari n'a voit să vie la ospătărie. În decursul verii 1905 au murit 8 pelagroși, cari n'au fost ospătați în ospătăria generală, iară la cei mai mulți s'a constatat o agravare a bolii.

Pentru mersul bolii și pentru rezultatele obținute prin tratamentul alimentației fără porumb, joacă un rol și vîrsta morboșului. Pentru comuna Tișăuț n'avem o statistică în privința acesteia, avem însă pentru Volovăț.

Cei 52 de pelagroși din Volovăț s'au repartizat cu privire la etate în modul următor :

	bărbați	femei	suma
20—30 ani	1 sau 6.3%	2 sau 5.6%	3.4%
30—40 "	1 " 6.3%	14 " 38.8%	15
40—50 "	2 " 12.6%	11 " 30.6%	13
50—60 "	5 " 31.2%	6 " 16.6%	11
60—70 "	4 " 25%	2 " 5.6%	6
peste 70 "	3 " 18.7%	1 " 2.8%	4

Nu mai puțin interesantă este tabela, care arată durata bolii la pelagroșii ospătați :

½ an bolnavi au fost	1 pelagroș
1 " " " " "	3 pelagroși
2 ani " " " " "	16 "
3 " " " " "	15 "
4 " " " " "	4 "
5 " " " " "	6 "
6 " " " " "	2 "
7 " " " " "	4 "
8 " " " " "	1 "

Majoritatea bărbaților morboși a stat în vîrsta de 50—70 de ani, iară a femeilor în cea de 30—50 ani, la cei mai mulți dintre morboși boala avea durată de 2 ani.

Rezultatele obținute în Volovăț se pot constata din tabela care urmează, în care e considerată vîrsta morboșilor și durată boalei.

Durata bolii în ani	Etatea pelagroșilor și rezultatele obținute în ospătăria din Volovăț.			
	Imbunătățire considerabilă a bolnavului	Schimbare minimală	Starea stabilă	Agravare
½	42			
1	45	50, 60.		
2	68, 45, 56, 24, 53, 40, 35, 30, 42.	67, 56, 70, 63, 57.	46	
3	55, 47, 65, 40, 40, 40, 30, 86, 38, 56.	22, 28, 45, 37.	87	
4	32, 64, 40.		65	
5	40, 45.	50, 60, 42.	75	
6		79, 55.		
7	47	40, 36.	32	
8	55			

Cite-va cuvinte asupra părții financiare :

Pentru ospătăria din Tișăuț s'au preliminarat suma de 5800 *coroane*. Din această sumă s'au cheltuit 1586 cor. 64 b. pentru reparațiile necesare la casa luată cu chirie pentru instalarea întocmirilor de trebuință, vasele necesare au costat 213 cor 36 b., suma de 3228 cor. 1 b. s'a cheltuit pentru victualii și pentru lemnul de ars, iară personalul de serviciu a costat 414 *coroane*. Rămîind la închiderea ospătăriei din dotațiunea de 5500 *coroane* un rest de 357 cor. 99 bani, s'a întrebuițat pentru activarea unei brutării pentru timpul din Octombrie, pînă ce a fost cheltuită întreaga sumă. Pelagroșii căpătau în timpul acesta tot a doua zi, o cantitate de 1500 gr. piine.

În timpul de la 3 Mai până la finea lui Septembrie, s'au împărțit pelagrosilor 2005 porții. Alimentația zilnică a unui pelagros a costat 72,7 bani, calculînd toate speșele *1 coroană 8 b.* Și în privința aceasta arată ospătăria din Tișăuț situația cea mai favorabilă. În Volovăț a costat un pelagros zilnic *73,64 b.* calculînd toate speșele, 1 coroană; nu trebuie uitat că aici pelagrosii n'au căpătat cină.

Spre a înlesni o privire generală asupra acestei chestiuni, dau alăturat o statistică generală, în care se află consignate toate cifrele necesare.

STATISTICA GENERALĂ

asupra ospătărilor de pelagrosi în anul 1905.

SPECIFICARE	Comunele în care s'au înființat ospătării pentru pelagrosi				SUMA
	Rarancea	Văslăuț	Volovăț	Tișăuț	
<i>Suma dotațiunei în coroane</i>	4640	2460	6840	5800	19.740
Chiria localului respectiv contribuția pentru adaptarea localului în coroane.	578,30	180,62	1400	1586,64	3745,56
Inzestrarea primă a localului în coroane.	110,56	68	362,50	213,36	754,42
Plata personalului de serviciu în coroane.	1064,04	44	1260	414	2782,04
Suma cheltuită pe viclualii și pe lemnul de ars	2732,66	544,08	3539,77	3228,01	10044,52
Restul de bani la închiderea ospătării (1 Oct.)	154,44	1623,30	277,73	357,99	2413,46
Valoarea inventarului în coroane.	100	68	362,50	213,36	743,86
Suma porțiunilor zilnice	3787	1522	6535	5005	18.849
Costul unei porțiuni zilnice în bani	77,3	18,1	100	108	
Ziua deschiderii	$\frac{10}{4}$	$\frac{11}{8}$	$\frac{1}{5}$	$\frac{1}{4}$	
Ziua închiderii	$\frac{20}{6}$		$\frac{20}{5}$	$\frac{20}{6}$	
Ospătăria a funcționat prin	169	31	153	151	502

SPECIFICARE	Comunele in care s'au inflintat ospătării pentru pelagroși								SUMA	
	Rarancea		Vaslăuț		Volovăț		Tișănț			
Frecvența zilnică în mediu în diferitele luni	Mai	20			49		21		90	
	Iunie	26			52		37		115	
	Iulie	38			52		38		128	
	August	46			51		38		135	
	Septembrie	49		49	50		38		186	
Starea bolnavilor s'a îndreptat simțitor	No.	%	No.	%	No.	%	No.	%	No.	%
	17	38			28	53.8	33	87	78	57.4
Indreptare minimală	25	55.5			19	36.6	5	13	49	36.8
Starea a rămas neschimbată	2	4.5			5	9.6			7	5.1
Agravare	1	2.0							1	0.7
Caz mortal										

Referentul consiliului sanitar, își incheie raportul său cu următoarele cuvinte: „Pe baza expunerilor de mai sus ajungem la concluzia: cele 3 ospătării pentru pelagroși activate în Bucovina în anul 1905, au dat rezultate extraordinar de favorabile și sint o măsură eminentă pentru combaterea cu succes a pelagrei”.

Suceava, în Iunie 1906.

George Tofan

Din Basarabia

Cerul din nou se întuneacă. Succesul opoziției în alegerile pentru Duma, pe de o parte—zăpăcise administrația, care nu mai știa la ce să se aștepte, pe de altă parte—in masele populare se născuse un moment nădejdea, că adunarea reprezentanților poporului va fi în stare să pună bazele unei alcătuirii politice și sociale mai drepte.

A trecut abia două luni de atunci,—și totul s'a schimbat: administrația e mai hotărîtă ca ori cînd să opună năzuințelor populare străvechile abuzuri în numele „ordinei“, iar poporul pierde din nou credința în posibilitatea unei transformări pacifice, pe cale legală, cu ajutorul Dumei.

Biurocrația,—și aci e cea mai mare anomalie a situațiunii,—nu se mai poate sprijini în opera de salvare a «ordinei» sale pe nici una din clasele sociale, nici pe armată, nici măcar pe puterile poliției propriu zise,—ea e silită să facă apel la toate drojdiile sociale, la toți vagabonzii și criminalii de rînd: destăinuirile făcute în Dumă de prințul Urusov, fost guvernator al Basarabiei, fost ajutor al Ministrului de Interne,—cunoscut și în România, unde a reprezentat pe țar la serbările din Iași în toamna anului 1904,—nu mai pot lăsa nici o umbră de îndoială în privința complicității salvatorilor „ordinei“ cu asasinii și tâlharii de rînd, plătiți pentru a masaca și prădă acele elemente ale societății ruse, cari sunt mai primejdioase „ordinei“ generalului Trepov & Comp.

Prințul Urusov citează fapte precise și nume: amintim numai pe acel ofițer superior al corpului de jandarmi, Commisarov, care declară, că e în stare să «aranjeze» «pogrome» (un termen *tecnic* pentru aceste masacre combinate cu tâlharii) de toate mărimile și de toate felurile: pe zece oameni, și pe zece mii de oameni; pentru motive naționale, sociale, religioase, revoluționare și contra-revoluționare...

Vă puteți închipui emoțiunea Dumei, cînd un om ce acum trei luni făcea parte din guvern, i-a comunicat, că pentru 3 Februarie să plănuia la Kiev «aranjarea unui pogrom pe 10,000 de oameni», intelectuali și evrei!..

Rezultatele alegerilor au suspendat pentru un scurt timp

această activitate, dar «pogromul» din Bielostoc semnaleză reînceperea operațiunilor.

Pentru Basarabia aceasta s'a manifestat de o cam dată numai prin incendiarea tipografiei „Basarabiei” și a „Basar. jizni.” și prin confiscarea numerelor «Basarabiei» cu calcarea tuturor formelor legale, dar cine poate ști ce ne așteaptă mine?

E caracteristic că o dată cu operațiunile *en grand*, prin «pogrome», s'au început și atentate sporadice în contra persoanelor și a averilor, cari,—după cum arată presa opoziționistă,—nu se săvîrșesc decît în localitățile declarate în stare de asediu și rămîn nepedepsite.

În străinătate cu greu se poate închipui atmosfera în care trăește astăzi toată Rusia;—pentru a vă da măcar o slabă idee despre această, voi cita *numai din două numere* ale ziarului «Bessarabet», luate la întîmplare, din 20 și 21 Iunie c., toate acele fapte, cari denotă desorganizarea completă a organismului social și fac intolerabilă viața în Rusia;—și încă las la o parte toate grevele și acele conflicte între lucrători și patroni, cari nu sunt însoțite de violențe și tâlhării.

Trebue să notați, că *Bessarabetul* publică *numai telegramele agenției oficiale*, și că numerile citate cuprind faptele săvîrșite *numai în două zile*: 18 și 19 Iunie.

Iată acest suggestiv pomelnic (în ordinea în cari sunt publicate telegramele):

In ziua de 18 Iunie:

1) Meetingul soldaților în lagărul din *Crasnoe-selo*, cu revendicări revoluționare.

2) Asemenea în *Peterhof*, aproape în fața împăratului.

3) *La Odessa* pentru ca să poată pleca din port un vapor, se scoate armata.

4) În *Varșovia* e prădat ziua în amiază-mare, în stradă, casierul uzinei de gaz.

5) Tot acolo, și în aceleași condițiuni, e prădat casierul primăriei.

6) *La Bielostoc* sergentul de oraș postat lingă casa guvernatorului general trage mai multe focuri de revolver.

7) *Pavlograd*, panică, încetarea comerțului.

8) *Poltava*, se așteaptă „pogromul”, se scoate armata.

9) *Moscova*, niște oameni mascați pradă, ziua, casa fabriciei de parfumerie.

10) Tot în *Moscova*, un grup de lucrători trage focuri de revolver în sergenții de poliție.

11) *Varșovia*, răniți de focuri de revolver trei străjeri de poliție.

12) *Tiflis*, cinci tătari omoară pe moșierul Agasarov, atacă cu revolverele poliția.

13) *Batum*, panică, armata, oprirea armelor.

- 14) *Vilna*, oameni mascați atacă o cofetărie, un sergent omorît, răniți un sub-comisar și alți doi sergenți.
- 15) *Tiflis*, împușcat un sergent.
- 16) și 17) *Cita*, două deraiieri provocate de rău-făcători.
- 18) *Cremenciug*, asasinati doi sergenți.
- 19) *Elisavetpol*, asasinat un sub-comisar.
- 20) *Bielostoc*, opt oameni armați au atacat și au pradat fabrica Zbira.
- 21) *Meșhed*, rănit un director de bancă.
- 22) Tot acolo, rănit un cazac.
- 23) *Biriuci*, țărani au devastat și au ars economia contelui Șeremetev.
- 24) *Iuzovca*, țărani ard și devastează proprietatea Lagher.
- 25) *Varșovia*, o bandă înarmată a atacat casa sub-comisarului Șasiuter, și l'a împușcat.
- 26) *Varșovia*, împușcat de necunoscuți un student.
- 27) *Iuzovca*, panica, așteptarea «pogromului», armata.

In ziua de 19 Iunie.

- 28) *Tomsk*, prădată casieria din Novanicolaev.
- 29) *Iaransk*, prădată poșta.
- 30) *Riga*, prădat casierul fabricii de hirtie.
- 31) *Riga*, omorît un străjer de poliție.
- 32) *Iuriev*, prădată de țărani o magazie a statului, cu spirit.
- 33) *Ligov*, țărani au distrus telefonul și telegraful în tot județul.
- 34) *Varșovia*, rănit un sub-comisar.
- 35) Tot acolo, în altă stradă împușcat un sergent.
- 36) Tot în *Varșovia*, prădată de o bandă înarmată o prăvălie.
- 37) Tot în *Varșovia*, în altă stradă, prădat un magazin.
- 38) *Vasilcov*, tulburări agrare, armată.
- 39) *Homel*, panica, așteptarea „pogromului”, armata.
- 40—44) *Varșovia*, după amiazi, în *cinci locuri deosebite*, în acelaș timp aproape, atacuri de bande înarmate,—răniți doi comisari, doi sergenți, un străjer de poliție.
- 45) *Harcov*, omorît și prădat casierul societății miniere.....
- Toate acestea numai, repet, în 48 de ore, aproape cite un „număr” pe ceas! și în gazete pătrunde, de sigur, o parte neînsemnată din grozăviile ce se săvîrșesc.....
- Cînd se vor isprăvi, cum se vor isprăvi grozăviile acestea?
- Un lucru e sigur: nici guvernul, nici Duma nu le mai pot pune capăt.....

C.

PS.—Aproape în fie-care număr al „*Basarabiei*” se publică „poruncile” și „plîngerile” diferitelor sate romînești din Basarabia.

Reproducem după No. 9 al ziarului pe una din comuna *Cojușna*, jud Chișinău :

„In Duma Imperială, a mai jos iscăliților locuitori din satul Cojușna, ținutul Chișinăului—Plingere :

„In vremea grea de astăzi, care o duce Patria noastră, noi uădăjduind un mai bun viitor și așteptind schimbarea traiului nostru, din adinecul sufletului bine-cuvintăm lucrările Dumei Imperiale spre folosul obștesc, și îndrăznim cu mare plecăciune a ruga Duma, ca să pue înaintea Măriei Sale Impăratul și plingerile noastre, cari se închee în următoarele : înființarea temeiurilor, vestite prin manifestul Măriei Sale de la 17 Octomvrie, anul 1905 ; îndestularea cererii noastre cei mai de samă în ziua de astăzi, a nevoiei de pământ, și ridicarea luminării noastre cu obștescul și fără de plată învățămînt al copiilor noștri
„în limba părinților noștri.

„Anul 1906, Iunie în 20 zile

„locuitorii satului Cojușna“

(urmează 64 iscălituri).

Precum se știe No. 5 al „Basarabiei“ a fost confiscat.

Am avut norocul de a pune mîna pe un exemplar al acestui No. din care reproducem următorul apel :

„Cătră toți Basarabienii

„Pentru expoziția națională

„Frați Moldoveni !

„Munca cinstită și rodnică a fraților noștri de peste Prut va fi sărbătorită printr'o mare și înălțătoare expoziție, care se va deschide în București, capitala Romîniei.

„Voi toți, cari știți cum simte și cugetă Romînul vă veți simți mindri a veni în număr cit mai mare, la această sărbare de renaștere națională. Cu această ocazie veți vedea și chipul sfînt al marelui voevod, Regele Carol, care a știut să rupă lanțurile robiei și să aducă lumină cit mai multă în inima asuprită a Romînilor.

„Veniți, căci aceasta este sărbătoarea mare a Romînimii, de la care nimene nu trebuie să lipsească, și de la care poate într'o zi, va atirna și viitorul nostru.... Veniți!...“

Oare acest nevinovat apel a motivat confiscarea ? Nu știm, și nu știe nimene, căci cum declară confratele din Chișinău—motivele confiscării n'au fost comunicate direcției ziarului....

Basarabiei

Pamint sfințit prin crîncene războaie,
Tu ce-ai fost leagăn de ne'nvinși eroi,
Cit timp răbda-vei juguri de nevoi,
Cit timp — aleanul ce te încovoiaie?...

Înalta fruntea ta îndurerată:
Venit-a vremea ta să cucerești
A legii tale mîngîeri cerești
Și-a graiului tău miere nestimată.

Robită glie, mama noastră bună,
La glasul tău, ca 'n vremea cea străbună
Vom alerga să-ți facem falnic scut;

Iar de-om peri, tu, maică, nu ne plînge:
Din zbuclumăt și caldul nostru sînge
Eroi s'or naște—liberi ca 'ntrecut!....

Sergiu V. Cujbă

Miscellanea

LOGODNA LUI O. GOGA

«Mireasa cea albă cu chipul bălaiu» a răspuns la chemarea cîntărețului drept vestitor «al unei vremi ce va să vie» și și-a îmbinat tînăra ei viață cu visurile și avînturile unui poet....

E grea, dar sfîntă misiunea de a însenina fruntea poetului, de a-l feri de proza nimicurilor vieții, de a păstra neamului tot darul, toată puterea înălțătoare de simțiri, trezitoare de viață a acelui glas, în care pentru noi —

«Trăește 'nfricoșatul vifor
«Al vremilor răzbunătoare»....

Logodna lui *Octavian Goga* cu frumoasa d-șoară *Hortensia Cosma* s'a întimplat să fie serbată în ziua de 16 Iunie—în capitala Romîniei, și nu putem exprima mai puternic urările noastre de bine, de cît reproducînd aici părțile esențiale din cuvîntarea rostită, în pavilionul de la *Expoziție* al Romînilor de peste hotare, cu prilejul acestei logodne de părintele *Dr. E. Miron Cristea*, din Sibiu:

Iubiți tineri și onorată azistență.

Cred, că nu este un lucru întimplător, ci un lucru voit de providența divină, ca prietenul nostru Goga, cîntărețul iubit al întreg neamului romînesc, să prăznuiască actul însemnat al logodirii cu aleasa inimii sale, tocmai acum cînd acest întreg neam romînesc sărbătorește amintirea izvodirii sale pe aceste plaiuri mănoase ale Daciei lui Traian și jubileul vieții sale de 18 veacuri

Nu poate fi întimplător nici faptul că această logodnă s'a îndeplinit în acest templu sfînt, nu numai pentru Romîni de peste hotare, ci pentru întregul nostru neam, căci în el—in acest pavilion—sunt acum depuse cele mai scumpe amintiri și tradiții ale trecutului nostru, atît bisericesc cit și național.

Talentul puternic, ce-l are iubitul nostru mire și duhul romînesc, ce transpiră din toate versurile-i fermecătoare de pînă acum, mă îndeamnă să văd în această coincidență un simbol, un semn dela Dumnezeu care va deștepta de sigur în sufletele tuturor dorul, cu activitatea-i literară din viitor să fie cit mai mănoasă, să-i înalțe renumele cit mai sus, să-i răspîndească glasul fermecat în toate palatele, în toate clasele și în toate colibele obștiei

românești de pretulindinea și să producă un curent puternic, care să deștepte și îndrume pe toți spre o nouă viață.

Logodirea, încredințarea voastră, jubiliilor liniari, ne înveselește peste măsură nu numai pe noi, cari ne mindrim a vă fi prietini și cunoșcuți, înveselește nu numai inima jubiliilor voștri părinți, care se uilă la voi, ca la cele mai scumpe odoare; ci veștea ei va umplea de bucurie întregul neam românesc în nădăjdea, că tu logodnice, împreună cu logodnică, ce le-a fermecat, veți întemeia o casă și masă românească de modă, veți întemeia o casă și masă așa, precum altă de frumos o prevezi și o descrii în admirabila-ți poezie „Dorința”, veți întemeia o vatră, al cărei foc va încălzi nu numai cercul îngust al familiei voastre, ci va încălzi și aprinde spre cele mai înalte idealuri românești întregul neam de prelatindeni, veți întemeia o vatră liniștită, de la care veștea și muza ce ți-ai ales-o îți va inspira lucrările, pe care neamul le așteaptă de la tine, marit mire.

Fie ca în veri bine cuvântat să fie locul în care am încheiat aceste legături și Dumnezeu să vă învednicească ca, în pace și sănătoși, să încheiați cel mai curind și o fericită cuconiie pentru rugăciunile nu numai ale mele, smeritul slujitor la altarul Domnului,—care nu simțese mult onorat a fi îndeplinit această logodnă,—ci și pentru rugăciunile jubiliilor voștri părinți, pentru rugăciunile tuturor Românilor care de sigur vă doresc tot binele și depina fericire, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Amin !...

APUCĂTURI TRISTE

Un „adversar” al d-lui N. Iorga n'a găsit mijloc mai bun de a-l «combate», decit lansind într'un ziar știrea despre o boală gravă a savantului nostru istoric.

Răsunetul ce l'a avut această știre falsă peste munți, unde —cum spune un ziar de dincolo—lumea «nu și poate închipui, că un profesor universitar își poate permite astfel de apucături,» —ni-a inspirat multe reflecțiuni triste asupra moravurilor noastre.

Dl. N. Iorga poate avea multe neajunsuri,—și ne-am făcut datoria de a le semnala ori de cite ori credeam că trebuie să o facem în interesul culturii noastre—dar acest savant e una din mândriile noastre, și cel puțin, cind e vorba de bunurile culturii, ce le avem în comun cu toată Romînia, ar trebui să ne impunem mai multă rezervă, din respect pentru cea ce nu aparține numai generațiunii actuale din trunchiatul Regat al Romîniei...

„POLEMICĂ”?

Dl. N. Iorga,—după ce tot d-sa ne învinuia de calomnie și perfidie,—acum nu vede decit nedreptate și micime în observațiile noastre, foarte rezervate, pe care le numește «policică» (cu drept cuvînt în ghilemete),—și încheie: „este și un public cinstit și drept care cetește, compară și judecă. Eu scriu pentru acela”.

Și noi asemenea.

IDEALURILE PATRIOTICE ȘI SOCIALE ÎN POEZIE.

În *Săptămîna* (No. 48, 1906, «Amintiri de la Junimea din Iași») d. Panu ne povestește următoarele:

„Intr'o sară se citi de Eminescu faimoasa satiră din care

„o parte nu era de cît un pamflet contra liberalilor și în special „contra lui Costache Rosetti.

„Se înțelege că am gustat cu toții partea eroică privitoare la Mircea cel Bătrîn și clasicul dialog al lui Mircea cu Sultanul. Cînd însă Eminescu a început a ceti ignominii de pamflet politic în contra liberalilor, cînd am auzit rostindu-se cuvinte ca «hidoasa pocitură», etc. m'am sculat indignat și am strigat:

„—Aceasta nu mai e satiră, este o murdărie.

„*Junimea* conservatoare luă apărarea lui Eminescu, iar eu „în căldura indignării le-am spus multe adevăruri.

„Intre altele mi-aduc aminte că am zis:

„—După teoria d-stră estetică, nu numai politica, dar chiar patriotismul nu este un sentiment care se producă emoții estetice. Această teorie a-ți susținu'o cît timp poezii liberali vă injurau pe d-voastră conservatorii. Cînd aslăzi vine un poet conservator și injură în mod grosier pe liberali, atunci găsiți că politica e un material admirabil poetic și injuria un „isvor de emoții estetice“.

Noi am spus-o întotdeauna că esteticianii de felul d-lui Maiorescu neagă existența tendinților în artă, pentru că nu le convine amune tendinți.

D. Panu are dreptate: Dacă nici patriotismul, un sentiment mai general, mai sociabil, care poate grupa pe toți oamenii dintr'o țară și care este mai veșnic, cel puțin atîta cît vor exista popoare, patrii deosebite, dacă patriotismul era declarat de *Junimea* ca un sentiment care n'are ce căuta în poezie, atunci cum putea admira *Junimea* o poezie—Satira III—in care era vorba de un sentiment mai puțin general, mai puțin sociabil, care nu putea grupa de cît o clasă, clasa reacționară?

Este clar că nu «patriotismul» dispăcea *Junimii*, ci «patriotismul» patruzeciopist, pentru că *Junimea* avea alt ideal—permiteți-ne cuvîntul—social! Și cînd s'a găsit un poet, Eminescu, ca să le exprime idealul lor social, atunci ei au aplaudat o poezie, care avea ca punct de plecare un sentiment îngust și trecător: ura împotriva introducerii civilizației apusene.

Dar, se va zice, Eminescu exprima cu talent idealurile sale sociale!.. Asta e altă vorbă. *Junimea*, prin pana d-lui Maiorescu, nu susținea că «patriotismul» exprimat fără talent n'are ce căuta în poezie, căci e clar, că nici un sentiment exprimat fără talent nu poate da naștere unei poezii. *Junimea* alunga din poezie „patriotismul“ și „idealurile sociale“, ca atare.

Și încă ceva.

D. Maiorescu, în raportul său despre poeziile lui Octavian Goga, nu vorbește de poeziile izvorîte dintr'un sentiment social, nici nu le citează, deși sînt din cele mai frumoase: „Rugăciunea“, „Clăcașii“ nu cedează întru nimic ca talent, părții a doua din Satira III-a a lui Eminescu, poate sînt mai presus decît ea...

Și, vedeți, d. Maiorescu apreciază mult Satira III-a, pentru că în ea se ridiculizează lucrurile împotriva cărora d. Maiorescu a luptat toată viața sa și, d. Maiorescu nu relevează «Clă-

cașii», pentru că în această bucată se exprimă, dureros, suferințele unei clase, pentru care d. Maiorescu n'a luptat,—și disprețul, ura împotriva „stăpînitorilor gliei“, în contra cărora d. Maiorescu n'a luptat.

Și acum, încă o considerație. Dacă e vorba să preferăm una din aceste poezii altelea, plecînd de la punctul de vedere al sentimentului exprimat, apoi e sigur că preferința unui om la înălțimea cugetării și a moralei veacului, trebuie să fie pentru „Clăcașii“, în care se zugrăvește suferințele acelei clase, care e aproape însăși nația întreagă, în care se zugrăvesc năzuințele spre fericirea acelei clase care sînt năzuinți pentru mărirea acestui neam, spre un viitor înalt al Romînismului...

DIN „ABILITĂȚILE“ VIEȚII LITERARE.

Viața Literară ne privește atît de sus, încît reproduce din No. 4 al revistei noastre poezia lui O. Goga întreagă, fără să catadixască a indica izvorul.

Sîntem gata să contribuim la îmbogățirea și înflorirea paginilor *Vieții Literare*, și nici nu pretindem să indice izvorul,—dar avem dreptul să-i cerem, ca cel puțin să nu ne încadreze literatura.... „citată“ în observații critice de felul acelora ce însoțesc, din exces de abilitate, poezia lui O. Goga (întru nimica vinovat), începînd cu afirmarea originală: „sîntem în plină primăvară a poeziei noastre *mai nouă*“ (probabil, am putea fi și în primăvara «poeziei noastre mai vechi») și sfîrșind cu cugetarea a-dîncă; „Filozofia lui e simplă, dar comunicativă și convingătoare....“

Sîntem atît de lipsiți de orice pretențiuni față de *Viața Literară*, încît asemenea „abilități“ sînt inutile....

„LE COURRIER EUROPÉEN“ DESPRE BASARABIA.

Dl. M. Craiovan rezumă sub titlul «Le réveil de la Bessarabie», în *Courrier Européen* (No. 27) articolele și notițele asupra Basarabiei din *Viața romînească* ale colaboratorului nostru d. M. Costea,—dar și d. M. Craiovan socoate de prisos să indice izvorul.... sau e o simplă omisiune?....

P. Nicanor & C-o

Cronica Literara

(„Reproducerea” realității)

Am vorbit altădată (Cronica literară din No. 2 a acestei reviste) de aprecierea realității de către scriitor, de atitudinea scriitorului față cu viața zugrăvită în opera sa, față cu *realitatea* transplantată în opera sa. Am arătat că în acea atitudine găsim toată personalitatea poetului, cu alita mai mult cu cit are una mai puternică. Melancolia rasei anglo-saxone în Shakespeare, orgoliul acelei rase în Byron, humorul în Swift; individualismul ca protestare împotriva lurtirii individului de către societate în Ibsen; disprețul pentru viața mărunță și prozaică a „burghezului” în Flaubert; lipsa de idealism, religia plăcerii și deci frica de moarte în Maupassant; religia suferinței și disprețul pentru normalitate în Dostojevski etc.

Dar cum redă „realitatea” un scriitor? *Care* realitate?

„Realismul”, zugrăvirea realității pentru realitate, concepția unui scriitor—placă fotografică, n'a fost susținută nici de cei mai încăpăținați „realiști”, pentru că această ipoteză e în dezacord cu principiile elementare de psihologie. Nici chiar vechea concepție psihologică asociaționistă, care consideră pe om ca un receptacol pasiv de senzații, nu poate justifica această teorie a artei, pentru că chiar acea concepție psihologică susține că senzațiile și asociațiunile lor sînt determinate de ceea ce se numește masa apercceptivă a individului, masă care variază de la om la om,—care, deci, imprimă o *personalitate* asociațiilor.

Dar teoria aceasta psihologică e părăsită azi. Nu e locul aici să intrăm în detalii psihologice, vom aminti numai de marea însemnătate ce o are azi în concepțiile psihologiei, *spontaneitatea* individuală.

Organul nostru psihic *selectează*, alege, și combină absolut într'un chip personal, deci original. Teoreticienii artei pentru artă, care consideră pe scriitor ca o pinză pe care se așază, *fără preferința lor*, imaginile lumii din afară, vorbesc în numele unei concepții psihologice, care n'a existat nici cînd, pe care n'ar putea-o primi nici ei. Teoria artei pentru artă nu este concluzia teoriilor lor psihologice. Teoreticienii artei pentru artă, dacă ar căuta să-și justifice teoria lor prin psihologia, pe care au învățat-o în școli—fie și vechea psihologie—n'ar putea-o face.

Și de aceea, nici „realiștii” cei mai încarnați n'au putut să nu recunoască colorarea realității de către personalitatea scriitorului. „Arta, zice Zola, care a fost un seclar al *naturalismului* și un estetician nul (deși d. Maiorescu îl citează ca autoritate) este un colț de natură trecut printr'un temperament”. În contra artei pentru artă ajunge și alita, dar din punct de vedere al adevărului, nu e complet.

Ce „colț”?

Acest „colț” nu este oricare, ci variază de la un scriitor la altul. Mi se pare că Amiel e acela care a spus că un peisaj e „un état d'âme,” o stare sufletească. Și acest pătrunzător analist de sine însuși știa bine ce vorbește. Și dacă sisteme filozofice, ca al lui Schopenhauer, Nietzsche, etc.

nu sint de cit expresia unor „stări sufletești“, autorii lor fiind niște temperamente de artiști, apoi este aproape de mintea omului că o operă de artă va fi, cu atit mai mult, expresia unei stări sufletești, al unui „état d'âme“.

Orice operă de artă, romanul ca și poezia lirică ca și drama, este expresia unei concepții asupra vieții—o filozofie a stărilor sufletești, o „philosophie d'états d'âmes“.

În Ibsen e un Nietzsche temperat, deci sănătos; în Maupassant e un Taine, chiar un Schopenhauer mai obiectivist. Da, poetul, aci, e mai obiectivist de cit filozoful.

Și, dacă este așa, atunci e clar că poetul nu numai *va percepe* realitatea conform cu temperamentul său, dar încă *va selecta*, va alege din realitate, ceea ce, într'un senz sau altul, va fi expresia sentimentalității sale, *justificarea* sentimentalității sale.

Un Ibsen va alege acele conflicte între pornirile individului și morala socială, în care individul are dreptate (Stilpii societății, Nora, etc.): un Zola va alege, de pildă, acel aspect al amorului, în care bestia ucide omenescul. (Une page d'amour); un Dostojevski va alege acele conflicte, în care individul normal triumfează prin stupiditatea-i asupra celor anormali (Idiotul) etc.

Să iau din literatura noastră un exemplu de care m'am mai ocupat. Un critic a pretins că d. Sandu-Aldea nu putea să nu simpatizeze cu Nița Mindrea, în contra țaranului Doca, pentru că Doca e, și reprezintă pe țaranul rău, pe țărănimea aceea care e o primejdie pentru acumularea liniștită a bogăției arendașești. Foarte bine! Dar, cînd în țara aceasta sint țărani care sufăr ei din pricina arendașilor, și *acest* conflict e încă cel obișnuit, *alegerea* unui conflict, și încă a celui neobișnuit, în care țaranul e cel vinovat și *persistența*, *frecvența* în alegerea *acestui* fel de conflict, nu este semnificativă,—cum e semnificativă la Ibsen alegerea conflictelor în care individul are dreptate?

Vă închipuiți pe Ibsen alegînd acele conflicte, în care morala curență să aibă dreptate? Pe Flaubert, alegînd acele conflicte, în care „burghezul“ să fie idealizat și intelectualul ridiculizat? Pe Eminescu ilustrînd egoismul și stupiditatea omenescă într'o scenă din vremea și cu participarea răzeșilor lui Ștefan cel Mare? Pe Goga zugrăvind suferința unui „stăpîn“ al gliei din pricina răutății unor „clăcași“?

„Stilpii societății“ e exprimarea unei stări sufletești și a unei concepții, ca și „Madame Bovary“. Și de aceea „Nița Mindrea“ nu e egal numai cu sine însuși, este semnificativ pentru slăcea sufletească a d-lui Sandu-Aldea.

Artistul e un om, un om mai puternic de cit noi, cu preferinți și cu sentimente mai adînci de cit noi,—și—încă odată!—nu numai că ne vom permite, dar vom socoti ca o datorie a noastră să-l întrebăm ce fel de om e,—să vedem ce „realitate“ îl atrage și cum o apreciază.

Ceie ce spunem aici nu sint concepții arbitrare ale noastre: sint concluzii inevitabile ale primelor elemente de psihologie, care se găsesc în tratatele electante ale acestei științe.

Că preferăm unui *vir dicendi peritus*—este și aceasta mare lucru: tălentul—pe un *vir bonus dicendi peritus*,—așteptăm încă pe acela care să ne-o reproșeze.

Cronica Științifică

— Ceva despre Mecanică —

Inchipuiți-vă un om de știință, un naturalist, un fizician, care scrie o carte (sau chiar numai un articol) de popularizare—prin urmare în formă populară și pentru un public mai întins—asupra unei anumite chestii de știință.

Dacă acest autor nu ține anume să se adreseze la un public prea puțin pregătit, cum ar fi de exemplu absolvenții unei școli de adulți, atunci poate presupune că cei ce'l vor citi păstrează măcar slabe amintiri din cunoștințele generale ce se predau în licee. De exemplu, pentru o chestie de Zoologie se poate măcar alii presupune, că cel ce citește o scriere de popularizare își aduce aminte din liceu de : ce este Zoologia, cum se împarte, despre ce tratează—deși mai totdeauna își aduce aminte și mai de multe lucruri de cit alii.

Tot așa pentru Geologie, pentru Chimie și pentru alte citova Științe. Numai pentru Mecanică nu. Pentru că Mecanica nu se predă în licee. Afară numai dacă cumva nu se socot ca îndestulătoare cele citeva noțiuni (în 8 lecții) ce se predau la începutul Fizicei, în clasa a VI reală. Dar pentru acei ce socotese ast-fel, citez dintr'o conferință a profesorului Poincaré la Muzeul Pedagogic din Paris, următorul exemplu nostim :

Priviți la tinărul elegant care trece în trăsură—desigur e bacalaureat; priviți'l cum și-a proptit picioarele și cum împinge trăsura crezînd că ajută astfel la mișcare, ca și cum nici odată n'ar fi auzit de principiul mecanic al reacțiunei.

Tinărul bacalaureat de care vorbește Poincaré e francez și a învățat elemente de Mecanică în liceu. Ce să zicem la noi, unde nici elemente măcar nu se propun în liceu.

Și de-acî cite neajunsuri!

Mai întăin în Universitate : dacă s'ar propune în învățămîntul secundar cunoștințe cit de restrinse de Mecanică, studentul care intră în Universitate ar găsi în amintirile lui din liceu un fundament pentru studiul mai departe al acestei științe, în ori-ce caz s'ar putea măcar presupune că este lămurit asupra înțelesului Mecanicei și a împărțirii acestei Științe.

Apoi, în ce privește popularizarea chestiilor de Mecanică : scrierile de acest gen, la noi nu pot avea niciodată un caracter cit de puțin știin-

țific¹⁾; ele sunt condamnate să rămână niște simple explicații vulgare. Căci orice explicație științifică, cât de simplă, presupune un început de sistem, o înșirare regulată a cunoștințelor. Dar cum să presupui la un public întins, prin urmare compus din nespecialiști, cunoștințe regulate despre o materie care nu se predă în liceu.

În aceste împrejurări cred că cititorii acestei Reviste nu vor găsi de prisos articolul de față în care se vorbește, în puține cuvinte, despre înțelesul Mecanicii ca știință, despre metoda și despre împărțirea acestei științe.

Dintre toate fenomenele naturale *mișcarea* corpurilor materiale este fenomenul cel mai obișnuit. Am putea chiar zice că este fenomenul cel mai general și, din acest punct de vedere, se și cuvine să fie cercetat înaintea altor fenomene particulare.

Studiul mișcării este obiectul Mecanicii.

Mișcarea devine obiectul unei cercetări științifice în două moduri: sau o considerăm ca un fenomen al naturii materiale și căutăm să explicăm condițiile sub care se produce: sau o considerăm ca un mod particular de generațiune al figurilor geometrice în care se ține seamă atât de drumul parcurs, cât și de timpul întrebuițat pentru a-l parcurge. De explicația mișcării ca fenomen al naturii materiale se ocupă știința numită *Dinamică*; iar știința care cercetează proprietățile geometrice ale mișcării se numește *Cinematică*.

În Cinematică, prin urmare, faptul mișcării corpurilor materiale se ia ca un fapt dat și i se cercetează numai proprietățile în raport cu timpul.

Cinematica, cu ajutorul Geometriei și al Calculului, găsește proprietățile generale ale mișcării. Dar cum se face că un corp material urmează în mișcarea lui cutare lege și nu alta? La această întrebare se încearcă să răspundă Dinamica.

Cu alte cuvinte: Dinamica vrea să ne arate *cum se produce* mișcarea pe cînd Cinematica ne arată numai *cum este* mișcarea.

Cum se vede dar, descrierea geometrică în orice fenomen de mișcare este tema Cinematicii pe cînd explicația fizică a fenomenului se ține de Dinamică.

Aceasta se mai poate exprima și așa: Cinematica este o știință *geometrică* pe cînd Dinamica este o știință *fizică*. Deosebirea între aceste două științe se va înțelege și mai bine cînd vom spune, că Cinematica își poate propune ca probleme de cercetat, legi de mișcare cari în lumea materială nu sunt niciodată realizate.

Dacă ar mai trebui vre-o asemănare, am putea aminti deosebirea ce se face în Logică între adevărul *formal* și adevărul *material*. Logica, precum se știe, nu se ocupă de cât de adevărul formal. Cercetarea adevărului

1) Afară numai dacă, sub formă de pregătire nu i se dau cititorului noțiunile științifice necesare—in care caz articolul devine un fel de manual „für Selbstunterricht“.

material nu este tema Logiceii. Intr'o poziție analoagă se găsește Cinematica față de Dinamică. In acest înțeles se și poate zice că Cinematica este partea *formală* a Mecanicii; partea *materială* fiind Dinamica.

*

Științele ce se predau în liceu se pot deosebi, după metodele lor speciale în :

Științe descriptive ca Zoologia, Botanica ;

Științe experimentale: Fizica, Chimia ;

Științe demonstrative: Geometria, Aritmetica.

E firesc, față de această clasificare, să se întrebe cineva ce fel de știință este Mecanica? Vorbim, se înțelege, numai de Dinamică, pentru că Cinematica, știința geometrică cum am numit-o, este firește o știință demonstrativă.

Dinamica, după felul obiectului ei, e primitoare de oare-care din cele trei metode științifice și poate, prin urmare, fi expusă sub oarecare din cele trei forme.

Forma experimentală a fost forma cea dintâi sub care a fost primită știința Mecanicii: aceasta era și necesar pentru instituirea Mecanicii ca știință.

Sub formă de știință demonstrativă, Mecanica nu datează de cit de vreo două sute de ani, adică de la lucrările lui Galileu și Huygens.

Mai înainte Mecanica era tratată ca o știință descriptivă, prin descrieri, clasificări și definițiuni. Și astăzi chiar, în școlile tehnice inferioare Mecanica se predă ca o știință descriptivă pentru că așa este mai ușor de înțeles. Diferitele cunoștințe relative la mișcarea corpurilor materiale se grupează, se așează într'o ordine sistematică și se instituie astfel un sistem de știință.

O astfel de tratare a Mecanicii este foarte potrivită pentru școlile elementare și se obișnuiește și la predarea unor științe esențial demonstrative. Logica de exemplu, este o știință demonstrativă, însă pentru începători e mai ușor să se propue ca o știință descriptivă. Tot așa se poate trata și Geometria—de exemplu în clasele primare.

Mecanica, sub formă de știință descriptivă, este mai ales potrivită pentru aplicațiile practice. De exemplu: căderea corpurilor către pământ, s'a putut supune unei legi mecanice: de cile ori un corp cade spre pământ, noi putem prezice cu siguranță toate împrejurările acestei mișcări.

Ca alte cuvinte: forma descriptivă, pentru expunerea Mecanicii, este mai ales potrivită atunci cind e vorba de a aplica la cazuri individuale adevărurile generale ale științei mecanice.

Cind însă este vorba de cercetări, de descoperiri, de experimentări (în Universitate, cu deosebire, unde învățământul științelor trebuie menținut la nivelul cel mai înalt) Mecanica trebuie expusă sub formă de știință demonstrativă.

*

Să cuvine dar să ne lămurim, cit de pe scurt, asupra înțelesului deosebit al Mecanicii ca știință demonstrativă.

Geometria, cunoscută din învățămîntul secundar, este cu drept cuvînt privită ca un model de știință demonstrativă. Ea pornește de la un număr restrîns de adevăruri elementare, cari sunt de la sine evidente și deduce prin ajutorul demonstrațiunii adevăruri particulare din evidența adevărurilor generale.

Metoda Geometriei este dar *deductivă*.—Și în Geometrie, ca și în științele descriptive, se întrebuițează descrieri, clasificări și definițiuni, dar ceia ce caracterizează Geometria este forma demonstrațiunii.

Mecanica pornește ca și Geometria de la un mic număr de adevăruri fundamentale și din acestea se deduc apoi toate celelalte. Se poate dar zice că Mecanica, știință demonstrativă, este virtual cuprinsă în principiile fundamentale.

Ce propoziții trebuiesc luate ca principii fundamentale ale Mecanicii și pe ce se întemeiază certitudinea acestor principii?

Iată două întrebări de cea mai mare însemnătate—dar răspunsurile ce se cuvine să le dăm acestor întrebări sunt departe de a fi căpatat forma definitivă. Din potrivă, în momentul de față, în lumea specialiștilor, discuția asupra principiilor Mecanicii este chestia la ordinea zilei: totul a adînc cercetat, multe lucruri vechi schimbate, iar întreaga mișcare își gasește ocou pînă și în cărțile elementare de Mecanică, ceia ce cred că e nechibzuit.

Nepregătît, precum este publicul mai întîns pentru chestii speciale, nu putem da aci nici măcar o idee vagă de ceia ce înseamnă această mare mișcare de revizuire a principiilor pe care se rezimă Mecanica.

Un lucru însă se cade să fie spus.

Principiile Mecanicii nu sunt evidente de la sine. Din potrivă: a trebuit un lung șir de inducții și geniul multor oameni de știință, pentru a le scoate la iveală din noianul de fenomene ce se petrec în lumea materială. Aci și stă diferența între principiile fundamentale de la cari pornește Mecanica și adevărurile elementare cari se găsesc la baza altor științe demonstrative, de exemplu: Logica sau Geometria. Principiile pe cari se întemeiază Logica *demonstrativă* ca și adevărurile elementare ale Geometriei sunt de la sine evidente. Și, după cum prea bine s'a observat, chiar dacă adevărurile elementare ale Geometriei nu s'ar fi formulat niciodată în propoziții deosebite, lipsa aceasta n-ar fi făcut demonstrațiile lui Euclid mai slabe.

Principiile Dinamicii, din potrivă, nu sunt adevăruri cari să se impună, *a priori* minții noastre. Col mult dacă pot fi oarecum întrevăzute din observarea unor fenomene astfel alese, în cîil aceste principii să fie mai ușor de descoperit din mulțimea faptelor.

Cu alte cuvinte: principiile Dinamicii sunt adevăruri sugerate de experiențe, dar cari nu pot fi verificate prin experiențe. Ele pot fi verificate numai în mod indirect prin consecințele ce le deducem, dacă luăm aceste principii ca premise într'un șir de raționamente riguroase. Aceste consecințe s'au arătat totdeauna în perfect acord cu faptele direct observate. Mai ales acordul dintre mișcarea corpurilor cerești, așa cum o cunoaștem din observare directă și aceeași mișcare așa cum rezultă ea din legile Mecanicii—este una din probele cele mai puternice pentru adevărul real al principiilor pe cari se întemeiază Dinamica.

Este însă o observare de făcut în privința propozițiilor generale din Mecanică, ca și din orice știință fizică aplicată la lumea reală.

Dacă ar fi să lăinem seamă de toate însușirile corpurilor materiale (fie chiar numai cu privire la mișcare) cele mai simple probleme de Mecanică ar deveni nespuse de încercate și nici nu s'ar putea introduce nici o regulă și nici o prevedere în Mecanică. Căci o cercetare științifică nu se poate institui de cit pe temeiul unor fapte bine cunoscute. Tocmai la aceasta se opune imensa complexitate a fenomenelor: în adevăr natura, în orice moment, nu ne înfațșează de cit un chaos. Din acest chaos alegem noi anumite fenomene, privite ca mai simple, și întemeiem, după regulile Logicei, sisteme de știință.

Această izolare a fenomenelor, în complexul naturii, oarecum artificială adevă prin o procedare de raționare, se întrebuițează și în Mecanică (sub forma ei demonstrativă) și de aceea Mecanica se mai numește și *rațională* (alții îi zic abstractă sau teoretică).—Un exemplu: corpurile materiale solide își păstrează, în general, forma; noi presupunem, în Mecanica rațională, că un corp solid este indeformabil—deși, în realitate, nu există corp care, în anumite condiții, să nu fie desagregat.

Dar atunci ce valoare poate să aibă această știință cu astfel de ipoteze fundamentale? Are valoare: și teoretică, pentru că este un sistem de cunoștințe—și practică pentru că, în anumite margini hotărâte de aplicații, Mecanica rațională ne dă pentru problemele lumii reale soluțiuni destul de apropiate. Nici un corp solid nu este indeformabil, dar sunt multe corpuri cari sub acțiunea unor puteri, nu prea mari, se poartă aproape ca și cum ar fi indeformabile: pentru aceste corpuri Mecanica rațională ne dă soluții cit se poate de mulțumitoare.

Cu alte cuvinte: alegerea ipotezelor fundamentale se face astfel ca știința instituită să ne dea pentru problemele practice soluții destul de apropiate. Această preocupare o înțelegem oare: Mecanica este o știință care servă în aplicații; iar o astfel de știință care n'ar împrumuta, din lumea din afară de cit elemente neîndestulătoare n'ar fi de cit o predilecție individuală și nici de cum o știință folositoare.

Pentru problemele pe cari și le propune știința Mecanicii—Mecanica rațională ne dă cea de'ntâiu aproximație.

Pentru a îndrepta această soluție apropiată, adevă pentru a ne apropia și mai mult de lumea reală trebuiește o cercetare nouă, o știință și mai complicată și mai grea: aceasta este Mecanica Fizică¹⁾.

D. Pompeiu.

1) Într'un chip mai dezvoltat și sprijinit cu demonstrații matematice, acest subiect a fost tratat de autor în lecția de deschidere a cursului de Mecanică, profesat anul acesta la Facultatea de Științe din Iași.

Cronica Internă

— Discursul d-lui P. P. Carp —

Dl. P. P. Carp, orator briliant ca în totdeauna, n'a spus în discursul d-sale din sala Eforiei nimic nou pentru noi: vechea teorie a d-sale, după care nu avem nevoie de reforme politice și sociale, ci numai de o „bună administrație“, nu ne mai impresionează,—și acest discurs, foarte plăcut ca formă, a trecut aproape neobservat în țară. Nimic n'a întrebat măcar, dar pentru ce n'am ajuns încă să avem o administrație bună, cu toate că de multe ori am avut fericirea de a fi guvernați de dl. P. P. Carp și de amicii d-sale,—și prin ce minune această bună administrație ar putea în sfârșit să capete ființă..

Dar pe neașteptate acest discurs a ajuns să fie mult comentat în afară de țară, fiind-că prin el din nou s'a manifestat acea necunoștință a situațiunei reale în provinciile românești din statele vecine, care e atât de caracteristică pentru oamenii noștri politici, și care cu drept cuvânt jignește pe Românii din afară de Regat.

Această lipsă de cunoștinți exacte asupra stării de lucruri la Românii de peste hotare ne pune, în adevăr, adesea într'o situațiune nesuferită, care ar fi comică, de nu ar fi atât de dureroasă,—mai ales că ea nu ne împiedică de a ne aroga rolul de supremi judecători ai faptelor și ai oamenilor de dincolo.

Am asistat, nu de mult, la o scenă caracteristică.

Un domn din țară, al cărui nume e legat de toate manifestările noastre naționaliste, înfățișând pe un tânăr Basarabean, începé să-i dea, cu un aer de protecțiune, sfaturi „înțelepte“: ca Românii din Basarabia să se înțelegă cu d. P. Crușevan din Chișinău..

La cuvintele tânărului, care,—pronunțând un neologism ce există și în limba rusă, greșit, în felul rusesc,—i-a spus: „Nu suntem antisemiți, ci *gumanitari*,“—acest naționalist îi aruncă un cuvânt înăripat:

—„Ba sunteți.. *gugumanitari*!..“

Admiratorul d-lui P. Crușevan, un om fără îndoială sincer, nu se crede dator, înainte de a da sfaturi, să știe: că acest Crușevan denunță administrației, *cu știință fals*, ca „vîndută guvernului român“ gazeta național democratică „Basarabia“ din Chișinău; că el amenință pe Românii de peste Prut cu „vîrsarea unui ocean de sînge“; că Basarabienii au reușit după un veac de suferinți mute, să înființeze un ziar în limba lor și pot nădăjdui la des-

chiderea de școli naționale numai mulțumită nișcării revoluționare rusești, în care Evreii joacă un rol însemnat; că „crușevanismul” deci e, înainte de toate, contrar *interesului lor național*...

Ignoranța, desigur, nu poate justifica nici sfatul, nici mai ales apostrofa, a cărei delicateță supremă celitorii noștri de sigur o vor gusta și fără comentariile noastre,—dar ea le dă explicarea cea mai blândă, căci alt-fel ar trebui să presupunem, că patrioții de felul acesta sunt întâi antisemiți, și apoi Români...

Discursul d-lui P. P. Carp care, desigur, n'are nimic comun cu gestul... urit al naționalistului nostru, decît doar aceeași lipsă de cunoștinți exacte asupra lucrurilor, a avut un răsuneț viu în Bucovina.

„Gazeta Bucovinei” consacră acestui discurs un articol de fond, plin de reflecțiuni drepte, dar dureroase pentru noi, din care pentru edificarea noastră a tuturor,—și fiind că și în sine însuși are o mare importanță,—reproducem cite-va pasagii:

„Pentru noi, Români bucovineni, spune confratele bucovinean, e absolut indiferent de ajuns la putere în Regat conservatorii d-lui P. Carp sau liberalii d-lui D. Sturza sau rămîne guvernul prezent al d-lui G. Cantacuzino sau al d-lui Tache Ionescu—dar absolut indiferent, căci cum mi-i unul, așa-i și altul, adevă *toate ni sunt și ni rămîn indiferente, neavînd*...—după experiențele făcute—*a aștepta nimic nici de la unii, nici de la alții.*”

„Ceea ce suntem însă în drept a aștepta de la frații noștri, fie ei unde vor, este ca cel puțin să urmărească cu duioșie procesul descompunerii noastre accelerate, să nu-și închidă ochii în fața dureroasei tragedii, să tîne-poimînce se va încheia pe aceste locuri sfînte pentru Români. Și cel puțin o lacrimă să mai rezerve pentru noi—in locul unei ironii...”

„România ne-ar putea da un puternic sprijin moral și chiar material în lupta noastră disperată pentru existență—dar, durere, o spuncin odată hotărît și fără teamă de a fi desavuați, *nu primim din partea învecinatului Regat absolut nici un sprijin...*”

„...Ar putea... da, ar putea, însă dacă nu poate, sau nu vooște să o facă, atunci *cel puțin să ne lase în voia înlîmplării, vîtați pentru vecinătate*, căci ne-am deprins de mult cu gîndul acesta...”

Rezumînd apoi discursul d-lui P. P. Carp,—care pentru ilustrarea teoriilor sale—citează ca exemplu administrația bucovineană ce ne-ar fi păstrat pe țaranul român din poeziile lui Vasile Alexandri—*„Gazeta Bucovinei”* continuă:

„Toți ne învidiază pentru fericirea nemăsurată de care suntem părtași, toți seamănă să ne ție de cei mai înaintați și mai resfățați fii ai neamului românesc, de la vlădică până la opinecă, iar în țaranul român bucovinean, Domniile lor vîd prototipul adevăratului Român, neoașul arcaș al marelui Stefan... Iar administrația acestei țări—ce ironio—vor să o arate drept model de administrație înțeleaptă!”

„De abia acuma înțelegem totala nepăsare a fraților noștri din Regat față cu totul ce e încă românesc în această țărișoară. De abia acuma trebuie să ajungem la convingerea, că pentru noi nu mai există nici o seapare, căci suntem izolați cu desăvîrșire, ca o insulă aruncată din înlîmplare în oceanul nesfirșit al străinismului.”

Ziarul din Cernăuți opune afirmărilor d-lui Carp trista realitate, arată

cit de rău stă țăranul bucovinean în ce privește școala și biserică, cum e silit să-și instrăineze moșii strămoșască și să emigreze în Canada,—sau rămîne în țara lui „rob al străinului“ :

„Iar de cum se desprindă vărcaza și până'n toamnă, sate întregi de țărani români bucovineni pribegose la Moldova, pe întinsele moșii ale lui „Moki Fischer et Comp., unde sunt angajați la lucru încă de cu iarnă, iar pe moștile fondului nostru religiosar, ca și pe alte moșii ale proprietarilor, precum și pe la toate fabricile cum e cea de zăhar sau ferestreele prin cari trec pădurile noastre, se importează nenumărați galițieni, cari devin—prin protecția guvernului nostru providențial—stăpînii acestei țări. „O, e model administrația pe la noi!“...

Mai arată confratele bucovinean, cum țărăcul e minat de pelagră și alte boli, fără ca laudata administrație să iee măsuri mai eficace...

„Dar cel puțin, celim mai departe, țăranul bucovinean e mulțămît cu posesiunea de pămînt și nu mai cere și altul, îmi va răspunde dl. P. P. „Carp, iar drept răspuns am să-i destăinuiesc, că referințele de la noi în punctul acesta atîl de gingaș sunt întocmai ca cele din Regat, cu acea deosehire, că noi nu avem oameni, cari să se pună în fruntea mișcării „agrare, fiind toți intelectuali eșii din poporul „care vrea pămînt,“ ocupați în servicii publice și prin urmare neavînd nici timpul, nici curajul, să organiza mulțimea semiproletarilor agricoli, cari adese și fără organizare știu să vîre frică în oasele celor puternici, cum s'a întîmplat de „pildă în anul 1898 cu prilejul arendării moșiei fondului *Tolova mică* la „un străin.

„Tot așa și prăsița de vite e la noi pe sfîrșite. Avem sate rominești „de cite 5000 locuitori, cu peste una mie familii și numere, cari toate la „un loc n'au mai mult decît 300 de cai mizerabili, 500 de vaci hitioane și „numai 79 boi de jug, așa că o păreche de boi vine la 24 gospodari. Ei, „domnilor din Regat, veți mai voi a ne ține drept model?... Volume întregi am putea scrie pe tema aceasta, dar credem că ajung și aceste notițe aruncate în fuga condeiului.

„Să mai amintim, că pe ori-care alt teren noi suntem cei mai rău „tractați? Școli medii nu avem, iar gimnaziul necomplet din Cernăuți zis „romin—e al treite gimnaziu de stat, premergîndu-i în mod necesar, după „concepția administrației celei providențiale, gimnaziul german și apoi cel „rutean. Biserica noastră e lipsită de ori-ce autonomie, nominîndu-se atît „consilierii consistoriali cit și profesorii de teologie, ba chiar și preoții și „înșiși arhiereul după bunul plac al guvernului, care de obicei nu e condus de principiul aptitudinii și al adevăratelor interese bisericesti, ci de „considerațiuni de gogolire politică a rutenilor ucrainonani. Nici aceasta „nu se știe încă în România? Vor auzi-o generațiunile viitoare, celînd „unde va intr'o istorie germană sau franceză, de nu chiar rusască, despre „ultimele efortări ale unui neam ce se stinge. Să mai spunem și alte păsuri „de-ale noastre? *E de prisos, căci nu e cine să ne asculte. Cine cetește, „mă rog, în România jubilară de azi modestu noastră gazetă, ce o edăm „cu sudori de sînge? Cine se interesează acolo de mersul lucrurilor la noi „în țară? Cine simțește acolo groaza instrăinării noastre?“...*

Și nu se va dogori de rușine obrazul marilor noștri „bărbați de stat“ la auzul acestui strigăt de durere?

A !...

Să vă gândiți numai că în situația noastră, în acest moment istoric, când vijie furtuna peste Prut, când se aude clocolul încă surd al vulcanului de peste munți, când ne aflăm pe pragul unor evenimente epocale, cari vor decide de soarta neamului întreg,—să vă gândiți, că în locul poporului nostru s'ar găsi, să spunem, Ungurii sau Bulgarii : ar găsi ei acest moment potrivit, de pildă, pentru a arunca milioane în mlaștinile de la Filareț, sau a se război cu... Grecii ? !..

Dumnezeule sfinte, pentru ce acest moment ne găsește în această nemernicie. ? ..

Au dreptate frații din Bucovina, nu sfință dreptate,—dar în ce privește cazul special al d-lui P. P. Carp, îmi permit să plodez „circumstanțe ușurătoare” :

E păcătoasă administrația din Bucovina, dar cea din Regat e și mai păcătoasă...

E mizerabilă starea țaranului din Bucovina, dar a celui din România liberă (o !...) e și mai mizerabilă...

Dl. P. P. Carp, să zicem, modest, s'ar mulțumi cu stările din Bucovina... pentru țărani noștri...

Dar d-sa nu-și dă seama că nici aceasta nu e cu puțință fără a lăsa reforme, căci în starea actuală a lucrurilor țara e dată pradă unei minorități privilegiate și lipsite de scrupule, administrația o uncaltă ei, popa o redus la rolul de agent electoral (și ce spectacol dureros sunt preuții aduși de subprefecți „pe căprării” în ziua alegerilor în colegiul al 3-lea,—și nici dl. Carp nu socotește necesare „alegeri libere” !..), învățătorul trebuie să fie un adevărat erou, ca să-și poată face datoria, și e în totdeauna un martir, dacă are conștiința demnității de om...

Când ni se vor deschide ochii asupra acestui adevăr ? Când vom înțelege, că de ar fi chiar cu puțință „administrația bucovineană” la noi,—ea nu poate dispensa, *mai ales în momentul de față*, de reformele impuse de cerințele vremii ?...

Și de nu vom înțelege această necesitate imperioasă, o vom simți în curiud,—și să dec Dumnezeu să nu fie prea lăzduș...

C. S.

Cronica externă.

—Situația în Franța.—

Începerea unei noi legislaturi crează în Franța o stare de lucruri, pe care se cuvine s'o cercetăm cu deamănuntul, ca să putem înțelegem adevărata semnificațiune a ultimelor alegeri și ca să putem determina influența lor, asupra evoluțiunii generale a democrației franceze.

Ultimele alegeri, prin isbînda strălucită a elementelor republicane înaintate, au fost concluzia logică și încoronarea întregii politici, pe care Franța a urmat-o de 7 ani încoace. De la 1870, de cînd Republica a fost proclamată, sau mai bine zis smulsă din minile forțelor reacționare cu un vot de majoritate, și până la 1897, Franța nu a reușit să dea politicei sale o îndrumare sigură și bine lămurită. Puterea reacționară care se sprijinea pe firea francezilor, fire atît de credincioasă amintirilor, atît de robită trecutului și care era mai ales susținută de aparatul atît de falnic și atît de bogat în meșteșuguri al Bisericii Catolice, această putere ținea în loc toate reformele republicane și prin atacuri repetate amenința existența însăși, a regimului republican.

În asemenea condițiuni, Republica ajunsese să fie mai mult un așază-mînt de drept, de cît un așază-mînt de fapt. Iar consecința era, că toate temperamentele moderate, toate conștiințele șovăitoare, toți cei care nu caută în convingerile lor elementele de judecăală a lucrurilor, ci le împrumută adierilor schimbătoare ale timpului; toți aceștia ajuseseră la concluzia, de-altmînteri cu atîta dibăcie pregătită și exploatată de reacționari, că republica reprezintă înlocuirea ordinii prin anarhie, că este întronarea nesiguranței înăuntru și a slăbiciunii în afară.

Și atunci a cunoscut Franța, Franța lui Ludovic XIV, Franța Revoluțiunii celei mari și a uimitoarei epoei napoleoniene, zilele de tristă amintire ale Boulangismului și ale Panamelei. Iar cînd, din întimplare, țaria republicanilor convingiți, isbutea s'o smulgă din adîncimile în care reacționarii căutau s'o atragă, pentru a o distruge, republica nu mai avea destulă putere ca să mai înzăstreze Franța cu reforme mari și demne de o democrație. Așa încît toate forțele vii ale Franței, ajuseseră să se piardă în această învălmășală politică și socială. Corabia republicană se rătăcise pe mări acoperite de ceturi, și în zadar căutau să-și croiască un drum conducătorii ei. Cînd întorceau cirna spre dreapta, erau amenințați să se sdröbească de stînci, cînd o îndreptau spre stînga, îi amenința furia talazurilor.

Dealtmînteri, vina acestei stări de lucruri nu era numai a reacționa-

rilor. Republicanii înșiși, făcuseră o greșală neertală după proclamarea republicei și această greșală, acest vițiu inițial, isbise încă de la început acțiunea republicană, de slăbiciune și de neputință. Într'adevăr, în loc ca întemeietorii republicei, să fi așăzat regimul republican pe o temelie democratică, și să se fi înfălișat în fața poporului francez cu o formulă înaintată, cu o politică de reforme sociale înșămbrate și adinci, ei au așăzat republica pe o temelie reacționară și s'au înfălișat în fața poporului francez înșelat de libertate, de progres și de reforme, cu concepțiuni învechile și nepotrivite cu aspirațiunile timpurilor noastre, cu formula vestită a lui Thiers „La Republique sera conservatrice ou elle ne sera pas“.

O asemenea formulă fiind negațiunea însăși a concepției republicane, trebuia să piară, dar cit de grea era lupta în potriua ei. Purtind această pecete, republicanii nu aveau de luptat numai în potriua reacțiunei, deja așa de puternice în afară, ci trebuiau să lupte și în potriua pericolului reacționar ce pătrunsese în propriile lor rinduri. Dacă Franța ar fi avut norocul să se fi dat republicii încă de la început un caracter democratic, ea n'ar fi trecut prin toate sbuciumările zadarnice prin care a trecut, și nu ar fi dat reacțiunei mulțumirea, de a găsi în guvernele însăși ale Republicei, un sprijin în lupta lor antirepublicană.

Așa fiind e lesne de înțales, că atita timp cit republicanii rămîneau credințioși formulei lui Thiers, sau cit timp aveau punctul lor de reazăm pe dreapta, pe partidele reacționare, ei nu puteau nici să învingă reacțiunea, nici să așăze Republica pe temelie puternică. Și așa s'a și întâmplat.

Pînă la 1897 guvernele s'au succedat și s'au prăbușit unele după altele, fără să lase nici o urmă. Dînd lumea tot mai mult impresia de neliniște și de slăbiciune, ce Republica fi dăduse de la 1870 încoace.

La 1897, lupta între reacțiune și republicani ajunsesse însă atit aprigă, afacerea Dreyfus, prin palimele pe care le scormonise în toate stratele sociale fără deosebire; împinsese conflictul pînă acolo, încit soluțiunile mici și compromisirile, nu mai erau cu putință; trebuia Franța să aleagă, sau între concepțiunile trecutului sau între concepțiunile viitorului; gravitatea momentului impunea o soluțiune radicală și definitivă.

Atunci apăru din mijlocul învălămășelei, care purtase pe cele mai înalte culmi fel de fel de personalități, un om de stal, care a avut lăria să deschidă ochii tuturor republicanilor asupra pericolului ce înămenința și care a știut, îndreptînd forțele republicane spre stînga, sprijinindu-le pe elementele democratice prin alianța cu socialiștii și prin intrarea d-lui Millerand în minister, să răstoarne vechea concepție a întemeietorilor republicei, înlocuind formula nenorocită și nelogică a lui Thiers: „La Republique sera conservatrice ou elle ne sera pas“, prin formula rațională și mintuitoare „La Republique sera democratique ou elle ne sera pas“. Acest om a fost Waldeck Rousseau. De la dînsul ca prin minune, toate cețurile ce impresurau Republica s'au împrăștiat; corabia a început, în mîinile acestui circmăciu puternic, să se îndrepteze cu liniște și cu siguranță spre o țintă bine hotărîită, strecurîndu-se printre toate slîncile și înfruntînd fără grijă furia tuturor valorilor. Indrumarea ce i-a fost dată atunci, Republica n'a părășit-o pînă azi. Ea a urmărit calea începută, cu o continuitate și cu o tenacitate admirabile, care au redat democrației prestigiul ei, încrederea deplină a proletariatului și care este fără îndoială, cea mai bună răsburare a republicei în potriua birfelilor cu care reacționarii o prigoniseră și cel

mai bun răspuns ce se putea da acelor ce pretulindeni, răspundiseră credința că democrația nu este în stare să facă decât operă negativă și destructivă.

Azi democrația franceză, poate să înfrunte cu succes și cu mândrie orice comparație. A putut practica și evoluționista Anglie, să urmărească în ultimii ani cu continuitate politica ei imperialistă; a putut cu tenacitatea caracteristică rasei britanice, să nu se îndepărteze o clipă de la altitudinea ei protivnică Irlandei, dar n'a putut să nu ajungă la alegerile generale din toamnă trecută, cari prin izbînda neașteptată a partidului muncii (Labour Party), schimbă cu desăvîrșire aspectul parlamentului și introduce în viața publică a Angliei un factor care, răstoaruă politica din trecut cu continuitatea și tenacitatea ei cu tot. Dar în Germania, poate să fie comparație între politica schimbătoare a împăratului Wilhelm, între reformele lui cînd favorabile agrarienilor, cînd favorabile industrialilor, poate să fie comparație între preocuparea de voturi, la care sârmanul Principe de Bülow e nevoit să recurgă, pentru a transforma în realități, dorințele sau fautesile împărătescului său stăpin, și între politica atît de neșovăitoare, ce a dus pe republicanii francezi la izbînda ultimelor alegeri? Să luăm rînd pe rînd fazele acestei politici și vom vedea că nu numai ea înfruntă toate comparațiile, dar că ea adus în cîțiva ani Franța la reforme, care i-au transformat cu desăvîrșire situația internă și pentru a căror îndeplinire ea a luptat fără preget de la Marea Revoluțiune încoace.

Care a fost primul act al lui Waldeck Rousseau? Să afirme unitatea democrațiilor în privirea reacționarilor; și cînd pe această bază largă, mîrea tuturor forțelor înaintate s'a făcut, el a reușit cu ajutorul unor majorități tot mai numeroase și tot mai holărice, întîi să ție pept tuturor atacurilor reacțiunii, pe urmă să demascheze și să deçoace toate tacticile și toate perfidiile ei, și în fine să restabilească ordinea prin rezolvarea afacerii Dreyfus și prin darea în judecată a d-lui Deroulède și celor ce împreună cu el, luaseră parte în complotul pentru răsturnarea republicei. Acest prim pas fiind săvîrșit, Waldeck Rousseau s'a întors el în privirea vrășmașilor republicei și i-a atacat în înima lor, în congregațiunile catolice, în acele focare de reacțiune cari prin instrucțiunea clericală, înzestrau Franța cu o linime reacționară și cari prin lezaurile lor nesfîrșite și prin spaima religioasă, susțineau toate luptele antidemocratice. Legea asociațiunilor, a deschis în Franța lupta dintre Biserică, care era celatea tuturor reacționarilor, simbolul luncii de ieri—și între stat, care represintă interesele democrației și formula luncii de mîine. Alegerile din 1902 au venit, și prin numărul republicanilor înaintați ce au trimis Camera, au consfințit această politică. Waldeck Rousseau obosit și bolnav a părăsit atunci cîrma statului. Dl. Combes l'a înlocuit, chemat de democrație, ca să aplice legea predecesorului său. El a aplicat-o în întregime și fără cruțare; a arătat poate uneori prea multă patimă în privirea catolicismului și prea puțină milă pentru unele congregațiuni, a avut poate o concepție prea restrînsă și prea sectară a libertății omenești, dar n'a fost faptă a lui pe care Camera să nu li o ratificat print'o covîrșitoare majoritate, n'a fost lovitură dată clericalismului, care să nu li fost cu entuziasm îmbrățișată de toate straturile democrației. Și cînd vrășmașii tradiționali ai Republicii, au fost astfel imprăștiati în toate colțurile luncii, cînd Franța a fost astfel

răpată de tutela seculară și înăbușitoare a Bisericii Catolice, fiind concepțiunile marelui revoluționar asupra organizării unui stat laic, au fost în sine o realitate, dl. Combes a putut să fie silit a părăsi guvernul, din cauza unor greșeli ce făcuse și mai ales din cauza exagerațiilor, la care generalul André recursesese pentru a democratiza armata. Aceasta n'a împedecat blocul republican să rămie neclintit și să ducă fără nici o șovăire și fără nici o schimbare, înainte, politica începută sub Waldeck Rousseau. Majoritatea hotărârilor să rupă cu Biserica în sfârșit învinsă, ultimele legături, legăturile de drept, a găsit în ministerul d-lui Rouvier guvernul care să treacă prin Cameră și prin Senat, legea separațiunii Bisericii de Stat, lege care înlăturând din organizarea statului toți germenii reacționari, asigură isbinda definitivă a democrației, prin dezvoltarea neîmpedecată a tuturor aspirațiilor civilizațiunii moderne. Alături de aceste reforme care au pus pe o temelie nouă, concepția statului francez, a venit o serie de alte reforme, între cari cea mai însemnată este legea pentru asigurarea lucrătorilor, — care toate au imprimat politicii franceze un caracter sincer democratic și au trezit în spiritul amărit și trudit al proletariatului încrederea și speranța în viitor.

Verdictul poporului n'a înșălat așteptările partidelor înaintate și n'a desmîncat politica blocului republican. Alegerile de astă primăvară au chemat în număr și mai mare în parlament, pe reprezentanții partidului ce a votat 7 ani dearîndul neclintit, pentru politica înaintată și democratică. Și, ea și cum ar fi vrut să arate și mai bine, că nu admite o altă republică decît o republică hotărît anti-clericală și larg democratică, corpul electoral nu s'a mulțumit să aleagă foarte mulți deputați republicani înaintați, ei pretutîndeni a refuzat să dea încrederea lui candidaților partidului, care deși se numește republican, și numără în rîndurile sale cite-va personalități de o nelagăduita valoare și de o mare autoritate ca D-nii: Méline și Ribot, lotuși nu a încelat în cei 7 ani din urmă, să voteze alături cu partidele monarhiste, în polriva republicanilor și să respingă sistematic toate reformele mari, prin cari democrația și-a asigurat isbinda cu care ea se fălește alit de mult. Ceea ce e și mai curios, e că același fenomen s'a produs și în rîndurile partidelor reacționare. Alegătorii și acolo au dat încrederea lor candidaților cari reprezentau reacțiunea adevărată, reacțiunea înverșunată, dar respectabilă și mândră, și au părăsit fără milă, pe toți cei ce sub numele de naționalism, căutau să facă o împăciuire ciudată și înteresată, între principiile lor reacționare și necesitățile democratice ale lim-pului, pe toți cei ce cu alte cuvinte căutau spre folosul lor și spre nenorocirea Franței, să readucă republica la o formulă conservatoare, ca formula lui Thiers.

Această atitudine a corpului electoral, a avut marele merit să limpezească pe deplin atmosfera politică și să înlătore din viața publică, sau cel puțin să distrugă influența tuturor partidelor, ce nu reprezentau curente sociale puternice și bine lămurite, lăsînd față în față numai pe acele partide, ce reprezentau curente mari și adînci, isvorite din interesele opuse ale deosebitelor clase sociale. Pe ciud acum 7 ani parlamentul era împărțit într-o mulțime de partide care pluteau între slinga și dreapta, azi în Camera franceză, nu se mai zărește decît două mari divisiuni: democrați înaintați și reacționari îndrîjiți; între ei nu mai e loc pentru nici un fel de

alternativă. Și cum democrații sunt mult mai numeroși decît reacționarii și nimic nu li se mai împotrivesc, a venit ceasul ca să se puc pe muncă și să desfășure o activitate bogată și rodnică. Inșă aci se ridică singura greutate ce întuneacă orizontul politicii franceze, și ce mine va amenința poate izbînda inșăși a republicanilor înaintați. Căci dacă este adevărat că opera republicanilor de la Waldeck Rousseau încoace a fost măreață, nu e mai puțin adevărat că în tot acest rastimp, reformele făcute și legile votate, au avut mai mult caracterul unor măsuri de apărare, decît de construcțiune democratică. Legea asociațiunii, legea separațiunii, toate acestea au înlăturat pericolul clerical, nici una nu a satisfăcut nevoi sociale existente. Prin urmare adevărata epocă constructivă, pentru democrația franceză, începe abia azi. Și dacă este așa, naște întrebarea: în ce spirit democratic să întreprindă opera constructivă, pe temelia căreia din numeroasele școli ce o formează, are de gînd să și ridice edificiul și până unde vrea să și împingă reformele. Este evident că dacă blocul rebublican putea să rămie strins unit, alita timp cît era vorba să răspingă atacurile vrăjmașilor republicei, fie că acești vrăjmași erau reacționari, ascunși sub scutul naționalismului, fie că erau monarchiști, ascunși îndărătul congregațiunii, nu mai e de loc sigur că arest bloc republican va rămiea strins unit, cînd e vorba de a înzăstra democrația modernă, cu toate elementele cerute de nevoile și de aspirațiunile ei. Acest lucru e cu atit mai puțin sigur, cu cit în rîndurile partidelor republicane înaintate, ce formează împunătoarea majoritate din Camera franceză de azi, există în această privință două curente, despărțite prin deosebiri fundamentale. Pe de o parte este curentul radical care susține că opera democrației învingătoare, trebuie să conste în dobîndirea maximului de reforme favorabile proletariatului, fără a se atinge inșă principiile fundamentale ale organizațiunii sociale moderne, adică libertatea individuală și respectul proprietății; și pe de altă parte școala socialistă, care susține că democrația nu se va arata la înălțimea isbindei sale, că va amăgi speranțele proletariatului, că va fi osîndită să facă operă ofemeră și șubredă, alita timp cit nu va îndrăzni să atace temeliile inșăși ale organizației sociale de azi, cit timp nu va recurge la exproprierea capitalului pentru cauză de utilitate publică, și la colectivizarea pămîntului și a mijloacelor de producțiune. Numărul însemnat de socialiști ce au intrat în Camera franceză prin ultimele alegeri, influența mare ce ei o exercită asupra proletariatului francez, dă acestei deosebiri de vederi o gravitate, mai iminentă decit se credea. Partidul radical, deși deține puterea, se găsește din această cauză pus în următoarea dilemă: sau să primească măcar în parte, deocamdată, cerințele socialiștilor, dar atunci el se expune să calce credințele lui, să ajungă la soluțiuni pe care rațiunea lui nu le poate primi și cari realizate deodată, fără pregătirea necesară, vor arunca de sigur Franța în cele mai periculoase frămîntări, sau în cele mai nesocotite rezistențe; sau să răspingă în întregime concepția școlii socialiste, dar atunci să fie expus a nu mai găsi în toată opera lui constructivă, nici un sprijin din partea socialiștilor, să fie silit de a se sprijini iarăși pe partidele din dreapta și să apară asfel în ochii parlamentului ca o nouă reacțiune. Această alternativă e cu atit mai gravă pentru radicalismul francez cu cit în acest caz masele populare îi vor retrage toată încrederea lor, și vor da-o într'o măsură mult mai largă socialiștilor, precipitînd reformele

extreme, iar radicalii, prinși pe de o parte între reacționari și pe de altă parte între socialiști, nu vor putea să facă decât reforme așa de sfioase, așa de ciunlute, așa de nepoltrivite cu aspirațiunile și cu așteptările crescînde ale claselor muncitoare, încît prestigiul însuși al partidului radical, va rămînea știrbit și el va apare lumii, ca un partid care n'a știut să fie la înălțimea marelui meniri și a strălucitei situațiuni pe care a avut'o.

Fîind că problemul se pune sub această formă, de aceea declarațiunea d-lui Sarrien și programul cu care el s'a înfălișat în fața Camerei, au provocat îndată marele duel de principii dintre d-nii Jaurès și Clémenceau. Dară dl. Clémenceau a eșit învingător din această luptă, nu trebuie să ne închipuim că chestiunea a fost rezolvată sau că a fost închisă. Chestia de a se ști, dacă soarta claselor muncitoare se poate scios îmbunătăți prin individualism sau prin colectivism, chestia de a ști dacă lupta aprigă dintre capital și muncă, ce de cîți-va ani a intrat într'o fază decisivă, se poate rezolva numai prin excluderea capitalului, sau dară nu va fi rezolvată printr'o soluție, care nu va fi nici exclusiv cea a școalei radicale, nici exclusiv cea a școalei socialiste, este o chestiune prea complexă pentru ca mintea omenească să o poată cu claritate întrevădea în întunecul ce o încunjură încă. De pe acum e sigur însă că acest problem e prea grav, pentru a fi oprit în mersul său prin sarcasmale mușcătoare ale d-lui Clémenceau, sau pentru a fi pe dată rezolvat, prin imaginațiunea poetică și scilicitoare a d-lui Jaurès; de pe acum e sigur, că el se împune astăzi cu mai multă tarie și mai multă urgență, decât declarațiunea ministerială a d-lui Sarrien pare a o presupune. Într'adevăr nu trebuie să uităm că clasele muncitoare, au început pretutindeni să se organizeze, că conștiința drepturilor lor a pătruns adine în masele populare, că suferințele îndurate de alitea milioane de desmoșteniți, că simțul de revoltă sufletească a celor ce pe acest pămînt nu cunosc de cît munca și truda, că speranțele unei mai mari fericiri, ce ultimele evenimente au sîmănat în toate colibele și în fundul tuturor minelor, că toate acestea ne-au adus pe pragul unei evoluțiuni generale a omenirii și ne împun fatala necesitate a unor transformări adiaci, în organizarea socială modernă.

În asemenea condițiuni, legislatura ce se deschide în Franța nu ne pare chemată a începe încă opera constructivă a democrației, ci mai mult a călăta baza pe care această operă trebuie întreprinsă. Cu alte cuvinte, legislatura aceasta va fi o epocă de reculegere a democrației, de dibuială, în timpul căreia discuția cu atita elocuență deschisă de d-nii Clémenceau și Jaurès se va prelungi. Iar din ciocnirea de idei ce toate partidele vor aduce în debateri, vor scăpăra scînteile, ce vor lumina calea grea a democrației. Sau dacă nu putem determina cu precizie formula constructivă la care partidele înaintate din Franța se vor opri, putem de pe acum să vedem influența, pe care această politică a avut'o asupra evoluțiunei generale a chestiunei sociale în lume. În primul rînd este netăgăduil că raporturile internaționale au fost puternic influențate de schimbarea de direcțiune a politicei interne din Franța. Politica externă de înțelegere și de împaciuire pe care d-nu Declassé a inaugurat'o și pe care el a opus'o politicei amenințătoare și jignitoare a Impăratului Wilhelm, diplomația nouă prin care Franța și-a atras amiciția Angliei, a Italiei, a Spaniei și a mai tuturor statelor mici din Europa, această diplomație a înfipt spiritul democrației în toate colțurile lumii.

Afară de aceasta, prin faptul că democrația stăpînă pe deslinesele ei, a săvîrșit în cîți-va ani numai, o operă pentru care Franța luptă de atîta vreme, și prin faptul că a îndeplinit-o cu o continuitate și cu o tenacitate fără seamăn, multe din elementele șovăitoare, cari în societățile moderne se temeau să treacă de partea democrației, fiind că o considerau ca o formă anarhică de guvernămînt, mulți din aceștia și-au schimbat cu desăvîrșire părerile și au dobîndit acum în viitorul democrației o încredere cu atît mai mare, cu cît, pe cînd Franța prezenta lumii spectacolul unei evoluțiuni atît de mărețe, popoarele care au mai rămas credincioase formulilor reacționare, se isbesc de greutățile de cari se isbește Austria, se descumpun înceț și rușinos ca Spania, sau se prăbușesc cu sgîmolt și cu groază ca nonorocita împărăție a țarilor. Mai mult, faptul că Franța nu a putut să redobîndească o situațiune externă, demnă de trecutul ei, decît de atunci de cînd democrația a învins înăuntru, distruge legenda care împiedică pe mulți să pășească pe calea democrației, legenda că numai o formă reacționară de guvernămînt, poate să asigure unei țări o bună situație externă. În fine evenimentele ce s'au petrecut în ultimii ani în Franța, au stimulat mult energiile cam lincezînde ale democrațiilor din Europa.

Cine ar fi creznd de pildă că în Anglia, chestiunea socială care în tot decursul veacului trecut fusese înăbușită prin reformele liberale, ce oamenii de stat și clasele privilegiate engleze au avut înțelepciunea să dea proletariatului, treptat cu cerințele lui, cine ar fi creznd, că această chestiune va izbucni la ultimelo alegeri cu taria cu care a izbucnit? Și cine ar putea să nege că Franța a redat vlagă partidului muncitor englez, că pilda ei, a fost cea care l'a trezit din amorțeala în care zăcea. De asemeni cine ar putea nega că isbinzile democrațiilor francezi, nu au avut o înrîcire puternică și asupra redeșteptării revendicărilor naționale? Pentru popoarele asuprite, ce n'au dreptul să se bucure încă de limba și de ocărnuirea lor, pentru acelea cari nu cunosc decît o libertate individuală ciuntită și omilită, deplinătatea drepturilor ce democrația asigură tuturilor, e un înbold mai mult, în lupta pentru neatinarea neamului. Naționaliștii din Austria, revoluționarii din Rusia și toți cei ce în Balcani trezesc popoarele la o viață de sine stătătoare, întorc privirile lor cu admirațiune către poporul în care luptele politice se reduc la lupte de idei, la ciocniri de curente sociale mari și reale, la discuțiuni de principii atît de înalte, încît părăsese domeniul politicii pure, pentru a pluti în sferele mai senine ale filosofiei. Cum să nu fie această politică luminoasă și largă, în care totul se spune și se debate pe față, în care toate forțele sociale își găsesc expresia și dezvoltarea, cum să nu fie ea un ideal pentru toți cei ce cu durerea în suflet, văd în țara lor chestiunile cele mai mari, problemele cele mai vitale, înăbușite prin uneltiri de eulise, compromise prin considerațiuni meschine de persoane, pentru toți cei ce sunt ostadiți să privească nepuțincoși, la forțele vii ale popoarelor dispărînd în umbra tainelor, sau perzîndu-se prin tirania facțiunilor.

I. G. Duca.

RECENZII

Elena Farago (Fatma), *Versuri*, Budapesta, editura „Luceafărul“. Prețul 2 lei.

D-na Farago este stăpinită de un mare sbucium sufletească, ceea ce este o garanție indestulătoare că în versurile sale, al căror fond principal îl formează dragostea, ne va spune adevărul și nu se va mulțumi numai „a compune“. D-sa posedă indestul de bine limba literară și, cu mici excepțiuni, forma versurilor sale este aproape desăvârșită. Păcat numai că munca spre această desăvârșire este prea vădită. Să se tortureze scriitorul—Heine este o pildă strălucitoare—dar rezultatul să fie așa, încît să ne deie impresiunea că acea desăvârșire a formei nu l'a costat nici o muncă.

Și încă o observație:

Caer blind, resfiră-te,
Fie duios, înșiră-te,
Caer tainic, spune-le,
Nu lăsa nici unele...

Se roagă Muzei, poeta.—Poezia însă nu-i o simplă înregistrare; nu este permis să „nu uși nici unele“ ci trebuie dinpotrivă să faci o selecțiune în sentimentele tale, ori-cît ar fi ele de puternice și de importante pentru tine; căci nu toate au o valoare poetică, nu toate au darul de a fi sugestive. Iar d-na Farago — analistă conștiințioasă cum e—își notează toate sentimentele, cu toate motivele, nuanțele și fluctuațiunile lor.

Apoi i-ași imputa și un abuz—cum să-i zic? — de *precizie*. Prea nu ne lasă să punem și noi ceva din sufletul nostru în versurile sale, pe cînd poezia nu e, doară, de cit, bagheta magică care lovindu-ne sufletul, îl face să-și ridice, din propria-i substanță, „mii de umbre“... Vreau să zic că poezia sa uneori nu e sugestivă și pentru cuvîntul că ne dă o așa *notă*, încît aceasta să sîngie în suflet la moment, fără a produce acea vagă sonoritate care, în acustică, se numește „armonicele unui sunet“.

N'ași putea să ilustrez mai bine, prin contrast, cele spuse mai sus, de cit reamintind versurile lui Eminescu:

Cînd amintirile 'n trecut
Încearcă să mă cheme,
Pe drumul lung și cunoscut
Mai trec din vreme 'n vreme.

Deasupra casei tale ies
Și azi aceleași stele,
Ce-au luminat atît de des
Iodiușării mele....

Cine nu-și simte răsfîrîntă, în aceste cite-va rînduri, o bună parte din liniereța sa? Iar sentimentul profund ce ne pătrunde *pe toți*, vine tocmai din faptul că versurile nu *precizează* amănuntele, ci mulțumiindu-se numai să evoce, *ne spun fiecărui* „ceia ce am simțit fie-care“.

Poate însă că volumul unei dragoste femeiești nu poate fi criticat, cu comprehensiune, de cit tot de o femeie.

Alunci, nevoia unei „critici feminine“ se resimte mai ales în țara noastră, unde numărul poeteselor este așa de mare.

Eugen Lovinescu, De peste Prag, Dr. mă în trei acte, București, Librăria Națională. Prețul 1 leu.

D. Lovinescu s'a mișcat pe mine într'un stil foarte frumos, foarte spiritual și foarte sălăreț. Așa dar pricepeți că, dacă vorbește de d-sa acumina o fac pentru că datorită de recuzent mi-o impune. Sint foarte incercat, mărlorisește: mă tem să nu ia ca răz-bunare ceea ce voiți spune rău de drama dumisale, și ca o consolare ceea ce voiți spune bine de această dramă.

Am citit drama d-lui Lovinescu cu interes și n'am putut-o lăsa din mână până ce n'am isprăvit-o. Știu că nerăbdarea de a vedea „ce s'a mai întâmplat“ mai departe, interesul pentru subiect, nu e nici dovadă de gustul estetic al unui celitor, nici de valoarea unei scrieri: băeții de patru-sprezece ani fac sacrificii enorme de somn, fiind cetese *Dramele Parisului*, —oricum, o carte care te „caplivează“, trebuie să aibă ceva din ceea ce se cheamă „valoare“, și deci drama d-lui Lovinescu, o declar de la început, *trebuie* să aibă oarecare din însușirile, a căror sumă face o adevărată operă de artă.

Dar am un scrupul. Cum să vorbească despre o „dramă“ *celită*? Am pus în ghilemele „dramă“ și am subliniat *celită*, pentru că o dramă celită e un non-senz. Drama, prin definiție, este acțiune și n'o poți gusta ca „dramă“, decit dacă asigți la *reprezentarea* ei. Să facem puțină pedanterie didactică—mai ales că sintem între „dascăli“—și să amintim acel adevăr elementar că, pe cind genul epic—romanul, nuvela, etc.—e istorisirea unei acțiuni trecute, genul dramatic e reprezentarea unei acțiuni prezente. Cind

mă indeletnicesc cu o operă în genul epic, aflu de întâmplări cari s'au petrecut odinioara sau acum două mii de ani, cind gust o dramă, văd întâmplări cari se produc în prezent, în fața mea.

Așa dar, *De peste Prag*, este pentru mine o nuvelă. Le spun toate acestea pentru a putea face declarația că nu mă pot încumeta să judec valoarea „dramatică“ a acestei drame. Pentru a o judeca ar trebui s'o văd reprezentată. Dacă un critic și-o poate reprezenta în minte *jucată*, îl felicitiez pentru puterea sa de imaginație și îl invidiez.

Această *nuvelă* a d-lui Lovinescu pune o problemă veche și interesantă: efectele teribile ale dragostei nelegale, antilegale. Din cauza unui adulter, se distruge o mulțime de vieți.

Iorgu, un om bun, blînd, visător, un om de studiu, străin de interesele și sufletul femeii sale, este înșelat de această femeie, Ana, care, din dragostea cu Sandi, capătă și un copil, Lolota. Acțiunea începe după sinuciderea lui Iorgu, cind Sandi, plecat în străinătate la moartea lui Iorgu, se reîntoarce și cind se reîntoarce și Luca, fiul Anei și al lui Iorgu, care fusese îndepărtat de Ana, în străinătate, pentru a evita prezența lui supărătoare. Afară de aceste personaje, mai sint două, Maria, fiica Anei și logodnicul ei, Luca simte că sinuciderea tatălui său trebuie să fie în legătură cu purtarea mamei sale, pe care o bănuia. Sandi, alungat din nou de Ana, care se simte vinovală față cu mortul, vrea să-și ia pe Lolota, s'o răpească chiar... Faptele merg așa încit Luca află de tot trecutul vinoval al mamei sale, care i se spoveduește cu exasperare și care apoi se sinucide...

Cam acesta e subiectul dramei.

Bucata e foarte morală, ași îndrăzni să spun, dacă n'ași jigni scepticismul D-lui Lovinescu... Dar să vedem dacă

lipurile sînt vii,—atunci și acțiunea va fi verosimilă...

Mai întăiu, d. Lovinescu știe să meargă răpede: acțiunea nu lincezește nicăiri, ceea ce este un mare merit. D. Lovinescu știe să extragă metalul din mineralu, să ne dea numai ceea ce este necesar, să aleagă numai faptele semnificative,—și, ajutor de cultura sa literară, d. Lovinescu știe să pună în gura personajelor cuvinte evocătoare de stări sufletești întregi, cuvinte care devin cauze eficiente, căci într'o dramă, totul rezultă din vorbele pe care și le spun personajele.

Și, totuși, drama d-lui Lovinescu e, mai mult, opera unui critic literar, deprins cu literatura, observator al meșteșugului, e un cîntec din cap, cum se zice, și nu din piept. E o combinațiune: Autorul n'a văzut lipurile, ele nu trăesc și pentru aceasta, i.m. o dovadă care nu se poate răsturna: Cine a celit bucala, gindească-se bine și va vedea că tipul cel mai bine definit, acela care se poate clasifica imediat între categoriile de oameni pe care-i cunoaștem, e tipul lui Iorgu, al celui sinucis, care nu intervine în piesă, pe care, deci, nu-l putem cunoaște din faptele și vorbele sale, ci din zugrăvirea lui de cătră d. Lovinescu, prin gura personajelor, care-și amintese de el. Și e natural să fie așa: Un om de cultură, cu cunoștinți de psihologie, va putea să ne zugrăvească în cuvinte un tip (o fac și autorii de psihologii), dar, dacă e numai om de cultură și n'are *instinctul* artistic, viziunea, nu va putea să ni-l facă cunoscut, cînd va voi să ni-l arate în fapte și vorbe. Sînt sigur că d. Lovinescu știe bine ce fel de lipa voil să fie Ana, și dacă ne-ar fi zugrăvit prin cuvintele d-sale tipul, l'am ști și noi din ce categorie e, dar Ana ni-i dată prin fapte și vorbe și do aceea n'o putem clasifica așa de ușor ca pe Iorgu, bă mai de loc...

Tipul cel mai vizibil, afară de Iorgu, e al Lolotei, *dacă* la nouă ani o fată poate fi așa de... mare.

Apoi am să-i reproșez d-lui Lovinescu, criticului (căci o putea face și în calitate de critic, nu numai de artist) puțină scoatere în relief a însușirii de victimă fatală a lui Sandi, a tragediei soartei lui,—și, în genere, a disproporției între cauză—„un instinct alit de van“, „o epilepsie de citeva secunde“—și efect: distrugerea fizică și, cea mult mai grozavă, morală a altor vieți nevinovate.

Oricum, în mijlocul altor opere de agramali și minți obtuze, care le înspăimîntă prin inconștiența îndrăznelei cu care se indeasă „corporația Parnasului“, bucala *inteligentă* a d-lui Lovinescu este o plăcere pentru celitor.

O ultimă observație: Prevăd—altă pot prevedea!—că, reprezentată, bucala n'ar reuși din cauză că prea adesea, și multă vreme, n'ar fi pe scenă decît două persoane. „D'ale Carnavalului“ pusă pe scena Teatrului Național, n'a mai putut fi reluată: defectul cel mare al acestei pline de spirit bucăți și desfătătoare la celil, este acela pe care-l prevăd piesei d-lui Lovinescu.

G. I.

* *

Titu Lăptes, Freamăt, H. Goldner. Iași, 1906.

Până la publicarea volumului „Balade și Idile“, d. Coșbuc, cu toate că-și lipărise deja cele mai multe din poeziile sale prin gazetele și revistele de peste munți și chiar de aici,—era totuși aproape necunoscut publicului din România; tot astfel d. Oclavian Goga, care de mult deja dădea paginilor „Luceafărului“ o deosebită strălucire prin puterea talentului său,—n'a stîrmit, în publicul mare, aceea vîlvă de care numele lui se bucură azi, până nu și-a adunat în volum unele din poeziile lui. Și lucrul e foarte expli-

cabil: numai într'un volum ai putința de a aprecia intenzitatea talentului scriitorului și de a înțelege sufletul complex al omului în diferitele lui manifestări.

Dar pentru un începător o oare un bine să apară deodată cu un volum de versuri, fără să fi publicat mai întâi prin reviste încercările sale? Volumul d-lui Lapteș ne dovedește că nu.

Dacă autorul celor două-zeci și cinci de poezii apărute sub titlul pus în fruntea acestei notițe, ar fi tipărit unele din bucățile sale prin vre-o revistă literară, ele nu s'ar prezenta acum așa de pline de defecte cum sint: i s'ar fi dat atunci sfaturile atit de trebuitoare ori-cărui începător și i s'ar fi indicat îndreptările, de care versurii d-sale aveau nevoie.

Și oare-care însușiri, care răsar din paginile încă nesigure ale d-lui Lapteș, ne arată că lucrările d-sale meritau oare-care îndrumări. Căci, dacă parcurgind cele o sută de pagini ale volumului „Freamăt”, de multe ori ai făcut o schimă de nemulțumire la citirea unui vers cu totul prozaic, ai rămas nelămurit în fața unei eugelări nebuloase, ori în fața încheerii neașteptate date unei poezii și ai fost gata să închezi volumul din priina vre-unei expresii cu totul nepotrivite și a lipsei de autocritică a scriitorului, în schimb te-ai oprit câte-odată la un vers frumos turnat, ai fost surprins plăcut de exprimarea fericită a unei eugelări, te-a mișcat duioșia unui accent, le-a mulțumit justetei unei observații ori plasticitatea unei imagini.

Volușașul conține în genere poezii scurte, cite-va strofe de obicei, fara adăncime: o impresie fugitivă prinsă 'n cite-va versuri („Viața”), un contrast uneori banal spus în prea multe versuri („La țara...”), o ironie ușoară („Poezie și proză”), un a-spect al naturii („Seceta”), o întrebare filosofică („Intre-

bare”), o scenă din viață („Lume nu-i ?”) și altele, iar la sfârșit o poveste foarte obscură—gândiri frumoase, dar răzlețe, nelochogate într'un tot—, fără fabulă, în care poetul pare că ar vrea să cinte ridicarea sufletului său prin iubire. Și peste toate acestea plutește un nou de tristeță vagă, nelămurită, care apasă sufletul omului, fără să știe singur din ce pricină. Dl. Lapteș vede lumea printr'un văl de melancolie.

Din întreg volumul, cite-va poezii sint drăguțe: „Trinitate”, „Ideal”, „Galateea” (în care totuși „cu masa 'ntinsă”—evocarea ideei de *mîncare*—nu se potrivește cu idealismul bucății); altele au părți bune, dar sfârșitul slab: „Requiescat”, „Zina lacului”; iar cele mai multe sint slabe în mare parte și au numai scilipiri mai luminoase, care totuși nu le pot salva.

Așa cum se prezintă volușașul d-lui Lapteș, ar fi fost mai bine dacă nu era publicat, de și versificația în genere corectă, limba îngrijită, sufletul poetic care circula în tot volumul și faptul că autorul pare impins să scrie de o nevoie sufletească.—Te fac să te oprești puțin asupra lui. Credem însă că, mai lirziu, dacă d. Lapteș va cauta să se ferească de nebulositatea în care par-că anume îmbracă une-ori eug-tările sale, dacă își va îngriji mai mult alcătuirea versurilor și își va dezvolta simțul critic, pentru ea să nu mai strice une ori o întreagă poezie prin vre-o strofa ori vre-un vers imposibil, vom putea aștepta de la d-sa versuri, care să se poată ceti cu adevărată plăcere.

*

Dimitrie Bolintineanu, Elena, roman. Ediție nouă — Alcalay, București.

Ceif cari se ocupă mai în deosebi cu literatura română cunosc în Bolintineanu și pe poetul de un erotism bol-

năvicios, și pe romancierul slab și fals, și pe autorul de piese teatrale imposibile ca acțiune și ca tratare, și pe istoricul fără pregătire și spirit critic, și pe publicistul de multe ori lipsit de orice strălucire. Dar publicul mare îl cunoaște pe Bolintineanu ca poet patriotic, plin de sentințe și cugetări înălțătoare, admirator și cîntăreț al faptelor eroice naționale. E nevoie ca acest public să-l cunoască alt-fel? Socolim că-i o pagubă și pentru poet și pentru public. Iată de ce nu ni s'a părut nimerită reeditarea romanului „Manoil” a lui Bolintineanu de către „Biblioteca pentru toți”, acum cîțiva ani în urmă, și iată de ce ni se pare acum și mai puțin nimerită dezgroparea din negura uitării, de către aceeași Bibliotecă, a romanului „Elena” al aceleiași scriitor.

Ca și „Manoil”, romanul „Elena” e fals ca psihologie și situații, exagerat ca tratare, injust ca observații de moravuri, fără tipuri vii, declamator până la ridicol și defectuos ca stil.—așa că nu poate aduce nici un bine pentru cultura literară a celor ce-l citesc, iar pentru autor rețipărirea lui e cel mai prost serviciu ce i se poate face.

Dar nu aceasta ne interesează în primul loc acum. Că cei mai mulți dintre cititori vor pierde ceva din considerația ce au pentru Bolintineanu—e lucru secundar. Altfel ceva voim să observăm cu prilejul acesta.

„Biblioteca pentru toți”, care prin estinatatea ei poate pătrunde în cercuri foarte largi de cititori, ar putea să aducă un imens folos literaturii și culturii romine. De aceea felul cum e condusă această bibliotecă nu poate să ne rămie indiferent.

La noi, din pricini pe care nu e locul să le adîncim ari, se traduce foarte puțin din limbi străine și chiar, ceea ce se traduce nu se poate răsbindi mult din cauza prețului ridicat. Și poate de nimic nu e mai multă nevoie

pentru dezvoltarea gustului literar, pentru lărgirea cercului de cititori, la un popor relativ tânăr, de cât de traduceri bune și estine din operele cele mai însemnate ale lumii. Operele originale în mod fatal trebuie să fie mai scumpe și deci mai puțin accesibile mulțimii, autorii ținînd să dea o formă cit mai prezentabilă volumelor lor; numai traducerea pot uni valoarea literară cu estinatatea. Ei bine, „Biblioteca pentru toți” ar trebui să fie la noi ceea ce „Universal-Bibliothek” a lui Reclam e la Germani, unde chiar și în casele celor din urmă țărani au pătruns, mulțumită estinatății, multe din scrierile cele mai de samă ale tuturor națiunilor. La noi, mai mult de cit la Germani și la celelalte popoare care au ele înși-le o foarte bogată literatură, e nevoie de traduceri bune. La noi, mai mult de cit ori unde e nevoie de cărți estine pentru că gustul pentru citit nu e dezvoltat și omul nu e dispus să facă sacrificii pentru cărți.

Firește, asta nu înseamnă că sunt în contra editărei în această bibliotecă de popularizare a scrierilor rominești. Chiar „Universal-Bibliothek”, pe care o dam ca model, publică opere naționale și nu avem nimic de zis cînd ni se dau în „Biblioteca pentru toți” scrieri de-ale lui Creangă, Alexandri, Ion Ghica, Sadoveanu și alții. Dar de ce Romanele lui Bolintineanu, care nu au nici o valoare literară? De ce piesele d-lui Haralamb Lera, Suspiunile d-lui Madan ori Fle-curile d-lui Pop.

Înțelegem să ni se dea, alături cu traducerea capodoperilor străine și scrieri originale rominești, dar numai din cele mai bune, din acele care folosesc culturii și pot să a lături cu scrierile însemnate ale altor popoare. Chiar „Biblioteca pentru toți” a tipărit unele traduceri din scriitori mai streini. De ce a rărit cu tipărirea lor? De cit folos nu ar fi pentru dezvoltarea gustului literar la noi traducerea

uora din romanele lui Dickens, Elliot, Thackeray, Tourguenoff, Dostoievsky, Tolstoi etc. și răspândirea lor prin edițiuni estine?...
* * *

M. C.

Henry W. Nivenson.— *The Dawn in Russia, or scenes in the Russian Revolution*, Harper and Brothers, London, 1906.

În cartea de față *Nivenson* apare numai ca un reporter conștiincios, care comunică cetitorilor săi cele văzute și auzite de el însuși,—fără să facă multe generalizări și teorii.

Autorul a sosit la Petërsburg în Octombrie, în momentul nădăjduirilor trandafirii, după manifestul din 17 Octombrie; în Decembrie el e la Moscova, e față la grăzăviile răscoalei și nemiloasa ei represiune; își riscă viața îngrijind pe răniții în baricade;—și după finalul „septămînei moscovite,”—cînd sub comanda unei besii galonate, colonelul Min, regimentul de gardă „Semenovski” a trecut prin foc și s-a bîntuit marea sub-urhie *Presnea*, locuită de muncitori,—*Nivenson* pleacă în sudul Rusiei, de acolo în Polonia, provinciile Baltice, vede cum sunt executați copiii de 13—14 ani, cum sunt incendiate de cazaci sate întregi și ruinate până la istov regiuni întinse...

Povestirea se isprăvește cu descrierea mersului alegerilor pentru Duma imperială (Aprilie 1906). Din aceste descrieri obiective, cetitorul înțelege pentru ce, cu toată anarhia groaznică, lipsa de prestigiu și slăbiciunea guvernului, revoluțiunea n'a reușit să'l rastoarne și să pună mina pe cirna statului: pentru că ea se înfațișează ca o deslănțuire de puteri elementare, neorganizate, lipsite de un organ de direcțiune.

Nivenson prevede, că noua Adunare reprezentativă a Rusiei va juca rolul unui astfel de organ, încît după alegeri revoluțiunea rusească va căpăta în curînd o altă înfațișare.

Cetitorii noștri își aduc aminte, că înainte de apariția cărții lui *Nivenson*, analizînd rezultatele campaniei electorale în Rusia, („V. R.”, No. 3: *Cronica externă*), noi am ajuns la aceleași concluziuni.

Ar fi de dorit ca această scriere să fie tradusă în limba franceză, pentru ca să fie accesibilă unui cerc mai larg de cetitori, întrucît mersul lucrurilor în Rusia interesează de aproape toate popoarele civilizate, chiar din punctul de vedere al îndrumării politice proprii.

C. S.

* * *

Fr. Paulsen, etc. *Die allgemeinen Grundlagen der Kultur der Gegenwart* (Berlin, editura Teubner, 1906; 19 Kr.) este titlul celui dintai volum, din monumentală enciclopedie (*Die Kultur der Gegenwart*), ce a început să apară în Germania sub conducerea lui P. Hinneberg și avînd drept colaboratori pe cei mai de seamă învățați din țările germane. Această lucrare pleacă de la nevoia simțită de a face din ori care specialist, adîncit în ocupațiunile sale de predilecțiune, un om întreg, dîndu-i puțința de a căpăta o privire generală asupra rezultatelor și îndrumărilor scoase din toată activitatea omenească, punînd la îndemîna tuturor un tablou desăvîrșit, fascinator, de mersul evolutiv al gîndirii omenești.

Volumul apărut, formînd prin sine o unitate, e produsul colaborării a nu mai puțin de 17 autori. În el ni se prezintă principiile fundamentale ce vor călăuzi înjghebarea întregii lucrări, servînd astfel de temelie clădirii proiectate. El cuprinde definiția, dezvoltarea și condițiunile adevăratei culturi, se arată care e concepțiunea modernă asupra educațiunei, care sunt factorii ce o condițiunează și mijloacele prin care se poate apropia de ideal.

În special acest capitol, datorit lui *Fr. Paulsen*, e cel mai cu căldură scris.

Puterea școlii în educațiunea generală e zăgrăvită în chip convingător, iar profesoriimea găsește în aceste pagini cea mai înaltă răsplătă morală pentru sprijinul însămnat, dar nebăgat în seamă de mulți, ce dă modesta lor activitate mersului progresiv al omenirei. Paulsen ajunge la următoarele încheeri în ce privește viitorul școlii: a) neconținută creștere a grijei sociale mai ales pentru educațiunea claselor de jos, b) deslipirea școlii și a factorilor de educațiune, din cadrul administrațiunii generale a statului, căpătând o autonomie relativă cu importanța lor socială și mai ales smulgându-le de sub influența politicienilor. „Educația nu trebuie să aibă a face cu politica. Activitatea politicienilor și a funcționarilor politici e legată de prezent, ei trebuie să îndeplinească ceea ce momentul cere; activitatea educatorului e legată de viitor; el are în vedere numai ideea de săvârșitului“.

După aceste idei directive, urmează o amănunțită examinare a mijloacelor de educațiune, dându-se o deosebită importanță și întindere școalelor diferite, de la cele primare până la universitați (un alt capitol de Fr. Paulsen), apoi muzeelor, expozițiilor, muziceii, teatrului, ziaristiceii, cărții, bibliotecelor, etc. Încheierea volumului e un capitol asupra organizațiunii științei, în care se face apăsătoarea străduinței omului, de mic la mare, de la bogat la sărac, de a ajunge tot mai la lumină, de a cunoaște cit mai de aproape adevărul. „Ori-cine caută măcar o clipă în sus, din învâlmășala grijilor vieții pămîntești atingînd cu buzele arse băutura științei și prin ea fiind cuprins de libertatea gândirii, acela lucrează împreună la opera veșniciei“.

Contrar multor altor lucrări nemțeste, volumul e scris destul de lămurit, fără terminologie grea de înțeles

așa în cît e cu puțință chiar celor ce nu posedă complect limba nemțescă, să prindă adevărurile cuprinse în el.

Dr. I. S.

* *

Al. Lăpădatu, *Episcopia Strehaiei și Tradițiia Scaunului Bănesc de Acolo*, studiu istoric. Buc. 1906.

Autorul aduce oare-care lumini nouă asupra faptului că în Muntenia, în a doua jumătate a sec. 17, a existat pe lingă episcopia Rimnicului și a Buzzeului, o a treia episcopie la *Strehaia*, subordonată asemenea Mitropoliei Ungro-Vlahiei, fapt arătat întâiu de dl. Bianu, într'o notă istorică comunicată Academiei Romine. Această episcopie, care a avut o existență scurtă, poate între anii 1673—1688, pare că a fost creată anume pentru episcopul ei Daniil. Faptul creării acestei episcopii a fost de sigur un eveniment foarte însemnat pentru mănăstirea lui Matei Basarab, de aceea amintirea lucrului s'a lăsat urmașilor, printr'o pisanie scrisă pe zidul mănăstirei, pisanie care astăzi nu mai există acolo. Autorul însă după copia unui pomelnic din 1835, o dă în întregime, lucru care lămurăște chestiunea aceasta, de oarece între altele, ni arată și natura acestei episcopii, dînd'o ca o reînnoire a vechei episcopii oltena, care mai înainte de a fi mutată la Rimnic, ar fi avut scaunul aici, în Strehaia.

Imprejurările care au contribuit la înființarea episcopiei, după autor, stau în strînsă legătură cu eriza bisericească provocată în Muntenia pe la 1672, prin caterisirea mitropolitului de atunci Theodosie și înlocuirea lui cu Dionisie Grecul, ca un fel de răzbunare contra episcopului Stefan al Rimnicului, care neascultînd de mitropolitul său, s'a găsit cu cale de a se pedepsi în *chip legal*, micșurîndu-i-se jurisdicțiia eparhială prin crearea unei episcopii nouă.

În privința lui Daniil episcopul, autorul se deosebește și de dl. Bianu și

de d. Iorga, arătînd că acest Daniil n'ar fi nici fostul mitropolit de la Sofia, nici Andreean Panonianul, cel cu *Indreptarea Legei*, căci inscripția de mai sus îl dă pe acest Daniil, ca fiind „străin, din țara Moldovei”.

În partea a doua a studiului său, autorul se ocupă cu lămurirea tradiției care spune că într-o vreme a mai fost o episcopie la Strehaia, motivînd astfel noua ei înființare de la 1673.

Se dovedește anume cum că Strehaia făcea parte din proprietățile veștililor boeri *Craiovești*, a căror însemnătate ca bani, în istoria Munteniei este cunoscută. Stăpînirea aceasta își avea aici la Strehaia, cel puțin pentru veacul al 16, o așezare temeinică, aproape domnească, cu acarețuri întinse, biserică de piatră etc., așa cum obișnuiau să trăiască mai demult aproape toți boerii mari ai noștri. Dacă punem acum în legătură lucrurile acestea cu locul din *Istoria Țării Românești de cînd au descălecat pravoslavnicii creștini*, unde ni se spune că de la Severin scaunul baniei s'a mutat la *Strehaia* și apoi la Craiova atunci poate ne-ar surprinde faptul că acolo ni se vorbește de banoveții *Basarabi*, iar nu de boerii *Craiovești* adevarații stăpînitori ai acestor locuri. Explicarea este, că la epoca cînd s'a fixat prin serie de tradiția despre descălecatul Munteniei, adică în primele decenii ale veacului 17, boerii Craiovești absorbisera cu totul pe *Basarabi*, cu cari se aliasera prin căsătorie încă din vremea lui Țepeluș, care luase de femeie pe o soră a Craioveștilor. Prin urmare în epoca scrierii cronice, prin *Basarabi*, nu se mai înțelegeau vechii *Dănești*, neam slăbit cu totul, ci acea familie nobilă a Craioveștilor, care luase numele *Basarabilor*, continuîndu-l și domni ca Radu Șerban și Matei Basarab, înrușiți cu Craioveștii numai prin femei.

Dacă trecem la tradiția scaunului bănesc din Strehaia, vedem că ea se adeverește, căci după ce Banatul Severinului trece la Unguri, banii dispar și, numai mai tirziu apar la Craiova, anume prin preajma veacului al 16. Fiind-că continuitatea scaunului bănesc nu era pusă la îndoială, s'a răspuns că în tot timpul veacului 15, reședința acestor bani n'a putut fi decît la *Strehaia*, locul Craioveștilor. Tot acest drum l'a urmat și tradiția bisericească, anume că într-o vreme mai demult a mai fost episcopie la Strehaia. Căci în Severin a fost de asemeni și prima mitropolie, mutată mai tirziu la Rimnic; și fiindcă era obiceiul ca autoritatea superioară bisericească să urmeze pe cea politică, după cum banii s'au mutat de la Severin la Craiova prin Strehaia, tot așa și episcopatul s'a mutat de la Severin la Rimnic, tot prin Strehaia.

Așa s'a alcătuit tradiția existenței la Strehaia a unei episcopii mai vechi a Olteniei.

Acest studiu este bine documentat.

D. D. P.

**

Alexander Myller, *Gewöhnliche Differentialgleichungen höherer Ordnung in ihrer Beziehung zu den Integralgleichungen*. Göttingen, 1906.

Dizertația inaugurală, cu care compatriotul nostru și-a obținut gradul de Doctor la Universitatea din Göttingen, este o lucrare interesantă și se referă la o teorie foarte importantă, deși abia de curînd sistematizată. *Ecuațiile integrale*—a căror studiu temeinic, datorit cercetărilor lui Hilbert, n'a început de cît de la 1902 încoue—se întîlnesc des și în Fizica Matematică și în Analiză și studiul lor este prin urmare de cel mai mare interes. Contribuția pe care ne-o aduce dl. Myller este dar bine venită și cu atît mai prețioasă; ea ne arată, la tîrîrul Dec-

tor, darul invențiunii matematice și calități deosebite de metodă în expunere.

* *

D. P.

Leonidas Bodnarescul, *Einige Osterbräuche der Rumänen*, Czernowitz 1906. Bukowinaer Vereinsdruckerei.

O interesantă contribuție la știința Folklorului românesc. Autorul schițează mai întâi felul cum petrec Rominii din Bucovina „Lăsatul de sec” și apoi descrie toate obiceiurile legate de sărbătorile Paștelor. Este mai cu samă interesant capitolul în care se

ocupă cu ouăle roșii, mai ales prin aceea că la sfârșit, într'un supliment, se dau patru tabele în care sînt reproduse deseurile cu care țărancile le împodobesc. Într'un alt supliment autorul reproduce un descîntec pentru o vacă „fărmeacă”. Ca și lucrarea sa anterioară, „*Einige Weihnachts- und Neujarsbräuche der Rumänen*. Czernowitz 1903”, și aceasta este tot așa de binevenită, mai cu samă că fiind scrisă în limba germană, poate face servicii și Folkloriștilor străini.

B.

Revista Revistelor

Sămănătorul—Iunie, 1906.

În No. 24, d. N. Iorga publică prefața ce a scris pentru cartea d-lui D. C. Moruzi.—„Rușii și Români” (asupra căreia poate vom reveni și noi), iar în No. 27 despre „Un poet basarabeu: C. Stamati”.

Interesându-se acum, spre marea lui ruște, mult de Basarabia, e firesc, că d. Iorga a ajuns la concluzia că, dl. P. Crușevan e un „dușman al Românilor” și un „renegal” („N. R.” No. 16). Totuși d-sa (în „N. R.” No. 17) laudă articolul din „Courrier européen” asupra Basarabiei, — „cumpătat, bine informat și plin de fapte”, — fără să fi fost relevat la timp articolele și notițele d-lui M. Costea în „Viața Românească” (mai ales în No. 4) al căror palid rezumat e articolul d-lui M. Craiovan.—care n'a avut alt izvor de informație decât revista noastră, din ea a luat faptele (afară de unul, despre care n'ar fi trebuit să vorbească), ce i-au atras binevoitoarea atențiune a d-lui Iorga, de care n'a avut parte d. M. Costea...

Juinica Literară (Suceava, Iunie 1906).

Frumoasa și scumpa soră a Moldovei, pe care o vedem atât de tristă, din dealul Pașcanilor ori al Fălțiceilor, învăluită în ceața albastră și îndepărtată a munților ei mari, e locuită de un popor, care se zbate cu durere, copleșit de alitea neamuri străine,

care nu ele au udat cu singele lor acest pământ... Orice mișcare românească de acolo are o valoare deosebită, ea și orice mișcare din așa de îndepărtata Basarabie.. Și de aceea, ori de câte ori primim revista, care sintetizează cultura Bucovinei, simțem cuprinși de un sentiment de duioasă pietate... Cine or fi acei oameni de pe plaiurile de unde ne vine frumoasa noastră apă Moldova: Iancu I. Nistor, Loichiță, Codrean și ceilalți?... Pe unul singur îl cunoaștem, pe prețiosul nostru colaborator, d. George Tofan, știm cine e. unde trăește, fără însă să-l fi văzut vreodată...

În numărul acesta, pe lângă poezii pline de simțire, toate duioasă și triste,—ori e numai impresia noastră subiectivă?, pe lângă interesanta conferința a d-lui Iancu I. Nistor, pe care o așteptam să se isprăvească,—mai găsim și un cuminte, clar, documentat și cioslit articol al d-lui George Tofan, pe care îl rugăm să ne erte că fiindu-ne colaborator, îl laudăm. D-sa vorbește despre jubileul de 40 de ani al „Convorbirilor”. După ce arată că se ivesc semne bune pentru românism pretutindene, în Ungaria, prin triumful în alegeri, în Basarabia, grație revoluției, „se pare, în fine” că și în Bucovina,—zice d-sa cu un început de tristă nesigurantă—; după ce își exprimă speranța în întărirea și mărirea României libere prin rezolvarea ches-

tiei țărănești, „chestiune de existență pentru un stat ca România”, — D-sa face bilanțul culturii noastre de 40 de ani, făcînd istoria Junimii și a Convorbirilor Literare. D-sa recunoaște toate meritele Junimii, necăzînd nici în greșala acelor care o hulesc, reducînd totul la o simplă „legendă literară”, nici în a acelor care voesc să deprecieze orice altă mișcare numai și numai spre a preamări peste măsură mișcarea junimistă. — Însfîșit, d. G. Tofan arată partea cu care a colaborat Bucovina la mișcarea „Convorbirilor” făcînd o justă evaluare între aceia care au fost numai prin origină Bucovineni și aceia care au rămas Bucovineni, — cei mai interesați, pentru că numai aceia reprezintă nota bucovineană în armonia culturii romînești.

Această revistă fiind în anul al III-lea, ea este o dovadă de persistența spiritului romînesc în Bucovina și, totodată, de dorința cărturarilor de acolo de a contribui cu bogăția sufletului lor la cultura națională romînească...

Orizontul, Mai-Iunie, No. 5-6.

Acest număr începe cu un articol politic, „In fața adevărului”, iscalit de dl. Vasile E. Moldovan. Interesană e nota de simpatie pentru socialiști: „Elementele cinslite ale poporului maghiar, spune autorul, se grupează deja pe lângă steagul social-democrat, — singura lor mîntuire din ghiarele unor magnați lacomi și egoiști, — ale unor capitaliști infami și ale unei administrații bestiale. — În privirea acestor bande să le dăm și noi ajutorul. — Să ne organizăm, de oare-ce se apropie lupla uriașă, care va schimba fața patriei, doborînd de pe piedestalul de abuzuri clica magnaților și capitaliștilor și terorismul administrației, sub care paltimește naționalitățile și pătura de jos a poporului maghiar, muncitorii, deopotrivă...”

În același sens găsim și pasajul următor din „Momente”: „Socialiștii, singurul element cinslit al poporului maghiar, răspund ministrului Polonyi (la amenințări în privirea naționalităților) precum nu se așteptase: D-le Ministru! — scrie ziarul lor *Népszava* — ai făcut o socoteală greșită cînd ai amenințat cu stradele pe deputații naționaliști, cari luptă pentru sufragiul universal. Nu uita că stradele Budapestei sînt ale noastre, — iar la caz că alți încerca să comiteți mișelia cu care amenințați, să fii pregătiți, — că acei 100.000 de muncitori, cari au demonstrat pacinie acum un an, în fața parlamentului, vor demonstra și atunci, — dar nu pacinic...”

Comunitatea de interese crează în mod firesc această simpatie și unitatea de acțiune între naționalitățile oprimate și clasa muncitoare maghiară, — acest lucru n'ar trebui să-l uite aceia ce vor să judece de pîdă situațiunea din Basarabia...

Articolul d-lui Moldovan se sfîrșește prin o violentă ieșire în privirea intelectualilor romîni, cari au tradat cauza națională în ultima campanie electorală, — dar autorul face și cite-va generalizări, cari — ni se pare — ar putea lipsi.

Afară de poezii numeroase și cite-va bucăți literare în proză, originale și traduse, relevăm și o interesantă „Introducere la istoria culturală a Romînilor Banățeni”, de d. Dr. Ștefan Pop.

Viața Nouă (Iunie, N-rul 9) consacrază două articole lui Ibsen, care dovedesc încă odată, că realitatea e mai tare de cit teoria. Teoreticienii „artei pentru artă” de la această revistă, se ocupă de operele lui Ibsen, judecîndu-le mai ales din punct de vedere al tendințelor lor, celiți: al tendințelor. E vorba de „mîndria de solitar a lui Ibsen”, de „Ibsen desprețuit al mulțimii”, de „desprețul pentru

plche", care „explică” toată revolta lui”, o „revoltă distrugătoare, care se prefăce într'un îndemn spre acțiune”... „Să nu ne oprim niciodată la ce au crezut alții etc”, e filozofia lui Ibsen. Apoi „Ibsen pune problemele sociale cele mai grave și le rezolvă într'un chip... etc.” „Ibsen este un nemulțumit de viața societății de azi”... În cutare piesă sînt „aspirațiile și idealurile autorului”... „Viața de familie așa cum se întemeiază astăzi, este oarte deseori obiectul loviturilor lui Ibsen”... „Eroii cărăi care se îndreptăază simpatia scriitorului norvegian... sînt aceia care urmăresc un ideal de viață, altul de cel al societății în care trăiesc”... „Ibsen voeste distrugerea a tot ce e putred... Trebuie o societate nouă”. Apoi, dacă așa judecați opera lui Ibsen, pentru ce vă ridicați împotriva teoriei că artistul e tendențios? Și, se poate, ca d-voastră să fiți prea „tendenționiști”, să fiți *lezisti*, căci prea afirmați că Ibsen „*erca*” lucruri, care poate, *rees* numai din opera sa, din alitudinea sa față cu viața...

Mai e, în acest Nr. un articol just al d-lui Mazilu, care însă se încearcă să facă spirit asupra noastră. D. Mazilu are o minte prea așezată și serioasă și, de aceea, nu poate face spirit.

În Nrul 10, d. Pompiliu Eliade, un fel de ministru plenipotențiar al culturii franceze la noi, spune unele lucruri bune și altele greșite în privința raportului d-lui Majorescu despre poeziile lui Goga. Dar d. Pompiliu Eliade e dintre aceia, care niciodată, cînd scrie, „nu se poate uita pe sine”: D-sa caută în totdeauna efecte de stil... D-sa face întotdeauna „pe franțuzul”...

Aprecierile asupra scriitorilor, în „Cronică”, sînt ca întotdeauna, dictate de un strașnic gust estetic: Revista care a vorbit cu despreț de Goga, descoperă talent în D. Karr, etc.

Săptămîna.—(Iunie). O admirabilă „revistă” a chestiilor la ordinea zilei,

scrisă de un om de o inteligență „în afară de linie” și de o cultură variată, care-i permite să-și dea părerea sa întotdeauna interesantă—o primești ori n'o primești. D. Panu e un gînditor și întotdeauna are o considerație originală ori pîcantă asupra chestiei pe care o abordează.—Cine vrea să fie la murit de un spirit clar în privința chestiilor politice interne, să citească această revistă.—În luna aceasta d. Panu s'a ocupat cu chestia conflictului nostru cu Grecia. În acest conflict, zice d. Panu, principiile internaționale sînt în contra noastră, pentru că Grecia nu ne-a atacat pe noi *direct*, nici în supușii noștri, nici în privința tratatelor noastre cu ea, nici față cu autoritățile noastre. Dar, zice d. Panu, noi avem drept să rupem relațiile, pentru că Grecia comite barbarii pe socoteala unor populații (care din întâmplare ni sînt consingene) și deci, se arată ca un popor barbar,—cum Anglia a rupt relațiile cu Serbia. Și mai avem dreptul să indemnăm și pe celelalte popoare să nu uite nici ele principiile de umanitate și civilizație.—Aiurea, d. Panu numește „salvafăcie” punerea de suprataxe asupra supușilor greci, căci dacă nici în caz de războiu cu armele nu se face așa, cu atîta mai puțin într'un războiu diplomatic, care trebuie dus de la guvern la guvern, de la frontieră la frontieră, și atîta tot. La noi, zice aiurea d. Panu în chestii de politica externă se caută „intenția”, și nu rezultatul: un guvern e aprobat de opinia publică, nu cînd capătă un rezultat, ci cînd dovedește o intenție „patriotică”, fie chiar că dă naștere la incurcătură și nu duce la nici un rezultat...

O altă chestie, de care s'a ocupat mult d. Panu în luna aceasta e „expoziția națională”, pe care o consideră nu mai ca un *număr*—scump—din programul serbărilor jubulare. D-sa o socotea inutilă pentru noi, utilă nu-

mai pentru Austria și Ungaria, care fac, la noi, reclamă mărfurilor lor. Și în mai multe numere d-sa ridiculizează „exhibiția” de la București cu acea mușcătoare ironie, care este una din tețele cele mai strălucitoare ale spiritului d-lui Panu.

Din „Amintirile de la Junimea”, în afară de cea ce am relevat la „Miscellanea”, mai amintim ceea ce ne spune d-sa despre Conta: cum și-a început acesta cariera de filosof, prin imprumularea de la d. Panu, a cărții lui Spencer „Primele Principii”. Apoi faptul că în 1879, când s'a ntors d. Panu de la Paris, *Junimea* deja nu mai reprezenta o doctrină, nu mai era o școală literară.

Într'un articol despre portul Constanța, d. Panu crede că chestia cea mai importantă pentru viitorul nostru, în vederea căreia trebuia să ne combinăm toată politica și forța militară, este păstrarea Dobrogei. D-sa crede că e venită vremea a se intrupa definitiv Dobrogea Regatului, prin acordare de drepturi politice.

Grain bun (Revista Aromânească.—Iunie, Anul I. No. 3). D. N. Macedoneanu arată marea nevoie ce se simte în Macedonia de cărți didactice, precum și de o literatură ușoară în dialect. În acest articol, d-sa ne mai spune că, dacă acum sînt mai multe școli în Macedonia, dacă chestia Românilor de acolo e mai la ordinea zilei în Regat,—în schimb, acum 20 de ani „poporul care ținea cu noi” era mai entuziast.—D. Th. Capidan susține nevoia ridicării dialectului macedonean la rangul de limbă literară, din două considerații: a diferenței mari dintre acel dialect și cel daco-roman și din cauza situațiunii geografice, care expune pe Aromîni a fi asimilați de popoarele de prin prejur, dacă nu-și făuresc „inea din școală acel egid național, care nu-i decît *dialectul literar*”. Într'un articol „Fluerul la Romîni”,

se spune că elimologia dată de colaboratorul nostru, d. Pascu, „nu-i admisibilă”. D. Pascu nu e aici. Dacă va crede de cuviință, va răspunde. În afară de acestea, revista mai cuprinde bucăți literare în dialect.

Revista Generală a Invățămîntului (București, Iunie).

Cu acest No. revista intră în al doilea an de existență. Activitatea din întăul an e rezumată de d. Lupu-Antonescu în un „*An de Muncă*”.—D. Spiru Ilareț, în „*Un cuvînt despre recrutarea profesorilor universitari*”, arată campania ce o duc ei-și-va dintre colegii d-sale împotriva acelei părți din legea de la 1898 care privește recrutarea corpului didactic superior.

D-sa declară că „în act de modul cum a procedat Universitatea din București, cu ocazia onora din numirile din urmă, că legea a fost nesocotită cu totul, și că s'au produs toate incidentele la care da altă dată loc concursul, și cari fuseseră înlaturate prin legea din 1898.”—Dl. Sp. Popescu, în „*Controlul Invățămîntului*,” se ocupă în special de revizorii școlari.

Cultura Românu (Iuși, Malu-Iunie).—În, „*Regels Carol I ca pedagog*”, d. I. Găvulescu pune în evidență ce se datorește Regelui, cu privire la reformele mari realizate în organizarea școlilor, în cursul celor 40 de ani de domnie.

Mercure de France. — În N-rul de 15 Iunie, d. P. G. La Chesnais scrie un articol despre Ibsen, în care, mai cu samă, vrea să caracterizeze personalitatea poetului, în jurul căruia s'a creat o legendă: că ar fi fost un personaj tragic, veșnic stăpînit de o minie surdă, fără prieteni, fără patrie, dușmănos, etc.—În realitate, el a fost omul datoriei—datoria față cu sine, față cu menirea ce și-a dat'o vieții, față cu opera sa. Prietenilor le cerea mare discreție față cu persoana lui și, în schimb,

Ie-o acorda și el. — El trata arta sa cu un spirit științific, observa neconștient și personajele sale au existat: Nora, spunea el, era numele scurtat al unei Lenore.—Avea obiceiul să nu spună nimarui ce scrie, nici ce bucăți concepe, nu-i păsa de critică, nu polemiza... de cit prin operele sale. In opera sa complectă, nu s'au putut aduna de cit cinc discursuri. Știa nemțește, italienește mai puțin, puțin englezește, nu știa franțuzește. Cetea puțin, n'avea mare cultură. Pe Shakespeare l'a celtit foarte tîrziu. In tinerețe se ocupase cu pictura, pentru care avea talent, și-și alcătuisse o colecție de tablouri ai pictorilor Renașterii italiene, pe care o purta cu dînsul. La început in Norvegia, a fost contestat ca autor dramatic, dar i s'a recunoscut in lo'deauna calitatea limbii: la început scria in limba literară daneză.—A fost un om plin de incredere in el, pe care nimica nu l'a făcut să se îndoiască; această concentrare a forțelor spre un scop este caracteristica lui Ibsen, după Brandes. El n'a simțit „ironia soartei omenești“ de cit in ultima perioadă a vieții. atunci cînd, cum declara, scopul său nu era de cit să zugrăvească omenii. Dar in maturitatea sa, cînd a produs capodoperile sale, el își făcuse din viața sa un apostolat: Toate piesele sale sînt ilustrarea unor probleme. sînt atacuri viguroase împotriva acelor fapte și concepții sociale, pe care le socotea ca primejdioase, ca înjositoare pentru dezvoltarea omului ca om. A spus de mai multe ori *ce voia* prin dramele sale.—Acest mare scriitor, acest om de o adîncă senzibilitate, avea o atitudine hotărîrî și clară față cu viața. Această atitudine nu numai că pătrunde prin opera sa, dar el chiar voește s'o facă manifestă... S'ar putea spune că el a fost un *tezist*—și, s'a spus in această revistă, un ori cui îi e permis să fie *tezist*. Ibsen a fost

așa de mare, că dramele sale, de și teziste, fac parte din arta nemuritoare, din acele opere care caracterizează un veac și rămîn pentru totdeauna.

La Nouvelle Revue. Iunie 1906.

Léo Claretie, in „La Crise Hongroise“, publică un memoriu al contelui Apponyi asupra situațiunii politice in Ungaria, pe care il însoțește cu oare-cari comentarii.

Memoriul contelui Apponyi nu ne interesează; ni e cunoscută această concepție, care nu vede in criza actuală, dacit „lupta pentru libertate și suveranitate națională in potriva puterii absolute, care caută să știrbească „(lézarder) zidurile străvechii noastre „constituțiuni“,—fără nici o aluzie la situațiunea naționalităților.

Dar și însu-și d. Léo Claretie, in comentariile sale atinge această situațiune numai in treacăt in următoarele două pasagii caracteristice:

„Transilvania e mai ales locuită de „Romîni, e Alsacia-Lorena a Romîniei, „care nu și-a pierdut încă nădejdea „să-și regăsească o dată pe fle-sa isgonită. Aceasta crează între cele două „popoare vecine o ură ireductibilă“...

Și in alta parte:

„La Budapesta,—unde sînt amestecate prea multe rase și-s prea mulți „evrei (acest oraș e poreclit *Juda-Pesta*),—partidul patriotic e împiedicat și îngreuiat de oare-care apatie. „El însă își ia revanșa in provincie, „acolo unde nu se lovește de indiferența Sașilor, Svabilor, *Romînilor*, „Slovacilor, Săcuilor (sic!)“...

Toate acestea nu deschid ochii d-îui Léo Claretie...

Și acest domo, care de atîtea ori a vizitat țara noastră, n'a reușit să-și adune informațiuni mai exacte și mai complecte...

Cea-ce de alt-fel nu va împiedica de sigur o nouă sărbătorire la București a acestui „floromîn“...

La Revue, Iunie 1906.

Cititorii noștri au văzut, din articolul „Alianțele de azi”, al colaboratorului nostru I. G. Duca, publicat în No. trecut al „Vieții Rominești”, slăbirea triplei alianțe și cauzele care au provocat-o. În același ordine de idei, credem interesant să rezumăm articolul, publicat în urmă de revista franceză și intitulat *Nașterea și moartea Triplei alianțe*, în care Alexandre Ular stabilește aceleași cauze ale întemeierii și slăbirii acestei alianțe între popoare. Principala cauză care a adus desființarea legăturii atât de îndelungate dintre Germania, Austria și Italia, este schimbarea imensă care a intervenit în ideile popoarelor în ceia ce privește conducerea intereselor lor: de unde pe vremea congresului de la Berlin, cînd s'a făcut triplea alianță, interesele popoarelor erau conduse de dinastii și de diplomați la întuneric, pe așeuri, —acum, la conferința de la Algeșiras, cînd se pune în evidență desfacerea triplei alianțe, tratativele diplomatice se conduc la lumina zilei, în văzătul tuturor; de unde altă dată ziaristii trebuiau să recurgă la tot felul de mijloace pentru ca să afle cite ceva din dezbaterile vre-unui tratat, acum chiar diplomații le dau toate informațiile și documentele spre a le împărtăși lumii întregi. Astfel popoarele își dau samă de interesele lor și fac presiune asupra hotărîrilor ce trebuiesc luate, și de aceia nu mai poate rămîni o alianță, care nu se bazează pe interesele popoarelor și pe sentimentele lor. Ce a dat naștere Triplei alianțe? Dorința a trei autocrați de a se apăra reciproc și de a-și asigura avantajele cîștigate de curînd, Germania se temea de Franța care se ridica repede după 1870, de panslavismul Rusiei, de puterea Angliei și de Papalitate, care dezlănțuise în Germania acea luptă — Kulturkampf — care putea să distrugă unitatea națională atât de greu încheiată. În același timp și Austria și Italia aveau

interese contrare unor din aceste puteri. Austria era dușmănită de Rusia pentru avantajele ce le căpătase în țările balcanice și se temea de Anglia, care avea interese în Orient. Mai ales contra tendințelor panslaviste ale Rușilor, aveau interes Germania și Austria să facă un bloc puternic german. Cit despre Italia, ea datoră mai întai Germaniei Roma și Veneția, adică unitatea ei; apoi ea avea nevoie de sprijin contra Papalității, căreia îi luase Roma, — lucru pentru care Italia își atrăsese dezaprobară Franței. Mai avea Italia teamă și de Austria, cu care era în continuă încordare în Tyrol și la Triest, și a cărei dinastie sprijinea Papalitatea; și dacă în contra Austriei nu avea cu cine să facă alianță, numai prin mijlocirea Germaniei își putea asigura liniștea. Natural toate aceste combinațiuni se făceau în cercurile conducătoare și serveau interesele dinastiilor, — popoarele nu știau cum se sacrifică interesele și sentimentele lor, interesele dinastiilor și ambițiunii diplomaților. Popoarele continuau a se purta așa cum simțeau ele: împotriva alianței oficiale, poporul italian iubea pe Francezi și ura pe Austriaci; Austriacii, la rîndul lor urau pe Italiani și alianța s'a făcut numai fiindcă a fost impusă de Germania; cit despre Unguri, ei au văzut că Tripla alianță era numai un mijloc de dominație a Germaniei în Austria, și că mulțumită ei li s'a refuzat limba de comandă națională în armată. Astfel, în ceia ce privește pe Italia și Austro-Ungaria neoficială, tripla alianță apare ca ceva factice, ne popular, și contrar intereselor naționale. Pentru Germania, iarăși nu poate fi populară această alianță cu niște popoare slabe ca Austro-Ungaria cea frămîntată de lupte interne naționale și Italia. Și încă tot mai mergea cită vreme aceste două țări făceau interesele Germaniei: Italia ca putere maritimă pe Mediterana

contra Franței, Austria ca putere Orientală contra Rusiei. Dar de îndată ce aceste două popoare au început a răla oare-care veleități de independență și au început a face angajamente pe sâna lor, fără să ceară consimțimintul Germaniei,—ori ce considerație pentru Triplice a dispărut și în Germania. Astfel desfacerea triplei alianțe s'a făcut de fapt mai de mult; dar a rămas latentă, pentru că a lipsit prilejul ca ea să izbucnească. Incidențele diplomatice din urmă și ciocnirile de interese care fac desfacerea ei oficială inevitabilă, nu au interes decît că arată clar dinastiilor și diplomaților, că combinațiile lor făcute contra intereselor și sentimentelor popoarelor nu mai pot isbuti astăzi.

La Revue Socialiste, Iunie.

Indrăzneala și sinceritatea cu care scriitorii nordului abordează cele mai dificile chestiuni sociale, îl fac pe C. Bos să se ocupe cu *problema egalității sexelor în literatura scandinavă*. Autorul explică mai întâi cauzele care au făcut ca scriitorii scandinavi să se ocupe mai mult de această chestiune; fiind protestați sint preocupați mai mult de problemele morale—și problema sexuală e dintre cele mai însemnate—; avînd o morală mai „dificilă” de cît popoarele latine, ei au exigență de constituția nebănuită în aceștia din urmă; problema sexuală e în legătură cu feminismul, care preocupă foarte mult spiritele; absența prejudecăților le îngadue să îmbrățișeze mai viu ideile cele mai nouă, și să înțeleagă toată întinderea teoriilor lui Darwin, ale lui Taine și ale lui Stuart Mill; apoi, nefiind încercați de tradiția clasică, realismul nu le inspiră nici o leamă, așa că îndrăznesc să aducească ori ce chestiune. Cum se prezintă problema egalității sexelor la scriitorii scandinavi? Pot fi două soluții ale acestei probleme: ori să înceteze privilegiile nedrepte ale bărba-

tului, ori să se dea și femeii aceleași privilegii. Prima soluție o găsim la Bjoernson. În piesa „Mănușa”; Svava Ries părăsește pe logodnicul ei pentru că el a avut relații sexuale cu alte femei, pe cînd ea e pură; tot ast-fel Magnhild, părăsește pe soțul ei, chiar din sara nunții. Așa le dictează conștiința lor a acestor femei scandinave. Piesele aceste, în special cea dintâi, au avut foarte mare influență asupra femeilor în Norvegia mai ales.—Cealaltă soluție (libertate egală pentru femei ca și pentru bărbați) o găsim la Garborg și la Strindberg. În piesa „Tinereța”, fata Ana Malene nu se consideră mai vinovată de cît Jens fiindcă a păcătuit cu el, iubindu-l; și cînd acesta se însoară mai tirziu cu o fată din oraș, și ea se mărită—are dreptul să facă aceasta—cu Per. Astfel femeia, la Garborg, poate avea și ea un trecut al ei, cum poate avea și barbatul. Același autor arată, în piesa „La mămuța”, inconveniențele vieții de virgină, pe care societatea o impune fetelor. Mai puternic arată aceste inconveniente—une ori adevărate dezastre—Strindberg în „Domnișoara Julia”: aceasta după ce rupe cu logodnicul ei, se aruncă aproape nebună în brațele unui servitor. Astfel natura își reclamea drepturile ei.—Din toate acestea se vede că scriitorii scandinavi se pun din punctul de vedere al dreptății pure, și această înfrîngere a prejudecăților e originalitatea lor.

La Nature 28 Aprilie 1906.—Dr. E. Brumpt, șef de lucrări practice la Institutul de medicină colonială (Franța). *La Maladie du Somnil*. Autorul, bine cunoscut în lumea științifică prin lucrările sale asupra Tripanosomilor (paraziți din sînge) producători de boală (tripanosomose), ni dă un rezumat foarte clar și instructiv asupra boalei somnului produsă în special de *Tripanosoma gambiense*, parazit în sîngele omului, descriind în

aceiași timp localizarea, simptomele, cauzele acestei boale precum și mijloacele de a lupta în contra ei.

I. *Distribuția geografică.* Boala somnului a fost semnalată în mai multe localități de pe coastele Africei, cuprinse între Dakar la nord și Benguela la sud. Boala e localizată în special de-a lungul râurilor. În interiorul continentului negru, aceasta boală e endemică în mod sporadic cum e d. ex. în Mayomba franceză. În Congo de Jos, precum și pe marginea marilor fluvii de la Stanley pool până la postul Noui Anvers, unde ea a apărut de cîțiva ani. Cazuri izolate au fost semnalate și în toate posturile belgiene printre soldați și lucrători. Ouganda, contaminată în 1896. a suferit în 1901 ravagiile teribile cauzate de boala somnului.

II. *Etiologie.* În urma descoperirii lui Castellani și a cercetărilor misiunii engleze și franceze, să știe azi că boala somnului e datorită introducerii în sângele omului a unui mic animal parazit cunoscut sub numele de *Tripanosom*. Acest parazit face parte din grupul Protozoarelor flagelate și e ușor de văzut în siuge din cauza mișcării lui spirale. Lungimea lui e de 25—30 mîmii din milimetru. Structura lui se poate studia luînd o picătură de sânge infectat de acest parazit fixînd-o pe o lamă de sticlă, colorînd-o după diferite metode, în genere simple și privind-o la microscop. Acești Tripanosomi sunt inoculabili mai la toate mamiferele.

III *Modul de transmisiune.* Boala somnului nu e nici contagioasă nici ereditară. Din observațiile făcute, s'a constatat că populațiile dealu-gal fluviiilor și a izvoarelor umbrite sînt în special contaminate pentru că aci se găsește, în mare număr, o specie de muscă care e agentul de transmisiune a boalei. Inadevar, după ce Castellani a descoperit parazitul acestei boli,

Brumpt a emis în 1903 ipoteza că acest parazit se transmite de la individul bolnav la cel sănatos prin intermediul unei insecte înțepătoare specială Africei și că acest insect nu poate fi de cît musca numită popular în Congo *tse-tse* (*Glossina palpalis*), după cum frigurile de baltă (malaria) se transmite la noi prin înțepăturile unei specii de țînțar (*Anopheles*).

IV. *Musca tse-tse* sau *Glossina palpalis* sînt insecte diferite, a căror talie variază între acea a muștei domestice și acea a albinei, după speciile ce examinăm. Se cunosc până la 7 specii de aceste muște bine caracterizate. Toate au caracterul comun de a prezenta aripele indoite pe spate în plan orizontal, întocmai ca lamele unei perechi de foarfeci, cea-ce le distinge ușor de celelalte muște înțepătoare de pe la marginea râurilor cum sînt d. ex. și țânții, cari au aripele răschirate pe spate.--Azi e dar perfect de bine stabilit că *Glossina palpalis* transmite parazitul boalei somnului. Din experiențele făcute de D-rul Grieg reeșă că și *Glossina fusca*, *Gl. pallipes*, *Gl. fusca*, și *Gl. longipennis* pot transmite boala somnului. Dar, din toate aceste specii, *Gl. palpalis* e cea mai răspîndită în Africa occidentală și centrală și prin urmare cea mai de temut.

Azi, grație lucrărilor lui E. Ansten și Brumpt se cunoaște distribuția geografică a acestei periculoase insecte. Ouganda, care acum cîțiva ani nu cunoștea boala somnului, a perdut azi aproape cu totul populația sa bogată de pe marginele lacului Victoria. Tot astfel și în multe alte localități de pe marginea Nilului de sus, Congului și aproape a tuturor afluenților Congului. *Glossina palpalis* trăește în mare număr numai pe marginea râurilor, de acea satele situate la 2—3 Km. departe de râuri n'au boala somnului.

Transmiterea parazitului care pro-

duce boala somnului se face în modul următor, aproape identic cu transmiterea parazitului malariei.

Cînd musca *Glossina palpalis* înțapă un om deja bolnav, o dată cu sugerea singelui înghite și un număr mare de *Tripanosomi* paraziți cari se înmulțesc în urmă în stomacul muștei, în general femelă. Din stomac, acești paraziți pot trece și în glandele salivare de unde apoi se pot mai ușor inocula la alt om. Așa, cînd o muscă astfel infectată înțapă un individ sănătos, ea transmite acestuia și parazitul boalei.

V. *Simptomele boalei.* Indată ce parazitul boalei a făcut erupție în sine, bolnavul, după o incubatie de o lună (Dutton), e atins, la intervale de timp mai mult sau mai puțin lungi, de accese de friguri neregulate însoțite de slăbiciuni. Această stare poate dura maximum 6—7 ani sau minimum un an. Tratatamentul chininei n'are nici o influență în combaterea boalei. Acestei stări urmează faza meningitică, o fază de hipnoză sau boala somnului, manifestată prin o slăbire musculară considerabilă a bolnavului, dîndu-i aparența unui individ adormit. Somnolența zilei contrastează adesea cu o agitație nocturnă însoțită adesea de delir și la urmă producînd moartea.

VI. *Lupta în contra boalei somnului.* Terapeutică și seroterapia n'au dat până acum nici un rezultat satisfăcător în combaterea boalei.

Mijloacele profilactice recomandate de Brumpt, care a studiat chestia la fața locului sunt :

a) De a împiedeca emigrarea populațiilor infectate de boala somnului în alte regiuni sănătoase unde există și musca transmitătoare de paraziți precum și a populațiilor sănătoase în regiunile infectate.

b) De a se studia distribuția geografică exactă a muștei *Glossina palpalis* în o țară determinată. Și cînd

se găsească localități indemne să se stabilească acolo sale, avînd grija de a se tăia arborii din împrejurimile izvoarelor, unde se aprovizionează indigenii și de pe la marginea fluviilor unde ei pescuesc.

Doctorul Brumpt a expus la congresul Colonial din luna Iunie 1904 toate aceste măsuri profilactice pe care guvernul francez le-a și pus în aplicare la Loango.

Nuova Antologia, Iunie 1906.

Intr'un articol intitulat *Condamnarea lui Rousseau la Geneva*, Carlo Segrè analizează lucrarea, de curînd apărută, „L'affaire J. J. Rousseau” a lui Ed. Rod. Autorul aduce laude criticii franceze pentru modul cum a expus chestiunea, pentru sirguita, cu care a cercetat toate documentele relative la ea, pentru analiza judicioasă a împrejurărilor vieții politice și sociale de pe vremea aceia, și face și un rezumat al afacerii. Cite-va săptămîni după apariția lui „Emile” (în Mai 1872), Parlamentul din Paris ordonă ca scrierea să fie arsă și autorul arestat. Dar Rousseau avu timp să fugă în Elveția. Aice însă, cinci zile după sosirea lui, „Micul Consiliu” pronunță o sentință analogă cu cea din Paris, bazîndu-se nu numai pe „Emile”, dar și pe „Contractul social.” Astfel se naște „afacerea”. Cetățenii din Geneva protestează contra violării libertății, cu ocazia procesului Rousseau, printr'o „representațiune” către marele Consiliu. Magistratul dînd răspuns vag și nesatisfăcător, protestările se reînnoesc și afacerea devine o adevărată chestiune constituțională: e vorba dacă „Micul Consiliu”, organ al puterii executive are facultatea de a decide asupra „representațiunilor” cetățenilor, sau e dator a convoca, pentru a lua decizuni în asemenea cazuri, „Consiliul General”. Se formează două partide: „negalivii” cari nu admit necesitatea de a convoca Consiliul general, și „repre-

sentanții" cari o susțin. Tronchin susține primul punct de vedere în „Lettres de la campagne” și Rousseau îi răspunde, susținând teza contrară, în „Lettres de la montagne”.—Dar grupul clerical montează poporul de jos contra lui Rousseau și acesta e nevoit să părăsească Șvițera și să răătăcească prin țări streine, lăsând în urma lui flăcările discordiei civile. Astfel „afacoren” Rousseau e tot odată o pagină din istoria Genevei, pe care Ed. Rod a știut s'o dea în toată lumina ei.

Rivista d'Italia, Iunie 1906.

Într'un studiu bine informat despre *propaganda antimilitaristă și antimilitară*, Felice de Chaurand de St. Eustache, un ofițer superior, ne dă date foarte interesante asupra chestiunii înarmării.

Autorul, ca ofițer că este, susține militarismul ca o garanție pentru pace și justifică enormele cheltuieli, ce se fac cu întreținerea armatelor, prin folosul pe care ele îl aduc prin aceea că asigurând pacea, înlesnesc progresul omenirii pe tereul economic și cultural. Totuși cifrele pe care ni le dă, sînt mai elocvente de cît toate deducțiunile autorului și ne arată cîtă dreptate au toți acei cari luptă pentru desființarea acestei instituții, iar argumentele adversarilor militarismului, pe care le rezumază, sînt mult mai convingătoare de cît ale sale în favoarea înarmării.—Cele dintîi propuneri în sensul unei păci generale, le găsește autorul în secolul XVII, formulate de Hugo Grovs în scrierea sa „Dreptul ginților”, prin care propune restricțiuni împotriva tendințelor de cucerire; mai apoi Sully, ministrul lui Henric IV, publică în 1630 o schemă a unei federațiuni europene; nu mult după aceasta, Abatele de St. Pierre formulează un proiect de pace perpetuă între popoare, care are mare răsunet. În Italia barbați ca Parini, Muratori, Alfieri și alții au fost partizani hotă-

riți ai desființării războaelor. Împotriva ideilor acestora, J. de Maistre opune, în secolul al XIX-lea, teoria luptei perpetue și are ca discipoli pe Proudhon, Lacordaire, Bagehot, Moltke, de Vogüé, Carducci și alții. Dar și mai mult se mărește numărul partizanilor păcii: Rousseau și Kant, Benthan și Saint-Simon, Fichte și Bastiat, V. Hugo, Cobden, John Bright și alții sînt contra războaelor; dar fie care e din alte motive și de multe ori faptele nu li se împacă cu vorbele: astfel un Alfred Nöbel întemeiază premii pentru propaganda contra războaelor, el care a descoperit nitroglicerina, unul din cele mai teribile mijloace de luptă. De la 1814 cînd apărură în America și Anglia „Societăți ale păcii” cu caracter religios, ele se răspîndiră tot mai mult, trecură pe continent luînd un caracter umanitar și social-politic, și avură de urmare Congresele internaționale pentru pace, care au început la 1843 la Londra și s'au urmat tot mai numeroase. Astfel s'a reușit cu unele diferendă între popoare să se rezolve pe cale pașnică,—ceia ce n'a împiedecat ca chiar Nicolae al II-lea, marele partizan al păcii universale, să poarte cunoscutul războiu cu Japonajii. Din această cauză și pentru că statele, din neîncredere, se înarmează mereu, conferințele pentru pace nu au mare succes.—Propaganda contra militarismului se face cu mult succes pe tereul economic. Deja Montesquieu, în „Esprit des lois”, punea în evidență pagubele pe care le aduce lumii țînerea sub arme a o mulțime de oameni. De-atunci încoace, pe baze statistice, s'a aratat de către oameni de știință urmările grozave ale militarismului: pagubă de oameni, de brațe și de avuție; după Passy, Leroy-Beaulieu, DeBlock se pierd, în timpurile moderne, prin războaie milioane de oameni și miliarde de franci; iar după un calcul al lui Flammarion, omenirea ar fi pierdut în

războaie 1200 miliarde de oameni, ceea ce ar veni 46 oameni pe ceas în timpul patruzeci de secole. Afară de aceasta, în timpul războaielor, statele se înglobează în datorii, iar particularii sărăcesc. S'a propus, ca remediu contra războaielor, dezarmarea generală, dar—nici un stat nu vrea s'o pue în aplicare cel dintâi, ba, din potrivă, toate se înarmează tot mai puternic. Totuși o propagandă intensă în contra militarismului se face și prinde din ce în ce mai mult. Socialiștii, reprezentanții muncitorimii, care nu are de câștigat nimic din lupte, ba din potrivă, are totul de pierdut, duc o campanie susținută contra acestei instituții. Apoi diferiți oameni de știință, literați și artiști luptă pe toate căile ca să discrediteze militarismul. Din conferințele lui Guglielmo Ferrero ținute la Milano în 1898 și tiparite apoi din „Criminalogia sociale” a lui Colaianni, din „Psychologia militarului profesional” a lui Hamou, din ultimele serii ale lui Tolstoi și altele, rezultă că violența și spiritul de eotropire, din care naște războiul, e cauza decăderii societății, că armata e un mijloc de nedreptățire, că militarismul are o influență demoralizatoare a opra tinerimii, că oprește libera dezvoltare a individului, că virtuțile luptătorilor au devenit azi caracteristica răufactorilor și altele. Pe de altă parte scrieri ca „Mica garnizoană” a lui Bilse, „Războiu și pace” a lui Tolstoi, „Jos armele” de Berta Sutner și altele au discreditat războiul și militarismul. Astfel se observă în public oare-care dușmănie contra instituției armatei, mai ales că uneori e întrebuintă contra poporului nemulțumit. Autorul, îngrijorat de simptomele care se manifestă, propune remedii: să se facă propagandă în favoarea militarismului, să se dea instrucție analfabeților în armată pentru ca să se vadă că armata aduce foloase oamenilor, să se

dea mai mare dezvoltare educației fizice, să se infiltreze în sufletele copiilor din familie și din școală sentimente patriotice etc. Articolul e strigătul de alarmă al unui om interesat pentru armată și starea sufletească a auto-ului ne arată cit de mult s'au răspindit în Apus ideile învorbabile unei înfrățiri generale între popoare.

Rendiconti del Circolo Matematico di Palermo (Tomo XXI, fascicolo 1) conține un articol *Sur la dynamique de l'électron* al profesorului H. Poincaré.

Aberația luminii și fenomenele optice și electrice cari se rapoartă la aberația luminii păreau la început că ne vor da mijlocul de a pune în evidență mișcarea absolută a Pământului, adică—nu mișcarea relativă, raportată la astre—ci mișcarea raportată la eter. Fresnel încercase, dar a recunoscut că mișcarea Pământului nu influențează legea refracției și ale reflecției. Alte experiențe analoge, în care nu se ținea seama de cit de termenii de gradul I-in, în privința aberației, au dat rezultate negative. În sfârșit *Michelson* a imaginat o experiență în care termenii de gradul al doilea, în privința aberației, deveneau apreciabili—dar rezultat l a fost tot negativ.

Se pare deci că nepuțința, în care ne găsim, de a pune în evidență, în mod experimental, mișcarea absolută a Pământului este, nu o întâmplare nenorocită, ci o lege a Naturii. Care este această lege? Lorentz și Fitz Gerald au presupus, la început, că corpurile suferă o contracție, în sensul mișcării Pământului, proporțională cu pătratul aberației. Totuși ipoteza aceasta, care explică experiența lui *Michelson* și a predecesorilor lui, nu-i suficientă în cazul general. Atunci Lorentz a căutat să și modifice și să și completeze teoria pentru a o pune în perfectă concordanță cu postulatul re-

lătității (*Electromagnetic phenomena in a system moving with any velocity smaller than that of light*, în *Anualele Academiei din Amsterdam*, 27 Mai 1904).

Ideia lui Lorentz este următoarea: dacă putem imprima unui sistem o translație comună fără ca nici unul din fenomenele aparente să fie modificat pricina este că ecuațiile unui mediu electromagnetic nu sunt alterate de anumite transformări: două sisteme, unul nemișcat și altul în translație, devin imagini exacte unul a celuilalt.

Despre această teorie a lui Lorentz se ocupă Poincaré în articolul său. Rezultatele lui Lorentz le regăsește Poincaré pe cale matematică, cu ajutorul teoriei grupelor și completează teoria în multe părți însemnate. Așa, de exemplu, Poincaré determină forța care explică în același timp și contracția și translația.

Deutsche Revue (Iuni, Stuttgart). *Baronin Babo-Vivenot* (Tokio) „Coreeanii de astăzi“. Se știe că negocierile marchizului Ito, cel mai mare om de stat al Japoniei, au fost încununate de izbândă și că astfel Coreea a rămas în viața sa pe viitor conducerea politicii ei externe să fie încredințată Japonezilor. Auzirea era de că acest fapt trebuie considerat ca un succes al civilizației și că va contribui mult la menținerea păcii în extremul Orient. Pentru a dovedi rolul civilizator pe care Japonia îl va juca în urma convențiunii de curând încheiate, autoarea arată pe scurt drumul parcurs până acum de Coreea.

Învațătoarea Coreei a fost China, în acea epocă îndepărtată, care astăzi e numită clasică. Obiceiuri și moravuri precum și scrierea și erudiția imperiului cehesc străbătura în Coreea și odată cu acestea și doctrina lui Confucius. De atunci încolo Coreeanii n'au mai făcut nici un progres; toată educația lor de astăzi se rezumă

în străduirea de a forma oameni după tipul tradițional al celor de acum 1500 de ani. De aici la dinșii o desăvârșită lipsă de pricepere a prezentului și a cerințelor lui. Din Coreea, civilizația și-a luat drumul spre Japonia și în curând are loc un însemnat contact între regatul insulelor și între peninsula; din anul 50 a. Ch. datează prima menționare a Japoniei în istoria coreeană. Cu cât însă Japonia se ridică cu atât Coreea decădea. Cu toate acestea, pe cât de vechi sînt relațiile între aceste două popoare pe atât de veche este și antipatia pe care Coreeanii o au față de Japonezi.

Această antipatie—aproape ură—izvorește din totala deosebire de caracter și de concepții. Japonezii sînt un popor iubitor de arme, al căror suprem ideal e de a muri pe cîmpul de luptă; Coreeanii din potrivă, desprețuiesc armele și nu au de cît ambiția de a câștiga o erudiție prin care să se asemene cu Confucius. Coreeanii consideră Buddhismul ca cea mai de jos treaptă a cultului și desprețuiesc adine o țară în care acesta a ajuns în floare, cum e în Japonia. Apoi, pe cînd Japonezii sînt oamenii cei mai exacti și cu cea mai mare băgare de samă a detaliului în orice lucru, Coreeanii sînt oamenii cei mai nebagători de samă și mai neglijenți de pe fața pămîntului; ei niciodată nu gîndesc să-și facă vreun plan pe care apoi să-l execute, ei se mulțumesc cu procedurile tradiționale. De asemenea o completează deosebire și în ceremonialurile lor; Japonezii sînt cunoscuți pentru politețea lor extremă, Coreeanii din potrivă, consideră semnele de politețe ca ceva nedemn. Ca impresie generală, pentru cine i-a văzut de aproape, Coreeanii sînt detestabili: murdari, leneși, necinsteți, ignoranți și plini de superstiții; cultura poporului e absolut neînsemnată: au numai 50 de școli populare cu 3180 școlari, pentru o populație de 12 milioane. Acuma cînd

Japonia și-a luat asupra sa protectoratul acestui stat degenerat, de sigur că lucrurile au să se schimbe cu mult în bine în toate privințele.

Deutsche Rundschau (Iuni, Berlin). *Heinrich Morf*. „Pierre Corneille pentru a trei suta aniversare a nașterii sale“.

Timpul în care Corneille a apărut în literatura Franței, zice autorul, era un timp de fierbere: Agitate lupte literare erau deja deslănțuite sau se pregăteau. Literatura de renaștere a sec. XVI era în ruină și din Chaos pornea să se întruclipeze o nouă viață. Supt conducerea lui Malherbes poezia lirică fusese disciplinată. Poezia dramatică creștea încă selbatic. Tragedia și Comedia imitate după cei antici, dispăruseră pe la 1625 chiar și de nume; formele dramatice stăpînitoare erau Farsa, Pastorală și Tragicomedia. Acel care, înainte de Corneille, stăpinea scena franceză era Alexandre Hardy. Punerea în scenă era încă după sistemul medieval: toate localitățile cerute de acțiune erau dela început reprezentate unele lângă altele, (scènes à compartiments). Supt inițierea însă a Italianilor, Pastorală suferă o schimbare: se introduce regula unității de timp (la règle des vingt-quatre heures). Cel întâi autor francez care i se supune este Mairet cu a sa *Silvanaire* (1629). Noua modă însă n'a cîștigat favoarea marelui public ci numai a saloanelor și de aceea lupta care se dă în jurul acestei reguli este o luptă între „doctes“, care se sprijină pe Aristot și pe Italia și între „ignorants“, care nu iau în considerare de cît gustul lor. Prin anii 1635—36 victoria unității de timp este asigurată, dar vechile „scènes à compartiments“ continuă încă, deși teorelicianii cereau acum și unitatea de loc, care însă n'a fost stabilită de cît mult mai târziu. În aceste împrejurări apare Corneille.

Întâia sa lucrare „*Mélite*, pièce co-

mique“, incredințată actorului Mondory, avu mare succes la Paris. Celelalte piese (*La Veuve*, *La Galerie du Palais*, *La place Royale*, *La Suivante*) intitulate de Corneille „comédies“, se urmează repede unele după altele și nu conțin altceva decît intrigi galante din societatea înaltă, fără nicio descriere de moravuri. În prefețe Corneille se silește de a sili „regula timpului“ la oarecare concesioni, cum e de pildă cerința de a lungi cele 24 de ore la cinci zile pentru cinci acte. Prin ele atrage atenția lui Richelieu, care-l cîștigă ca colaborator pentru teatrul său. După „*Medée*“ (1635) și „*Illusion Comique*“ (1636), Corneille scrie „*Le Cid*“, tragicomedia. Piesa este imitată după scriitorul spaniol G. de Castro (*Las moçedades del Cid*, 1612). Corneille lasă la o parte toate părțile epice, face să dispară coloritul spaniol și din toate amănunțele biografice ale eroului așază ca punct central conflictul între iubire și datorie în inima lui Cid și a Chimenei, și astfel, dintr'o biografie dramatică a unui erou național, face o dramă de iubire. E cunoscută furtuna de critici stîrnită de această operă, care furtună cu vreo 40 de pamfleți și broșuri durează pînă la 1633: Scudéry e în fruntea protivnicilor, Mairet relevă cel întâi plagiatul, Scarron e de partea lui Mairet, iar Sorel ia apărarea lui Corneille. Două documente caracterizează cele două faze prin care a trecut lupta: „*Les observations*“ ale lui Scudéry și „*Sentimens de l'Académie sur la tragédie du Cid*“. După doi ani, în care Corneille, zdruncinat dureros de această ceartă, n'a scris nimic, începe seria cunoscutelor sale opere: *Horace*, *Cinna*, *Polyeucte*, *Pompée*, *Le Menteur*, *Rodogune*, *Théodore*, *Héraclius*, *Don Sanche d'Aragon*, *Andromède*, *Nicomède*, *Pertharite* (1640 pînă la 1652).

După nesuccesul suferit cu *Pertharite*, se hotărăște de a părăsi scena, de oarece, cum a zis el, „era prea bă

trîn spre a fi la modă". Acum el tipări traducerea sa în versuri a operei „Imitatio Christi”, o parafrază de 13.000 versuri, și întreprinse și o nouă ediție a operelor sale, în fruntea căreia puse trei disertații dramaturgice și în care însușește fiecare operă cu un „Examen”. Această ediție apărură la 1660.

O invitație a ministrului Fouquet, face să se deștepte iarăși pornirea poetică și în următorii 15 ani (1659—1674) Corneille mai dă 11 opere de teatru. La 1 Octombrie 1684 Corneille moare.—Toată arta lui Corneille stă în efecte puternice; el reprezintă mai cu plăcere grozăvia pe care nu uită a o împodobi totdeauna cu galanteria saloanelor contemporane; zugrăvește cele mai puternice zguduiri sufletești dar fără o fină analiză psihologică. Totul îl tratează el în mod retoric. Toată viața sa se simte încetățuit de regula unităților fără să aibă curajul de a-și scutura lanțul. Nici arta sa scenică nici analiza psihologică nu e distinsă; arta sa are ceva grosolan, ceva de bilciu. Marele poet al tragediei franceze nu e Corneille ci Racine.

Deutsche Monatschrift (Iuni, Berlin). *Dr. Hermann Tardel*. „Literatura dialectală germană și viitorul dialectului”.—Autorul se ocupă cu mișcarea literară din sudul Germaniei, în dialectul numit „neuplattddeutsch”. Nașterea acestei literaturi se poate pune în anul 1852, anul în care *Klaus Groth* și-a publicat opera sa „*Quickborn*”. Acesta este întâiul poet de talent care s'a servit de dialect. Nu după mult timp a apărut un al doilea mare talent: *Fritz Reuter*. Succesul acestor doi poeți fu așa de mare, încât—cum era și natural—se formă îndată un puternic curent în favoarea literaturii dialectale. Individualitatea acestor doi scriitori și felul succesului lor, s'nt fundamental deosebite. Groth este un poet liric, care caută ca într'un chip adevărat popular să-și obiectiveze simțirile sale puternice; succesul lui a

fost fujgerător, însă nu durabil. Fritz Reuter, din contra e un poet epic, care zugrăvește cu cea mai mare fidelitate și cu un caracteristic umor, adevărata viață a poporului. Succesul i-a venit încet, dar s'a vădit ca mult mai dăinuitor decît al lui Groth. Editorul lui a socolit vânzarea operelor sale pînă în anul 1904, la 2,700,000 de volume. Acuma, cînd dreptul reproducerii operelor sale a ajuns a fi coman, răspîndirea sa va deveni cu mult mai mare. Speranțele pe care apariția acestor doi mari scriitori, le-a deșteptat, în privința unei înfloriri a literaturii dialectale, nu s-au realizat. Nu e vorba—după bibliografia lui Seelman—de la 1852 și pînă astăzi, sînt cel puțin 300 de scriitori cari au publicat măcar o operă în dialect, dar aproape tuturor le lipsește actualitatea interesului, lipsesc opere care să fie izvorite din viața adevărată a prezentului.—Interesul viu, pentru cultivarea dialectului, a dat naștere și la o mulțime de traduceri în dialect, făcute cu scopul de a-l cultiva și a-l face mai apt pentru literatură; astfel s'au tradus Homer, din Shakespeare, Ibsen, R. Burns etc. Cultivarea și menținerea acestui dialect însă, care e numai o limbă țărănească, spune autorul, este mai mult o chestie socială decît culturală. În adevăr, prin legi putem interveni să scăpăm de peîre vechile monumente de piatră ale trecutului, dar cum putem să salvăm un monument de cultură viu? Putem salva această limbă populară numai dacă menținem în aceeași stare economică pe cei ce se servesc de ea. Dar odată cu industrializarea țării și cu atracția din ce în ce crescută spre oraș, clasa țărănească din sudul Germaniei se împuținează din ce în ce și dialectul după legi fatale va trebui să dispară.

Sozialistische Monats-Hefte (Iuni, Berlin). *Roman Streltsov*. „Duma și Socialiștii”. Tactica boicotului ale-

gerilor pentru Dumă, din partea Socialiştilor, spune autorul, s'a dovedit ca o foarte mare greşală. În adevăr ce urmăreau Socialiştii prin această boicotare? Înăun ei şi-au închipuit că vor fi destul de puternici pentru a împiedeca ţinerea alegerilor şi în consecinţă în unele localităţi au încercat mijloace violente ca ruperea listelor, împrăştierea adunărilor. În curând însă, priceperă că o asemenea tactică nu aducea alt folos decât acela de a discredită puţinul socialist în ochii marelui mase a poporului, şi atunci se luă hotărârea de a se renunţa la acest boicot activ. Acesta fu primul nesucces. După el veni al doilea: renunţând la boicotul activ, Socialiştii se mingăeau cu speranţa că prin abţinere dela alegeri, prin boicot pasiv, vor zădărnici rezoluţiile alegerilor. Ei îşi închipuiau că în Dumă nu vor pătrunde decât reacţionarii şi o Dumă reacţionară, de sigur, nu ar fi putut avea nicio influenţă asupra poporului în împrejurările actuale. Loziuca abţinerii însă, nu fu nici cãiri complet urmată şi rezultatul fu cu totul neaşteptat: poporul, dându-şi seamă de interesele sale, trimise în Dumă o majoritate liberală. Astfel toată campania Boicotaştilor fu o lovitură în apă şi n'aduse alt rezultat decât izolarea partidului socialist şi pedesupra încă contribuă ca partidul Cadeţilor—care a susţinut o energică agitaţie—să cistige o mare influenţă asupra unei părţi a muncitorilor. Aceasta au recunoscut-o singuri Socialiştii, care în ultimul lor congres, au hotărât ca în districtele în care se mai fac alegeri, să candideze şi reprezentanţi de-ai partidului. Acuma în Dumă sînt vreo 14 socialdemocraţi, care împreună cu aşa numita grupă a muncii în număr de vreo 70, formează stînga socialistă.

Contemporary Review (London, Iunie).—În „*Forțele noastre auxiliare*“, Lt.-Col. Alsuger Pollock arată importanța armatei de uscat pentru

Anglia și preconizează o nouă organizare. Autorul crede că pentru organizarea militară a Marii Britanii, azi e absolut necesar: 1) să se întemeeze o armată regulată mai bună decît cea existentă, în stare de a fi mobilizată în două săptămîni dela ordinul de mobilizare; 2) să se pregătească o armată de rezervă, cel puțin de 500,000 soldați, care în timp de pace să facă destul exercițiu militar, așa ca în caz de război, în curs de două luni, să poată fi la nivelul armatei regulate. Idealul autorului e ca Anglia, pe lângă o flotă puternică, să aibă și o armată de uscat tot atît de mare și de bună ca a Germaniei; atunci Anglia nu va mai avea război cu nimeni, căci nimeni nu va îndrăzni să o atace.

Articolul conține o analiză amănunțită a diferitelor categorii de armată și deslușește rolul ce trebuie să aibă în apărarea țării *armata regulată, miliția, corpul voluntarilor, The Imperial Yeomanry și cetățenii în general*. Autorul adaugă la urmă șase tabele statistice pentru a întări cele susținute în corpul articolului. — Dl. H. W. Massingham în „*Succesul Guvernului*“, analizează situația Cabinetului. Actualul Guvern își datorește puterea nu numai meritului propriu, dar și faptului că n'are rival: Partidul Conservator n'are nici un prestigiu în țară. Partidul Ministerial din Marea Britanie—cași cel din Franța—nu e de o singură culoare dar sprijină Ministerul în „*Bloc*“. „*Blocul*“ conține *Imperialiști, Liberali Moderați, Radicali, Semi-Socialiști*, reprezentanți ai *Partidului Muncii și Naționaliști Irlandezi*. Dintre aceștia Radicalii sînt mai puternici și au reușit, ca și în Franța, să coloreze Puterea Executivă, cu toată influența ce o exercită primul grup. Grupările mai puțin stabile ale majorității sînt partidul *Naționaliștilor Irlandezi* și reprezentanții trimiși de „*The Labour Party*“. Ambele aceste grupe însă nu au legături nici de sim-

patie nici de interes cu opoziția. Cit timp Guvernul își păstrează fizionomia de guvern radical și democratic nu se poate ivi nicio primejdie pentru existența lui în Camera Comunelor. Primejdia poate răsări numai din raporturile între Camera Comunelor, care azi are o înfașurare cu totul modernă, și Camera Lorzilor care aparține trecutului. Pentru a evita conflictul, Guvernul e silit să facă concesii, dar această tactică de a-și risipi energia în mici compromisuri poate sămăna neîncredere și dezgust în sufletul celor nerăbdători. Guvernul trebuie să aibă și tactică dar și curaj, ca să nu piardă terenul solid pe care azi se sprijină. Decizia Cabinetului de a părăsi soluția eroică a secularizării educației naționale a înălțurat o criză acută, dar n-a contribuit la întărirea lui în viitor. Marile chestiuni, ce vor trebui să fie numai decise rezolvite de acest Guvern, îi impun mare răspundere față de țară și o înțeleaptă activitate în acord cu opinia publică sănătoasă.

North American Review (New York, Iunie).—Seria articolelor începe cu „*Un apel către Milionarii noștri*”. Autorul anonim e recomandat celiților ca „cel mai profund filosof al Statelor-Unite de azi”. Scopul apelului e de a convinge pe cei bogați că adunarea milioanei e o primejdie pentru viitorul poporului. Mulțimea nu găsește nici o justificare morală pentru acei care, sau au moștenit sau au stors, prin ei înșiși, milioanele lor. „Cit timp, protestări nu s-au ridicat și clasele muncitoare nu au avut conducători, și mai presus de toate nu au avut o literatură care să pue înțelegerea asupra înțelepciunii și dreptății învoirii de a aduna marile averi, a fost posibil să trăim așa cum încă trăim, crezând fiecare că totul a fost făcut perfect în această lume perfectă; dar acum situația a început să se schimbe și cerul senin de altă

dată e acoperit de nori amenințatori”. Banul cîștigat, conchide autorul, trebuie să reprezinte un echivalent de serviciu adus societății. „Oricine cîștigă un dolar fără să fi dat societății valoarea lui în schimb, capătă un dolar necinstit, și dacă îl păstrează, e un om necinstit, orice frază frumoasă ar întrebuița spre a-și acoperi necorectitudinea. Inșă un om necinstit nu poate fi folositor unei comunități cinstite”.

„*Efectele vieții de școală asupra sănătății copiilor*”, datorit d-lui Dr. George Woodruff Johnston, aduce interesante contribuții în această chestie. Autorul se plînge de lipsa de studii serioase în această chestie pentru școlile din Statele-Unite. Deși, după datele oficiale din 1903, Statele-Unite au o populație școlară de 22,655,01, totuși mai multe și mai precise sînt datele asupra mersului dizenteriei porcilor ori pestei bovine decit asupra stării igienice a acestei imense populații școlare. În Europa s-a dat o mai mare importanță acestei chestii: specialiștii și comisiuni oficiale au constatat că procentul copiilor *suferinzi din cauza școlii*, în școlile de băieți, este de 20% în Marea Britanie; 29% în Danemarca; 30% în Germania; 37% în Suedia. În școlile de fete procentul e de 16% în Marea Britanie; 41% în Danemarca; 56% în Germania; 62% în Stockholm. Media morbidității în școlile din Europa e dar de 29% în școlile de băieți și 42% în școlile de fete.

Se constată apoi, că curba morbidității crește în raport direct cu sporirea oarelor de lucru în școală. În școlile superioare de fete din Germania s-a constatat că 70% erau atinse de afecțiuni nervoase și 20% aveau somnul neregulat. Durerea de cap se găsește în proporție de 50% mai în toate școlile din Europa. În Boston, în un singur an, procentul celor care au fost oprți de urma cursul superior al

școlilor publice s-a urcat la 20% ; în Cleveland la 75% în școlile de fete și la 33% în școlile de băieți.

Prin acest sistem de selecție și eliminare, pe un timp hotărât, se impiedică zdruncinul sănătății elevilor în școală și se întemează buna reputație ce o au școlile din America în privința sănătății școlărilor. Această sănătate iasă, așa de mult laudată nu este a întregii populații școlare ci numai a acelor aleși. Fetele din școlile superioare americane nu sînt tipul fetei americane, ci sînt numai elemente selectate. O anchetă sistematică făcută a constatat că din 705 absolvenți a 12 din cele mai renumite școli superioare din America, 19,6% și-au pierdut complet sănătatea în școală, și 59% după căpătarea diplomei, au rămas cu sănătatea zdruncinată. Din aceste 705 diplomate, 26% s-au căsătorit, dintre care 37% după 6 ani de căsătorie n-aveau încă nici un copil. Acele care au devenit mame au avut, în mijlociu, mai puțin de 2 copii, și dintre ele 12% au murit născînd sau imediat după naștere.

Review of Reviews (London, Iunie).—*„Character Sketches”* al acestui număr conține un foarte interesant articol al d-lui Stead despre *„Partidul Muncii și cărțile care au contribuit spre al forma”*. Dl. Stead voește să-și aducă contribuția sa la educația clasei muncitorilor: „Doresc să atrag deosebita atenția a tuturor celor interesați în educația tinerilor, în deosebi a tinerilor din clasele industriale, asupra acestui articol”. Din 51 deputați, membri ai Partidului Muncii, 45 au răspuns d-lui Stead la întrebările puse în scrisoarea-circulară, ce le-a fost trimisă în vederea acestui articol. Toate aceste răspunsuri sînt inserate în articol ; și, celînd acele scrisori rîmii convins a sub modestul titlu de membri ai Partidului Muncii, au pătruns, în Parlamentul englez, adevărate figuri eroice. Sînt

între ei oameni care și-au început cariera ca muncitori de mine, muncind cite 13 și 14 ore pe zi, și care, lupînd cu sărăcia, cu durerea și cu tot felul de greutăți au ajuns victorioși, necinuliți ca oameni, pînă în Camera Comunelor. Te surprinde în deosebi faptul, că toți acești reprezentanți ai Muncii sînt oameni culti, în toată puterea cuvîntului ; că nu e operă de prim renume în literatura universală care să nu le fie cunoscută. Organizarea minții lor e departe de neajunsurile autodidacticului. Pe lingă o cultură foarte variată ei aduc în serviciul statului britanic caractere de oțel și minți bine disciplinate.

Positivist Review (London, Iunie).

Dl. *Frederic Harrison*, în *„Problema Sclăviei”*, pune din nou în discuție dreptul ce-și arogă „albi” de a tiraniza populațiile indigene din colonii. Comerțul cu negri s-a desființat aproape de o sută de ani și de șaptezeci de ani sclăvia nu mai există *legalmente* nici în o colonie britanică. Ceea ce a făcut sentimentul înalt de umanitate, acum aproape o sută de ani, azi e distrus de lăcomia de îmbogățire a purveniților albi din colonii. O sclăvie deghizată, încă mai odioasă se stabilește azi în colonii. Singurele relații între albi și autohtoni, în colonii, sînt acele dela stăpin la serv, dela apăsător la pășat. Oroarea pe care o aveau Eglezii de orice formă de sclăvie, în prima jumătate a veacului al nouăsprezecelea, astăzi s'a evaporat sub diferite pretexte. Coloniștii engleji au, despre indigenii din colonii, aceleași idei pe care Grecii din antichitate le aveau despre „barbari” ; pentru ei bieții indigeni sînt creați pentru a produce bogățiile „albilor”. Cei care au părăsit țara împinși de setea aurului voesc să schimbe nu numai legile, dar și principiile de morală, pentru a se îmbogăți cît mai iute. Ei staruiesc să-și

păstreze stăpînirea prin orice chip. Cînd izbucnește vre-o revoltă a indigenilor, ei cer să fie ajuțați de armată, și să dicteze mijloacele de potolire, adică masacre, pedepse și confiscări, după bunul plac. A-i opri înșamnă a încălca drepturile inalienabile ale „englezului liber“. Autorul conchide, că onoarea Angliei e azi necinsită de oameni, care și-au părăsit patria pentru niște regiuni barbare, unde au libertatea să exproprieze și să spolieze pe locuitorii găsiți.

Russkoe Bogatstvo, Mai, 1906.

Redacția într'un cuvînt „căt-re cetitori“, ast-fel povestește tribulațiunile prin care a trecut :

„In ultimul număr al „*Russkoe Bogatstvo*“ „din Decembrie 1905, a fost publicat articolul „Despre libertatea“ presei... și revista noastră a fost oprită, iar V. G. Korolenko dat in judecată... Ne-am hotărit in loc de „R. B.“ să scoatem „*Sovremennie Zapiski*“ sub direcția d-lui N. Annenski... Dar și „S. Z.“, după cel dintăiu număr a fost oprit, după moștivarea oficială, pentru că această revistă continua pe „R. B.“. Noi am arămat o nouă corabie: d. Peșehonov avea autorizația de a scoate revista „*Cogelatarea și Viața*“... N'a apucat revista să iasă, și A. V. Peșehonov e arestat, și noua corabie remine fără cîrmaciin... „Am aruncat peste bord încă un liliu de revista, colaboratorii din R. B. și „S. Z.“ s'au mutat pe a patra corabie, care pe cîrmă și-a înscris numele— „*Sovremennost*... In sfîrșit, cum vād cetitorii, își rețușce campania vehicul lor cunoscut — „*Russkoe Bogatstvo*“...

Salutăm falnicu-i steag!...

Revista a putut să reapară, fiindcă in împrejurările schimbate, procesul întental directorului s'a isprăvit prin achitare.

In acest No., A. Petrișcer, într'un articol intitulat „*Bătălia decisivă*“ povestește srijiniit pe documente toate

grozăviile săvirșite in numele „ordinei“ ambele guverne ale Rusiei—cel oficial și cel ocult, „camarila“, direct și cu ajutorul „buliganilor“, — faptele, cari au provocat atita senzație in întreaga lume, după ce au fost destăinuile in Dumă de către prințul Urusov.

Pentru a caracteriza atmosfera, in care trăește astăzi Rusia, cităm un singur caz :

„In țirșorul Greazi un căpitan de jandarmi Bieloruțev s'a proclamat pe sine însuși general-guvernator, și înainte de toate a cerut de la primărie bani pentru încălzitul și iluminatul cartierului său de general-guvernator. Primăria refuzînd, căpitanul general-guvernator trimite cu de la sine putere locuitorilor *procesele verbale de impunere*—minimum 30 ruble de cap. Bieții oameni, înspăimîntați, au plătit această dare fără să ericenească“...

Faptul nu numai a rămas nepedepsit, dar nici n'a fost anchetat, fiindcă căpitanul Bieloruțev e unul din acei „general-guvernatori“ nenunmărați, de cari e plină azi Rusia, și cari subvează ordinea, impușcind și spinzurînd pe nenorociții de țărani cu miile, fără nici o formă de proces,—pe calo ad-ministrativă“...

Biloe.—No. 5, Mai 1906.

„Biloe“ (Trecutul) e o revista istorică, in care acum pentru prima dată se publică multe acte relative la trecutul mișcărilor revoluționare in Rusia.

M. K. Lemka in „Dosarul N. G. Cernișevski“, ia la iveala actele procesului, prin care celebrul publicist și literat rus a fost condamnat la munca silnică.

Se pot face unele apropieri emoționante: se publică in fașimile niște acte falsificate de „*secțiunea III-a*“ pentru a smulge senatului (curtea de casație) condamnarea lui Cernișevski,—cu toate acestea hotărîrea de condamnare e lipsită de ori-co temei, și ar fi necoxlicabilă, dacă un membru al înaltei curți

nu ar fi mălțurisit, că în camera de deliberare șeful secțiunii a III-a le-a arătat niște acte secrete...

În Franța Dreyfus a reușit să fie achitat, la urma urmelor.—dar Cernișevski a stat 30 ani în Siberia!...

În Rusia, în tot aparatul enorm al statului nu s'a găsit un Piquart... și societatea întregă a tolerat, impasibilă, această parodie de justiție...

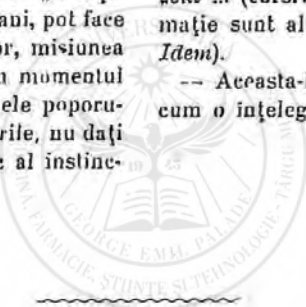
Norodni Ucitel, No. 6, Iunie 1906.

Revista învățătorilor din Basarabia, ce apare la Chișinău, nu e un organ consacrat exclusiv intereselor școlare, — în primul articol se face apel la toți învățătorii de a urma pilda tovarășului S. Ver (deputat în Dumă), de a lupta „pentru pământ și libertate”: „Învățătorii stau aproape de țărani, pot face „mult. Aceasta e datoria lor, misiunea „lor sfântă... Camarazi! În momentul „luptei decisive pentru binele poporului încordați-vă toate puterile, nu dați „ascultare glasului mișelese al instinctului de conservare!“...

În articolul „Școlile popești” se arată, că chiar autoritățile își dau seama de cauza adevărată a „indiferenței pentru lumină” a țăranilor basarabeni, într'un raport oficial se scrie :

„Nu putem tăcea și despre aceia— „e frumos acest și—că învățătorii au „a face cu copiii de străini, cari în „trind în școală nu știu nici un cuvânt „rusește. Acasă la părinți elevii se în- „felege, vorbesc numai moldovenește și „în timpul vacanței uită cuvintele (!) „și expresiunile rusești ce le-au învă- „țat în cursul anului, încît cu înce- „perea anului școlar următor tre- „din nou (!) să-și însușească cuvîn- „tele și expresiunile învățate anul tre- „cut“... (cursivele și semnele de excla- mație sunt ale autorului, ce iscălește *Idem*).

-- Aceasta-i luminarea poporului, cum o înțelege regimul ce moare...

Mișcarea intelectuală în străinătate

FILOZOFIE

I. Arthur Thomson. *Herbert Spencer.* Dent.—Influența filozofiei lui Spencer asupra gândirii contemporane.

G. H. Luquet. *Idées générales, de psychologie.* F. Alcan, Paris.

Este o expunere cam aridă a psihologiei moderne, după modelul profesorului Bergson de la collège de France. Autorul consideră finalitatea—munca în vederea unui scop—ca singura explicație a conștiinței; iar acest scop fiind viața, rezultă că nevoile vieții condiționează orice conștiință. Această constatare o urmărește autorul în tabloul complet al vieții psihice, pe care-l desfășoară înaintea celuilor.

A. d. Lundy. *Principes de morale rationnelle.* Alcan.—

Autorul reprezintă morala hedonistică, separându-se de moralistii obligației și de apostolii Imperativului.

Herald Hoßding. *L'Histoire de la philosophie moderne.* Alcan.

Traducerea marelui operei a celebrului filozof danez.

ISTORIE

Mr. T. Comyn-Platt. *The Turk in the Balkans.* Rivers. 176 pp. 3 s. 6 d. net.

O contribuție la chestia Macedoniei. Autorul a trăit doi ani și jumătate în Turcia, în care timp a adunat obser-

vațiile ce le dă azi publicului. Volumul cuprinde multe ilustrații interesante.

Mr. Nevinson. *The Dawn in Russia.* Harpers. 319 pp. 7 s. 6 d. net.

Autorul pune în evidență care sînt forțele vii care lucrează azi în Rusia.

Guglielmo Ferrero. *Grandeur et Décadence de Rome, III. La fin d'une Aristocratie.*—Tradus din italianește.—Celebrul istoric vorbește despre epoca istoriei romane dela moartea lui Cezar pînă la bătălia dela Filipi.

Eugène Jung. *Les Puissances devant la Révolte Arabe.* Hachette 230 pp.

Autorul arată treptata dezmoșnire a spiritului arab, și prevede o mare criză pentru Puterile Europei, atunci cînd cele 12.000.000 de Arabi vor dori cu orice preț independența.

Joseph Reinach. *Histoire de l'affaire Dreyfus,* cincième volume: Rennes.

În acest al cincilea volum al interesantului studiu asupra afacerii Dreyfus, autorul, cu aceeași documentare bogată și sigură, cu aceeași pricepere în coordonarea materialului, cu același stil sobru și limpede, au aceeași imparțialitate, ca în celelalte volume, se ocupă în special cu procesul dela Rennes, cea grozavă conspirație contra adevărului și a nevinovăției—al căror triumf nu l-a putut totuși împiedeca.

SOCIOLOGIE, CHESTII SOCIALE ȘI POLITICE.

Albion W. Small,—General sociology; Chicago, 1905.

Autorul caută a expune un sistem de sociologie abstractă pe alte baze, ca compatriotul său L. Ward. Metoda sa e prea formalistă, încât adesea cade în școlasticism, totuși lucrarea e interesantă prin mai multe analize și observațiuni critice.

Hélène Suess-Rath, *Die Frau*, Eine studie aus dem Leben. Wien Oesterreichische Verlagsanstalt F. und D. Greipel.

Autoarea caută să-și motiveze credința sa, că femeia, fără a eși din sfera impusă ei de însăși natura, trebuie totuși să se bucure de aceleași drepturi, în toate împrejurările vieții, ca și bărbatul.

Lassudrie — Duchêne, *Jean-Jacques Rousseau et le Droit des gens* (leză de doctorat), Jouve.—

Arată acțiunea enormă a ideilor lui Rousseau asupra progresului naționalităților.

Jacques Bardoux, *Essai d'une Psychologie de l'Angleterre contemporains*. Alcan.

Se compară Englezul de azi cu cel de ieri.

Miss Eager, *Six Years at the Russian Court*. Hurst. 6 s.

Autoarea e foașta guvernantă a fiicelor actualului țar. Volumul a fost publicat cu aprobarea țarinei: „Alt de multe neadevăruri s-au publicat până acum asupra acestui subiect, încit e o fericire să avem o povestire absolut adevărată despre Curtea Rușască”.

CRITICĂ LITERARĂ ȘI ARTISTICĂ, BIOGRAFII

Edward Carpenter, *Days with Walt Whitman*, George Allen.

Autorul istorisește impresiile sale asupra marelui poet american.

Charles Chestre, *La Révolution Française et les poètes Anglais*, Hachette.—

Influența ideilor revoluției asupra poezilor engleji contemporani cu ea.

Gustave Flaubert, *Lettres à sa nièce Caroline*, Fasquelle.

Interesante mai ales pentru că ne fac să asistăm la concepția și la chipul său de a lucra. E vorba mai ales de *Saint-Antoine* și *Bouvard et Pécuchet*...

W. F. Lord, *The Mirror of the Century*, John Lane.

„Oglinda veacului” o obține autorul zugrăvind opera autorilor „intens engleji”: George Elliot, W. E. Norris, Jane Austen, surorile Brontë, Thackeray, Dickens, Lytton, Kingsley, Lord Beaconsfield, A. Trollope, Ch. Reade.

Mr. Sherard, *Life of Oscar Wilde*. Laurie 448 pp. 12 s. 6 d. net.

O foarte interesantă biografie a marelui nefericit. Autorul nu caută să desvinovățască pe acela de suferințele căruia Societatea nu s-a înduioșat, dar arătarea împrejurărilor speciale în care poetul a trăit și a căzut impune o compatimitoare simpatie pentru victimă.

Georges Riat, *Gustave Courbet*, Flouvy.

O monografie, ilustrată cu excelente reproduceri din operele marelui pictor francez.

Auguste Dorchain, *L'Art des Vers*, „Bibliothèque des Annales”.

O serie de studii asupra ritmului, rimei, cezării, încăleării, etc.

Mr. Podmore, *Life of Robert Owen*. Hutchinson, 2 vols. 667 pp. 24 s. net.

O foarte conștiințioasă biografie, fără alt defect de cât acela că e prea lungă și prea amănunțită. Deși lucrarea e lipsită de strălucire, totuși personalitatea marelui om se conturează în deajuns, pentru a-i simți temperamentul vizionar și extraordinar de optimist.

ȘTIINȚI

Alfred Binet, *Les révélations de l'écriture d'après un contrôle scientifique*. F. Alcan, Paris.

Pentru a stabili valabilitatea grafologiei ca știință, autorul a făcut o anchetă, dînd la dispoziție grafologii scrieri de-ale unor persoane cunoscute, ca să determine vrîsta, sexul, inteligența și caracterul lor. Răspunsurile au fost cu totul nemulțămitoare, mai ales din cauza metodei grafologilor. Totuși este în observațiile grafologice grămenele unei științe și cînd va adopta metoda experimentală, grafologia va putea deveni o știință.

Henry Coupin, *Promenade scientifique au pays des frivolités*. Vuiber et Nony.

„Frivolitățile sînt pietrele prețioase, penele de palării, florile, mozaicul pentru împodobitul caselor. Autorul studiază origina și întrebuintarea acestora în stare naturală. Apoi arată modul cum se falsifică pietrele prețioase și ingeniositatea pe care omul o desfășoară pentru a-și mulțumi nevoia de lux.

LITERATURĂ

Emile Goudeau, *Des Fous*, Ollendorff.

E vorba despre ceea ce medicii numesc monomani rezonanți.

Maxime Formont, *Le baiser Rouge*, Lemerre.

Historia unui amor extraordinar. Eroii, un fel de Don Juan imprăstiat în juru-i iubire și durere.

Antonio Beltramelli, *Il Cantico*. Milano, Treves, 1906.

Roman puțin verosimil ca intrigă, dar foarte captivant prin sinceritatea și originalitatea autorului și foarte plăcut de citit din cauza frumuseții și armoniei stilului.

I. H. Rosny, *Sous le fardeau*. Plon, Paris.

O lucrare în care micile mizerii ale vieții de toate zilele sînt foarte sugestiv redată. Ca și eroii lucrării, doc-

torul Saint-Claire, cititorul simte cu durere apăsarea acestei greutăți, care e viața cu luptele-i nesfîrșite și cu durerile ei împovărătoare.

A. von der Passer, *Claudia Porticella*. Ein sang aus dem Trentino. Leipzig. 1905. I. von Schalscha-Ehrenfeld.—Un epos al cărui subiect îl formează povestea iubirii mîndrei patrieciene Claudia Porticella cu episcopul Karl Emanuel. Ediția întâi a avut un așa succes încît în zece zile s-a epuizat.

Tolstoi, *Les Révolutionnaires*, Fasquelle.

O culegere de cugelări și da nuvele.

Henri Davignon, *Le courage d'aimer*, Plon.—

Psichologia unei femei, care nu știe bine dacă va iubi pe acela pe care-l iubește.

Matilde Serao, *Dopo il Perdono*, Biblioteca della „Nuova Antologia“, Roma.

Un nou roman al cunoscutei scriitoare, în care cunoștința adîncă a vieții e unită cu vivacitatea povestirii.

Grazia Deledda, *La via del male*. Biblioteca della „Nuova Antologia“.

E unul din primele romane ale acestei scriitoare azi deja cunoscută, pe care autoarea îl relipărește acum, după ce l-a refăcut aproape cu totul.

Eduard Mörike, *Sämtliche Werke*. Herausgegeben und eingeleitet von dr. Gustav Keyssner. Stuttgart und Leipzig, Deutsche Verlags-Anstalt. Marele poet șrab a ajuns astăzi a fi considerat printre poeții clasicii germani. Acuma dreptul editării lui ajungînd a fi comun, edițiile operelor sale se tumulțesc pe fiecare zi. Prezenta ediție face parte din colecția de clasici, într'un volum.

VOIAJ

Ferdinand Bac, *Vieille Allemagne*. Fasquelle.

O serie de plăcute și picante impresii de voiaj. Mai multa disertație și povestire de emoție de cît descripție și observație.

Lufendio Hearn, Lotos. *Blicke in das unbekante Japan.* Einzig autorisierte Übersetzung aus dem Englischen von Bertha Franzos. Rütten & Loening, Frankfurt a. m. 1906. — Autorul, mort de curind, a fost profesor de limba și literatura engleză la Tokio, un mare admirator al nației Japoneze, în care intrase naturalizându-se, el descrie poezic farmecul piesajelor, bogăția credinții populare, modestia și grația acestui minunat popor.

ECONOMIE POLITICĂ

Fabrizio Natoli, — *Il principio del valore e la misura quantitativa del lavoro, Palermo, Reber, 1906.*

Istoria și critica teoriei valorii, de care este legat numele lui Karl Marx. Autorul arată, că valoarea mărfurilor atină nu numai de „cantitatea de muncă socialmente necesară”, de natura și timpul sforțării de muncă, ci și de împrejurări, de mijloacele de producție și circulație.

René Worms, *Etudes d'économie et de législation rurales.* Paris, Giard et Brière, 1906.

O colecție de articole interesante și pentru România: autorul, care crede că soluțiile extreme nu pot fi acceptate de țărani.—propune cooperarea și asociația micilor agricultori, pentru a esteui producția și a organiza desfacerea produselor, legăturarea raporturilor între proprietari și lucrători (tocmelile agricole), organizarea creditului, oprirea de a urmări pentru datorii a unei părți de pământ și a instrumentelor de muncă...

Par'că suntem în România...

A. Chevauchez.—*Les caisses d'épargne en France.* Paris, Chevalier et Rivière, 1906.

Cazele de economie, particulare și naționale, în Franța posedă 10.000 de biurouri, 11½ milioane de librete și 4½ miliarde de depuneri.

Autorul discută dacă e rațională plasarea acestor fonduri în hirtii de stat, și propune ca ele să servească pentru mărirea mijloacelor societăților cooperative de credit.

Ugenio Rignano.—*Partito socialista e partiti proletari molteplici.*

Autorul arată antagonismul diferitelor elemente ale proletariatului, care iese la iveală în discuțiile din năuntrul tuturor partidelor socialiste.

Charles Gide,—*La Coopération, conférences de propagande* 2-e édition, Paris, Larose et Tenin, 1906.

Adunare de conferințe, ținute în cursul celor 20 ani din urmă de acest aprig propagandist al cooperării. Și cei ce nu împărtășesc optimismul autorului—care vede în cooperare, prin desființarea salariatului și a profitului, o adevărată și definitivă soluție a problemei sociale, nu pot tăgădui că Gide a știut să ne arate foloasele mari și imediate, pe cari le aduce cooperarea, mai ales, cea de consumație. Pe lângă aceste foloase de ordin material,—marfă bună și estină,—cooperativele sunt și un minunat mijloc de educație a maselor, dezvoltă spiritul de economie și prevedere, de solidaritate și disciplină morală, deprind toată lumea cu conducerea și discuția intereselor generale.

Compiler

Bibliografie

(Asupra unora din cărțile de mai jos vom reveni la recenzii)

Românii din Bucovina. Privire scurtă asupra dezvoltării lor pe terenul cultural și economic de la încorporarea Bucovinei la monarhia austro-ungară 1775 până la 1906.—compusă și redactată cu ocaziunea „Expozițiunii Generale Române din 1906”. Cernăuț, 1906.—Cuprinde *Istoricul literaturii române din Bucovina, Momentele cele mai remarcabile din viața și activitatea „Societății pentru cultura și literatura română din Bucovina”, Istoricul mai multor societăți și instituții de cultură, Dări de samă despre viața economică, etc.* Se poate cumpăra, cu prețul de 3 lei, în pavilionul Românilor bucovineni de la Expoziția din București.

N. Nicolescu, Poezii și Proză; Vasile Cârlova, Poezii; C. Stamati, Poezii și Proză. Publicație îngrijită de G. Bogdan-Duică.—Minerva, Prețul 1 leu 50 bani

Caton Teodorian, Prima Durere, Nuvele, schițe și impresii. București. Göbl. Prețul 2 lei 50 bani,

Generalul-Maior N. D. Butowsky, Comandantul Modern, traducere de Locot. Eugeniu Ignat. Galați. Tipo-Lit. Balășescu. Prețul 2 lei 50 bani.

Mihăescu-Nigrim, Londra. București. Socec.

V. Erbiceanu, Tendințele Noi în Drept. Iași, Tipografia „Dacia” Iliescu, Grossu et Comp. Prețul 8 lei.

Prof. Elodor Constantinescu, Qualis Plauti tempore mulieris conditio fuerit, București. Minerva.

Zulia C. Isăcescu, Satul și Invățătorul, piesă de teatru popular. Piatra-N. Prețul 2 lei 50 bani.

Daniel C. Klein, Cîteva cuvinte în chestiunea țărănească. București „Clementa”.

Nicolae Epure, Considerațiuni asupra Puterii Regale. R. -Vilcea.

Sofronie Ivanovici, Maniacii condeiului, N. 6 Emil D. Fagure-(Honigman). București.

Biblioteca Societății „Steaua”, Dars de samă. 1901—1905. București. Göbl.

Dr. Vasile Bologa, XX. Anuarul școlii civile de fete cu internat și drept de publicitate a „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”. Cuprinzul: 1. Eminescu ca pedagog, de Dr. Ion Borcea. 2. Știri școlare. Sibiu (Nagyszeben). Tipogr. arhidiecezană.

N. Iorgu, Două conferințe Craiovene 1) Rostul Olteniei în mișcarea pentru neam II) Ce am făcut și ce trebuie să facem.—1906 Craiova, Socec & Co. Prețul 1 leu.

Biblioteca „România Muncitoare”, Patruzeci de ani de sărăcie, de robie și rușine. Galați 1906. Tipo-Litografia „Moldova”. Prețul 20 bani.

C. Dobrogeanu-Gherea, Din Ideile Fundamentale ale Socialismului Științific. Conferința, București 1906. Tipografia Speranța. Prețul 50 bani.

Pentru Autori

Autorii, cari doresc ca manuscrisele nepublicate să le fie înapoiate, sint rugați a le însoți de mărcile postale necesare.

De asemenea rugăm ca, odată cu trimiterea manuscrisului, să ni se comunice și onorarul dorit. In cazul contrar onorarul se va fixa de către Direcțiunea Revistei.

Pentru tot ceea ce privește redacția: manuscrise, reviste, ziare, cărți etc., a se adresa d-lui **G. Ibrăileanu**, strada Română, 4, Iași.

Pentru tot ceea ce privește administrația: cereri de abonament, mandate, inserare de anunțuri, etc., a se adresa d-lui **I. Botez**, strada Manolescu, 2. Iași.

Persoanele, care doresc să se aboneze la *Viața Românească*, sint rugate să înștiințeze administrația prin o carta poștală.

Pentru învățători

Primim scrisori dela mai mulți d-ni învățători, prin care sintem rugați a mai reduce încă prețul abonamentului. Înțelegem greutățile învățătorilor. Dar din nenorocire, față cu dimensiunile revistei noastre, chiar cu prețul actual, cu greu putem acoperi toate cheltuelile.

Numai răspîndirea mai mare a revistei ne-ar putea permite coborîrea prețului, fără risc de a înceta publicațiunea din lipsă de mijloace.

Învățătorii însă care voesc să cetească această revistă, s'ar putea asocia cîte doi, trei sau chiar mai mulți pentru un singur abonament.

A Apărut:

ROMÎNII DIN BUCOVINA

Privire scurtă asupra dezvoltării lor pe terenul cultural și economic de la încorporarea Bucovinei la monarhia Austro-Ungară, 1775 până la 1906. Cernăuț 1906.

Pretul 4 Kor.,—în pavilionul Românilor bucovineni de la Expoziția din București—3 lei.

Pretul 1 leu 50 bani

De la 24 Maiu 1906 apare la Chișinău (Basarabia)

B A S A R A B I A

GAZETĂ NAȚIONAL-DEMOCRATICĂ

Sub direcția d-lui Em. G. Gavrilă

PREȚUL ABONAMENTULUI PENTRU ROMÎNIA:

Până la 1 Ianuarie 1907	4 ruble (10 lei 80 b.)
Pe trei luni	2 ruble (5 lei 40 b.)
Pe o lună	1 rublă (2 lei 70 b.)

Gazeta are de scop să apere interesele Românilor din Basarabia, să lupte pentru ridicarea lor culturală și pentru deșteptarea conștiinței naționale.

Redacția și Administrația: CHIȘINĂU, ULIȚA ARMENEASCĂ, 30.